

SABETAY SEVİ

İZMİRLİ MESİH

JOSEPH KASTEIN

8.

BASKI

"Geride kalmayın, kardeşlerim, altın biriktirmeyi de düşünmeyin. Kutsal Topraklara girdiğimizde yeniden doğacağız. Zira Kadîr-i Mutlak Tanrı bize vaat ettiğini verecek."

Here Appearing van den genaemde prophet
Nathan Levi van Gaza.

SABETAY SEVİ

İZMİRLİ MESİH

JOSEPH KASTEIN

Yayın No: 07
Tarih-Roman: 23
Sabetay Sevi-İzmirli Mesih / Joseph Kastein

Genel Yayın Yönetmeni / Ahmet İzci
Çeviren / Orhan Düz
Editör / Sedat Yüksel
İç Tasarım / Çelebi Şenel
Kapak / Yunus Karaaslan
Baskı - Cilt / Kurtiş Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Listros Yolu Fatih Sanayi Sitesi
No: 12/74-75-76 Topkapı - İstanbul
Tel : 0212 613 68 94 Faks: 0212 613 68 96

8. Basım, Ekim 2011

İstanbul, Ekim 2011
ISBN: 978-9944-978-86-6

T. C. Kültür Bakanlığı Sertifika No:14111
© İlgi Kültür Sanat Yayıncılık 2011

İlgi Kültür Sanat Yayıncılık
Çatalçeşme Sokak. No: 27/10
Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel: 0212 526 39 75
Belgegeçer: 0212 526 39 76
www.ilgiyayinevi.com
ilgiyayinevi@gmail.com

SABETAY SEVİ

İZMİRLİ MESİH

JOSEPH KASTEIN

Çeviri:
Orhan Düz

ilgi kültür sanat

*Waarē afbeeldinge van Sabetha Sebi den genaemden
 hersteller des Joodtschen Rycks
 Vray pourtrait de Sabbathai Sevi qui se dict Restaurateur
 du Royaume de Juda & Israel*

İÇİNDEKİLER

İllüstrasyonlar.....	7
I. Bölüm	
Çağın Ruhu	11
II. Bölüm	
İlk Günler	21
III. Bölüm	
Katliamlar.....	41
IV. Bölüm	
Kutsal İsmin İlan Edilmesi	59
V. Bölüm	
Sürülmüş Tarla.....	79
VI. Bölüm	
Kâhin ve Orosu.....	97
VII. Bölüm	
Trompet Sesi.....	119
VIII. Bölüm	
Kargaşa.....	135

IX. Bölüm

Yankı.....	173
------------	-----

X. Bölüm

Migdal Os.....	197
----------------	-----

XI. Bölüm

Felaket.....	219
--------------	-----

XII. Bölüm

Mürtet.....	247
-------------	-----

XIII. Bölüm

Ölüm Acısı	261
------------------	-----

XIV. Bölüm

Anlatının Anlamı.....	287
-----------------------	-----

Kralların Listesi	296
-------------------------	-----

Bibliyografya	297
---------------------	-----

İndeks	301
--------------	-----

ILLÜSTRASYONLAR

Sabetay Sevi	4
Selanik	34
Smyrna	34
Oliver Cromwell.....	89
Nathan Ghazati	101
"İki Baş Düzmeci"	211
Sabetay Tahtta.....	218
Sabetay Hapiste.....	246
Sabetaycılarının Kefâret Vecibeleri	246
Sabetay Sevi	260

I. BÖLÜM

ÇAĞIN RUHU

17. yüzyılın başlarında, eski adıyla Symyrna olan, İzmir’de, Mordecai Sevi adında bir Yahudi yaşırdı. Mora’lı bir Bizans ailesinden gelen Sevi, küçük bir tavukçu dükkânı işleterek kanaatkâr ve dürüst yoldan geçimini sağlar, karısına ve Elijah, Joseph ve Sabetay adlarında üç oğluna bakardı. Bu anlatının kahramanı Sabetay’dır. Onun kişiliğini ve yeryüzüne dağılmış bir halkın nasıl olup da onu lider ve kurtarıcı olarak kabul ettiğini anlamak için, Yahudilerin yaşadığı yer ve zamana dair apaçık bir bilgiye sahip olmak gerekir. *Galuth* ya da Diaspora tamamlanmıştı ve ikinci tapınağın yıkılmasından sonra başlayan büyük göç sona ermişti. Yahudi kolonisinin son büyük dağılışı, Yahudilerin İspanya’dan sürgün edilmesi yüz yıl önce gerçekleşmişti. Yeni merkez Doğu’da kurulmak üzereydi. Ekmek ve geçim derdiyle ta Sibiry’a kadar giderek geri dönmüş mültecileri, Polonya ve Ukrayna kabul etmişti.

Bu göç harekâtı onları en temel yaşam gereksinimlerini kazanmaya zorladı. Ancak çevreden soyutlanmak suretiyle, rahat nefes alabilecekleri bir yer bulabiliyorlardı. Bu yüzden, yerleşim kurma şansları her zaman ekonomik koşulların elverişli olduğu yerlerle sınırlıydı ve ancak ekonomik sistem içinde ihtiyaçlarını tedarik etme imkânı bulabildikleri yerlerde refaha kavuşabilme ümidi taşıyorlardı. Dolayısıyla, onları sadece ekonomik koşullar zorluyordu ve sonunda tercih ettikleri entelektüel ya da manevi ortam onları daha az ilgilendiriyordu.

Bu, endişe verici bir varolma biçimiydi ama hiç değilse varlıklarını sürdürüyorlardı. Bazen zenginleşseler de servetleri hiçbir zaman güven altında olmuyordu. Ne barınakları ne de mal mülklerini huzur ve güven altına alacak bir sığınakları vardı. Yabancı bir ülkede, yabancıların arasında yaşıyorlardı ve zengin aileler bulamadıkları gibi zenginliğin aristokrasisini de oluşturamıyorlardı. Hâlâ öteye beriye göç eden yoksul kardeşleri için para ve yardım topluyorlar, pek çok muhtaç dindaşlarının yaşadığı Kudüs'e para gönderiyorlar ve yerleşip, çalışmalarına ve ibadetlerini yerine getirmelerine ve hatta iş kurup, sakal bırakmalarına izin verdikleri için mal sahiplerine ve yetkililere yüklü miktarda paralar ödüyorlardı. Bir yandan yalnızca, tüm dünyada ticareti serbestçe yapılan malları değiş tokuş ederlerken, diğer yandan kendileri her nevi takasın nesneleri oluyorlardı. İmparatorlar onları prenslere, temsil ettikleri para değerinden satıyorlar ve prensler de kimi şehirlere gönderiyordu. Değerli mallara dönüşmüşlerdi.

Tıpkı bir malın nakledilmesi gibi sık sık naklediliyorlardı, örneğin bir yöneticinin, ülkenin ya da şehrin paraya ihtiyacı olduğu zaman. Bu durumlarda mallarına el konuyordu, kendileri kovuluyor ve ancak büyük rüşvetler ödeyerek geri dönmelelerine izin veriliyordu. Yarın malım mülküm olmayabilir endişesini taşıyanlar elbette metot seçmekte vicdanlarının sesini daha az dinlerler ve fırsatını bulduklarında her şeyi ele geçirmek isterler ve her an rüşvet ödemeye hazır olabilirlerdi. Ama onları saran dünyada buna iyi gözle bakılmadığı için, sonuçta yine saldırıya uğradılar, kovuldular ve yarın için kanunsuz planlar kurmak zorunda kaldılar. Böylece sömürüye ve baskıya dayalı bir kısır döngü kuruldu.

Fakat zenginlikleri sayesinde rahat bir yaşam sürdükleri dönemler de oldu. Örneğin, Almanya'da Otuz Yıl Savaşları döneminde, savaş sandıklarını doldurmak için onların yardımına acil ihtiyaç duyuldu ve onlar özel bir koruma altına alındı. Ancak kaderin garip cilvelerinden öğrendikleri bir ders vardı ki, o da, mal mülkün hem her şey hem de hiçbir olduğuydu. Mal mülk

yaşam için gerekliydi ama yaşamı garanti altına almıyordu. Her şey kayıp gidiyordu ve geçiciydi. *Mal mülklerinin yurdu ya da meskeni yoktu.*

İspanya hariç, göç ettikleri yerlerde toplumdan dışlandıkları yetmiyormuş gibi, manevi dayanaklardan da yoksun kalıyorlardı. Kendilerinin olmayan bir dilin konuşulduğunu, şarkıların söylendiğini, bayramların kutlandığını ve zevklerin tadıldığını görüyorlardı. Entelektüel gelişimin meyvelerinden istifade edemiyorlardı artık; zamanın entelektüel tartışmaları onların sorunlarıyla ilgili değildi; onlar için yapılan kanlı savaşlar, kutsal bildikleri idealler uğruna değildi; canlı ruhlar olarak, gündelik gidişatın ötesinde bir şey söyleyecekleri zaman, kendilerine kulak verecek kimseyi bulamıyorlardı; sesleri hiçbir göğüste yankılanmıyordu. Bu nedenle, tehlikeli yaşamlarının hayır ve şerri kendi evlerinin dört duvarı arasında sıkışıp kalmaya mahkûmdu. *Ruhlarının meskeni yoktu.*

Ekonomik ve entelektüel koşullardan ziyade inançlarının yapısı yaşadıkları yerlerde onları izole ediyordu. Ve bu noktada izolasyonu isteyen onlardı. Ama tuhaf olan, çevrelerindeki dünyanın onlardan inançlarını terk etmesini istemesiydi. Bir zamanlar en fazla hoşgörüyü gördükleri İspanya'da şimdi en zalim baskıyı görüyorlardı. Hâsılı, dünya, dostluğunun bedeli olarak onlardan inançlarının eskidiğini, hem de çok eskidiğini itiraf etmelerini istiyordu; ve uygun yeni inanç pek çok farklı şekle ayrılmıştı: Muhammediler, Katolikler, Yunan Kilisesi ve Protestanlar. Dinleri kendi ruhlarının derinliklerinden neşet eden ve yaşam bulan kimseler, doğal olarak, tüm din değiştirme çabalarına direnen bir aidiyet hissine sahiplerdir. Ama maalesef o zamanlar, inançlarının tesirinin ve esaslarının yanı sıra onun verdiği direnç ve ilhamın gücünün kök salabileceği bir yer yoktu dünyada. Din belli bir toprakta ve toplulukta filizlenen yüce bir yaşam tarzıdır; bundan yoksun kalan din, köklerinden koparılmış bir gelecekte öteye geçmez. *İnançlarının yurdu yoktu.*

Uçsuz bucaksız gibi görünen bir dünyada, mesafeleri kısaltan iletişim araçlarına sahip sahip olmadıkları için, her uzak diyar yabancı bir yurdun damgasını taşıyordu. Doğu'dan Mağribiler ve dünyanın her köşesinden Yahudiler merak nesneleriydi ve merak, gelenek ve göreneklere karşı cehaletle birleşince, mağrur bir yadsıma ve üstünlük duygusunu içeren bir tavır doğurur. Ancak bu yabancı varlıklar, sadece ender olaylarda değil, yıllık panayırılarda da komşu ve yurttaş olarak halkın bakışlarını üzerlerine çektiklerinde, gizli bir korku duygusuyla karışık bir düşmanlık izlenimi uyandırırılar. Bu yüzden Yahudiler, izolasyon damgasını taşıyan cüzamlılar olarak görülürdü. *Milliyetlerinin yurdu yoktu.*

Yurtsuz bir halk.

Ama insanların bir evi olmalıdır. Hiçbir insan evsiz ya da yurtsuz yaşayamaz ve eğer dünya ona bunu vermiyorsa, o evini kendi kalbine kurar. Eğer hakikat ondan alınıyorsa o da gölgeye tutunur. Ve yaşama isteği kaybolmadığı sürece, insanın inşa edeceği son bir sığınak kalır: içindeki tapınağa çekilmek.

Yahudiler bu zor işi başardılar ve bu sayede tarihte eşsiz bir konum kazandılar. Bu konum benzersiz olduğu için, ancak onların inançlarının esasları temelinde anlaşılabilir.

Bu içsel tapınak, yaşadıkları zamanın vermediği her şeyi onlara bağışladı, yani atalarının tüm başarıları ve amaçları, çok eski kabilelerinin yazgıları, ümitleri ve inançları yeşerdikleri ve ortadan kaldırdıkları manevi atmosferiyle birlikte geri döndü. Böylece içsel tapınak tarihsel kayıtlarla ve anılarla ağzına kadar doldu. *Geçmişin araçlarıyla şimdide yaşadılar.*

Bu durum iki boyutlu bir sonuç doğurdu ki, bu sonuç, elinizdeki kitabın anlaşılması için son derece önemlidir. Onların anıları artık şans ve değişim avuntusu olamazdı; zira onlar, yok olmayacak şekilde, kutsal kabul edilerek İncil'de, Tevrat'ta ve diğer Yazmalarda peygamberler sayesinde kaydedilmişti. Sürekli değişen şimdiki İncil'in anlamına ve içeriğine uydurmaya dönük büyük bir çabanın ürünü olan Talmud, söz konusu kayıtları ge-

nişletip zenginleştirmişti. Bu kitaplar onların felsefi eserlerini, hukuk yasalarını, halk masallarını, okuma kitaplarını, efsanelerini, mitlerini, folklörünü, aşk şarkılarını ve tarihsel kayıtlarını oluşturunuyordu. Çocukları, bin yıllar önce gerçekleşmiş olayların atmosferi içinde büyüyordu. Şehirlerinin kapısındaki muhafızın yüzünü, korkutucu mızraklı baltasını ve parlak zırhını bilebilirlerdi, ama onun hakkında daha fazlasını bilmiyorlardı. Ne var ki ataları İbrahim'e gelince, onun yaşamına dair en küçük ayrıntıyı bile biliyorlardı. Çağlarının politik koşullarıyla ilgileniyorlardı ama gelecek birkaç yılda söz konusu koşulların yaşamlarını ne şekilde etkileyeceğiyle sınırlı bir ilgiydi bu. Fakat İsrail'in çocuklarının hâkimler yerine krallar atayarak doğru olanı yapıp yapmadıkları meselesiyle öncelikli olarak içten ilgileniyorlardı. Malikânenin sahibinin bir zorba olup olmadığı ya da köylünün köle olup olmadığı onların umurunda değildi. Yurtsuz oldukları için onları ilgilendiren tek husus, yoksullar için ne kadar Yahudinin tarlada başak toplaması gerektiği idi. Zaten iki bin yıldan beri aynı günlük sorunları yaşıyorlardı ve kovuldukları yurtlarının arka planında bu sorunlar zihinlerine yerleşmişti. Ve bu geleneklerin içinde yaşarlarken aynı zamanda onları doğuran ortamı da yaşıyorlardı. *Artık Doğu'da yaşamıyorlardı.*

Fakat tarihleri, salt bir dizi olaydan –savaşlar, kralların yükselişi ve çöküşü ve göçler- ibaret değildi; bunların yanında, birbirine geçmiş, manevi ve maddi unsurlar vardı; bir halkın geçirdiği değişimle birlikte bir dinin geçirdiği değişim. Onlar, yalnızca iklimsel ve sosyal koşullardan oluşmamış fakat aynı zamanda, bir dini idealin taşıyıcılığını da üstlenmiş dünyadaki tek cemaatti. Çok önceleri kendilerine vaat edilen, misyonlarını yerine getirebilecekleri topraklara yerleşmişlerdi; gelişmeye müsait birleşik bir millet olmadan önce, hiçbir zaman yok olup gitmeyecekleri onlara söylenmişti ve dini misyonlarına yaraşır olduklarını kanıtlamadan önce, bir gün inançlarının yeryüzüne yayılacağı konusunda kendilerine güvence verilmişti. Böylece sayısız vadin desteğiyle olgunluğa eriştiler, yaşamlarını sürdürdüler ve yine hüsrana uğradılar. Tarihin seyri içinde, kendilerine verilen

misyonu yerine getirmekte sık sık başarısızlığa düştüler ve sonunda yeryüzüne dağıtılmakla cezalandırıldılar; ama bu, sadece bir cezaydı ve onların neslini kurutma niyetini taşımıyordu. Onlara son bir vaat daha verildi: Mesih sayesinde kurtuluşa ermek.

Bu, modern insana, insan kavrayışını aşan, başka bir alana ait, uzak, mistik bir düşünce gibi görünür. Ama o günün Yahudilerine göre Mesih, kendilerine, onların İncil kitabındaki kişilerden daha yabancı ya da daha uzak değildi. Canlı geçmişlerinde esas bir unsur olan Mesih, gündelik yaşamın dünyasına aitti ve ona atfedilen mucizeleri manevi dünyalarının olağan bir parçası diye şeksiz şüphesiz kabul ediyorlardı. *Hâsılı, onlara göre mucize gündelik yaşamın bir unsuruydu.*

Böylece anılarla yaşadılar ve sonuçta geçmişlerini hiç unutmadılar. Uzun süre koparıldıkları kaynaklarından ayrı kaldılar. Yine de onu hiç unutmayıp, kalplerinde taşıdılar, tıpkı yerli bir toprağı olmadığı için yabancı topraklarda filizlenmesi beklenen bir fidan gibi. İçlerindeki o kaynak olgunlaştı, onun ölmesine asla izin vermediler, çünkü ruhlarının açlığını besleyecek başka bir şeye sahip değillerdi. Ne var ki anılarını hayata geçiremiyor, yurtlarına dönüp yeni bir hayata başlayamıyorlardı. Tehlike altındaki bu hazineyle nereye gidebilirlerdi ki?

Bu insanların manevi çobanları olan hahamlar bir çözüm buldular. Sürünün kalbine değil de aklına seslendiler, ortak belâğı bitip tükenmek bilmez yorumların, düşüncelerin, spekülasyonların ve kuramların altına gömdüler. Kalbin gün gelip bitkin düşebileceğini ama beynin sürekli çalıştığını biliyorlardı. Ve çok haklı olarak, Yahudiliğin geleceğinin kalbin tehdidi altında olduğunu gördüler. Bu yüzden şimdiye kadar Yahudiliği besleyen gıdadan –İncil-onu vazgeçirdiler ve ona *Halacha*'yı, yani Yasa'yı verdiler. 20 yaşına gelene değin gençlerin İncil'i okuması yasaklandı. Evet, Talmud vardı; ama sadece yılların ilmine sahip olanların, dağınık haldeki Yahudiler için bir tehdit oluşturan bu tehlikeli kutsal kitabı okumalarına izin verililiyordu.

Ancak kalpleri desteğe ve gıdaya susamış halde gizli özlemler taşıyan Yahudiler buna karşı çıkıp, Halacha'dan *Haggada*'ya ya da efsanelere döndüler. Ve bu zamanda Yahudiliğin gizli krizi, Halacha ile Haggada arasında, donanımlı beyinle, tehdit gibi görülen kalp arasında gizli bir savaşı içeriyordu. Böylece kalıcı bir tehlike durumu yaratıldı; bir yanda nihai taşlaşma tehdidi, diğer yandaysa mistisizme kayma tehdidi. Bu durumun altında yatan başlıca sebep yurtsuzluktu.

Kabala metinleriyle, bu tehdit altındaki dengeden bir karara ulaşmak için büyük ama tehlikeli bir çaba sarf edildi. Kabala hem bir düşünce biçimi hem de bir edebiyat eseridir. Hem bir kuram hem de bir kozmogonidir, bütün sonsuzluğuyla yaşamı anlama amacı içinde günü yaşama metodu. Yeryüzündeki hayat ile yaratma eylemi arasındaki bağlantıları inceleyerek, bir zamanlar bir din kurmuş bir halkın yaşamını sürdürmesini sağlamaya yönelik bir çabadır. Evrenin mistik bir yorumudur ve Tanrı'nın eserlerinde kusurluluk nasıl meydana gelmiştir sorusuna yanıt arar ve yaratıcı eylemin mükemmelliği ile fiili yaşamın kusurluluğunu uzlaştırmaya yönelik hevesli bir arzuyla doludur.

Kabala, evrenin sırrını çözmeye karar vermiş ama aynı zamanda Yahudiler olarak biricik kaderlerinin sebebini bulmaya çalışan zihinlerin ürünüydü. Tanrı ve dünya ayrılmıştı. Belli bir ülke ve halk ayrılmıştı. Dünya Tanrı'ya, yani evine dönebilirdi. Yahudiler de kadim tapınaklarına dönebilirlerdi. Tanrı'nın ruhunun saf tezahürlerine maddenin kirliliği karışmıştı; bu kirden hep birlikte temizlenip, Tanrı'ya dönmeleri gerekiyordu. Tanrı'nın milleti dört bir köşeye dağılmış, yabancı milletlerin arasına karışmıştı; onların dünyanın dört bir köşesinden toplanıp Tanrı'ya hizmet etmeleri için kadim yurtlarına geri getirilmeleri gerekiyordu.

Dünyanın kurtulması gerekti, bir halkın kurtulması gerekti. Mesih inancı!

Yahudilerin hepsi Kabala'nın dolambaçlı ve zor yollarını takip edemiyordu ama her Yahudi Mesih'e inanıyordu. Kabalizm

tutkulu, canlı bir muhalefet doğurdu ve onun savunucuları ile düşmanları birbirlerine türlü kötülükler yaptılar. Ama asıl tartışma usuller ve araçlarla ilgiliydi. Her iki tarafın umudu ve amacı aynıydı: Mesih'in gelişi.

Umut dolu bir sabırla beklediler. Okyanustaki kör bir balık gibi, duyargalarını açmışlar, umutlarını besleyecek en ufak bir şey yaklaştı mı titremeye başlıyorlardı. Olan bitenin çekiciliğine tepki veriyorlardı. Böylece Yahudi kendilerini dünyanın geri kalan insanlarından ayıran biricik bir organa sahip oldu ve günümüzde de, körelmiş de olsa bu organ Yahudiyi diğer insanlardan ayırt etmeyi sürdürüyor.

Önümüzdeki sayfalarda anlatacağım olaylar bu tür bir manevi zeminde gerçekleşti.

II. BÖLÜM

İLK GÜNLER

Sabetay Sevi, Temmuz 1626'da, Musevi takvimine göre beşinci ayın dokuzuna tekabül eden, ikinci Tapınağın yok edildiği günde doğdu. Babası, fakir tavukçu Mordecai Sevi'nin biraz zayıf, hastalıklı bünyesi vardı ve yaşamının sonuna kadar her çeşit hastalığa yakalanmıştı. Buna rağmen o, üç oğlunun varlığını hayatını kolaylaştıran bir lütuf olarak görüyordu. Oğulları büyüdükçe onlardan ikisini, Joseph ve Elijah'ı, kendi mesleğine yöneltti ve onlar da meslekte sebat ettiler. En büyükleri Sabetay'ı ise ilme yönlendirdi.

Peki, ne tür bir ilme? İlim dediğimizde doğal olarak aklımıza gelen bazı bilimsel sahalardan biri olmadığı kesin. O zamanlar ilim, sadece Tevrat ve Talmud kitaplarına tam bir hâkimiyet ve hayat boyunca süren fakat meslek olmayan bir başarı anlamına geliyordu. İlim bazen bir insanın bir görevi yerine getirmesine ya da haham olmasına yardımcı olabiliyordu. Bu durumda mütevazı fakat her zaman gıpta edilmeyen bir kazanca sahip oluyordu; çünkü fakir toplumlar bile ilahi bir rehberin lüksüne razı oluyor ve manevi gücü mevkiyle bir araya getiren, yoksul fakat güvende oldukları bir görev için çok sayıda gönüllü bulabiliyorlardı.

Ne var ki bu öğrencilerin büyük kısmı için çalışabilecekleri bir iş sahası yoktu ve olayın toplumsal yönünden bakıldığında fakir bir esnafın, hiçbir surette beş kuruş kazanamayacak bir çocuk için kendi hayatını zorlaştırması, biraz sorumsuzca müsrif-

likti. Böyle yaparak, zengin bir tüccarın ya da bir soylunun ayrıcalığını, haksız yere kendine mal etmiş oluyordu.

Gerçi bu konular Mordecai Sevi'ye anlatılmış olsaydı bile, o bunları idrak edemezdi. Zira onun tamamen farklı bir düşünce tarzı vardı. O, 17. yüzyılın başlarında yaşayan küçük önemsiz bir Yahudi'ydi, bu nedenle bizden onu ayıran üç yüz yılı unutmaya çalışmalıyız. İşte o zaman bize kahramanca ve idealist, fakat o zamanın insanlarına tamamen doğal ve sıradan görünen bir maneviyat anlayışıyla karşılaşırız. Bu anlayış, bugünün işini yapıp yarının işini yarına bırakmanın basit ilkel yöntemine dayalıydı. Tamamen böyle! Gücün ve enerjinin tüm geri kalanı günün o diğer kısmına- Tanrı'ya aitti.

Bu nedenle Sabetay, *Jeshibah*'a, haham Joseph Escapa'nın başında olduğu okula gönderildi. Joseph Escapa azimli bir öğretmen Sabetay ise şevk ve gayret sahibi bir öğrenciydi. Öğrenmeyi zor bulmayan, çok tuhaf bir çocuk, azimli, doğulu küçük bir Yahudi'ydi. Hakikaten her şeyi fevkalade çabuk anlıyordu ve bir şeyi bir kere öğrendi mi bir daha asla unutmuyordu. Böylelikle, bir insanın ancak çok uzun sürede öğrenebileceği kadar engin bir bilgi birikimine sahip oldu. Ne var ki bir insanın uzun süredir bildiği bir şey, onun en çok önemseddiği şey olmaz. Bu yüzden Sabetay kısa zamanda sadece kendi görüşlerini oluşturmaya ve eleştirel olmaya değil, fakat aynı zamanda sahip olduğu bilginin ona verildiği İbranicede bile kusur ve hata bulmaya başladı. Bu dili seviyordu fakat gelişme döneminde bozulup sıradanlaştığını ve kabalaştığını düşünüyordu. Hırslı küçük bir öğrenci olarak eski peygamberlerin o anlaşılır ve tınlı konuşmalarından büyülenmişti ve insanların bir gün o dile geri dönüp sahip çıkmasını umuyordu. Hatta bir gün klasik İbraniceye tüm saflığıyla yeniden hayat vereceğiyle apaçık böbürleniyordu.

Onun devrinde Yahudi çocuklarına çok fazla hoşgörü ve saygı gösterildiği için kendini önemli görmesi kimseye komik gelmiyordu. Ne de olsa, on beş yaşına geldiğinde, Talmud ve hahamlıkla ilgili tüm eserleri okumuş olduğundan, ilmi mertebesi

olağanüstü başarılarla doluydu. Diğerlerine böyle bir başarı için bir ömür gerekirdi fakat o bunu henüz çocukluk döneminin sınırları içindeyken başarmıştı. Ve şimdi geleneklerine bağlı kalmayı isterse, yeni ayrıntılar, imkânlar ve yorumlar arayarak ve dini kültürün en hassas noktalarını seçerek aynı konuların üzerinde defalarca geçmek zorunda kalacaktı. Ancak bu şekilde Musevilik ilmi alanında yetkin biri olabilirdi.

Yine de bunu yapmaya, kendini ikna edemiyordu. İç huzura ve sükûnete sahip değildi. Geleneksel müfredata bu kadar çabuk hâkim olması, onun daima yeni bilgi ve tecrübelere aç, aceleci ve yorulmak bilmeyen bir tabiata sahip olduğunun göstergesiydi. İçindeki bazı güçler tarafından görünmez bir amaca doğru sürükleniyor gibiydi ve bu, onun bir zamanlar yürümüş olduğu bir yere geri dönmesini imkânsız hale getiriyordu. O, bu işi sırf gayretli ve çalışkan olanlara bıraktı, fakat kendisi böyle değildi. O, aç ve meraklıydı. Ne açlığı dinmişti, ne de böyle bir görev duygusuyla elde ettiği bilgi onu tatmin ediyordu. Sanki bomboş bir yerle karşılaşmış gibi hissediyordu kendini. İsyan eden onun anlayışı değildi, çünkü bir toplumun, kendine ait topraklarda somut bir gerçeğe dönüştüremediği herşeyi içinde depoladığı Talmud'un giriftliklerinin verdiğiinden daha iyi bir zihinsel gıdayı nereden alabilirdi ki? Aslında açlık çeken kalbiydi. Daha da açık belirtmek gerekirse, tepki vermeyi şiddetle arzulayan şey, sadece kalbi değil, aynı zamanda akıl ile hislerin, ruh ile içgüdünün, zekâ ile duyguların arasındaki o ara yer ve varlığının, yaratıcı faaliyet ve dayanma gücü için yanıp tutuşan o kısmıydı.

Bu erken büyümüş çocuk için Talmud yeterli değildi. Talmud ona sadece düşünsel bir gerçeklik sunuyordu fakat o, gerçeklik hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Çocuklar oyun oynarlarken, gençler ise kendilerine bir görev verildiğinde ve hayatla yüz yüze kaldıklarında gerçeğin ne olduğunu öğrenir ve cefasını çekerler. Maalesef Sabetay'ın oyun oynamasına, daha da kötüsü sıradan bir işle bile meşgul olmasına hiç izin verilmemişti. İnsan bu dünyada yaşadığı ve evrenin türlü olgularıyla

kuşatılmış olduğu için, kendi uydurması olsa bile, bir çeşit gerçeğe sahip olmalıdır.

Sabetay bu konuyu ele alınmaya hazır buldu. Evet, belki bu konu, çıplak elle tutulamazdı ama hayatın gerçekleri tarafından da dokunulamaz ya da sarsılamazdı ve sadece bu bile onu olağanüstü güçlü kılıyordu. Bu, yaradılışın ve evrenin anlamının yanı sıra bir toplumun vaat edilen kaderini ve tarihini kapsayan, mucizelerle dolu bir dünya, Kabala'nın dünyasıydı. Bu dünya, sadece bilgisi ve zekâsıyla okuyacak olana, günahın ve kurtarılışın tüm sırlarını açıyordu. İçinde, Talmud düşüncesinin mantıklı, değişmez tutarlılığı, tutkulu ve sarsıcı algılayışlara ve coşku yüklü çıkarımlara dönüşüyordu.

Böylece o, insanların gelenekler, baskılar ve formaliteler tarafından daha az sınırlanarak dolaşabilecekleri yeni ve bilinmeyen bir alan meydana getirdi. Bu gibi şeyler onun toprağında kök salsın diye Kabala çok yakın zamanda ortaya çıktı. Teorik ve teosofik tarafı olan *Kabala Jiunit*, tamamen entelektüel faaliyetlerin yürütülmesi için gerçekten büyük bir fırsat sunuyordu; ayrıca fiili sistemi olan, esrarengiz *Kabala Maassit* bölümü de vardı. Bununla beraber, her ikisi de Talmud ve hahamlık kültüründe karşılaşılan dünyadan tamamen farklı bir dünya sunuyordu. Kabala okurken, eskiden olduğu gibi elde kazma kürek bir yığın nesne, teori, keşif, yorum ve karar önünde durmaya gerek yoktu. Aksine, Kabala'nın öğretisini benimseyen biri, kitabın içindeki tüm harikalıklara bir insanoğlu ve şahsiyet olarak katılmaya sevk edilir.

Kabala'nın temel düşünce ve ilkesi, bir gün bir insanın dünyanın kaybolan düzenini yeniden sağlamak için ortaya çıkacağı inancıdır: Mesih inancı. Bir Mesih'in gelmesi mecburiydi. Çünkü ruhlar, kutsal unsurlar yani *Sheibirath Hakelim* bozulduğu için saf ruhun maddesi olan *Nizuzoth* dökülüp çürümüş ve saf kötülüğün ellerine düşmüştü. Birbirlerinden tekrar ayrılmaları gerekiyordu. Başka bir deyişle, kötülük yok edilmeliydi. O zaman dünya bir kez daha güzel olacaktı. O zaman herşeye gücü yeten

Tanrı'nın sonsuz ruhunun rahmeti, *Sefirot*, bir kez daha dünyaya yağacak ve o zaman *Olam Ha-Tikkun*, düzen dünyası var olacaktı. Kalpteki doğruluk ve saflık, yukarıdaki dünya ile aşağıdaki dünya arasında bağlantıları görebilir ve edimsel Kabala'da buyrulan pişmanlıkla ilgili emirleri, *Kavanot*'u uygulayabilirse, bu amaca ve sona bir katkıda bulunabilecekti. Her insan bunu yapmaya muktedirdi fakat sadece, kendisi Tanrı'nın bir parçası olan *Adam Kadmon*, bunu tam bir güç ve kesinlikle yerine getirebildi.

Dolayısıyla, bu iş herkes için bir umut ve görev anlamına geliyordu. Çağrı, öğretilere kulak verme gayreti gösteren her bir ruh için geçerliydi. Anahtarı arayıp, harekete geçecek insanla son bulacaktı. Genç Sabetay'ın amacı da buydu. Okuyucu kolayca anlayacaktır ki, Sabetay, bir birey olarak ondan istenen ve gizliden gizliye bir görev edindiği şeyi yerine getirmesini sağlayacak bölüm olan canlı ve fiili bölüme mümkün olduğunca çabuk ulaşmak istediği için, mevcut sistemi salt yüzeysel olarak gözden geçirmiştir. Genç ve tecrübesiz olması, onu hiçbir anlamda bu atmosfere dalmaktan vazgeçiremedi fakat keşfettiği dünya çetin ve hayata son derece düşmandı. Bedensel eziyetler, dualar, oruçlar, af dilemeler, abdestler, bazı zevk verici şeylerden uzak durmayı gerektiren kurallar gibi bir sürü şeyle doluydu ve duyuları köreltmeye dayalıydı. Buna karşılık insan, doğa ve insanüstü şeylere karşı olağanüstü net bir bakış açısı ve büyük bir duyarlılık kazanıyordu. Dünyadaki olayların gidişatını önceden haber verebilecek ve basit insanların mucize olarak gördükleri işler yapabilecek kadar Tanrı ve meleklerine yakınlaşabilmişti.

Böylece bu disiplin, karakterinin olağanüstü derecede güçlenmesine sebep oldu ve Sabetay bu yeni krallığın içine ne kadar girdiyse, buna o kadar inandı. Genç ve toy olmasına rağmen, kısa zamanda büyük ve bilge bir Kabalist olma payesi kazandı. İnsanlar heyecanla ve öğretisini kabul etmeye hazır bir şekilde bilgisinden faydalanmak için ona geliyorlardı. Bu da, genç yaştaki bir insan için zafer demektir ve ona son derece önemli ve değerli olduğu hissini veriyordu. Kendi yaşındakilerden ve neslin-

den üstün, tüm insanlık içinde ayrı yeri olan bir insan olduğunu düşündürüyordu ona. O zamanlar sadece on sekiz yaşındaydı ama kasabanın hahamları ona şimdiden bilge insan anlamına gelen onurlu *Chacham* ünvanını vermişlerdi.

Çok eski zamanlardan beri insanlar bir şeyler öğrenmek için bilge bir insanın etrafında toplanarak, kendi düşüncelerini ikinci plana atarlar ve efendilerinin düşüncelerini benimserlerdi. Bu yüzden, Sabetay, Chacham olduğunda, kendilerini onun aydın takipçileri olarak takdim edecek bir grup havariye sahip olmalıydı. Soru sormak ya da bir gizemi çözdürmek için gelen yaşlı ya da olgun adamlar bu amaç için uygun değillerdi çünkü da-ima minnettar bir şekilde teşekkür edip başlarını eğerek çekip gidiyorlardı. Cevap alır almaz tüyen insanlar onun işine yaramazdı. Onun havarileri, yanı başında duracak ve tüm dünyaya, onun genç Chacham, muhteşem, olağanüstü bir insan olduğunu duyuracak birileri olmalıydı. Gerçektende kendisi gibi merak dolu, bilgiye susamış gençleri; inanan, sadık, çok sayıda hevesli insan arıyordu. Onları tek tek seçip, yanına çekmeli ve kendisinin, Chacham Sabetay Sevi'nin, onları heyecanlı, gizemli ve harika bir yola sokacağını kurnazca anlatmalıydı onlara. Yüzlerce destekçiye sahip olmasına yetecek miktarda ruhani zenginliğin kendisine bahşedilmiş olduğunu biliyordu.

Bu yüzden, onunla birlikte çalışanlar ve sorularla ona gelenler arasından özel insanları seçip, onların lideri ve öğretmeni oldu. Bilginin ve gençliğin böyle bir ilişki için bir insanın sahip olması gereken her şey olmasına rağmen, onları seçerken dostluğu önemsemedi. Hiçbir zaman kimsenin dostu olmadı. Yaşamı boyunca tüm insanları sadece iki sınıfa ait olarak gördü: Destekleyenler ve muhalefet edenler. Bu durum, özellikle de, kendisini bu zenginliklerin lüzumsuz yükünden kurtarmak istediği ve bu genç insanlardan kendisi için talep ettiği tek şeyin, sadece onun önünde durup ne sunuyorsa onu kabul etmeleri gerektiği dönem için böyleydi. Hizmetkârlar değil havariler arıyordu, çünkü o zaman, onları düşünsel bağlamda kendine bağlayıp, kişisel yandaşlara karşı beslediği gençlik özlemini tatmin etmiş olacaktı.

Yandaşları, diğer çocukların öz bilince ulaşmalarını sağlayan şeylerin-lider rolünü oynadıkları oyunların- yerini alacaklardı. Sabetay bu güçlü arzusunu bir vazifeye dönüştürmüştü.

İsteklerinin yerine getirilmesi konusunda samimi olmasına rağmen aşırı otoriterdi. Havarilerinden fevkalade zor tövbe ibadetleri etmelerini ve bedensel çileler çekmelerini bekliyordu. Bunun için de onlara ilk üstün örnek kendisi oluyordu. Bazen bütün bir hafta oruç tutuyordu. Yılın her mevsiminde ve her türlü hava koşulunda kumsalda abdest alıyordu. Dua etmek için sık sık onlardan saatlerce ayrı kalırdı ve havarileri de onu olağanüstü güzel sesiyle *Israel Nadshara*'nın Mesih ilahisini söylerken duyarlardı. Sesinin, yandaşlar kazanabilmek için sık sık duygulu yakarışlarda bulunarak insanları etkilemede kullandığı bir cazibesi vardı. Diğerleri üzerinde hâkimiyet kurmasını sağlayan şey, sadece zekâsı değil, onunla birlikte, benliğinden yayılan ve yıldan yıla artan gerçek bir karizmasıydı. Sürekli diğerlerini etkilemek ve onlara efendilik etmek zorunda olduğunu hisseden bir insan olarak, dış görünüşünün yarattığı izlenimin tamamen farkındaydı ve hem yandaşları hem de düşmanları onun son derece yakışıklı olduğunu kabul ediyordu. İnce düzgün bir vücudu, siyah çukur gözleri, çok güzel bir ağız yapısı ve zarif bir yürüyüşü vardı. Tüm rivayetler, vücudundan çok hoş, tuhaf bir kokunun yayıldığı konusunda birleşiyor. Tövbe ibadetlerinden döndüğünde "yüzü doğaüstü bir varlığın yüzüymüş gibi parlardı". Yaşadığı zamana ait ilkel oyma resimler ve çizimler onu eşine az rastlanır irilikte ve hayat dolu gözlerle ve ağızla tarif ediyor.

Karakterinin ve görünüşünün "hayâlî" (hayallerdeki gibi) bir insana ait olduğu bize tekrar tekrar söyleniyor fakat böyle bir tarif, davranışlarını ve hareketlerini yönlendiren tabiatını dosdoğru tanımlama konusundaki isteksizliğin üstünü örtmekten öteye geçmez. Evet, belki de genç, duygusal bir insandı ama yaptıkları makul, mantıklı ve çok önemli şeylerdi. Yalnız ya da tövbe ibadetleriyle meşgul olmadığı zamanlarda, yanına havarilerini alarak, yabancı büyük Kabalist, Safed'li Chaim Vital Calabrese'nin yaptığı gibi, her gece şehir kapılarının dışına çı-

kardı. Şehrin dışında, yıldızların aydınlattığı gökyüzünün altında, kelimelerle, düşüncelerle ve hislerle büyük sırları araştırırdı. Bu fişkırان bir heves değildi, çok eski zamanlarda kendi halkına ait olan bir eğilimin tatbikiydi. Yahudiler kurak yerlerde dolaşırlarken bile, kendilerini günlük hayatın içinden çıkarır ve uçsuz bucaksız ovalardaki çadırlarının önünde, her olayın manevi bir tecrübeye dönüştüğü yalnızlıklarına dönerlerdi. Bu onların doğayla olan yakınlıklarını ifade etmelerinin ve bunu yaşamalarının tuhaf bir yoluydu. Bu, tıpkı bir Yahudinin meyveyi toprağından ya da ağacından aldığında, doğanın becerisi önünde şükran duası ederek alçakgönüllülük göstermesinde olduğu gibi, ruhu saygıyla kabul ederek Tanrı'nın kabullenilmesi idi. Sabetay'ın tüm yaptığı, herkesin içinde Tanrı'ya ibadet etmektir. Bu, sevimsiz Türklerin alaylarının yarıda kesmesine izin vermediğı basit bir işlemdir. Yaptığı şeyin önemini biliyordu. Bilmemiş olsaydı bile, onu takip edenlerin bilgisi bunu ona mutlaka gösterecekti. Herşeyden önce, babası, oğlunun yaptığı her şeyin Tanrı'nın nazârında hoş olduğunu sürekli ilan ederek ve Tanrı'nın çocuğunu kutsal şeylere adayarak kendisini açıkça ödüllendirdiğini savunarak, memnuniyetini haykırıyordu. Olaylar şöyle gelişti.

O sıralar, sürekli değişen hükümet ve hükümdarlar yüzünden Türkiye'de şiddetli ayaklanmalar vardı. Sultan İbrahim'in iktidara gelir gelmez ilk işi büyük Venedik Cumhuriyetine karşı savaş ilan etmek oldu. O zamana kadar İstanbul ve Selanik Türkiye'nin iki ticaret merkeziydi fakat savaş ticaret yollarını kapattı ve İngiliz, Fransız, Hollandalı ve İtalyan tüccarların çoğunluğu, işlerinin Sultan ve Venedik arasındaki husumet yüzünden bozulmasına karşı çıkarak, ses çıkarmadan ticaret merkezlerini İzmir olarak değiştirdiler.

Bu, kısa bir süre içerisinde bu şehrin statüsünde ve görünüşünde çok büyük değişikliklere yol açtı ve özellikle Yahudiler için yeni bir devrin başlangıcı oldu. O zamana kadar İzmir'e çok az sayıda Yahudi yerleşmişti ve durumları, fakir tavukçu Mordecai Sevi'ninkinden daha iyi değildi. Şimdi ise bütün doğu Akdeniz ülkelerinin ticareti, İzmir'de yoğunlaşarak, işçilik için çok

büyük bir talep yarattı. Yılda üç ya da dört defa Hindistan'dan, İran'dan, Ermenistan'dan, Ortadoğu'dan ve Anadolu'dan bu diyarların ürünlerini- metaller, araç-gereçler, silahlar, hırdavat ve çanak çömlekle takas edilmek üzere baharat, kıyafet, ipek, hayvan derisi, post ve süs eşyası- taşıyan büyük kervanlar gelirdi. Kervansaraylar ve muhasebe evleri ve onların dilini anlayıp tercüman ve vekil olabilecek kişilere ihtiyaç duyulurdu. Büyük bir İngiliz ticaret firması Mordecai Sevi'yle görüşerek onu yetkili temsilcisi ve vekili olarak atadı. Böylece fakir tavukçu, çok kısa bir zaman dilimi içinde saygıdeğer ve varlıklı bir tüccar oldu.

Yine de bu durum onun başını döndürmedi ve davranışları, dindarlığın sadece fakirlere özgü olmadığıнын ispatıydı. Zenginliğini dindarlığının bir mükâfatı olarak gördü. Evet, politik ve ekonomik koşullar İzmir'de hızla büyüyen Yahudi toplumunun geri kalanı gibi onu da zenginleştirmişti fakat bu politik ve ekonomik koşullar nelerdi? Tanrı tarafından gönderilen cezalar ya da mükâfatlar olmadıkları sürece hiçbir şey. İşte burada apaçık bir maneviyat vardı. Chacham Sabetay Sevi'nin dindar yaşamı babasını ve toplumun geri kalanını refaha kavuşturuyordu. Yaşlı Mordecai bu gerçeğin halk arasında ilan edilmek zorunda olduğunu hissediyordu; söz konusu gerçek avaz avaz ve sıklıkla tekrarlanamazdı. Kendisi gibi bir sabah zengin olarak uyanan insanlara ulaştığında, inanıp kabul etmeye hazır çok sayıda kişiyle karşılaştı.

Böylece Sabetay Sevi yeniden ilgi odağı oldu ve belli bir ün kazandı. Kendine verdiği değer arttı ve daha önce yaptıkları önem kazandı. Daha şimdiden bir şey başardığını görüyordu. Ruhani gücü en azından bir cemaatin tamamının mutluluğunu garanti altına almamış mıydı? Gün geçtikçe özgüven kazanıyordu ve buna inanmamak için hiçbir sebebi yoktu. Artmakta olan saygınlığının sebeplerini düşündüğünde, meşgul olduğu faaliyetlerin böyle bir değeri ve gücü insana verdiğine daha da fazla ikna oldu. Bunlar Kabala'da vardı, dünya düzeni öğretisi, kötülükten arınma ve dünyanın kurtuluşu; bunlar giderek onu daha fazla etkiliyordu. Bütün incelikleriyle bu ilmin içine eski-

sinden daha fazla dalıp giderek derinleşirse, Kabala'nın ona yol göstermeyeceğini kim söyleyebilirdi? Emekleri şimdiye kadar akla hayale gelmemiş hediyeler sunabilirdi ona!

Bundan böyle kalabalıktan daha fazla uzaklaştı. Eskiden denizde abdest alırken takipçilerinin kendisine eşlik etmesine izin verirken artık buna müsaade etmiyordu. Ne zaman sembolik arınma eyleminde bulunsa yapayalnız, sadece kendisi ve Tanrı-sıyla baş başa kalmakta ısrar ediyordu. Ve daha hırslı beklentiler kaçınılmaz olarak kalbinde belirmeye başladı. Genç bir âlim, bir Chacham, bir grup müridin lideri, binlerce kişiye mutluluk ihsan etmiş bir adam, büsbütün farkında olduğu büyük güç sahibi bir kişi olarak, şimdiye kadar yaptıklarının bir tatmin değil, gelecekteki daha yüce şeylerin bir pey akçesi, olgunluk ihsanlarının ilk testi olduğuna kanaat getirdi. Ve şimdi inzivada aydınlığı arıyor, etkin eylemin yeni yollarını açacak mesajın ya da ilhamın gelmesini bekliyordu.

Manevi atalarını hatırlayacak olursak, bu yolların çok olmayabileceğini söyleyebiliriz. İnsan ve Tanrı, bir halk ve bir ülke, bunlar onun başlangıç noktasını ve amacını oluşturuyordu ve ikisinin arasındaki köprü Mesih'ti.

Cesur, çılgın ve megalomanca bir düşünme süreciydi bu. Yine de bir anlamı olan ve sakınılamayacak bir düşünceydi bu. Birbirinden ayrılmış bu kutsal varlıklar, dünya ile Tanrı arasında ve yine birbirinden ayrılmış bu gerçeklikler, bir ülke ile bir halk arasındaki aracılığı Mesih'ten başka kim yapabilirdi ki? Tek bir ihtimal vardı: hizmet etmeye hazır, mütevazı ve tövbe-kâr bir adamın varlığı. Kuşkusuz başlangıç noktasıyla amaç arasında binlerce insan bulunuyordu, ama hizmetkâr olmaktan öte bir nitelikle seçilmiş ve tüm işaretler ve kehanetlerle lider olduğu ilan edilen bir kişi her devirde bulunurdu. Sabetay şimdiye kadar başardıklarını düşününce ne tevazu ne de tereddüt duydu. Aksine gücünün daha fazla onaylanmasını bekledi sadece. Ancak umutlarının bir parça beslenmesine ihtiyacı vardı.

Bu beklentiler kendine karşı kör ve sağır kalmasına yol açtı ve insanlardan uzak durmasında sessiz bir kibir, nevi şahsına münhasır kutsallığında gizli bir ısrar yatıyordu. Fakat bu hiçbir surette onun takipçilerini azaltmadı. Öte yandan yandaşları onun düşüncelerinin gizli akışından habersiz olmalarına rağmen, onu, zamanın ve inançlarının örf ve adetlerinin kendisine uygulanmayacağı bir varlık olarak sıradan hayatın üstünde bir yerde konumlandırmıyorlardı. Aksine babası onun artık yetişkin olduğuna ve Yasalara uygun şekilde evleneceği bir eş bulması gerektiğine karar vermişti. Erken evlilik dini bir vecibeydi. Kabala'da mistik bir ruh düğüne katılır, düğünü gelecekteki kurtuluşla, henüz doğmamış bütün canların dünyaya gelmesiyle tamamlanacak kurtuluşla irtibatlandırır. Herhangi bir gün Mesih gelebilir, belki yarın. Bundan dolayı bir adamın evlatlarını bir an önce evlendirmesi gerekirdi.

Babası sayesinde kazandığı saygın sosyal konumu ve ünü göz önüne alındığında Sabetay Sevi'yle evlenecek gelinin şehrin en güzel ve en zengin kızı olması doğaldı. Düğün müthiş ihtişam ve gösteriş içinde yapıldı ve her iki aile de son derece mutluydu.

Ne var ki, düğünden birkaç hafta sonra taze gelin Haham mahkemesinin önünde tuhaf bir şikâyetle bulundu: Evli olmasına rağmen evli gibi yaşayamadığından yakındı. Zira Sabetay Sevi onunla gerdeğe girmemişti. Kadın onunla evlenmişti ama kocası ondan uzak duruyordu.

Hahamlar bu duruma çok şaşırdılar. Daha önce böyle bir durumla hiç karşılaşmamışlardı! Bunun üzerine Sabetay Sevi'yi mahkemeye çağırıp suçlamaya cevap vermesini istediler. O da buna boyun eğip olanları onayladı ama hiçbir mazeret öne sürmedi. Hahamlar karısını kendinden uzak tutmasının sebeplerini araştırarak konumda olmadıklarından ve karısının haklarının çiğnenemeyeceğinden, bir karar alıp, Sabetay Sevi'nin ya kocalık görevlerini yerine getirmesi yahut kocalık görevlerini yerine getiremiyorsa boşanma belgesi, *Get*'i karısına vermesi gerektiğini bildirdiler.

Sabetay kararı kabul edip gereğini yaparak, boşanma belgesini karısına verdi. Ve eskisi gibi müritleriyle birlikte münzevi hayatına devam etti. Ailesi ve dostları bu duruma hiçbir anlam veremediler. Onun bu garip davranışından açıkça sıkıntı duymuşlardı ve kızdan cinsel açıdan etkilenmemekle durumu izah edebiliyorlardı ancak. Bu yüzden iyi bir eşten beklenen tüm meziyetlere sahip başka bir varlıklı kız bulmaya koyuldular.

Çok geçmeden böyle bir eş bulundu ve ikinci bir düğün yapıldı. Ancak yine birkaç hafta sonra ikinci eşi de hahamların önüne çıkıp ilk eş gibi hâlâ bakire olmasından yakındı.

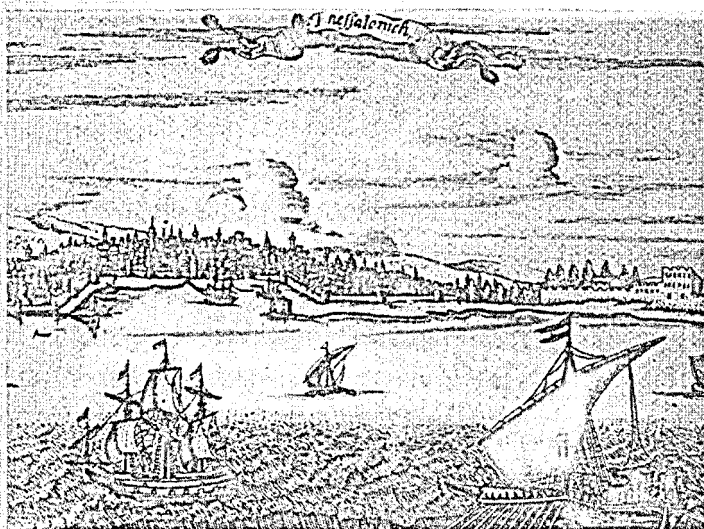
Bunun üzerine Sabetay ikinci kez mahkemeye çağrıldı ve olanları kabul edip hiçbir açıklamada bulunmadı. Karısına da boşanma belgesini gönderdi. Ne var ki şüpheler ve suizanlar kuktan kulağa dolaşmaya başladı. Ne de olsa bir adamın bir süre onunla birlikte yaşayıp onu tanıdıktan sonra bir kadını reddetmesi anlaşılabilirdi, çünkü artık karısını seymediğini ya da karısının tasvip etmediği özelliklere sahip olduğu kanısına ulaşmış olabilirdi. Ama bir adamın peş peşe iki kadınla evlenip hiçbirinin yanına gitmemesi karanlık suizanlara ve dedikodulara mahal verdi. Sabetay bunun farkındaydı ve tuhaf tutumunu haklı çıkaracağını ve herkesin kabul edeceği bir açıklama sunacağını biliyordu. Kutsal Ruh, *Ruach Ha'kodesh*'in, eşlerinin hiçbirinin Tanrı'nın takdir ettiği eş olmadığını kendisine bildirdiğini söyledi.

Etrafındaki insanlar da buna inandılar, çünkü bu insanların gözünde, böylesine dindar bir adama ilahi sesin söylediğinden daha makul bir şey olamazdı ve aşırı münzevi bir hayatın tutkuları ve cinsel potansiyeli öldürebileceğini ya da genç müritlerle birlikte olmanın onu cinsel hazzı günahkâr yöntemlerle yaşamaya sürükleyebileceğini akıllarından bile geçirmedi.

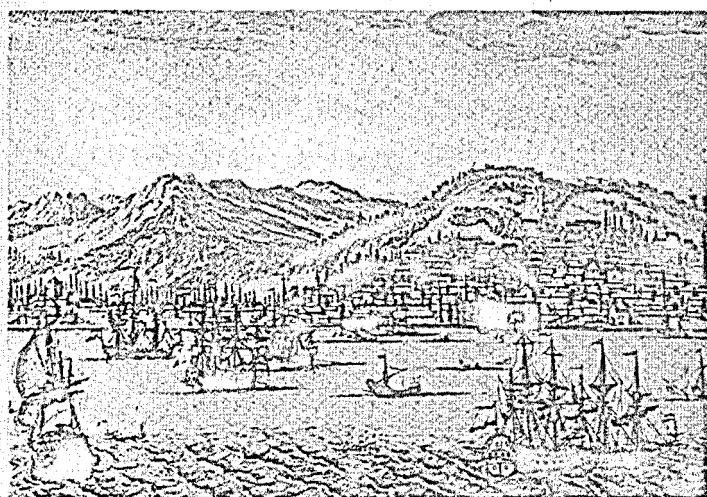
Ancak bu açıklama haklı çıkarmanın ötesinde bir şeydi; ibadetlerinin onu doğaüstü dünyayla temasa geçirdiğinin ilk imasıydı, ister hayali isterse gerçek olsun kaderinin ilahi iradeyle giderek daha yakından irtibatlandığının ilk beyanıydı. Bir süre-

den beri çevresinde çize geldiği daire kapanmaya başladı, ama aslında daire, boş umutlarının, esinlerinin ve öz saygısının perçinleşmesinin kendi kontrolünün dışındaki koşullardan ve şimdiye değin kendisine kapanmış dış dünyanın etkilerinden kaynaklandığı anlaşıldığında tamamlanacaktı.

Yalın gerçek şuydu ki, bir ekonomi merkezi yer değiştiriyor, dar ve kısıtlı görüntüsüyle İzmir'de ayırık, küçük Yahudi cemaatinin içinde başka bir dünya, şimdiye değin son derece yetersiz koşullarda yaşamış bir milletin dünyası varlık kazanıyordu. Bu yeni dünyanın temsilcileriyle kurdukları günlük münasebetler içinde, şimdiye değin bilmedikleri kimi bağlantıların, somut gerçekler olmayan bağlantıların, yeni dünyanın dış mekanizmasının değil de iç mekanizmasının farkına varmaya başladılar. Gündelik iş faaliyetleri içinde dış mekanizmaya tanık oluyorlardı zaten. Fakat Yahudiler olarak o mekanizmayla ilgilenmiyorlardı. Kendi yaşam tarzlarına öylesine dalmışlardı ki, onu dışarıdan gözlemlemeden ve dolayısıyla başka yaşam tarzlarıyla karşılaştırmadan sürdürüyorlardı. Bir Yahudi, bir insana ne yaptığını asla sormazdı. Tek bilmek istediği şey onun ne düşündüğüydü. Yahudilerin merakı maddi konularla ilgili değildi.

Selanik

Smyrna

Mordecai Sevi'nin yeni kazandığı konum, onu, bu tuhaf dış dünyanın temsilcileriyle, özellikle de çıkarlarını gözettiği bir İngilizle sürekli temas haline soktu. Zamanla bu İngilizin bir püriten olduğunu ve ticaret ve para kazanmanın yanı sıra manevi meselelerle, inanç ve ona dayanan ahlak konularıyla da ilgilendiğini anladı. Mordecai gibi bir adam için bu bilindik bir alan, bilindik bir düşünceydi ve kendisini ona daha yakınlaştırdı. Tüm bağınaz gururuna rağmen bu bilgili İngiliz İncil'i ve Yahudiliğin dinsel temellerini epey biliyordu. O halde belki de onunla anlaşabilirdi.

İnançlarının ve ümitlerinin amacını bulma arayışı içinde hem Yahudi hem de püriten aynı şaşırtıcı sonuca vardılar. Fakat bu sonuca farklı yollardan ve tamamen ayrıık görüşlerden ulaştılar. Her ikisi de dünyanın Kurtarıcısının ve Mesih'in gelmesini bekliyordu. Ve bu bağlamda, püriten, Yahudinin çok önündeydi; öyle ki, amacını gerçekleştirmeye yönelik fiili adımlar bile atmıştı. Onun yurdunda savaşlar patlak vermişti zaten. İngiliz iç savaşı sırasında Cromwell'den yana olan Roundhead'ler, devlet ve ülke düzeyinde yaşam tarzlarına ve inançlarına özgürlük getirilmesi için, piskoposların hoşgörüsüzlüğüne ve otoriter monarşiye karşı mücadele veriyorlardı. Ve son derece açık fikirlik göstererek, sadece kendileri için değil dini ciddiye alan her insan ve cemaat için inanç ve düşünce özgürlüğünün sağlanmasını amaçlıyorlardı. Bunu zorunlu görüyorlardı, çünkü Yahudilerde olduğu gibi onlarda da, gündelik yaşama inancın unsurları fiilen sızıyordu. Onların gözündeki İncil, özellikle de Eski Ahit salt okunacak bir kitap değil, ayrıca hayata geçirilmesi için gayret sarf edilmesi gereken İlâhi Yasaydı ve yine onlara göre Kurtuluş Günü heyecan verici ölçüde yakındı. Cromwell'in başını çektiği püritenliğin tüm yapısı, eylemlerinin doğrudanlığı ve inancının derinliği Eski Ahit'in toprağında kök salmıştı. Püritenler kendilerini baskı altındaki bir halkı serbest bırakma görevini yüklenmiş, Hâkimlerin Kitabı'ndaki kahramanlar olarak görürlerdi. Dönemin tarihsel olayları onları Yahudilerin konu-

muna çok benzeyen bir konuma yerleştirmişti. Zaten onlar da Yahudilere yakınlık duyuyorlar, sadece, onların farklı bir Mesih beklemelerinden yakınıyorlardı. Cromwell Tanrı'nın seçtiği ve Yasa'sını verdiği bu talihsiz halka kalbinin derinliklerinden acıdığını beyan etmişti. Onu Mesih olarak görmedikleri için İsa'yı reddetmişlerdi. Ve Cromwell bir gün Eski ve Yeni Ahit'in uzlaşp, Yahudilerle püritenlerin birleşmesini canı gönülden diliyordu.

Talmud yanlısı Yahudi ve püriten gelecek olayları tartıştılar ve Yahudi, kendi halkının ve hatta ev halkının dinsel uygulamalarının çağın ıslah edilmesine yönelik olduğunu anlatırken, din-dar ve pratik olan püriten ülkesinde inançlarının gündelik hayata geçirilmesinin uzun süreden beri öğütlendiği ve tartışıldığı gerçeğini ustaca işaret ediyordu. Örneğin Sabbath Günü'nün kutsal kabul edilmesi karara bağlanacaktı ve hatta pazar günü yerine Yahudilerin Sabbath gününün seçilmesi öneriliyordu. Eski Yahudi Sanhedrim doğrultusunda, parlamentoya reform önerileri getirilirken, ultra cumhuriyetçi grup olan Leveller'ler İncil ve ona dayalı inanca büyük önem atfediyor ve Tevrat'ın genel bir hukuk düzeni olarak acilen kabul edilmesini öylesine ateşli şekilde savunuyordu ki, ihtiyatlı Cromwell parlamentodaki bir konuşmasında şunları söyleme gereği duydu: "Hukuk sisteminin düzeltilmesini değil de kaldırılmasını, değiştirilmesini ve belki de yerleşik kendi yasalarımız yerine Yahudi yasalarının getirilmesi gerektiğini bizlere söylediklerinde, yargıçların bunu düşünmeleri yerinde olur."

İngiltere'de olaylar böyle gelişti ve daha pek çok şey oldu. Fakat Yahudi, püritenin kendisini geride bıraktığını düşünmüyordu. O gülebilirdi. Evet, kendisi benzer parlamento kararlarından bahsedemiyordu, lakin İngiliz arkadaşına çok daha yüce ve önemli bir gerçekliği, Kabalist dünyanın büyük temel eseri olan Zebur'dan bir kehaneti gösterebilirdi. Zebur 408 yıl geçtikten sonra gelecek bin yılda yeraltının tüm sakinlerinin yeni bir hayata başlayacaklarını haber veriyordu. Bu bölümde bahsedilen binyıl Yahudi zaman ölçüsüne göre altıncı binyıldı ve kastedilen yıl da 5408 yılıydı ki, bu yıl Hristiyan takvimine göre

1648'e denk geliyordu. Bu yılda büyük ve sarsıcı olaylar gerçekleşecekti. Kutsal Kitap bu çığır açıcı yılda her insanın onun tarafına geçeceğini ilan ediyordu.

“Ama yazılı olarak belirtilen yıl gerçekten bu muydu?” diye sordu İngiliz. Kibar Mordecai, ona, İbranicede her bir harfın bir sayıyı temsil ettiğini ve Kabala'nın yalnızca kâhinlere ve hakikati arayanlara ifşa edilen gizli vaatler içerdiğini, harf ve sayının, kelime ve gizli anlamın birbiriyle yakından bağlantılı olduğunu anlattı. O halde Zebur “bu” yıl derken, “bu” kelimesi üzerinde vurgu yapıyor ve onun araştırılmasına işaret ediyordu. Şimdi İbranicede “bu”, *ha'soth* idi ve *ha'soth*'a karşılık gelen sayı 5408'di. Ancak bu Hristiyan takvimine göre 1648'e tekabül ediyordu. Dolayısıyla büyük yılın gelmesine az kalmıştı. Kâhinlerin yorumlarına göre Mesih'in 5408'de gelmesi bekleniyordu.

Ne bu farazi olgu ne de Yahudi'nin onu anlatış biçimi İngilizin dudaklarında mağrur bir tebessüme yol açmadı. Nitekim o Yahudiye, özellikle de büyük günün yakın olduğuna canı gönülden inanıyordu. Onunla anlaşılamadığı tek nokta kesin yılın hangi yıl olduğuydu. Ona göre, 1648 değil de 1666 olması gerekiyordu çünkü Yahudi Zebur'a sahipse Hristiyan mezhebi de St. John'un Vahiy'ine sahipti. Bu Vahiy'e dayanan, teologlar da dâhil, çoğu kimse, İsa'nın 1666'da yeryüzüne ineceğini ve bu yılda bin yıllık yeryüzü hâkimiyetinin başlayacağını belirtiyorlardı. Yine de bu son ve kesin kurtuluş değil yalnızca bir tür geçiş dönemi olacaktı. Bu, Kıyamet'te bahsedilen Beşinci Hâkimiyet fikriydi ve bu günden itibaren Daniel Kitabı'nın ifadesiyle Kutsal Varlığın idaresi başlayacaktı. Oldukça eski mezhepsel düşünceler burada canlanmıştı. Hristiyan dünyasında çok sayıda insan da eski Kutsal Topraklara inecek Mesih'i bekliyordu ve bu nedenle Yahudilerle işbirliği yapmak zaruridi. Böylece inanç konusunda çatışan iki dünya tek bir inanç etrafından birleşecek ve her iki tarafın insanları da evrenin nabzına kulak kabartırken nefeslerini bir an tutacaklardı.

Bu fikir alış verişinden sonra Mordecai eve döndü. Oğlu, dünyanın başka yerlerinden konuşulan şeylerin, nice yıldır kendi düşüncelerine ve eylemlerine anlam ve önem katmış konulara

benzer konular olduğunu babasından duyduğunda sevinmiş olsa gerekti. Görünüşe bakılırsa her taraftan onay alıyordu ve tuhaf bir güçle doluyordu. Düşleri, beklentileri, kalbinde ve zihninde uyananlar bir zaman sonra dış dünyada kendine özgü formu bulacaktı. Bu gibi şeyler her şeyden önce somut gerçeklerdi ve sık sık kendisine tuhaf, anlaşılmaz bir korku veren düşüncelerle inzivaya çekilmeye ihtiyaç duymuyordu artık. Dahası, artık onların somut gerçekliklerine inanmamak ve ruhundaki inancı açık ifade etmemek için hiçbir neden kalmamıştı. Can alıcı nokta suydı ki; o silik ve uzak bir geleceğe gömülmüş değil de çok yakın gelecekte vuku bulacak meselelerle ilgileniyordu. Onun etkinlikleri şimdiyle bağlantılıydı. Bugün yaptığı, düşündüğü ve arzuladığı her şey yarın gerçek olabilirdi. Dünyanın kurtuluşu beyan edilmişti. Ve liderliği eline alacak, Mesih dünyaya kurtuluşu ihsan edecekti. Devir bir Mesih'i bekliyordu.

III. BÖLÜM

KATLİAMLAR

Sabetay Sevi'nin yakın çevresindeki insanlar giderek daha dindar, daha halinden hoşnut ve daha zengin olurlarken genç Sevi, sıkıcı bir gerginlik yaratan düşünceler ve yüce umutlarla dolmuştu. Kabalist kitaplar, doktrinler ve prensipler misyonlarını yerine getirmişti. Onun kendini hazırlamasını sağlamışlardı. Ama artık bir şey yapamıyorlardı, çünkü o büyük ayaklanmayı bekliyordu. Kuşkusuz bu muazzam sarsıntının gerçekleşmesi, uzun zamandır atıl kalmış güçlerin boşalması ve istenen amacı gerçekleştirmesi için vakit gelmişti. O, kendi emelleri için imkânsızı istiyordu. Öte yandan kimi tuhaf ve açıklanamayan olaylar, kendi kişiliğiyle ilişkili olabilecek ve kendi fikirlerinin onayı olarak yorumlanabilecek kadar muazzam olaylar olmuyor muydu? Elbette oluyordu! Açıkçası, Avrupa, Polonya ve Ukrayna gibi zengin ve kültürlü Yahudilerin yerleştiği ülkelerde, zaman zaman hafif rahatsızlık işaretleri baş gösteriyordu. Kutsal Topraklardaki yoksullara para toplamak için oralara giden sadaka toplayıcıları bu tür haberler getiriyordu. Belli belirsiz pek çok söylenti arasında kimi somut olaylar patlak veriyordu. Bir Kazak bir Yahudiyi öldürmüş ve ölen Yahudinin ona kâhyalık yaptığı Polonyalı toprak ağası da Kazak'ı öldürmüştü. Bu tür haberler duyulsa da halk tarafından unutulmaya terk ediliyordu. Fakat Sabetay hiç unutmayıp kalbinde taşıyordu.

Derken bir gün İstanbul yolunda ilk başta kimsenin dosdoğru anlayamadığı bir haber duyuldu. Kırım'ın beş yüz Yahudiyi İstanbul'daki cemaate satmayı teklif ettiği söyleniyordu. Ne? Köle-

lik çağı dirilmiş miydi? Artık insanlar sadece Mağribilerle değil Yahudilerle de kirli işler mi çeviriyorlardı? Hayır, olamaz. Onlar savaş esirleriydi, Polonya ve Ukrayna savaşının Yahudi esirleri. Ama bu bile anlaşılmazdı, zira nerede ve ne zaman Yahudiler savaş çıkarmışlardı ki? Savaşı ancak onların topraklarını işgal etmiş ya da toprak elde etmenin başka yolunu bulamamış olanlar çıkarmışlardı. Ama Galuth'daki Yahudiler toprak istemiyorlardı; sadece rahat nefes alıp verebilecekleri bir yer istiyorlardı. Onlar yaşamayı istemiyorlardı, sadece var olmalarına izin verilmesini istiyorlardı. Savaş değil barış istiyorlardı.

Yavaş ve dolambaçlı yoldan gerçek açığa çıktı. Savaşı çıkaranlar Yahudiler değildi, Kazaklar ve Tatarlarla işbirliği yaparak Yahudilerle, daha doğrusu Yahudilerle değil de Polonyalı toprak ağaları ve soylularla savaşan Polonyalı küçük bir köylü topluluğuydu. Ve bu çatışma içinde Yahudiler öldü ve şimdi satış ve fidye için kullanılmak üzere işgalci tarafından himaye ediliyorlardı.

Yahudi dünyası olan bitene kulak kabartmaya başlayınca, Yahudilerin ganimet olarak kullanılmakla kalmayıp katliamdan geçirildiği de çok geçmeden öğrenildi. Bine yakın Yahudiden söz ediliyordu. Tüm bunların altında yatan sebepler ne anlaşılmıştı ne de anlaşılması gerekiyordu. Zira ne zaman Yahudiler öldürülse Tanrı'nın öfkesinden dolayı bunun gerçekleştiğine inanıyorlardı ve bilinmesi gereken tek şey, Tanrı'nın bir şeyi harekete geçirdiği; O maddi olmayan yolları kullanır. Ancak bu donuk bir çaresizlik tavrını doğurur. İnsan kendini kaderin insafına bırakır. Bu arada sürekli gelen yeni haberler Yahudilerin dualarıyla birlikte büyüyordu. On bin Yahudi katledilmişti. Çoğu Yahudinin de hâlâ kaderi belli değildi. Kırım'dan yeni satış teklifleri geliyordu, bin, iki bin, üç bin Yahudi satıldı! Ve sonra on değil otuz bin Yahudinin katledildiği duyuldu. Hiç kimse bu katliamın ne zaman biteceğini bilmiyordu.

Sonra birdenbire Batılı Yahudiler orta yerde hayalet gibi dolışmaya başladılar, doğudan kaçan yüzlerce, binlerce mülteci

Frankfort, Amsterdam ve Leghorn caddelerini dehşet, sefalet ve kargaşa içinde doldurdu, yüzlerindeki dehşet ve ıstırap hâlâ belli oluyordu. Rahatı reddetmişlerdi; rahat edemezlerdi. Korku ve dehşet peşlerini bırakmıyordu. Kim dedi otuz bin diye? Sayı altmış bini aşmıştı ve haftalar, aylar geçtikçe bu sayı da sürekli artıyordu. Nihayet Doğulu Yahudilerin büyük kolonisi böyle bir şiddete dayanamayıp öfke içinde perişan topluluklar halinde medeni dünyanın her tarafına yayıldılar. Galuth'daki Yahudilerin son ümidi ve sığınağı yok olmuştu! Onun yıkıntıları kanlar içinde yüzüyordu! Yün bin ölü! Halk başını eğip acı fer-yatlar ediyordu. Ve bu sessiz sedasız ıstırabın şaşkınlığı içinde akla hayale gelmeyecek, az ya da çok son tahmin kulaktan kulağa yayıldı: Üç yüz bin ölü!

Bu trajedinin tarihsel nedenleri nelerdi? Bu nedenler bulunacak mıydı? Söz konusu nedenler iki bin yıldan beri aynı sonuçlar doğurmuş bir sürgün gerçeğinde yatıyordu. Bir halkı sadece kendi kaderlerine değil, yakınlarındakinin de kaderine katlanmaya zorlayan bir sürgün. Bu dönemin en kalabalık Yahudi topluluğu Polonya'daydı. Sıkı şekilde organize olmuş, kendi kendini idare eden bu topluluk, bağımsızlığın suretinin tadını çıkarıyordu. Kendi hallerindeydiler; manevi bir yaşamları vardı ve dini ibadetlerini ve hukuki işlerini yerine getirebiliyorlardı. Ayrıca Yahudi maneviyatı feci şekilde kesintiye uğradığında Yahudi dünyasına Yasa'yı yeniden yorumlayıp haham temin ettiler ve yorgun ruhların ilacı olan ilmi faaliyetlerle parçalanma sürecini durdurdular.

Tüm bu gelişmelerin ışığında Polonyalı Yahudiler güvenliklerinin az ya da çok garanti altında olduğunu düşünüyorlardı. Polonya'nın ekonomik gelişmesine öylesine erken ayak uydurmuşlardı ki, apaçık bir dokunulmazlıkla çoğalıp zenginleşebiliyorlardı. Genelde serpilen bir cemaatti. Ama başka yerlerde olduğu gibi Polonya'da da ekonomi bilgisi açısından bulundukları toplumun ilerisinde oldukları sürece konumlarını koruyabiliyor-

lardı. Bu safha geçtiği zaman onların özellikleri ülkeye yabancı diye görüldü ve ezilmeye başlandılar. Şimdilerde Polonya'da olup biten buydu. Yahudiler ülkenin ekonomik gelişiminin yolunu açmışlardı ve onların çömezleri şimdi sayıları ve önemleri her geçen gün artan, ticaret birlikleri, zanaatkâr loncaları ve şehir kurulları olarak karşılırlarına çıkıyorlardı. Katolik ruhban sınıfının ve özellikle o zaman son derece güçlü olan Cizvitlerin düşmanlarının ve baskıcıların yanında yer aldıklarını söylemeye bile gerek yok.

Bir süre yakın tehlike içine girmeden bu muhalefete karşı koydular, ne de olsa hâlâ bir ihtiyacı karşılıyorlardı. Polonya devletindeki en önemli unsurlardan ikisi onlardan çıkar sağlıyordu: Hükümdar ve soylular. Hükümdar devlet içinde rol oynayan Yahudilerle ters düşemezdi. Soyluların da geniş mal mülklerini çekip çevirecek ve feodal aylaklar olarak lüks içinde varlıklarını sürdürmeleri için gereken üretimi yapacak kâhyalara ihtiyaçları vardı.

Böylece Yahudiler büyüyen burjuva ile Hükümdar ve soylular arasında bir tampon işlevi görüyorlardı. Dahası Polonyalılarla Ruslar, soylularla serfler,* şehirlilerle küçük köylüler, Polonyalı Katoliklerle Rus Ortodoks Hristiyanlar arasındaki gerilimlerin etkilerine katlanmak zorundaydılar. Bu saydığımız toplulukların hepsi bir felakete doğru sürükleniyordu. Ukrayna'da, merkezi Kiev'le birlikte Dnieper ve Dnister havzasında, batıda Volhynia ve Podolia'da ve doğuda Chernigov ve Poltava'da isyanlar çıktı. Bu bölge geçen yüz yıl içinde Polonya toprağı olabilmışti ama hep bir başkaldırı hali içindeydi. Politik alanda Polonyalı krallar mutlak monarklar olarak ülkeyi idare ederlerken, ekonomide Polonyalı soylular mal mülkleri aracılığıyla ve mülklerinde ikamet edenlerin kendilerine serf olarak verilmesi sayesinde bu yeni bölgeyi yönetiyorlardı. Polonyalıya göre Rus aşağılık, Asyalı bir yabancıydı. Katolikler Yunan Ortodoks Kilisesi'nin Küçük Ruslarından nefret eder, onların dinini, kölelerin dini diye

* "Köle" anlamını taşıyan "servus"tan gelme bir kelime olan serf, feodal toplumda bir toprağı ve bir lorda bağılı kişiye denirdi.

ilan edip, onları baskı altında tutarlardı. Yahudiler hiç umursamadıkları tüm bu farklılıkların arasındaki girdaba çekilmişlerdi. Ne de olsa, soylular onları esasen mülk kâhyaları olarak kullanıyorlar ve bu yüzden ezilen Ukraynalılar onları gücün gerçek sahipleri olarak görüyorlardı. Halk Yahudilerin salt araç olduğunu umursamıyordu. Değil mi ki onlar yabancıydı o halde nefret edilesi varlıklardı. Bir despot yönetimin araçlarıydılar, bu yüzden onlardan iki kat nefret edilmeliydi. Örneğin toprak ağaları serflerinden kilisenin menfaatini gözetmelerini isterdi. Bir serf evlenmek istediği zaman, kâhyaya, yani bir Yahudiye gider kilisenin kapısını açması için ona belli bir miktarda para öderdi. Toprak ağasının kâhyasından otoriter şekilde talep ettiği para ödenmezse, bu kez Yahudi serfin yanına gidip ahırındaki son ineğini alırdı. Toprak ağası ortada görünmezdi. Ve ezilenler ve özgürlüğünü isteyenler toprak ağalarına karşı başkaldırdı ve kan dökme hırsı Yahudilere yöneltildi.

Dolayısıyla ezilen Ukraynalıların savaş çığlıkları “Kahrolsun Panlar ve Yahudiler!” idi. Dertlerinin tek çaresinin bu sloganda yattığını düşünüyorlardı. Bireysel çabaları koordine etmek ve etkin kılmak için uzun zamandan beri varlığını sürdüren bir teşkilata sahiptiler. Kırım’a kadar uzanan uçsuz bucaksız yabani bozkırın geniş, açık alanlarında yerli kabileler özellikle Tatarlar sürekli akınlar düzenleyip nehirlerin batı yataklarındaki verimli toprakları işgal ediyorlardı. Onların bu saldırılarına karşı ülkeyi korumak için yarı askeri yarı köylü bir teşkilat oluşturulmuştu. Bu teşkilatın üyeleri Kazaklardı ve Dnieper nehrinin öte yanında büyük bağımsız Kazak toplulukları bulunuyordu. Bu Zaporozhian Kazaklarına göre ezilen Ukraynalılar bir tür milli ordu ya da müttefik karakoldular ve ilk ayaklanmaları da onlar organize ettiler. Kaçan serfler, suçlular ve maceraperestler bu teşkilatın tehlikeli çekirdeğini oluşturdu.

İlk ayaklanma 1637’de gerçekleşti. Kazak lider Pavlynk köylüleri ardına alarak Poltava yöresini işgal etti ve toprakları boşalttı, Lubny ve Lokhvitsa’ya girdi, sinagogları ve Katolik kiliseleri yaktı, Katolik din adamlarını ve Yahudileri öldürdü. Polonya

ordusu ona karşı harekete geçti. Askerleri yenilgiye uğratıldı ve ayaklanma bastırıldı. Tek başardığı şey, serflik kurumunun eskisinden daha sağlam şekilde yerleşmesi oldu.

On yıl sonra 1648'de ikinci bir ayaklanma girişiminde bulunuldu. Daha iyi hazırlanmış ve daha düzenli olan bu girişime Bogdan Chmielnicki –kısaca Chmiel denilen- adında bir ataman önderlik ediyordu. Chmiel'in kişisel şikâyetleri özgürlük tutkusunu ateşlemişti. Kutsal savaş diye adlandırdığı savaşın programını çıkardı. Amaçları hakiki inancı yaymak, Kazakların özgürlüğü, Panların ve Yahudilerin kökünü kazımak ve kendisiyle yandaşlarının eski düşmanları olan Kırım Tatarlarıyla işbirliği yapmak idi. Nisan 1648'de müttefik ordu savaşa girdi; Polonya askerleri iki büyük cephede savaşıyordu ve tek bir darbede Dnieper'in tüm doğu tarafı başkaldıranların eline geçti. Kasabalar ve Yahudiler kendilerini savunmaya fırsat bulamadan mahvoldular. Pereyasavl, Piryatin, Lokhvitsa ve Lubny yıkıldı, yağmalandı ve buralarda yaşayanlar kovuldu. Sadece Ortodoks inancını kabul edenlerin hayatta kalmasına izin verildi.

Bu başarılar başkaldıranlara cesaret aşıladı; hareket Kiev bölgesine kadar yayıldı ve bir dehşet ve kan dalgası ülkeyi sardı. Mayıs 1648'de Polonyalı IV. Vladislav öldü ve ölümüyle birlikte muhalefet liderini ve teşkilatını kaybetti. Volhynia ve Podolia başkaldıranlara katıldı. Yahudiler ovalardan çıkarak marmur şehirlere sığınmaya çalıştılar. Fakat Kazakların kurnazlığı ve Yahudileri teslim ederek kendilerini kurtaracaklarını uman Polonyalıların hainliği tüm bu kasabaların mahvolmasına yol açtı. Böylece, Nemirov bir tezgâhla ele geçirildi, Tulczyn hainlikle düştü, Polonyalıların ve Yahudilerin direnişlerine rağmen Bar kalabalık işgalcilere teslim oldu. Polonnoya da hainliğe kurban gitti. Bu yerde on iki binden fazla Yahudi rehin alındı ve Tatarlar tarafından esir alınmayan ya da vaftiz edilmeyi reddeden herkes kılıçtan geçirildi. Yahudiler çaresiz bir halde paldır küldür kaçtılar. Ostrog, Zaslavl ve Dubno on beş bin Yahudinin geçici sığınağı oldu. Ülkenin yolları her türlü taşınır eşya ve bitkin kaçaklarla doluydu. Ve, kasabalarda ve yollarda yakalanan

herkes öldürüldü. Constantinov'da katliam yapıldı. Litvanya ve Beyaz Rusya'da faaliyetlerini yerine getirmeleri için ayrı ordular oluşturuldu. Pinsk, Brest, Chernigov ve Starodub'un geriye kalan kaçak toplulukları yok edilirken, Homel'de düzenli kıyımlar yapılıyordu. Zamosc, Lublin, Narol, Tomaszow, Szczebreszin ve diğer pek çok kasabada tarihte eşi benzeri olmayan katliamlar yapıldı.

Yaşananlar sıradan bir savaşın ötesindeydi. Kana susamışlığın dizginsiz bir öfkeyle yüceltildiği bir tutku gösterisiydi. Dinsel fanatizm ve öldürmeye yönelik acımasız heves tarihin sayfalarını karartan diğer dehşetengiz kötülöklere ekleniyordu. Ne on emir ne de "Asla öldürmeyeceksin!" yasası saldırganların mağdurlara ya öleceksin ya da din değiştireceksin demelerine engel olamıyordu. Her yerde Kazaklar bu uygulamada ısrar ederek geçici zaferler kazanıyorlardı, keza Yahudilerin bazıları din değiştirerek yaşamlarını kurtarabilmişti. Ama hemen hemen her yerde teslim olmayı reddedip, sebat ederek kahramanlık örneği sergilediler. Eğer onlar düşman saflarında yer almış olsalardı, geleneklerce en yüce konuma çıkarılır ve şereflerine şükran ve övgü şarkıları söylenirdi. Ama gerçekte Yahudileri iğrenç ve aşağı bulduklarından onları sadece ölüme layık görüyorlardı. Böylece Yahudilerin kaderi ve tarihi kendilerine özgü bir kavramın oluşmasına yol açtı: *Kiddush hashem* ya da İlâhi İsm'in yüceltilmesi, ölüm ve şehitlikle Tanrı'ya bağlılığın kanıtlanması. Evet diğer ulusların da şehitleri vardı ama hiçbir ulus şehitliğe iki bin yıl boyunca tarihinin ve yaşamının değişmez bir unsuru olarak katlanmamıştır.

Bu anlatacaklarım tipik olaylardır. Nemirov'da ataman Ganya Yahudilerden kendi inancını benimsemelerini istedi. Fakat Yahudi cemaatinin lideri Jechiel-Michel ben Eliezer sert bir yanıt vererek kardeşlerini *Kiddush hashem*'e çağırdı. Ve 10 Haziran 1648'de altı bin Yahudi şehitliği seçip öldüler.

Buna benzer başka bir hadise de Podolia, Tulczyn'de yaşandı. Burada ataman Krivonoss benzeri bir öneri getirdi. Bütün Ya-

hudileri açık bir alanda topladı ve onlara din değiştirme çağrısında bulundu. Bu çağrıya uymayan on beş bin Yahudi katledildi.

Polonnoya'da on binden fazla kaçak Yahudi toplandı. Yoksulluk ve acıdan zayıf düşen bazı Yahudiler din değiştirdiler. Ama çoğunluk sadakat gösterip ölümü tercih etti. Ostropol'de Kabbalist Simson, sinagogda kefenlere sarılmış üç yüz yandaşını etrafına topladı. Bu insanlara din değiştirme çağrısı yapıldığında, onlar sesli şekilde dualar okuyarak yanıt verdiler. Ve dua ederken öldürüldüler.

Homel'de Chmielnicki Yahudi cemaatini kendi inancına kazandırmaya çalıştı. Ama cemaatin manevi lideri Haham Eliezer, kardeşlerine, Kutsal İsim adına ölmenin kendilerine yeteceğine dair inancı hatırlattı. Bunun üzerine onlar da birbirlerine esenlik dileyip ruhlarını Tanrı'ya teslim ettiler. Böylece iki binden fazla Yahudi katledildi.

Onlara çatan ölüm hiçbir surette insaflı değildi. Adları kötüye çıkmış Tatarların eline düşenler fazla acı çekmediler, çünkü onlar sadece esir alınıp dünyanın başka yerlerindeki Yahudilere satıldı. Sonuçta tüm cemaatler Tatarlara sığınıp onlara teslim oldular. Fakat Kazakların eline düşen Yahudiler için ümit yoktu. Ayrıntılar konusunda şaşırtıcı ölçüde titiz olan, ünlü tarihçi Nathan Hannover tanık olduğu pek çok olay arasında şunları da anlatıyor: "Kazaklar bazı Yahudilerin diri diri derilerini yüzdü, etlerini köpeklere attılar. Bazıları ölümcül olmasa da ciddi şekilde yaralanarak acıdan can çekişsin diye sokaklara atıldı. Diğerleri diri diri yakıldı. Memedeki bebekler annelerinin kollarındayken süngülendi, diğerleri balıklar gibi parçalandı. Hamile kadınlara herkesin gözü önünde tecavüz edildi ve ceninler dışarı çıkarılıp yüzlerine fırlatıldı. Diğer kurbanların karınlarına canlı kediler dikildi ve kolları başlarının üzerinde bağlandı ki hiçbir şey yapamasınlar. Memedeki çocuklar annelerinin göğüslerinden asıldı; diğerleri kazığa geçirildi, kızartıldı ve yemeleri için annelerine sunuldu. Bazı yerlerde Yahudi çocuklar sığ derelere yığınlar halinde atıldı..."

Bu soluk ayrıntıların yanında kahraman kadın *Eshet chayil*'e dair bazı şeyler de anlatılmakta. Bir Kazak güzel bir Yahudi kızı yakalayıp onu karısı yapmak istemiş. Kız onunla şakalaşıp kurşun yaralarına karşı bağışıklığı olduğunu ilan etmiş, böylece adamı ateş ederek kendisini öldürmeye ikna etmiş. Bir Kazağın evliliğe zorladığı başka bir kız da nehrin karşısındaki kilisede evlenmeleri şartıyla onunla evlenmeye razı olmuş. Köprüden karşıya geçerlerken kız kendini nehrin sularına atmış.

Ancak bu kahramanlıklar bireyseldi ve kitle, bu katliamlarla karşı karşıya kalan Yahudi dünyasına yayılan felce engel olamıyordu. Dehşet 1648 Nisanından Kasımına kadar sekiz ay sürdü. Daha önce hiçbir zaman, hatta ne haçlı seferleri ne de veba salgını sırasında Yahudiler sayıca bu denli azalmamışlardı. Yaşamlarının zorluğu ve sıkıntısının sonucu olarak, ne kadar günaha girerlerse günahlarının bedeli yeryüzündeki herhangi günahkârından çok daha ağır ve korkunç oluyordu.

Tüm Yahudi dünyası donakalmıştı ve trajedinin tam olarak anlaşılması için biraz zaman geçmesi gerekiyordu. Her şey öylesine ani olmuş ve iletişimler öylesine çabuk kopmuştu ki olan biteni tüm boyutlarıyla değerlendirmek imkânsızdı. Korkulu beklentinin o sessiz günlerinde her yandan haberciler geliyor, şikâyetler yağıyor ve yazılı haberler ulaşıyordu. Kaçaklar batı Avrupa'nın ve Osmanlı Devleti'nin Yahudi merkezlerine akın ediyorlardı, haberciler çok uzaklara gidip şimdiye kadar yaptıkları gibi Filistin'deki yoksul Yahudiler için değil bu sefer Tatarların eline düşmüş Yahudiler için yardım topluyorlardı. İzmir, Selanik, İstanbul, Venedik, Leghorn, Hamburg, Amsterdam ve Frankfort'da yardımlar toplanıyordu. İlim adamları, aydın ve öncü kimseler hayır işini organize ediyorlardı. Ünlü David de Carsassoni İstanbul'da öncülüğü eline aldı ve hatta raporlar ve belgelerle Venedik'i ziyaret etti. Orada Amsterdam'daki Portekiz cemaatinin hahamı Saul Morteria ile tanıştı. Her yerde aynı olaylara tanık oluyordu. Korku ve panik içindeki Yahudiler trajedinin tüm boyutlarını ve önemini bilmek istiyorlardı sadece. Tarihleri bakış açılarını daraltmıştı. Polonyalı Yahudiler, ne ken-

dilerini çekiçle örs arasında yerleştiren politik, dinsel ve ırkçı düşmanlıktan ne de ekonomik koşullardan bir şey anlıyorlardı. Onların ilgilendikleri tek husus olup bitenlerden yaşamlarının nasıl etkileneceğiydi ve bu bağlamda Diaspora'daki son kalelerinin de yıkıldığına şüphe yoktu. Önceden dağıtılanların oluşturduğu uzun listeye yeni göçmenler eklendi, yüz binlerce Yahudi öldü ve kalanlar feci sıkıntılara ve acılara düçar oldu. Talihsizlikler silsilesinin henüz sona ermediği bariz ve kanlı bir şekilde anlaşılmıştı ama cefa bir halkın yaşamının değişmez unsuru olduğundan, bu, derin bir anlam kazanırdı. Onlara bu denli insafsız ve gaddarca davranılmasının bir nedeni olmalıydı.

Nitekim Diaspora'da çekilen acılara eski yorum getirildi. Tüm ıstıraplar bir sınama ve arınma aracı olarak onların başına musallat ediliyordu; bu, bin altı yüz yıldır inandıkları nihai kurtuluşa ulaşmak için bir ön adımdan ibaretti sadece. Tekrar tekrar yeterince acı çektiklerini ve sonunda takdir edileceklerini sanmışlardı. Ne var ki yeterince acı çekmemişlerdi. Acıları ve infazları hâlâ sürüyordu. Fakat bu sefer Yahudi ruhunun derinlerinde başkaldırı duygusu uyandı; Yahudi akli isyankâr cefayla ve öfkeyle doluydu ve Yahudi halkının kalbinden semavi tah-tın basamaklarına doğru bastırılmaz bir niyaz feryadı yükseliyordu: "Artık yeter, Tanrım!" Kurtuluştan başka bir şey olamaz artık! Acılarının bundan başka anlamı olamazdı; sırf duygusuzca zalimlik, kör, anlamsız yazgı olurdu; Tanrı onları unutmuş ve öylece salıvermişti. Ama buna inanamazlardı; bu düşüncüyü bir an için akıllarından geçirmeleri bile varlıklarının temelini sarsardı. Keza yaşamaya ve görevlerini yerine getirmeye yönelik yenilmez iradeleri bir kez daha göğüslerindeki umudu ateşledi; bunlar kaderin son darbeleriydi. Bu kederli ruhlar yeni göç düşüncesine dayanamadıkları için, olanları, yeniden birleşmenin başlangıcı diye yorumladılar.

Polonya katliamları yeniden kurtuluş idealini küllendirmeyip, aksine onun sönmeyen ateşini alevlendirdi. Polonya'daki olaylar gizli Mesihçiliğe heyecan verici bir gerçeklik kazandırdı. Her ne kadar bu büyük beklentilerle dolu bir düşünce olsa da o zaman-

lar kendisini gösteriyordu. Ne de olsa bu yıl, çeşitli otoritelerin ve gizemli bilgi kaynaklarının Mesih'in geleceği yıl diye ilân ettikleri 1648 yılı değil miydi? Mesih'in gelmesi çok yakındı. Oysa gerçekte ne olmuştu? Cracow'lu Haham Lippman Heler bir ağıta yaptığı girişte acılı yüreğiyle şöyle diyor. "Semavi izzet bahçesi diye beklediğimiz, güya İsrail'in çocuklarının yurduna döneceği 408 (1648) yılında, soyum, eza ve cefaya gark oldu." Posen'li Haham Sheftel Horowitz duygusal bir sarsıntı içinde, öfkeyle soruyor: "Yahudilere Tevrat'ın indiği, Sivan ayında en feci katliamın yapılmış olması sahiden Tanrı'nın isteği olabilir mi?" Ve büyük vaade gönderme yaparak şikâyetle bulunuyor. "Özgürlüğüme yeniden kavuşacağımı umduğum 408 yılında kötülük yapanlar Senin halkını silip süpürmek için toplandılar."

Kinnoth ve *Selichoth*'da, sayısız ilahi ve pişmanlık duasında defalarca dillendirilen bu şikâyetler ve serzenişler ibadetlerin bir parçası haline gelip, bir kez daha halkın ıstırabını dualarıyla birleştirdi. Böylece, en müşfik yılların çocukları sabah dualarında tarihlerinin ne kadar zengin olduğunu öğrenirlerken, geceleyin de taze acı ve umut hikâyeleri dinliyorlardı. Bu surette canlı-geçmişleri onaylanıyordu ve kültürlerinin merkezinin kaybolmasından yakınma zındıkça bir cinasa yol açtı. Polonya "Burada Tanrı uyukladı" anlamına gelen *po lon yah* şeklinde yazıldı.

Gizli Mesihçilik teorisine geçip gerçeğe dönüştü. Yahudiler bu muğlâk yılı Mesih çağının başlangıcı olarak görmeye kararlıydılar. En Derin Uçurum anlamına gelen *Jeven Mezula* adlı vakayinamesinin baş sayfasında Nathan Hannover, *Bi'shnath biath ha'moshiach*, yani "Mesih'in geldiği yıl" diye yazar. Dahası büyük zalim Chmiel'in adının *Cheble moshiach yabo le'olam* -"Mesih'i barındıran dünyanın acı yükü"- ifadesinin kısaltılmışı olduğunu keşfeder. İşte *Cheble moshiach*, Yahudi mistisizminde uzun zamandır tartışılan ve daha önce hiç kimseye atfedilmemiş bir ifadedir. Wreschen'li Haham Ephrain bu ifadeye karşılık gelen sayının, ihsan yılı olan 1648 olduğuna işaret eder.

Hâsılı, Yahudiler varlıklarının her zerresiyle Mesih'in özlemini çekiyorlardı.

Ve bu arzu imkân dairesini araştırmaya ve tek alternatifin, Tanrı'ya yakınlaşmanın söz konusu olduğunu keşfetmelerine yol açtı. Ama bu daha değerli olmak ve bu sayede Ondan daha fazlasını istemekle ancak mümkün olabilirdi. Kabala'nın anahatlarını sunduğu yücelme, arınma ve öz disiplin sürecinin aşamaları vardı. Safed'in tutkulu Kabalistleri, Ari ve Vital'in öğretileri, düşleri, amaçları ve onların bilgece sözleri artık Doğu'yla sınırlı değildi, yavaş yavaş, adım adım Yahudi dünyasına yayılıyordu. Yahudilerin fiziksel ve ruhsal acıları onları Kabala'nın öğretilerine ve vaatlerine hazırladı; onlara bir silah ve Tanrı'ya yaklaşma aracı sağladı. Böylece oruç tuttular, nefislerini terbiye ettiler, bedenlerini aşağıladılar, arınıp kendilerini yola getirdiler ve kişisel fayda ya da bireysel kurtuluş ümidiyle değil herkesin yararını gözetmek sayesinde canlandılar. Mesih gelmek üzereydi ve gelmeden önce ona hazır olmaya çalışıyorlardı. Gece gündüz, dünyanın her yerinde, sinagoglarında, odalarında ve büyük atalarının türbelerinde hiç durmadan dua ediyorlar, giderek daha iştiyaklı ve sebatkâr bir şekilde niyazda bulunuyorlardı. Tanrı'nın dikkatini çekmek için genel bir seferberlik başlatmışlardı. Muhakkak Tanrı onları duyacaktı! Çoğu için, fiziksel ve ruhsal alanlarda olanlar yeni ve ürkütücüydü; diğerleri buna alıştı. Ne var ki en azından bir adam tüm kalbiyle, onu umuyor, özlüyor ve bekliyordu ve bu adam Sabetay Sevi'ydi. Onun isteği halkının acı çekmesi değildi; ama dünya bir Mesih beklediği için çekilen acılar onun kaçınılmaz olarak geleceğini müjdeliyordu. Fakat bunun böylesine dehşetengiz bir surette, sadece ruhsal değil bedensel acılarla da ve tüm bir halkın üzerine vahşice saldırılarak gerçekleşmesi onu şaşırtmıştı. Ve bu, onun şimdiye kadar salt düşüncelere ve manevi mülahalalara dayalı olan tavırlarında köklü bir değişime yol açtı. Eğer yollar başlarını sokacak bir yer bulamayan kaçaklarla doluyorsa, Tanrı'yla birleşme vaaadinin ne faydası vardı? Ölüleri ve ölmekte olanları zorla cennete sokmaya gerek yoktu elbette. Tek isteni-

len şey, yeryüzünde yaşanacak bir köşeydi. Canı korumak mı? Evet! Ama öncelikle tüm halkın canı korunmalıydı. Her gün kaçaklarla ve fidye olarak verilen insanlarla görüşüyordu. İzmir'in ticaret merkezine sürekli yeni haberler geliyordu ve belli belirsiz ayrıntılar risale halinde basılıp dağıtılıyordu. Aynı zamanda pişmanlık duaları ve artan Mesih özlemi de cemaatten cemaate geçip dünyaya yayılıyordu.

Sabetay Sevi için içerideki ve dışarıdaki her şey bir kargaşa ve kaos haline bürünmüştü. Kendisi yardım elini uzatamaz mıydı? Bu onun görevi değil miydi? Zamanının tüm acıları ve seyri onun gündelik düşüncesinin ve çabalarının konusu olmuş, o vaatlere özlemle yönelmişti. Şayet "Size nasıl yardım edileceğini biliyorum!" diye haykırabileceği bir konumda değilse, inancının ve özel yeteneklerinin faydası neydi? Kurtuluşa götüren yola dair gizli bilgisinin faydası neydi? Evet, şimdiye değin zihnini meşgul etmiş düşünceler gerçeklikle pek ilgili değildi. Daha çok ruhsal meselelerle ve dinin sırlarıyla ilgiliydiler. Ama birden bedenlerindeki yaralardan kanlar akan insanlarla ve sonunda düşmanlarının eline düşüp tamamen köklerinin kazınmasına engel olacak bir kurtarıcı için feryat eden bir halkla karşılaştı. Böylece, mistik Mesihçilik günlük hayatın fiili meşakkatlerine sızdı ve politik ve ulusal bir mesele haline geldi.

Sonunda, bu iki tür kurtuluşu birbirinden ayırmanın imkânsız olduğunu, onları tek kurtuluş olarak görmek gerektiğini fark etti. Ne var ki bu gerçeği kabul etmenin ötesinde bir şeyler yapması gerektiğini hissediyordu. O eyleme çağrılmamış mıydı? Elbette çağrılmıştı! Artık kendisini kaderin öne çıkardığı kimseden başkası olarak göremezdi. Nitekim öteden beri, kitleleri peşinden sürükleyebilecek dikkat çekici bir kişiliğe sahipti. Şimdiye değin yaşamında olan her şey onu ayrıksı kılmış, önemini artırmış ve ona biricik konumunu sağlamışsa, tarihsel önem taşıyan bu son olaylar niçin aynı amaca hizmet etmesindi ki? Çağ, gür sesiyle sesleniyordu. Belki de bu sesin muhatabı oydu.

Kendini eskisinden daha fazla toplumdan izole etti ve kabuğuna çekildi ve hâlihazırda yaşanan olaylarla kendisi arasında bir bağlantı kurmaya çalıştı. Kurtuluş çığlığı kulaklarında çınılıyordu ve onun yalnızlığında bir emir gibi geliyordu kendisine. Her şeyden önce çağrıya cevap verecek bir adam olmalıydı ve Mesih diye haykıran yeterince kişi vardiysa, neden kendisi, Sabetay, o adam olmasını ki? Fakat sadece Tanrı'nın seçtiği cevap verebilirdi! Ne zamandır kendi Çağ'ından kuşku duymayı bırakmıştı ve olan biten her şey kendisinin önemine işaret ediyordu. Ama henüz kendisine cevap verme hakkı verilmemişti. Hiçbir şey ve hiç kimse bunu yapmasını onaylamamıştı. Yalnızca kendi yetkisi çerçevesinde Mesihliğe adaydı. Şimdiye kadar hiç kimse ona "Sen olmalısın!" dememişti.

Hâsılı, ihtiyatlı bir şekilde müritlerini sorgulamaya, dünyada ve yaşadıkları devirde kendisini hangi mertebede gördüklerini sormaya başladı. Galilee'li Mesih gibi onlara şunu sordu: "Ben olduğumu size kim söylüyor?" Ve müritleri de ona ilim, bilgelik ve yücelik bakımından kendisinin en yüksek mertebede olduğunu söylediler. Ama onlardan hiçbiri "Sen Mesih'sin!" dememişti. Bu, onu korku ve şaşkınlıkla doldurdu. Şimdiye kadar olan biten her şey inancını doğruluyordu ama nihai onay henüz ortada yoktu. Bu onayı başka metotlarla elde etmeye çalıştı. Münzevi yakarışlarından dostlarına döndüğünde, bir buluttan yeryüzüne inerek onlara İshak'ın müjdelediği Mesih gibi buluttan indiğimi görmediniz mi diye soracaktı. Onlar da afallayıp korkuya kapılarak görmediklerin söylediler. Ama yavaş yavaş onun düşüncelerine, sorularına ve yorumlarına alıştılar. Gece yürüyüşleri sırasında kendisine yöneltilmiş ışıklar gördüğünü ve dalgaların içinden kendisiyle konuşan sesler duyduğunu ilan ettiğinde, müritleri de onları görüp duyduklarını söylediler. Korku, ürperti ve yufka yürekliliğin etkisiyle bir misyona sahip olduğuna içten içe kanaat getirdiğinde müritlerine, dünyanın her yerinden yeni haberler aldığını söyledi ve İshak'taki şu ayeti kendine yordu: "İntikam günü kalbimde ve kurtuluş yılım geldi." Müritleri de ona inandılar.

Böylece müritleri adım adım ona duydukları inancı perçinlediler ve görmedikleri şeylere inandılar. Bu sırada o kendisini Mesih ilan etmenin son hazırlıklarını yaptı. Çok geçmeden arzuya gerçeklik arasındaki tüm sınırlar ortadan kalktı. Gelecek öylesine açık görünüyordu ki hiçbir tasaya kapılmadı. Çok değil yarın sunacağı bir ihsanı şimdi elinde tutan bir adama benziyordu. Başarma gücüne sahip olduğuna inanıyordu ve kendine körü körüne güveniyordu. Daha önce böylesine müthiş bir sorumluluğu hiç üstlenmemişti. Bir adamı suçlu olmaya iten şey ihmalkârlık değil böylesine bir görev bilincidir.

Böylece beklenen 1648 yılında bir gün sayısız işaret ve gizemli imadan sonra en yakın dostlarına Mesih olduğunu söyledi ve onlara sukunet telkin etti. Bu sefer onlar korkuya kapılmayıp canı gönülden ona inandılar ve iddiasını kabul ettiler. Ve vahyi alan ilk kişiler olmanın kıymetiyle sınırsız bağlılık gösterdiler. Onun ilk gizli cemaatini oluşturdular.

IV. BÖLÜM

KUTSAL İSMİN İLAN EDİLMESİ

Mesih'in ortaya çıkacağına vaat edildiği 1648 yılı sona eriyordu. Dünyanın dört bir köşesindeki insanlar giderek daha da hevesleniyor ve ümitleniyorlardı. Fakat henüz bir cevap ya da vadin gerçekleştiğinin bir kanıtı olarak yorumlanacak hiçbir şey olmamıştı. Bir belirti dahi yoktu ortalıkta. O sıralar İzmir'de, en samimi dostlarına Mesih olduğunu iddia eden, yirmi iki yaşında genç bir Kabalistin yaşadığından görünüşe göre kimse'nin haberi yoktu. Bu arada ümit ve korkuyla karışık bekleyiş kırılma noktasına ulaşıyordu.

Sabetay'ın aklı ise farkına varma ile ümit etme arasında gidip geliyordu. Harekete geçmek için sadece birkaç hafta vardı. Eğer hiçbir şey olmazsa, kader tüm umutları ve vaatleri boşa çıkaracak ve yeni yılın ilk sabahı inanca ölümcül darbeyi vura-caktı. Ne var ki bunun gerçekleşmesi kabul edilemezdi! Mesih vaat edildiğine göre mutlaka gelecekti ve kimse kalkıp da 'Ben O'yum!' demediği için, Sabetay o insan olduğuna daha önce hiç inanmadığı kadar inandı ve 'Eğer ben değilsem kim olabilir?' sorusu aklını daha önce hiç kurcalamadığı kadar kurcalamaya başladı. Eğer başkasına emredildiyse (ki bu pekâlâ mümkündü) neden o kişi kendini tanıtmıyordu ki? Ne sebebi olabilirdi? Yukardan gelecek son onayı mı bekliyordu? Eğer öyleyse, o gerçek Mesih olamazdı, bu yüzden gerçek Mesih kendisi, Sebatay Sevi, olmalıydı. Evet, kendi durumu da henüz net değildi; inkâr edilemez alamet henüz kendisine de lütfedilmemişti belki ama her halükarda o en azından bir girişimde bulunmuştu. Tanrı'sına

meydan okumuştı fakat bir yıldırım düşüp onu kâfir diye yere yıkmamıştı. Yakın çevresine kendini Mesih ilan etmişti ve bu vesileyle kendine taze güven kazanmıştı. Bütün bunlar kendisini herkesin gözü önünde açığa vurması için muhtemelen yeterliydi. Zaman daralıyordu. İstirabın feryadına kulak kabartıp cevap vermek tabi ki suç olamazdı. Çağ belki sırt çevirip onu dışlayacaktı ama bunu denemek zorundaydı.

Heyecandan ve korkudan titreyerek kendini gecenin karanlığında yollarda buldu. Tereddütlü adımları onu karşı konulamaz bir şekilde, her gün dua edenlerin ve bir cevap alamayan yakarışların doldurduğu sinagoga doğru sürükledi. Kalbinde, bütün sorunları çözecek duyuruyu yapmaya yönelik güçlü istek ile korku arasında şiddetli bir savaş varken, ibadet edenlerin örtülü başlarına bakıyordu. Birdenbire bütün sinagog ve kalabalık göz kamaştırıcı bir ışığın bulanıklığı gibi görüldüğünde, *Almemor*'a, kutsal yazıların okunduğu kürsüye çıktı ve dua edenlerin mırıltıları arasında, dünyaya dağılıştan sonra hiçbir Yahudinin telaffuz etmediği Tanrı'nın tam ismini avazı çıktığıınca haykırdı. Bir an için herkes mezar sessizliğine büründü. Bu da neydi? Bu kesinlikle, sadece Kudüs'teki tapınakta büyük papazların ya da Kutsal İsim için şehit olarak can veren bir insanın söylemesine izin verilen Tanrı'nın tam ismi, *Shem ha'mforash*'tı. Bu genç Chacham yasaları bilmeyecek kadar aptal değildi. Neydi o zaman, bir kâfir mi? İmkansız! Çünkü o, herkesin dindar olduğu bir çağda en dindar olandı. Öte yandan, çağın dindar olmasının yanı sıra heyecanla dolu olduğunu da biliyorlardı. Bu nedenle, *Almemor*'daki bu genç adam muhtemelen zamanın ruhuna yenik düşüp kendinden geçmişti ve ne yaptığını bilmediği için davranışından sorumlu değildi. Böylesine korkunç kargaşaların meydana geldiği bir çağda onu yargılamak vazifeleri değildi belki ama ne olursa olsun bu hakaret inanılmaz derecede büyüktü. Eğer Tanrı'nın ismi boş yere anıldıysa ve O'na hakaret edildiyse, tabi ki O kendisini savunacaktı. Kesinlikle Ona hakaret edilmişti., çünkü Tanrı'nın tam ismini söylemek, O'nun ruhunu çağırmak ve O'nu orada var olmaya zorlamak demektir.

Rahip bunu yapabilirdi çünkü bu onun göreviydi. Belki şehit de bunu yapabilirdi çünkü o asıl yurduna dönüyordu. Bir kereliğine, ama sadece bir kereliğine Mesih de bunu yapabilirdi, çünkü o zaman bu, Tanrı'nın verdiği emre bir yanıt anlamına gelirdi. Bu genç adam bir rahip, şehit ya da Mesih olmadığı için bunu yapmakla günahkâr oldu. Cemaat dehşet içindeydi. Bu olay her ne surette olursa olsun herkesin önünde yapılmamalıydı. Dışarıda korku ve şaşkınlık oluşmasına engel olmak için ört bas edilmeliydi. Kör ve sağır gibi davranarak, olanları unutup dua etmeye devam etmek zorundaydılar. Cemaat bir kez daha sesini yükseltip sinagogu ilahilerle doldurdu. Hiçbir şey olmamış gibi davranıldı. Sabetay'ın havarilerinden bir ya da iki tanesi heyecanla ellerini kaldırıp haykırmaya yeltendiler ama yüksek sesle söylenen ilahileri takip eden ölüm sessizliği karşısında şok olup sustular.

Fakat topluluktan biri, o üç ihtimali aklına getirenler arasında yer alan Isaac Silveira adındaki biri, üçüncü ihtimali iyice düşündüğünde birdenbire etkilendi. Adam, ona, sanki kutsal ismi söylemeye yetkisi varmış gibi bakıyordu ve gözlerini ona dikerek utangaç bir şekilde "Mesih" diye fısıldadı. Yüksek sesle edilen duaların uğultusu adamın sesini bastırdı, fakat büyük bir heves içinde gözleriyle bütün yüzleri süzmekte olan Sabetay, feryadının sebebini doğru yorumlayıp onu anlayan en azından bir kişi olduğunu adamın dudak hareketinden çıkardı. Muhtemelen, ona inanmak isteyip de korktukları için susmayı tercih eden başkaları da vardı. Dualarında bir Mesih'in gelmesi için yüksek sesle yalvarıyorlardı ama Sabetay, Almemor'a çıkıp onlara kendisini takdim ettiğinde gözlerini kapadılar! Sabetay'ın yüreği yanıyordu. Bütün bu özverileri, duaları, çektiği acılar, üzüntüleri, endişeleri ve bütün bu mücadelesi sırf apaçık bir reddediş olan bu sessizlik için miydi? Bu reddedişin, alçakgönüllülükle kabul etmek zorunda kalacağı şaşmaz bir içgüdünün körüklediği bir yanıt olup olmadığı üzerinde düşünmek istemedi. Zira kendisi alçak gönüllü değildi. Kibirliydi, çünkü kabul görmek istiyordu. Kendisini henüz kabul görmemiş bir Mesih olarak görüyordu. Gerçek Mesih'in insanlar tarafından reddedileceğini biliyordu ve

bu yüzden Mesih olduğuna daha fazla inandı. Onun bu tutumu cüretkârcaydı. Kendisini kabul etmeleri için Isaac Silveira'yı zorladığı gibi onları da zorlayacaktı. Bu adam onun ilk yandaşıydı ve zamanı geldiğinde yaptığının ödülü olarak şerefendirilecekti.

O sıralar önemli bir hikâye revaçtaydı. Okulda, masanın etrafında çember halinde oturan bir grup genç, ünlü bir haham olan hocalarına Mesih'i nasıl tanıyacaklarını sordular. Gösterdiği mucizelerden mi tanıyacaklardı? Yaşlı haham kaşlarını kaldırıp şaşkınlıkla "Mucizeler mi?!" diye bağırdı. "Nazeretli İsa da mucizeler gerçekleştirdi fakat Mesih değildi. Hayır! Mesih'i herkesin ona inanmasından ve hiç kimsenin ondan şüphe duymamasından tanıyacağız."

İzmir sinagogundaki çılgınca sözünden sonra Sabetay günün her anını kendisini mutlu sona ulaştıracak küçük uğraşlara adadı. Kalabalık sinagoptaki bu muhteşem jesti, sadece ataklık edip kafasını eğen biri fark etmişti ve o kişi belki bir daha hiçbir zaman o anda olduğu kadar samimi ve etkileyici olamayacaktı. Yine de, böyle bir hareketten sonra geri çekilemeyeceği ve böylesine büyük bir heyecanı bastıramayacağı için, bazı gösterişsiz pratik ayrıntılar ve zorlu işler üzerinde yoğunlaştı. Bu arada Silveira, ona, büyük İtalyan haham ve Kabalist Joseph Ergas'ın kayınbiraderleri olan Mose Calmari ve Mose Pinheiro adında iki önemli destekçi getirdi. Bu adamlar, hiç tereddüt etmeden Sabetay'ın seçilmiş Mesih olduğunu kabul eden bir grubun çekirdeğini oluşturdular. Amaçları, tamamen inanmış ve güvenilir yandaşlarla bu zinciri adım adım genişletmekti ve bunu yaparken, her şeyden önce, insanlara garip ya da şüpheli görünmemek zorundaydılar. Bu yüzden bütün yasalara tam anlamıyla uyma kararı aldılar ve o dönemde epey dindar insanların oluşturduğu bir grup olarak görüldüler. Pek fazla karışıklık ve rahatsızlık çıkarmadılar. Tüm dikkatlerini özellikle fakirlere yönelttiler, çünkü keder ve sefalet çağı olan bu zamanda, yoksul ve muhtaçlar, Yahudi toplumunun ve orda yaşayan diğer insanların sahip oldukları zenginliği paylaşmak amacıyla şehirlere akın ettikleri için, İzmir'in zengin şehirlerinde bile fa-

kir insanlar vardı. Bu mültecilerin birçoğu Filistin'in komşu ülkelerinden gelmişlerdi. Polonya'dan gelen yardım da kesilmişti çünkü yardım yapanlar şimdi dilenci olmuşlardı ve Yahudi dünyasında toplanan bağışlar Tatarların eline düşenlere adanmıştı. Açlık, Kutsal Şehir olan Kudüs'te de baş gösterdi ve Sabetay'ın kendisini adadığı kişiler, açlığın peşlerini bırakmadığı bu insanlardı. Ne de olsa, geri dönmeyi bekledikleri şehirden sürülmek zorunda kalmalarının Yahudiler için ne büyük bir felaket olduğunu şüphesiz ilk olarak onlar anlayacaktı. Böyle bir diaspora ancak son yerleşimden, yani kabilelerin bir araya toplanmasından önce meydana gelebilirdi. Onların arasından kendine yandaşlar edindi ve bazen, özellikle de verdiği sözler ve telkin ettiği umutlar konusunda açık sözlü davrandığı zamanlarda, bazı karışıklıklar meydana geldi. Cemaat, sinagogları ve okulları basarak, kardeşlerini uyandırıp onları Mesih'i tanımaya hazırladılar. Bazen arbedeye sebep olacak kadar büyük tartışmalar çıktı ve bu da cemaatin huzurunu tehlikeye atan bir gerginliğe ve fikir ayrılığına yol açtı.

Hahamlar bu olayları yakından takip ettiler ve Sabetay'ın etrafında olan biten her şey onlara bildirildi. *Shem ha'mforash*'ı telaffuz ettiğini hâlâ unutmamışlardı ve her şeyden önce, Sabetay'ın eski hocası olan Escapa, öğrencisini, onun gerçek ile kurguyu birbirinden ayırt etmede çok titiz olmadığını ve sadece dindar değil aynı zamanda hırslı olduğunu bilecek kadar iyi tanıyordu. Hırs ve dindarlık birbirine zıt iki şeydi. Evet, o an için Sabetay'ın yaptığı, alışıldık bir dindarlık gösterisini biraz aşırıyordu ve sonuçta Escapa, öğrencisini, odak noktası olduğu bu küçük karışıklıklarla alakalı olarak uyarmaktan başka bir şey yapamayacağına inanıyordu. Ona sessiz olmasını, çağın zaten sorunlar yüzünden alt üst olduğunu ve o sorunlara bir de kendininkileri eklememesini söyledi.

Üstelik sıkıntıların ve kargaşalıkların sonu gelmiyordu. Kasım 1648'de, Gniezno kardinali baş pisikoposu Jan Kasimir, 4.

Vladislav'dan sonra Polonya krallığına getirildiğinde, Chmielnicki ile barış görüşmelerine başladı ve katliamlar kısa bir süreliğine durdu. Fakat 1649 yazında tekrar başladı. Evet, Chmielnicki yeniden organize olan Polonya ordusuna mağlup olmuştu fakat bir sonraki yıl yeniden Polonyalılara ve Yahudilere saldırma fırsatı yakaladı. Yahudi kurbanların sayısı giderek dehşet verici boyutlara ulaştı; ama görünüşe bakılırsa ayaklanmanın son safhası da geçilmişti ve birdenbire her şey dindi. Çalkantılı tarihleri boyunca kazandıkları trajik intibak kabiliyetleri sayesinde Yahudiler bir kez daha başlarını kaldırdılar. Jan Kaismir'in Chmielnicki'ye uğrattığı kesin yenilgi, Chmielnicki'yi şimdilik tüm olaylarda zararsız hale getirmişti. Yahudiler şimdilik güvendeydiler ve artık geleceğe bir parça güvenle bakabiliyorlardı. Var oluşlarının belkemiği olan sistemi yeniden inşa etmek için bir an önce işe koyuldular. 1650 yılında Polonya'nın dört bölgesinin temsilcilerini Lublin'de buluşmaya çağırdılar ve dağılmış teşkilatlarını yenilediler. Ayrıca ölüm tehdidi altında Hristiyanlığı kabul etmek zorunda kalmışların dinlerine geri dönmeleri için Jan Kasimir'i ikna ettiler. Tutsak alınmış kadın ve çocukları serbest bıraktırmayı başardılar ve son servetlerini Tatarların eline düşenlerin fidyeleri için harcadılar. Sivan* ayının yirminci gününü Nemirov'un yıkılış yıldönümü, dini anma ve oruç günü yaptılar, ayrıca şehitlerinin onuruna üç yıla yakın bir süre işlemeli, kadife ve ipek kıyafetler giymediler. İleriye bakabileceklerini bir kere daha hissettiler ve yine şiirler, ağıtlar ve dualarla üzüntülerinden arınmaya başladılar. Yaşam için verilen hediye ölüm için verilen hediye kadar büyüktü.

Bu yaşama ve gerçeğe sarılma arzusu onlardan Yahudi dünyasının tüm geri kalanına yayıldı. Evet, Mesih düşüncesi unutulmamıştı, sadece uyku halindeydi fakat dış dünyadaki kargaşa dindiği için bu düşünce daha çok manevi bir değer kazandı ve somut olarak ifade edilmesine yönelik ısrarcı talepten vazgeçildi. Ne var ki Sabetay gibi bir adam olayların bu halinden

* İbrani aylar şunlardır: Nisan, İyar, Sivan, Tamuz, Av, Elul, Tişri, Heşvan, Kislev, Tevct, Şevvat, Adar, (Veadar).

memnun değildi, çünkü dönüşü olmayan bir davranışta bulunmuştu ve geri dönmeye hiç niyeti yoktu. Üstelik gizli Mesihçiliğin kendini her an gösterebileceği benzersiz koşulların egemen olduğunu ve her şeye rağmen eğer kendini dünya gözüyle takdim ederse yüz binlerce insanın bir Mesih'i kabul etmeye hazır olduğunu açıkça idrak etmişti. Çağ, kendisini kurtaracak bir Mesih'i, buna karşılık bir adam onu Mesih olarak kabul edecek bir çağı arıyordu. Eğer bu ikisi gerçekleşirse muazzam bir hareket ortaya çıkabilirdi. Sabetay bu hareketi başlatma konusunda üzerine düşeni yapmaya hazırdı.

Lakin etrafındaki insanlar bu çözümü kabul etmeye niyetli değillerdi. Bir Mesih'in gelmesi gerektiğinin farkında olmalarına rağmen, zekâsını takdir ettikleri ve garipliklerini hoşgörölü gülümseyişlerle karşıladıkları fakat gizemli bir havaya büründüğü için içten içe hoşlanmadıkları, gözleri önünde büyüyen bu genç insanı Mesih olarak kabul edemediler. Ayrıca, Kutsal İsmi zındıkça telaffuz etmesini affedememişlerdi ve fakirler üzerinde hâkimiyet kurup aralarında huzursuzluğa yol açmasını çok yanlış buluyorlardı. Evet, kendini halkın önünde Mesih ilan etmemişti, sembolik bir jestle sınırlı kalmıştı belki, ama bir gün bunu ciddi anlamda öne süreceği kesindi. O devrin nabzını tutan hahamlar, sadece onun kişisel fikirlerini reddettikleri için değil, aynı zamanda sağduyuları, her ne pahasına olursa olsun hem iç hem de dış huzurun açılan yaraları iyileştirmek için gerekli olduğunu söylediğinden, ona engel olmak istediler. Her kim bu iyileşme sürecini kösteklemeye kalkışırsa, görevleri insanların refahını gözetmek olan hahamların düşmanlığını kazanacaktı.

Sabetay bunun farkındaydı ve bu nedenle kendine hâkim olup halkın önünde gösteri yapmaktan kaçındı. Yine de faaliyetlerini yeraltından sürdürerek az sayıdaki yandaşlarına yenilerini ekledi. İnsanları kendisine karşı koymanın çok zor olduğuna ikna edebildiği için hatırı sayılır bir başarı elde etti. Üstelik her yerde, yandaşlarının sayısını arttırmak için kullandığı güçlü müttetikleri vardı. Her gün yeni müşteriler edinen gayretli bir esnaf gibi, başarısızlık riski olmadan kendisini halkın önünde

Mesih olarak ilan etmeye yetecek kadar destekçi bulacağı zamanın gelmesini bekliyordu. Ne var ki, kutsal ismi telaffuz etmesini sağlayan tutkusundan artık yoksundu ve arka planda kalması korkak olduğu izlenimini yaratıyordu. Kendisini saklıyor ve hahamlardan mümkün olduğunca uzak duruyordu, fakat hahamlar onu o kadar yakından takip ettiler ki en sonunda ona sersemletici darbeyi vurmaya yetecek kadar kanıt topladılar. Mesihlik iddiasına karşı çıkararak, onu huzur bozucu, korkunç bela ve yanlış öğretilerin hocası ilan edip aforoz ettiler. Korkuya kapılmış bir cemaatin acı dolu, dehşetengiz çılgılığının ifadesiydi bu cümleler: “Meleklerin ve Kutsal Varlığın emriyle onu Tanrının ve insanların önünde, Tevrat’a ve indirilmiş altı yüz on üç ayetine dayanarak Elisha’nın çocukları lanetlediği gibi kutsal kitapta yer alan bütün lanetlerle lanetliyor ve aforoz ediyoruz. Gece ve gündüz, uyuduğunda ve uyandığında, dışarı çıktığında ve içeri girdiğinde lanet onunla olsun ve Tanrı onu hiç affetmesin. Tanrı’nın kutsal kitapta yazan bütün kini ve öfkesi başından aşağı yağsın. İsmi cennetten çıkarılsın. Anısı İsrail yurdundan silinsin. Kimse onunla beraber olmasın, kimse onunla konuşmasın ve ona bir şey yazmasın, kimse onun varlığını çatısı altında kabul etmesin, kimse ona dört arşından fazla yaklaşmasın ve onun elinin yazdığı hiçbir şeyi okumasın.”

Eğer İzmir hahamları bu lanetin sonucunun ne olacağını bilselerdi, bahsini bile etmezlerdi. Bütün emekleri kendi kendine sis içinde yok olana değin, Sabetay’ı ve onun küçük entrikalarını kendi haline bırakırlardı. Fakat bu şekilde davranarak ona, kontrol altına alınması imkânsız bir çıkış yakalamasını sağlayan bir koz verdiler. Dışardan gelen tepki, olayları öylece kabul eden kadınsı bir dirençsizlik, korkaklık ve boyun eğişle örtüşüyor ve onları giderek güçlendiriyordu. Bu olayın takipçisi olan hocası Escapa, öğrencisinin hem zekâsını hem de mizacını iyi bildiği için, bunun farkındaydı ve hahamları uyararak, onlara, bu sorundan kurtulmanın tek yolunun Sabetay’ın kendisinden kurtulmak olduğunu söyledi. Kimse, Tanrı’nın ismini gereksiz yere telaffuz edenin ölümle cezalandırılması gerektiğini bildi-

ren Yahudi kanunlarının, Escapa'nın bu görüşünü desteklediğini bile bile onu suçlayamazdı. Escapa, cemaatin ona ölüm cezası verilmesini kabul etmesini ve yaptığı iyi işlerden dolayı hahamların bu günahkârı ölmeden önce affetmesini önerdi. Fakat diğerlerine göre bu ceza işlenen suç için çok fazlaydı ve aforoz kararından yana oldular. Bu da, Yahudi halkının Diaspora'da yaşayacağı en büyük Mesih hareketinin başlamasına sebep oldu.

Kendisini bekleyen tehlikeleri ve artık İzmir'de kalmasının imkânsız olduğunu fark etmiş olmasına rağmen bu aforoz kararının ağırlığı onu rahatsız etmemişti. Aforozun, ölüm cezasının sadece hafifletilmiş bir şekli olduğunu anladı fakat karşı gelmeye ne niyeti ne de gücü vardı. Boyun eğip kaçmayı tercih etti ama bu karar bile ruhuna güç katmıştı. Çünkü biliyordu ki, aforoz kararının görünüşteki nedeni ne olursa olsun, Escapa ve diğer hahamların asıl karşı çıktığı şey bir şekilde Mesih olduğunu iddia etmesiydi. İnsanların, yaptığı bu şeye tepki vermesi eylemlerinin önemini kanıtlıyor ve onu yeterince tatmin ediyordu. Yaptığı çok önemli olduğu için de sonuçlarına katlanmak zorundaydı. Ödülü ise çile çekmek olacaktı. Zira çektiği bu çilenin çok uzun zaman önce Mesih'in kaderi olacağı müjdelenmişti ve insanların zihninde ister istemez Mesih düşüncesiyle bağdaşacaktı. Mesih'e küfür, eza ve zulüm edilecekti. Bunlar, onun kabul görmesini sağlayacak bazı alametlerdi ve bu alametler Sabetay Sevi'nin hayatında apaçık şekilde ortaya çıkıyordu. Bu yüzden lanetleme, kutsamaya dönüşüyordu.

İzmir'den ayrılmadan önce, yakın dostlarına, sürüldüğü bu şehrin bir gün onu Kral olarak ağırlayacağını söyledi. Belki geri dönmesi yıllar sürecekti ama kesinlikle geri dönecekti. Aklındaki bu kesin yargıyla iki müridine gücü eline alıp geri döneceği zamanı beklemelerini emrederek, onları temsilcileri olarak atadı. Bu müritler, Selanikli Chaim Dov ve İzmirli Shalom Israel'di. Onlara Tanrı tarafından atanmış Mesih olduğunu beyan etti ve kendisi sürgündeyken davasını her ne surette olursa olsun ilerletmelerini telkin etti.

Bunun üzerine, babasından ve kardeşlerinden aldığı yardımlarla tam teşekküllü olarak seyahatlerine başladı. Maruz kaldığı bu saldırı kendisini atadığı bu göreve sahip çıkmak zorunda olduğuna yeterince ikna olmasını sağladı ve kendisine duyduğu inancı kaya gibi sertleştirdi. Dünya, en sonunda gerçekten bir Mesih'e sahipti.

Bu sıralar hayatını yönlendiren şey, iyice düşünülmüş planlar değildi ve sürekli farklı yerlere seyahat etmesi, misyonunun nerede kabul görüp, nerede kabul görmeyeceğini öğrenmek için bir oraya bir buraya dolanıp durduğunun göstergesiydi. Sürekli, iddialarını öne sürerek ve kabul edilip destek görmeyi bekleyerek dikkat çekme ve yandaş toplamaya uğraşmasına rağmen hiç yorulmadı. Babası ve kardeşleri ona inandığı için, diğer akrabaları bundan azını yapamazlardı. Bu nedenle Mora'ya gitti. Oradaki insanlar şimdiden onun hakkında bazı şeyler duymuşlardı ve dedikoduların ve bazı hikâyelerin oraya varışını müjdelediğini öğrenmenin mutluluğunu yaşadı ilk kez. Bu nedenle bu bölgede uzun süre durmadı. Eğer böylesine uzak ve önemsiz bir toplum bile onun hakkında bazı şeyler duymuşsa, Yahudiliğin daha önemli merkezleri onun hakkında muhakkak daha fazla bilgiye sahipti. Hepsinden önemlisi, Kudüs'ün dikkatini mıknaş gibi kendisine çekmişti. Ne var ki Kutsal Şehir kesin eylem ve daha geniş kapsamlı yargılar beklediği için, daha uzak bir bölgeden başlamayı tercih etti. Bu yüzden Yunanistan'ın birkaç şehrini ziyaret etti fakat oralardaki faaliyetlerinin çok azı hatırdan kaldı. Atina'da bir bilge olarak ağırlandı fakat aforoz edildiği öğrenince orada yaşayan toplum onunla daha fazla ilgilenmedi. Bunun üzerine onun şehri terk etmekten başka seçeneği kalmadı.

Cesareti hiçbir şekilde kırılmadı ve içinde bulunduğu şartlar onu sürekli hareket halinde olmak zorunda bıraktığı için ruhu canlı ve uyanık kaldı. Haklı olarak, gittiği her yerde hatırlanacağını düşünüyordu ve bu hatıraların giderek artan etkisi en sonunda tamamen tanınması anlamına gelecekti. Zenginliği sayesinde bir şehirden diğerine ihtişamlı ve gösterişli şekilde girmesi ona epey çıkar sağladı ve Makedonya'nın başkenti Selanik'e git-

meye karar verdiğinde şansını sınamak için bu avantajını sonuna kadar kullandı.

Selanik son derece zengin ve kültürlü bir Yahudi şehriydi. Selanik sınırları içinde, çocuklar ve kadınlar dâhil olmak üzere 22.000 Yahudiye ilaveten, 10.000 Türk ve 4000 Yunan vardı. Otuz tane sinagoga ve Doğu'nun her yerinden bölgeye akın eden binlerce öğrencinin eğitim gördüğü iki büyük okula sahipti. Bu yer Kabalistik bilimin kalesiydi ve Sabetay burada daha hoş karşılanmayı ümit edebilirdi. Yine de geçmişte edindiği tecrübeler daha dikkatli olmasını sağladı ve iddialarını halka duyurmaktan kaçındı, çünkü öncelikle insanların yaşayan bir Mesih olduğu düşüncesini kabul etmeye ne ölçüde hazır olduğunu görmek istedi. Bu yüzden hahamları ziyaret ettiğinde onlara Mesihlik misyonu hakkında hiçbir şey söylemedi ve kendisini sadece bir bilge olarak takdim etti. Bu sayede her yerde iyi şekilde karşılandı. Buna rağmen Selanik hahamları, onun hakkında hiçbir şey bilmiyor değillerdi. Aforozdan haberdar olmasalar da, birkaç yıl önce *Shem ha'mforash*'ı sinagogta yüksek sesle telaffuz ettiğini kesinlikle biliyorlar ve bunun nedenini onun kendi ağzından duyma konusunda sabırsızlanıyorlardı.

Böylece, Mesih olmasından dolayı bunu yapmaya hakkı olduğunu söylemesi için eline eşsiz bir fırsat geçti fakat bunu yapmaktan yine kaçındı. Muhtemelen kendini hâlâ çok yalnız hissediyordu. Bu yüzden ağırbaşlı ve karşı koyucu yaklaşımla soruyu dinleyip, cevap olarak, bunun zamanı geldiğinde ortaya çıkacak bir sır olduğunu söyledi ve böylece soruyu geçiştirdi. İddiasının arkasında duracak cesareti kendisinde bulamamasına rağmen, gerçeği kendileri anlayıp, kendilerinin onu Mesih ilan edip etmeyeceğini öğrenmek için sembolik bir jest yapmaktan kendini alıkoyamadı. Bunu bir kere İzmir'de yapmış ve bir kişi ona karşılık vermişti. Muhtemelen burada bunu yapacak daha fazla insan vardı.

Dolayısıyla, şehrin hahamlarını büyük ve görkemli bir şölene davet etti ve onlar birlikte yiyip, içip ilimle alakalı şeyler-

den konuşurlarken birdenbire masasından fırladı ve bir perdenin arkasından Tevrat çıkardı. Hepsî şaşkınlıkla ona baktılar. Yüzündeki ışıltıyla Tevrat'a sanki geliniymiş gibi sımsıkı sarılarak önlerine geçti ve hahamlardan Tevrat'la evliliğini kutlamalarını istedi. Ne demek istediğini anlayacaklar mıydı acaba? Ayaklarına kapanıp onu ümit ettiği şekilde selamlayacaklar mıydı? Alakası bile yoktu! Bu hareketi sadece utangaç bir şaşkınlık ve sinirli bir sessizlikle karşılandı. Sonunda uzun masanın ucundan öfkeli ve aşağılayıcı bir bağırış geldi: "Bu adam deli!" Diğerleri ise kafa sallayıp 'evet' diye mırıldandılar. Sonrada hepsi birden kalkıp gitmek istediler fakat Sabetay onları geri dönmeye zorlayarak arkalarından soğuk ve alaycı bir kahkaha attı. Duruma gayet hâkimdi ve misafirlerine yanıldıklarını ispat etmeden ayrılmalarına izin vermedi. Onlara "Neden peygamberleri inkâr ediyorsunuz?" diye sordu. "Kutsal Kitap'ın, yani hakikatin ta kendisinin, onu seven herkesin sevgilisi olması gerektiğini söyleyen peygamberler değil miydi?" Onları dini törene katılmaya davet ettiğinde ifade etmek istediği tek şey aslında buydu.

Ağızlarıyla hâlâ 'Deli' sözcüğünü mırıldanarak öfkeli ve tedirgin şekilde omuz silktiler. Fakat yine, hocası Escapa'nın bir akrabası olan ve ne demek istediğini anlayan bir kişi çıkmıştı. Diğerleri ayrılırlarken o gizlice orada kaldı ve heyecanla Sabetay'a yaklaştı. "Bunun asıl anlamı neydi?" diye sordu. Bir kişiyi bile kazanmanın ne kadar önemli olduğunun farkında olan Sabetay, direnmeyi bıraktı ve kalbini ona açarak kendisinin çağ için seçilmiş ve atanmış Mesih olduğunu söyledi. On dan kendisi Selanik'te olduğu sürece dilini tutmasını ve sadece oradan ayrıldığında konuşmasını istedi. Isaac Levi söz verdi ve sonraki olayların da göstereceği gibi en sadık ve en etkili müritlerinden biri olduğunu ispatladı.

Ertesi gün, hahamlar Sabetay'a, kendisinin de beklediği gibi, şehri terk etmesini, aksi halde kovulacağını söylediler. Hiç itiraz etmedi. Ne de olsa, çile çekmek ve hor görülme Mesih olarak onun kaderiydi. Zaten o zaman orada kalarak yapabileceği hiçbir şey yoktu; ayrıldığı zaman başka biri onun yerine duyuru-

sunu yapacaktı. Sanki gideceği yol çiziliyordu ve yapması gereken tek şey o yolu izlemektir. Bir sonraki gün İstanbul'a gitmek için yola çıktığında bunun gerçekten doğru olduğuna inanıyordu.

Doğulu Yahudilere göre İstanbul o zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli şehri olduğu için, orada yaşayan âlimlerin ve hahamların özellikle de yargı alanındaki otoritesini seve seve kabul ettiler. Eğitimsiz Yahudiler bile başkent zenginliğinden ve kültüründen yararlandı ve orada yaşayan Yahudi toplumunu yöneten varlıklı ve güçlü bir burjuva sınıfı oluştu. Sabetay İzmir'de kendini fakirlere adarken, İstanbul'da zenginlere yöneldi, çünkü her şeyden önce biliyordu ki, onların yardımını olmadan ya da onlara karşı gelerek hiçbir şey başaramazdı. Bir kere daha, Yahudi burjuvaları tarafından sempatiyle karşılanacağından emin olduğu için, kendisini sadece bir âlim ve dünyayı gezen zengin bir insan olarak takdim etti. Bir an bile seyahatlerinin asıl amacını unutmasına izin veremeyeceği için, doğal olarak, salt toplumsal konumu onu çok uzun süre tatmin etmedi. Her nerede çabucak bir etki yaratamadıysa, en azından büyük ifşaat için hazırlanmaya çalıştı. Dolayısıyla Kabalistler içinde ruhuna akraba olanları aradı ve buldu. Bunlardan ilki Kabalist ve yaşlı bir münzevi olan Eli Carcadchione'di. Kimliğini ona açıklamadı fakat iman sahibi, güvenilir ve çağın, Mesih'i ortaya çıkaracağı düşüncesine sahip biri olan bu kişiyi dost edindi. Ünlü Joseph di Tani'nin bir öğrencisi olan Kabalist Abraham Jachini ile daha önemli ve sağlam ilişkiler kurdu.

Jachini, çok yönlü biriydi ve yetenekleri onu hem İstanbul'da hem de dışarıda ünlü yapmıştı. İstanbul'da, sinagoglarda vaaz verir ve Kabala tefsiri yapardı. Ayrıca Kabalist makaleler de yazıyordu. Eğer şehrin burjuva Yahudileri bu makaleleri anlayamazlarsa, bu makalelerin, karmakarışık bir gizemcilikle, hayali ve keyfi bazı kavramlarla ve gizli bir erotizme dayalı rüya deneyimleriyle dolu olduğunu düşünmezler ve onlara derin anlamlar yüklerlerdi. Jachini özgün şeyler yazmadığı zamanlarda ise yabancı yazıları kopyalardı ve bu, onun üzerinde çok ustalaştığı bir sanattı. Kopyaladığı bu yazılar dünyanın dört bir yanındaki

koleksiyonculara ve âlimlere satılırdı. Hattatlık başyapıtları için Amsterdam kadar uzak bir şehirde bile müşteri bulabiliyordu.

Abraham Jachini ve Sabetay Sevi'nin o kadar çok ortak yönü vardı ki, kısa zamanda çok samimi iki arkadaş oldular. Bununla birlikte Sabetay lider olarak kaldı. Ondan küçük olmasına rağmen, yine sembolik bir gösteri yapıp, bir Mesih'in gelmesini bekleyen insanların gözlerini açmayı dener diye, Jachini'ye hissettirmeden onu kendisine güvenilir bir yardımcı yapmayı başardı. Ortak araştırmalarında, 1460 yılında Abraham adında bir astrologun, Jupiter ve Satürn gezegenlerinin balık burcunda birleştiği zaman bir Mesih'in doğacağını müjdelediğini öğrendiler. Muhtemelen ne Jachini ne de Sabetay astronomiden bir şey anlıyordu, fakat Sabetay bu kozmik tablodan öylesine etkilendi ki, yapacağı sembolik jestte bundan yararlanmaya karar verdi. Bu nedenle bir balığı sanki bir bebekmiş gibi bir beşiğe koydu ve onu Yahudi mahallesinin işlek sokaklarında elinde dolaştırdı. İnsanlar etrafına toplanıp bu garip hareketin ne anlama geldiğini sordular. Onlara Yahudilerin kurtuluşunun balık burcu altında gerçekleşeceğini söylendiğini anlattı.

Bu garip alamet oradaki insanların çoğunun hoşuna gitti lakin hahamlık otoriteleri buna çok kızdılar. Nasıl olurda bu kadar iyi ve görünüşte akıllı bir insan böyle bir aptallık yapabilirdi? Çocuk gibi davrandığının farkına varması sağlanmalıydı, böylece meraklı ve sürekli heyecan ve coşku peşinde koşan bu insanlar adamın gerçek yüzünü anlayacaklardı. Dolayısıyla, onu eğitmesi ve aklını başına getirmesi için Sabetay'a bir hoca gönderildi. Adam görevini o kadar ciddiye almıştı ki, Sabetay adamın söylediği bazı sözlerle karşı çıkmaya cüret ettiğinde, kendisine tanınan ayrıcalıklardan yararlanıp inatçı öğrencisine dayak attı.

Eğer Sabetay amacına bu kadar bağlı bir insan olmasaydı, bu küçük düşürücü olaydan sonra şehirden ayrılırdı fakat çok sakın bir şekilde olayı, sadece, Mesih'in tahammül etmek zorunda olduğu çile ve hor görülme zincirinin bir halkası olarak değerlendirdi. Hahamlar, Yahudileri çok ağır cezalarla tehdit

ederek, Sabetay'la dost olmalarını bile yasakladığında, kaçınılmaz yalnızlığını dindarca kabullendi. İstanbul Sabetay için çok önemliydi ve başardığı şeyler kovulmadan orayı terk etmek için henüz çok yetersizdi. Sonraki olaylar bu onursuz misafirliğin anlamını ortaya koyacaktı.

Tam o sıralar, sadaka toplayan David Capio, Kudüs'ten döndü. Akıllı ve iman sahibi bir adamdı. Sadaka için yalvarmıyor, sadece sadakayı istiyordu. O günün Yahudileri için bağış yapmak, görev kelimesiyle eş anlamlıydı; zaten ikisi için kullandıkları tek bir kelime vardı: *Mitzvah*. Bunun için David Capio, *Mitzvah*'ı, sadece, bunu yapmadıkları takdirde toplum olarak asla kurtulamayacakları için Yahudilerden zorlamayla almaya çalıştığı bir kefaret bedeli olarak değil, aynı zamanda her şeyin işaret ettiği gibi, kurtuluş çok yakın olduğu için istiyordu. Sabetay uyanık davrandı. Kudüs'teki fakirler için toplanan yardıma cömert bir katkıda bulundu ve Capio'yu kendi tarafına çekti. Bunun sonucu olarak Capio, Jachini, Carcadchione ve Sabetay'ın oluşturduğu grup gelecekteki ihtimalleri tartışmak üzere toplanmaya başladı. Bu toplantılarda, sanki gizemli bir merkezi olan bir halka oluşturuluyormuş gibi, gizli bir ittifak havası vardı, fakat Sabetay'ın aceleciliği yüzünden henüz gizem çözülmeden her şey mahvoldu.

Bir gün, bu dört insan kendi aralarında konuşurlarken birkaç tane haham geldi ve çağın çektiği çileler ve bu çilelerin ne zaman sona ereceği hakkında ne düşündüğünü Capio'nun kendi ağzından öğrenmek istediler. Bunun üzerine Sabetay kontrolünü kaybetti. Onlara bağırdı ve Tanrı hakkında bile bir şey bilmedikleri için çağı anlamalarının mümkün olmadığını söyledi. "Tanrı dünyayı ihtiyaçtan değil, belki bir gün insanlar O'nun Yaradan ve Efendi olduğunun farkına varır diye saf sevgiden yarattı, fakat onlar ne sevgiden ve saygıdan anlıyorlar ne de pişmanlık duymaya hazırlar. Tanrı bir gün onları bu uykudan korkunç şekilde uyandıracak" dedi.

Bu feveranı kin doluydu ve söylediklerinin ne zaman gerçek olacağını kendisi bile bilmiyordu. Ertesi yılda, 1659'da, İstanbul'da

özellikle de Yahudi yöresinde çok büyük bir hasara sebep olan korkunç bir yangın çıktı ve akıllara hemen bunu işaret eden ve bu yüzden dayak yiyen adam geldi. Bu öfke patlayışı aynı zamanda hahamların sabrının tükenmesine sebep oldu ve daha fazla gürültü çıkmadan Sabetay'a İstanbul'u hemen terk etmesini emrettiler. Bu olayda da emre boyun eğdi, çünkü aksi halde kendisine şiddet uygulanacağı tehdidi almıştı. Fakat bu boyun eğiş her zamanki gibi ona daha da güçlenmesi için bir fırsat verdi.

Abraham Jachini uzun zaman beri Sabetay'ın amacının farkındaydı ve büyük bir hevesle, edindiği bu görev için bir onay beklediğini düşündü. Kabalist olan Jachini, Mesih'in o sıralar gelmesi gerektiğini biliyordu. Mesih, belki Sabetay, belki de başka birisiydi. Önemli olan Mesih'in gelmek üzere olduğuydu. Öne çıkıp Mesih olduğunu iddia eden ve kabul gören ilk kişi gerçekten Mesih olacaktı. Okuduğu bütün şeyler ona Mesih'in kendisi için değil, bir görevi yerine getirmek için geleceğini söylediğinden, bu kâfirlik değildi. Bu yüzden, kendinden emin bir şekilde seçilmiş insanın 'o' olduğunu, Sabetay'ı, kabul edebilirdi. Onun tek eksiği kabul görmemiş olmasıydı ve eğer onun tanınmasını sağlayabilirse, gerçekten övgüye layık bir iş yapmış olacaktı. Mesih'in ortaya çıkmasında ve dünyanın kurtulmasında bir pay sahibi olabileceğini düşünmek gerçekten ilham vericiydi. Mesih'in tahtının hazırlayıcısı olduğunu ve o tahtın sahibinin bir gün onu gösterip "İşte beni ilk kabul eden adam" dediğini hayal ettiğinde, heyecanla titredi.

Bu sona ulaşmak için ne yapabilirdi? Sadece Kabala'yı tefsir edip güzel bir şekilde yazabilirdi. Ama durun biraz! Daha fazlasını da yapabilirdi! Taklit edebilirdi! Hatta o kadar güzel taklit edebilirdi ki kimse taklidini orijinalinden ayıramazdı. Kâğıdının, mürekkebinin ve yazı stiline başka bir çağa ait olduğu yazıların sahtesini kusursuz şekilde yapabilirdi ve kimse bu yazıların onun eseri olduğunu ve bir gün önce yaptığını söylemeye cesaret edemezdi. Açık pazarda Hristiyan koleksiyonculara az mı böyle 'orijinal' yazılar satmıştı!

Nitekim Sabetay onunla vedalaşmaya geldiğinde onu gizemli bir dini tören havasında karşıladı ve evinin uzak bir odasına götürdü. Orada bir sandık açtı ve içinden eski bir parşömen çıkardı. Sabetay, bu parşömenin çok eski olduğunu ve çok uzun bir zaman önce rulo yapıp bağlandığını ilk bakışta anladı. Bu parşömen çok kırışık ve üzerindeki yazılar zamanla solmuştu. Bu, eski, çok eski bir el yazmasıydı. Jachini onu Sabetay'a uzattı ve "Oku!" dedi.

Sabetay yazının başlığını okudu: "Süleyman'ın Büyük Bilgeliği". Merak dolu bakışlarla Jachini'nin yüzüne baktığında, Jachini; "Bunu bir süre önce bir mağarada buldum. Senin hakkında" dedi.

İçindekilerin önemi şu sözlerin altında yatıyordu: "Ben, Abraham Acher, büyük bir üzüntü içinde kırk yıldır bu mağaraya kapatıldım, çünkü Mısır nehrinde yaşayan büyük canavar hala tahtta oturuyordu. Neden mucizelerle dolu çağın hâlâ gelmediğinin sırrını çözmeye çalıştım. Ve işte! Tanrı'mın bana şu sözleri söylediğini duydum: '5386 yılında Mordecai Sevi'nin bir oğlu olacak ve adını Sabetay koyacak. Büyük ejderhayı devirip iblisi öldürecek. Efendisi'nin seçtiği kişi olacak ve Benim tahtıma oturacak. Saltanatı sonsuza kadar sürecek ve Benim halkımın, İsrail'in kurtarıcısı ondan başka kimse olmayacak.'"

Sabetay yazıyı sonuna kadar okudu. Bunu anlayışla dolu bir sessizlik izledi. Bir kişi çözüm sunup diğeri bu çözümü kabul ettiği için böyle bir durumda ne aldatan ne de aldatılan olur, çünkü her ikisi de amaca ulaşmanın ne kadar gerekli olduğunun yeterince farkındadır. Yazıyı orijinal yapan bu yargıydı. İçinde yazılanlara ve Mesih Sabetay Sevi'ye inanan herkes vicdanı rahat şekilde bu yazıya başvurabilirdi. Hâsılı, Sabetay seyahatlerine devam etmek için başkentten ayrıldı. Abraham ise müridi ve müjdecisi olmak için orada kaldı.

V. BÖLÜM

SÜRÜLMÜŞ TARLA

Sabetay hiçbir yere yerleşmeden sekiz yıl boyunca seyahat etti, her zaman amacına tutkuyla sarıldı ve nüfuz kazanma niyetinden vazgeçmedi. Gittiği her yere tohum attı, henüz hiç kimse onun peşinden tohumların beyaz buğday ya da darı verdiğini söylemese bile. Ancak ekin ne olursa olsun toprağın ekiciye hazır olması gerekti ve dinler tarihi, mümbit zengin toprağın her zaman sürülmeye hazır olduğunu ve asla çoraklaşmadığını gösteriyordu. Sabetay, seyahatlerinde çevresindeki tarlaların, her yerin son olayların sabanıyla zaten sürülmüş olduğunu fark etti. Yaklaşık beş yıllık bir aradan sonra Polonya trajedisinin ikinci devri başlamıştı. Kazandığı zaferden tatmin olmayan ve yenilgilerinin öcünü almaya niyetlenen Chmielnicki, Çar Alexius Mikhailoviç'le ittifak kurdu. Çar Mikhailoviç, Polonya Kralına, kendi topraklarına bitişik olan Litvanya ve Beyaz Rusya'nın belli bölgelerinin kendisine ait olduğunu söyledi ve bu iddiasını desteklemek için birleşik Moskova ve Kazak ordusu 1654'de Polonya'yı işgal etti. Bu değişen politik koşullara uygun olarak yeni slogan şuydu: "Rusya ve Ortodoks İnancı Adına!" Ancak Yahudiler söz konusu olduğunda sonuç değişmemişti. Bu slogan bile onlara yönelikti, çünkü onlar Ortodoks değildi ve Smolensk, Mstislavl, Bychov, Homel ve harap olan diğer pek çok kasabada yeni bir yıkım ve katliam dalgası patlak vermişti. İlk ayaklanmada olduğu gibi, Kazaklar sağı soğu katlederlerken, müttefikleri Yahudi cemaatlerini ya kovmak ya da tutsak almakla yetindiler. 1655 güzünde, Mogilev, Vitebsk ve Vilna'da kaçamayan ya

da vaftiz edilmeyi reddeden tüm Yahudiler kılıçtan geçirildi ve bu katliamlarda Yunan papalar başı çekti. Sapasağlam kendini savunan Lemberg bir kez daha tutsaklıktan kaçmayı başardı. Chmielnicki, boşu boşuna, kasabanın Yahudileri kendisine vermesi çağrısında bulundu. İsteğini desteklemek için “Yahudiler İsa’nın ve tüm Hristiyan âleminin düşmanlarıdır ve bunun için tüm karıları, çocukları ve mallarıyla birlikte teslim edilmeleri gerekir” şeklinde beyanatta bulundu. Lemberg’deki yenilgisini telafi etmek için Lublin’e yöneldi. Emri altındaki Kazaklar Tabernacle Bayramının arifesinde şehre girip tüm Yahudileri bir sinegogda topladılar ve yaktılar. Kazaklar yanarak ölmekten kaçanları görülmemiş bir gaddarlıkla katlettiler, aç kurtlar gibi sokakları silip süpürdüler. Olanları tanıkların aktardıklarına yer vererek anlatmaya gönlümüz elvermiyor.

Bu yetmiyormuş gibi Yahudiler şimdi de hiç alakalarının olmadığı yeni bir çatışmaya sokuldu. 1655 güzünde İsveçli X. Charles, Polonya’yı işgal edip tek bir kurşun atmadan büyük ve aşağı Polonya’nın tümünü ele geçirdi. Yahudilere savaş ganimeti gözüyle bakmayıp onları affetti. Buna karşılık Yahudiler de doğal olarak ona bağlılıklarını ilan ettiler. Ancak bu onları şüpheli duruma soktu. Polonya’nın diğer yerlerinde kardeşleri katledilirken burada onlara vatansever olmaları emrediliyordu; ve ulusal “kurtarıcı” Stephen Czarniecke emri altında Polonya Kurtuluş Savaşı patlak verdiğinde, Yahudiler, Chmielnicki’nin zorbalıklarının onun yanında çocuk oyuncağı kaldığı bir gaddarlıkla kendini gösteren bir intikam hırsının kurbanları oldular. Brest-Kuyavski, Gniezno, Lezno, Plotsk, Lenczyka, Kalisz, Sandomierz, Opatow, Chmielnik, Voidislav ve diğer pek çok yer tarihte eşi benzeri görülmemiş bir şehitlik sahnesine dönüştü. Polonyalı ve Alman tarihçiler bile Polonyalıların tavrını “barbarca ve kesinlikle Hristiyanlığa ters” diye nitelemektedirler. Büyük katliamlarda ölen kurbanların sayısını tam olarak tahmin etmek imkânsızdır. Son tahminler yaklaşık yarım milyon insandan söz ediyor. Her halükarda onlar, Haçlı Seferleri ve Büyük Veba felaketlerinde ölenlerden daha fazla olduğu kesindir. Yeni

vergi memurları vergi toplamaya geldiklerinde, yaklaşık yedi yüz topluluğun yok olup gittiği ya da sadece birkaçının hayatta kaldığı, doğu Ukrayna'da tek bir Yahudinin bile yaşamadığı ve Volhynia ve Podolia'da Yahudi toplumunun sadece onda birinin kıyımdan kurtulabildiği ortaya çıktı.

İlk katliamlar gerçekleşirken Yahudiler öfkeyle feryat edip, şehitlik dualarını derleyebilmişlerdi. Ama şimdi dona kalmışlardı. Yazılı kayıtlar sadece yerlerin ve insanların isimlerinden oluşan bir katalogla sınırlıydı. Ümitsiz sessizlik ve dipsiz üzüntü içinde, kendilerine kaçma fırsatını sunan anayollar boyunca acılı bir halde ağır adımlarla yürüyen gölgelere benzeyen, geri kalan insanlarına göz kulak oldular. Büyük askeri yollar onlarla doluydu; yaklaşık üç bin Litvanyalı Yahudi, Hollanda'daki Texel'e deniz yoluyla gitmişti. Bilinmeyen sayıda Yahudi de Almanya, Bohemya, Avusturya, Macaristan, İtalya, Moravia ve Türkiye yörelerine akın etmişti. Gittikleri her yerde başlarına trajedi geldi ve kurtuluş feryadı için yakardılar, fakat ne zaman ayak basabilecekleri nispeten rahat bir yer buldularsa oraya yerleşip, tüccar, öğretmen ya da haham oldular. Ayrıca yaşadıkları devri, Kabala'nın ruhuna uygun Mesihlik düşüncesinin kabulü için, kendilerine özgü bir şekilde hazırladılar ve bunun gerçekleşmediği yerde, Batılı Yahudilerin ilmine ve köklü Talmud bilgisine başvurdular ve ünlerine ün kattılar. Yahudi ilim dünyası söz konusu olduğunda Polonyalı Yahudiler ilmin aristokrasisini temsil ediyorlardı ve Batı Avrupa'daki dindaşları onları diğer tüm hocalara ve ilim erbabına tercih ediyorlardı. Evet, daha önceki vatanlarında zekâ ve bilgi onlar için bir engel teşkil ediyordu, zira Yahudi olmayan komşularına karşı tepeden bakan kurumlu kimseler olmalarına yol açabiliyordu. Fakat bazı kişiler büyük suçlardan bile ceza almaktan kurtulurken diğerleri o suçlara karışmış olmanın bedelini hayatlarıyla ödediler.

Böylece Polonya'daki olaylar hayatta kalan Yahudilerin, haklarının daha büyük bir kurtuluşa ihtiyaçlarının olduğunu fark etmelerini sağlamakla kalmayıp, yakın çevrelerindeki yüzlerce canlı örnekle bir kez daha içlerine ümit ve tasa saldı ve Talmud

ve Kabala'ya ruhsal kılavuz olarak sarılmalarına sebep oldu. İyi ya da kötü onları geri kalan insanlardan soyutlanmaya itti, Descartes ve Spinoza'nın insanlığın özgürlüğü ve bilinci için çaba harcadığı bir dünyanın cazibesine kapılmadılar. Bir kez daha onları kendi dünyalarına ve özlemlerine kapattı. Ve her zaman olduğu gibi, inançlarını tarihsel açıdan yorumlarken, Polonya felaketini, üçüncü *Churban*, yani Tapınağın üçüncü yıkılışı diye tanımladılar. Yahudiler coşkulu mizaçlarıyla bu mistik düşünce çizgisini araştırıp, Mesih düşüncesine sarılırlarken, dikkatlerini garip ve memnuniyet verici bir gerçeğe yönelttiler. Bu gerçek de Yahudi olmayan inançlı insanlardan oluşan zengin bir toplumla kuşatılmış olduklarıydı. 16.yüzyılın ortasından itibaren, Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere ve Polonya'da, Hristiyanlar arasında sözde Mesih olduğunu iddia eden kişiler birbiri ardına ortaya çıktı. Bunlar arasında Münsterli Anabaptistler (çocukların vaftiz edilmesini reddeden bir Hristiyan mezhebine bağlı olanlar ç.n) de vardı. 1534'de V. Charles devrinde, Solomon Malcho adında bir İspanyol, İsa ve Mesih olduğunu iddia ettiği için yakılarak öldürüldü. 1550'de Polonya'da Jacob Melsinski ortaya çıkıp İsa olduğunu iddia ederek on iki havari seçti. Birkaç yıl sonra yine Polonya'da başka iki adam daha aynı iddiada bulundu. 1556'da Delft'te, David Jorries kendisinin gerçek İsa olduğunu ilan etti. Ölümünden üç yıl sonra cezası verildi. Mezarından çıkarılarak kazıkta yakıldı. 1614'de Langensalza'da Ezekiel Meth kendisinin Tanrı'nın grandükü ve baş meleği Mikail olduğunu ilan etti. Bir yıl sonra da Isaiah Stieffel şöyle dedi: "Ben İsa'yım, Tanrı'nın yaşayan kelimiyim." 1624'de Palatinate, Oppenheim'de, yazman Philippus Ziegler, Davud soyundan bir Mesih'in Hollanda'da dünyaya geleceği kehanetinde bulundu. 1648'de Gerlingenli Hans Keyl, Tanrı'nın bir meleğinin kendisine geldiğini ve Württemberg'in Türklerin kılıçlarıyla, veba ve diğer öldürücü ve bulaşıcı hastalıklarla yıkılacağını bildirdiğini ilan etti. Yaklaşık aynı zamanda Christina Regina Buderin, Stuttgart'ta kehanetlerde bulunuyordu.

1654'de, İngiltere'de Quaker tarikatına bağlı Jacop Naylor adında son derece etkileyici bir kişi sahneye çıktı. Tarlada sabın sürerken, İncil'de İbrahim'e söylenen sözleri kendisine söyleyen bir ses duydu: "Ülkenden, yakınlarının arasından ve babanın evinden ayrıl." Bu sözler kendisinin Mesih olduğuna inanmasına yol açmıştı ve 1657'de Bristol'e vardığında yanında bir grup mürit vardı. İki kadın onun atını çekiyor ve eski Yahudi ilahisini söylüyordu: "Yüce, yüce, yüce, Yüce İsrail'in Tanrısı." Daha sonra otoritelerin ona yaptığı sorgu İncil'den sözlerle doluydu: "Sen Yahudilerin kralı mısın? Benim krallığım bu dünyanın krallığı değil Babamın krallığıdır diyorsun. Yoksa sen İsrail'in ümidi olan, Tanrı'nın Kuzusu musun? Eğer ben Tanrı'nın Kuzusu olmasaydım, benden beslenmeni istemezdim. Ve İsrail'in ümidi Baba'nın adaletinde yatıyor. O adaleti ona yakın olan bulacaktır."

Bu olayda bir fanatiğin Mesihlik iddiaları Yahudi cemaatlerinden yayılan güçten esinlenmiş görünüyor. Dolayısıyla, çok geçmeden, İskandinav Oliger Pauli'nin Tanrı'nın ona Yahudilerin kralı olduğunu ilan etmesini buyurduğu bir rüya gördüğünü söylemesi şaşırtıcı değildir. Fransa'da da Yahudiliğe özgü Mesih inancını destekleyen iddialar yaşandı, ama rasyonalist olan ve mistisizmi şevmeyen Richelieu, acımasızca ve derhal onları susturdu. Ancak ortamın bu tür iddialarla ne enli dolu olduğunu göstermek için Augsburg'un bir mektubundan yaptığımız alıntıya burada yer vermeliyiz. 24 Eylül 1642 tarihli bu mektup henüz Mesihlik iddialarının patlak vermediği bir zamanda ortalıkta geziyordu. "İstanbul'da ikamet eden büyükelçi, bir Yahudinin Türkiye, Ossa'da yeni bir Mesih doğurduğunu haber veriyor. Çok sayıda kasabayı, hisarı ve ayrıca tüm Mısır diyarıyla Aşağı Suriye bölgesini etkisi altına almış. İran kralı Don Sebe'ye bir kılıç göndererek, onu tahtan vazgeçirerek, kendini krallığını ona güzellikle sunabileceğini ima etmiş. Sultan'a da aynı şekilde davranıp, ona, Kudüs ve Şam'dan vazgeçmesi çağrısında bulunmuş.

Bunun üzerine Sultan korkuya kapılıp İstanbul'dan Mekke'ye gitmiş. Adam kendini İsa Mesih, yeryüzünün ve gökyüzünün Kadir Tanrısı, diye tanıtıyormuş. 24 Eylül 1641'de Bassiliske yakınında, çok güzel düzlük bir köy olan Ossa'da –Yahudi adıyla Gamaritta- doğmuş. Sekiz gün sonra da sünnet olup hemen konuşmaya başlamış. Mucizeler sergileyip Mesihliğini ilan etmiş. Doğduğu gün gökyüzünde ürkünç işaretler belirmiş; güneş gün içinde sekiz saat kararmış ve yüz millik bir alanda 'Tövbe et, bugün gerçek Mesih doğdu' diye haykıran bir ses duyulmuş. Gökyüzünde pek çok ejderha ve iblis görünmüş. Yirmi dört ya da yirmi beş yaşında bir adam gibi görünüyor şimdi. Kimse babasını bilmiyor. Biçimli bir boynu ve omuzları var, uzun dar bir kafaya sahip. Yüzü Türklerinkine benziyor: Kırıksık bir alın, korkutucu gözler, uzun kulaklar ve sivri dişler..."

Her ne kadar bunun kadar fantastik olmasa da bu tür rivayetler, her şeyden önce, devrim ruhani temsilcilerinin çoğunun, Yahudilere olmasa bile en azından Yahudiliğe ve onun nihai kuruluş öğretisine duydukları genel ilginin göstergeleridir. İngiltere ve püritenlerden zaten söz etmiştik. Londra'da 1648'de, Edward Nicholas, İngiliz parlamentosuna adadığı bir eser yayınladı: *Apology for the Honourable Nation of the Yews** (Saygıdeğer Yahudi Milleti için Özür Beyanı). Bu kitapta yazar Katoliklere bir darbe indirmekle kalmıyor, dünya milletlerinin iyi ve kötü zamanlarının Yahudilere yaptıkları muameleye dayandığını gayet güzel bir şekilde gözler önüne seriyor. Nitekim apaçık görüldüğü üzere, Tanrı kendi gizli amacı uğruna onların tüm talih-sizlikleri atlatmasını sağlamış ve onlara şanlı bir gelecek sunacağından da şüphe yok.

Fransa'da Duc de Condé'nin hizmetindeki bir Fransız Protestan olan Isaac de Peyrere, *Concerning the Return Home of the Jews*** (Yahudilerin Vatanlarına Dönmelerine Dair) adında

* Kitabın adı: "Saygıdeğer Yahudi Milleti için Özür Beyanı" olarak tercüme edilebilir.

** Kitabın adı: "Yahudilerin Vatanlarına Dönmelerine Dair" olarak tercüme edilebilir.

bir kitap yayımladı. Diaspora'nın bir son olmadığını ve Yahudilerin artık Kutsal Topraklara döneceklerini söylüyordu. Ve Fransa kralı Kilise'nin en büyük oğlu olduğu için, Tanrı'nın en eski çocuklarını, İsrail'in çocuklarını evlerine geri götürmesi gereken de oydu. Ayrıca Silezyalı bir soylu ve Jacob Böhme'nin müridi olan Abraham von Frankenberg gerçek ışığın Yahudilerden geleceğini ve onların zamanının yakın olduğunu bildirmişti. Danzig'de, eski soylu Tyrolese ailesine mensup, Johannes Mochinger adındaki bir adam dini bir çevrenin lideriydi. Bu çevrenin mistik beklentilerinin arasında Yahudilerin Kudüs'e geri döneceği ve ulusal hayatlarının canlanacağı, bu inanca zarif katkılar sunacağı yönünde beklentiler de vardı. Yine bu zamanda Heinrich Jesse adında bir Alman, *Concerning the Coming Glory of Judah and Israel** (Yahuda ve İsrail'in Yaklaşan Zaferine Dair) adında bir kitap yayımlarken, Bohemyalı mistik Paulus Felgenhauer dünyevi bir Mesih'e inanmamasına rağmen, bir kitapçıkla dinsel görüşlerini Yahudilere aktardı. Kitapçığın ismi, içeriğini açığa vuruyordu: "Mesih'le ilgili güzel haberler, İsrail'in tüm acılarından ve tutsaklıktan kurtulması ve Mesih'in muhteşem gelişi yakındır. İsrail'in saadeti için Kutsal Kitaplardan bu müjdeleri derleyen bir Hristiyan, Yahudiler gibi Mesih'i bekliyor."

Kuşkusuz bu dönemde pek çok teolog, dilbilimci ve tarihçi Yahudilerin sorunlarıyla ilgileniyordu. Bunun bir nedeni, ilim erbabı için, tarihle ilgilenmenin ve kendilerine Talmud ve Hahamlık literatürünü öğrenme ve bu sayede Yahudilerin meselelerine yönelik yetkin bir yaklaşım sergileme imkânını sunan, Yunanca, Latince ve İbranice dillerini öğrenmenin moda olmasıydı. Onlar arasında örneğin Alman Protestan teologlardan, "filologların kralı" Joseph Scaliger, ve İbranice literatüre son derece hâkim, Basle'nin ileri geleni Johannes Buxtorf vardı. Hugo Grotius, Johannes Selden ve Gustavus Adolphus'un garip ama yetenekli kızı İsveçli Christina'yı da unutmamalıyız. Tüm bu zatlar devrin ruhuna uyarak Yahudilikle ilgilenmişlerdi. Bunu yapmalarının ardında, din-

* Kitabın adı: "Yahuda ve İsrail'in Yaklaşan Zaferine Dair" olarak tercüme edilebilir.

sel ve mistik nedenlerin yanı sıra Yahudilerin İngiltere'ye yeniden kabul edilmesi gibi yakıcı bir mesele de vardı.

Politik, ekonomik ve dinî bakış açılarının hangisiyle bakılırsa bakılsın, bu amacı gerçekleştirmek için sarf edilen çabalar özellikle ilgi çekicidir. Hareketin öncüsü, Amsterdamlı bir haham olan Masseh ben Israel idi. Oldukça belâgatlı, çok okuyan ve gayretkeş biri olan becerikli derleyici, Yahudi olmayanlar arasında bile hayli saygı görmüş ve entelektüel Yahudiliğin temsilcisi diye kabul edilmişti. Bilgili arkadaşlarıyla yaptığı tartışmalarda, her ne kadar Yahudi iktidarı sonunda tesis edilecekse de, Kutsal Kitap'a göre bu amaca ulaşılması için gereken iki şartın henüz gerçekleşmediği yönünde bir iddiayla hep karşılaşılıyordu. Bu şartlar, Shalmaneser'in tutsak ettiği on İsrail kabilesinin kurtulması ve dönüşün işaretini verecek bir Mesih'in ortaya çıkışı.

On kabilenin kaderi, Yahudilerin zihnini Mesih beklentisi kadar temelli işgal ediyordu, çünkü sonsuza değin varlıkları sürececek bir halkın büyük bir kesiminin bir gün rasgele bir yerlere sevk edilip hiçbir iz bırakmadan ortadan kaybolmalarını ve hiç kimsenin onların nerede bulunduğuna dair en ufak bir fıkre sahip olmamasını düşünmek korkunçtu. Sonunda saflarındaki bu boşluktan usanan Yahudi halkı hayallerinde kalan solgun izlerin peşini sürüp, gizemli nehir Sabbathon'u keşfetti. Bu nehir Arabistan çöllerindeki bilinmeyen bölgelerden geçiyordu. Ve Yahudiler o on kabilenin nehrin diğer yakasında bir yerde, dirilmiş büyük liderleri Musa'nın idaresi altında olduklarını düşündüler. Musa ve halkı Mesih'in gelmesini bekliyordu. O gün gelene değin saklanacaklar ve hiçbir ölümlü onlara yaklaşamayacaktı, zira Sabbathon hiç kimsenin geçemeyeceği taşkın bir nehirdi. Haftada altı gün dev dalgaları köpükler saçarak büyük kaya parçalarını sürükleyip götürüyordu ve kendini geçmeye yönelik her çabayı boşa çıkarıyordu. Yedinci günde, Sabbath gününde, nehir bir kıyıdan diğerine durgunlaşıyordu ve bu günde nehirden geçmeye cüret etmiş biri, öteki kıyıda, ellerinde oklar ve mızraklar olan siyah saçlı kahve-

rengi adamlarla karşılaşıyordu ve bu adamlar davetsiz misafiri hiç acımadan öldürüyorlardı. Ancak Mesih'in geldiği ilan edilir edilmez onlar kabilelerin emri altındaki nehri geçecekti. Her birinin elinde kabilenin sembolü olan sancak bulunacaktı. Böylece yüz bin silahlı savaşçı dünyayı kendileri ve Tanrıları için fethedecekti. Bu kanlı bir fetih olmayacaktı, çünkü diğer milletler onların ilahi misyonunu benimseyeceklerdi. Sadece bir ülkeye, Almanya'ya* karşı gerçek bir savaş verilecekti.

İlim adamlarının kuramsal tartışmalarının yanı sıra bu on kabilenin anıları gezginlerden derlenen her tür rivayet ve kaynaklı anlatılarla canlı tutuldu. Böylece insanlar, bütün bir halkın zihninde uzun süredir uykuda kalmış bir hayal ya da düşünce içinde gördükleri kayıp kabileleri gören ya da onlar hakkında bir şey duyan kişileri öne çıkardılar. Bir adam Fas'ın iç taraflarında sekiz yüz bin Yahudiden oluşan güçlü bir ordunun Arabistan'a doğru yürüdüğünü söyledi. Kahire'den gelen haberlere dayanan, Leghorn'dan gelen mektuplar Reuben ve Gad kabileleriyle Manasseh kabilesinin yarısının şehre neredeyse ulaştığını bildirirken, Marrano, Antonio de Montezinos daha kesin bilgiler de veriyordu. Bu zat, olan biteni gözleriyle gördüğünü söylüyor ve 1644'de, Yahudiliğe dönmesi üzerine Aaron Levi ismini aldığı anda Manasseh ben Israel'e yazdıklarının gerçekliğine yemin ediyordu. Seyahatleri sırasında Güney Amerika'ya kadar gittiğini ve orada Francisco del Castillo adında melez bir kızılderiyle karşılaştığını ve onun kendisine on kabilenin nerede bulunduğunu ve çok sayıda Yahudinin ülkenin hangi erişilmez yerinde saklandığını bildiğini söylediğini anlatıyordu. Levi'nin ricası üzerine, Castillo onu alıp, Reuben kabilesinin soyundan geldiklerini söyleyen yerli Yahudilerin yerleşim yerine götürdü. Onların ataları ülkeye Kızılderililerden bile önce gelmişlerdi ve civardaki iki Joseph kabilesinin varlığından haberdardılar.

Doğal olarak efsaneler gerçeklerden daha hızlı yayılır, çünkü insanlar hiç sorgulamadan efsanelere inanırlar. Ancak Montezinos

* Bu noktada, halkın belleğine yerleşmiş, bu ülkeyle ilgili dayanılmaz ıstırapların feryadının yükseldiğini görüyoruz

tüm eleştirilere rağmen onun hikâyesine inanmıştı ve kaydını onaylamak ve tamamlamak için bir kez daha Güney Amerika'ya gitti. Ölüm döşeğinde anlattıklarının gerçek olduğuna yemin ediyordu.

Hakeza, Manasseh ben Israel ve dostlarının gözünde söylenceler tartışma götürmezdi ve Manasseh 1650'de Amsterdam'da yayımladığı *Esperança de Israel* adlı eserini desteklemek için söylenceleri kullandı. Bu eserini, İngiltere'ye Yahudilerin yeniden kabul edilmesi yönündeki ricasını desteklemek için Oliver Cromwell'e gönderdi. Bu değişik tarihsel kayıtlar ve diğer savlarla birlikte kurtuluş beklentileri garip bir akıl yürütme biçimi doğurdu: Manasseh'e göre on kabile Tataristan ve Çin'e kadar dağılmıştı, bir ya da iki kabile Amerika kıtasına çıkmıştı. Fakat kalanların keşfedilmekte olduğu düşünülürse, bir gün vatanlarına dönmesi ihtimali söz konusuydu ve durum buysa kurtuluş düşüncesi fiili politikanın alanına girmiş demektir. Dolayısıyla, İngiltere, Yahudilerin kendi kıyılarına dönmelerinde hiçbir tehlike görmedi, zira Mesih çağının eşiğinde onlar orada çok kısa bir süre kalacaklardı. Üstelik kurtuluş ancak Diaspora tamamlandığında gerçekleşebilirdi –bu sav Oliver Cromwell gibi bir dindar sayesinde ağırlık kazandı- ve Yahudilerin İngiltere'ye girmesine izin verilmediği sürece Diaspora tamamlanamazdı. Böylece, İngiltere buna izin vermezse büyük bir sorumluluğun altına girmiş, ilahi kurtuluş planına karşı gelerek, Diaspora'nın tamamlanmasını ertelemiş olacaktı.

Oliver Cromwell

Manasseh çabalarının başarısını göremeden öldü; İngiltere’de aşılması gereken çok fazla engel kaldı. Ancak kesin olan şuydu ki, Cromwell vicdanını rahatlatmak için, Yahudilerin ülkesine girmesine izin vermekle kalmayıp, yavaş yavaş sızmalarını gayri resmi yoldan destekledi. Böylece Yahudilerin kurtuluşunu önleme töhmeti altında kalmaktan kurtuldu.

Yahudi dünyasının beklentileri, Yahudilerin içinde yaşadıkları Hristiyan çevrenin, Yahudi Mesih’in gelişiyile ilgili aleni tartışmalarından sürekli destek aldı. Tek ayrılık noktası Mesih’in yapısıyla ilgiliydi. Milenyuma inananlar Mesih’in gelişini ve Yahudilerin evlerine dönüşlerini sadece geçici bir çözüm olarak görüyorlardı. Milenyum sırasında Yahudiler, 5.Krallık sırasında ortaya çıkacak olan gerçek Mesih, İsa’yı, benimseme fırsatını yakalayacaklardı. Yahudilerin bu şekilde din değiştirmesine o kadar inanmayan başkaları Yahudi Mesihle Hristiyan Mesih arasında bir uzlaşmaya varılmasını bekliyorlardı. Seçkin bir aziz olan Cromwell 5.Krallık Döneminde Yahudilerin Hristiyanlığı kitleler halinde benimseyeceğini umuyordu.

Manasseh ben Israel, *The Precious Stone* (Değerli Taş) adlı eserinde, Yahudi yaklaşımını destekleyerek, sınırlı bir Mesih krallığı düşüncesini tümünden reddeder. Kıyametin Dört Canavarını temsil eden dört krallık zaten görülmüş ve miatlarını doldurmuştur. Bu krallıklar, Babil, Pers, Yunan ve Roma krallıklarıydı. Bu nedenle Beşinci Krallık Yahudilerin krallığı olacaktır.

Tüm bu söylentiler Yahudi halkının kulağına ulaşınca, onlar da dinî umutlarını ve beklentilerini artık gizlemeye gerek duymadılar. Her ne kadar şimdiye kadar onların tüm sözlerine ve hareketlerine karşı tuhaf ve aslında düşmanca bir çevre oluşmuşsa da, şimdi birdenbire herkesin kendileriyle mucizevi bir uzlaşa içinde olduğuna, manevi ümitlerini destekleyip teşvik ettiğine tanık oluyorlardı. Yahudi olmayan nüfusun Yahudi dünyasını olanlara ve olması beklenenlere hazırlama rolü önceden pek tahmin edilemezdi. Bunu anlamadığımız sürece, söz konusu

olayların anlamını bütünüyle kavrayamayız, en azından Batılı Yahudiler söz konusu olduğunda.

Nitekim Batı Avrupa'da o zamanlar yüzelli yıldır ayakta olan ve halkın giderek ona alıştığı ama Yahudilerin gayet mantıklı bir tespitiyle olayların genel seyrini onaylayan bir kurum vardı: İspanyol Engizisyonu ve ona bağlı Marranizm. İspanyol Katolikliği gerçek inancın yayılması ve zaferiyle ilgili neredeyse ilkel denebilecek kadar basit görüşlere sahipti. Ve yöntemleri, İspanya'da İslam'ı yaymak için Muhammedi seleflerinin kullandıkları yöntemlerden, karmaşıklık ve feci acımasızlık açısından farklıydı. Tarihsel bir bakış açısından baktığımızda bile Engizisyon ruhsal bir olgu olarak karşımıza çıkar. Tüm kilise yasaları ve dogmalarıyla birlikte diğer inançlardan insanları kötülemek ve yok etmek için çeşitli emirler verir: "Asla öldürmeyeceksin!" ve "Komşunu kendin gibi seveceksin!" Propaganda metodu, kurbana iki seçenek bırakmaktır: Vaftiz suyu ve kazık ateşi ve bu iki uç arasında gizli bir ruhsal ve bedensel işkence sistemi geliştirilmiştir. İspanya'daki bu dinî ve düşünsel tavrın kurbanı olmuş Yahudiler bir zamanlar serpilen bir cemaatken bu psikolojik olgulara karşı çıktılar. Sürgünden, kazıkta yanmaktan ve ölümcül işkenceden kurtulan herkes zorla ya da gönüllü olarak vaftiz edildi, içten içe Yahudiliğe olan bağlılıklarını korurlarken, yeni dinin (yeni inancın değil) gereklerini görünürde yerine getirdiler. Engizisyoncuların kuşkulu gözleri altında ikili bir hayat sürdürdüler ve geleneksel dini pratiklerini yerine getirme ve ulusal bayramlarını gizliden gizliye kutlamaları halinde ifşa edilip ölümle cezalandırılacakları yönünde sürekli tehdit edildiler.

Bu onların bilinçaltına öylesine yoğun bir canlılık katıyordu ki, zihinleri kendi zaman diliminin ötesine, atalarının devirlerine uzanıyor, böylece çocukları, torunları ve torunlarının torunları kanlarındaki bu dualizmle doğuyordu ve kafesteki hayvanlar gibi, hapisane parmaklıklarının arkasından bakarak, gözetimin bir an için yok olmasını, yabancı diyarlara kaçma fırsatını yakalamayı, yüzlerce yılın yükünü kalplerinden atarak, hiç değilse bir kez daha rahat nefes alıp, atalarının inançlarını dışa vurabilmeyi

canı gönülden özlüyorlardı. Engizisyon Mahkemeleri sürekli doluydu, bu devirde bile Yahudi inancının gizli pratiği olan Marranizmle suçlanan ve hüküm giyen insanlarla doluydu. Gün be gün, vaftizin kalplerini değiştiremediği Yahudiler kazıkta yakılıyordu. Şatafatlı *autos-da-fé* vardı ve Marranolar, Cuenca, Granada, San Iago de Compostella, Kordoba, Lizbon, Valladolid ve Lima'da yakılıyordu. Engizisyon, ta 17.yüzyılın ortalarına kadar din değiştirmiş gibi görünen Yahudilerin aslında yeni dinle bağlarının olmadığı gerçeğini fark etti. Çağdaş bir yazar, durumu çok açık bir şekilde özetlemektedir: "İspanya ve Portekiz'de Yahudilerle dolu manastırlar (rahibelerin bulundukları manastırlar da dâhil) vardı. Bu Yahudilerin çoğu kalbinde Yahudiliği taşıyordu ve bu dünyanın maslahatı adına Hristiyanlığa inanıyor-muş gibi görünüyordu. Onlardan bazıları vicdan azabı çektiğinden fırsatını bulduğunda kaçıyor. Amsterdam'la birlikte diğer pek çok yörede Yahudi olan Augustinianlar, Fransiskanlar, Cizvitler ve Domonikanlar vardı. İspanya'da, inançlarını serbestçe ifade edebilmek için burada ve başka kentlerde yaşayan aileleri ve akrabaları olan piskoposlar ve coşkulu keşişler vardı."

Bu devirde İber yarımadası ile Hollanda arasında özel ve ticari münasebetler sürekli devam ettiğinden, yanan Marranoların ya da Yahudi Katoliklerin haberleri ortalıkta dolaşp hızla yayılıyordu. Yahudilerin müstesna bir şekilde, maddi ve manevi özgürlük yaşadığı Hollanda'ya, 1492'de (dünyanın Amerika'nın keşfiyle genişlediği yılda) İspanya'dan genel dağılışın başında sığınmışlardı ve dinsel baskından kaçan Maronların çoğu da buraya sığınmıştı.* Burada sığınmacılar bazıları çekingen bazıları

* Yahudilerin İspanya'dan kovulmalarını hazırlayan gelişmeler 1391 yılında başladı. Egice başpiskoposunun çalışmalarıyla başlatılan yahudi aleyhtarı hareket, çok sayıda hristiyan papazın da destek vermesiyle hızla yayıldı. Bu hareketin etkisiyle ülke çapında çok sayıda yahudi cemaati yok edildi. Bazı yahudiler de varlıklarını sürdürürebilmek için hristiyanlığı kabul etmiş görünerek gizlice kendi inançlarını sürdürmeye başladılar. Ancak daha sonra hristiyan papazları, kendilerine marranolar (dönmeler) adı verilen bu yahudi asıllıların hristiyanlıklarından şüphe etmeye başladılar. 1464 yılında devlet ile kilise bir araya gelerek bu yahudi asıllı hristiyanların gerçekten hristiyanlığı kabul edip etmediğini araştırmaya karar verdi. Bu amaçla üç kişilik bir engizisyon heyeti oluşturuldu

oldukça dindar kadim inançlarına döndüler ve eski İbranice dilini yeniden tesis ettiler. Ayrıca yabancı bir dile hâkimiyetleri sayesinde zengin çeşitlilikte lirikler ve mersiyele yazdılar. İspanyolcayı o denli iyi biliyorlardı ki, Amsterdam'daki İsyanyol-Portekiz Yahudileri burada İspanyol edebiyatı akademisi bile kurdular. Anlatılamaz acı ve tehlikelerden sonra bu ortamda çok sayıda Yahudi en sonunda yurdun ve özgürlüğün tadını çıkardı. Yahudilerin kurtuluş düşüncesinin filizlenmesine son derece müsait bir topraktı bu. Bu beklentiyle birlikte Marranoların kişisel deneyimleri Yahudi dünyasının geri kalan kısmı üzerinde köklü bir etki yaptı. Polonyalı Yahudiler gibi Hollanda'daki bu Yahudi cemaati de Kutsal İsim uğruna yaşamaya ve ölmeye hevesliydi. İspanya'daki sonraki yargılamalar onların düşlerini ve ümitlerini beslemeye yaradı sadece.

Ta 1632'de IV. Philip idaresi altında, Engizisyon özellikle Valladolid'de pek çok önemli yargılamada bulundu. 1639'da altmış üç Marrano Lima'da hüküm giydi, onlardan on yedisi kazıkta yakıldı. Yakılanların arasında inancıyla büyük bir esin kaynağı olmuş Dr.Fanzisco Maldonadda Silva da vardı. Yahudi inancına bağlılığını halkın önünde itiraf etme, inancını vaaz etme ve ken-

ve mahkemeler kuruldu. Daha sonraki dönemde Kastilla kraliçesi İsabella ile Aragon kralı Ferdinand devletlerini birleştirdiler. İsabella ve Ferdinand engizisyon mahkemelerinin yetkilerini artırarak çok sayıda yahudinin bu mahkemeler tarafından ağır şekilde cezalandırılmalarına imkan tanıdılar. O dönemde baş engizitör olarak tayin edilen Thomas de Toquemada'nın kararıyla çok sayıda yahudi yakıldı. En son kraliçe İsabella'nın kararıyla 31 Mart 1492 tarihinde bütün yahudilerin İspanya'yı terk etmelerini isteyen ferman çıkarıldı. Aynı yılın Mayıs ayında yürürlüğe sokulan ferman ülkedeki bütün yahudilerin 2 Ağustos 1492 tarihine kadar İspanya'yı terk etmelerini istiyordu. İşte bu yahudiler kendilerine yeni bir yurt bulabilmek için bir çok ülkenin kapısını dövdüler ama sürekli kalmaları üzere kendilerine Osmanlı İmparatorluğu'ndan başka kapıyı açan olmadı. İspanya'dan sürgün edilen yahudilerin 150 bin kadarı ilk etapta Osmanlı topraklarına sığındılar. Diğerlerinin de önemli bir kısmı Polonya ve Rusya'ya geçtikten sonra Osmanlı topraklarına sığındılar. Kendilerine "Sefarad" adı verilen bu yahudilerin büyük çoğunluğu Selanik ve İstanbul'a yerleştirildiler. Göç olayının yaşandığı sırada Osmanlı İmparatoru olan Sultan II. Bayezid yahudilerin iyi karşılanmaları için bütün illere haber göndermiş, hatta bunlara zarar verenlerin idamla cezalandırılacaklarını duyurmuştu.

dini Essene* tarzında yaşayan Eli Nazareno diye tanımlama cesaretini göstermişti. On dört yılını hapiste geçirdi. Bu süre zarfında Engizisyoncular onunla sürekli tartışılar, onu inancından vazgeçirip yola getirmeye çalışılar. Sonunda başarılı olamayacaklarını anlayınca çabalarından vazgeçip onu kazıkta yaktılar.

Ne var ki Isaac de Castro-Tartas'ın kaderi bundan daha büyük bir duyarlılık örneğiydi. Genç bir Marrano iken ailesiyle birlikte Amsterdam'a kaçmış ve Marranoları Yahudiliğin yurduna geri getirmek için bir hareket başlatmaya karar vermişti. Bu amaçla Brezilya'ya gitmeye çalıştı ama Bahia'da tanınarak, yakalandı, Lizbon'a götürüldü ve orada Engizisyon mahkemesine çıkarılarak, lanetlendi ve kazıkta yakıldı. Alevler bedenini sararken dünyaya inancını haykırdı: "Dinle İsrail!" Ve bunu söylediğinde herkes solmuş yüzüyle titremeye başladı. Hristiyanlar bile böylesi bir inanç sağlamlığına hayret ettiler. Ayrıca anlatılanlara göre, soylu bir aileden gelen genç bir İspanyol olan Don Lupe de Vera y Alarcon, İbranice dilini ve çevresindeki örnekleri araştırarak Yahudiliğe dönmüş. Bunun üzerine hapse atılmış ve kazığa çekildiğinde, otoriteler onun büyük bir inatçılıkla sürekli Yahova ismini haykırmasına dayanamadıkları için ağzını tıkaçla tıkamışlar.

Tüm bu koşullar, maddi ve manevi isyanlar, çağın tutumu, ister kaçınılmaz isterse de rastlantısal olsun dönemin olayları ve günlük gidişat, tüm bunların birleşmesi Yahudileri, kendinden emin bir halde Yahudilerin kaderini düzlüğe çıkaracak kişi olarak kendini sunacak birisinin ortaya çıkmasına istekli ve hazır hale getirdi. Bir devir ve bir adam birbirlerine hazırıldılar.

* Mütercimmin notu: Milâttan biraz evvel ve sonra Filistin'de yaşayan bir Musevi tarikatı mensubu.

VI. BÖLÜM

KÂHİN VE OROSPU

Jachini'nin son derece değerli belgesine onu yerleştiren, İstanbul'dan kovulması hadisesi Sabetay'ın yeni bir mace-
raya atılmasına yol açtı. Üzerindeki yasağa ve onu bekle-
yen düşmanlığa rağmen İzmir'e dönmeye karar verdi. Yetki-
lilerin kendisini ölümle cezalandırmayacağını sanıyordu. Ne
de olsa geçmişte zaman zaman dostlarından gelen mektup-
lar, yandaşlarının ve onun Mesih olduğuna inananların oluş-
turduğu halkanın önemli ölçüde büyüdüğünü gösteriyordu.
Bu nedenle İzmir'e gitmekte hiçbir sakınca görmedi ve ken-
dinin ne kadar gelişme kaydettiğini ve ne kadar destek aldı-
ğını görmesi şarttı.

Planlarını yaparken, başarılı olabileceği ve nihai duyuru-
sunu yapabileceği iki yerin olduğuna kanaat getirdi: Kudüs
ve doğduğu şehir İzmir. Ama ortam henüz kendisine hazır
olmadığı için Kudüs'e gidemezdi. Öte yandan her ne kadar
İzmir'deki yandaşlarının sayısı önemli ölçüde artmış olsa
da, orada sessizlik ve düşmanlıktan örülü yüksek bir du-
varla karşılaşacağını kendine itiraf etmek zorundaydı. Yine
de yasaklı olması önemli bir ilerleme gösterdiğinin işare-
tiydi elbette ve bu, onu İzmir'de birkaç ay kalmaya sevk etti.
Orada dostlarının çevrelediği bir ortamda halinden hoşnut
bir şekilde vaktini ilim irfanla ve yaptıklarını ve gördük-
lerini anlatarak geçirdi. Onlara Jachini'nin eski belgesini
gösterdi. Büyük bir ticaret merkezi olan İzmir'e sürekli ge-

lip giden haberlere kulak verdi ve vakit kazanmaya çalıştı. Ne var ki sonunda buranın henüz büyük çağrıya hazır olmadığını ve burada kalarak çabalarını heba ettiğini anladı. Hem başıboş hayatın serbestliği ve rahatlığı onu oyalıyordu. İzmir’de hiç kimse ne ona karşı el kaldırdı, ne de çağrısını kabul ederek ona taze itici bir güç kazandırdı. Hâsılı, babasının ve kardeşlerinin sağladığı mali yardımla oradan ayrıldı ve yeniden yola koyuldu.

Yolculuğunun bazı evreleri bu evrelerde yaşadığı olaylar ve günümüze kadar gelen ayrıntılı anlatılar nedeniyle özellikle ilgi çekicidir. Sabetay şüpheli bir şahsa dönmüştü. Büyük dünyanın ana ticaret yollarından kopuk hayli izole konumları içinde Doğulu Yahudiler kendi topluluklarından gelip geçen istisnai adamların konuştukları konuların dışında hangi konulardan söz ediyorlardı acaba? En azından bu adamın, Sabetay Sevi’nin büyük bir Chacham ve Kabala’nın ünlü bir savunucusu ve öğrencisi olduğunu biliyorlardı. Bir keresinde açıkça Shem ha’mforash sözünü söylemiş ve büyük Cherem ona karşı çıkmıştı. Selanik’te Tanrı’nın kızı Thora’yla yapılan düğünlerini kutlamıştı. İstanbul’da sakladığı önemli ve eski bir belge bulunmuş ama içeriği asla açığa vurulmamıştı. Tüm bunların yanı sıra çeşitli kasabalara girip Yahudi mahallerine uğradığında kişisel görüntüsü halk üzerinde köklü bir etkiye yol açıyordu. Abraham Cuenqui adındaki tarihçi onu şöyle tarif ediyor: “Lübnan sediri kadar uzun boyluydu, canlı kavruk yüzündeki siyah sakalından güzellik yayılıyordu. Prenslere yaraşır kokuları ve onurlu duruşuyla muhteşem bir kişiydi.” Hebron’a gitti ve orada Kutsal Kitapları inceleyip yorumladı ve her zaman içinde taşıdığı nihai amacının doğrultusunda yeni yandaşlar edindi. Büyük hükümdarların tarihi mezarı olan Machpelah oyuklarında her gece yaptığı dualarla sergilediği sofuca bağlılık halkı etkiledi. Gittiği her yerde insanlar onun sıra dışı biri olduğunu düşündü.

Derken 1660’da Sabetay Kahire’de görüldü. Burada Doğulu Yahudiler arasında büyük üne sahip ve her bakımdan dev-

rin tipik bir örneği olan Raphael Joseph Çelebi'yi arayıp buldu. Bu adam Mısır Yahudiliğinin resmi temsilcisi ve meslek olarak da, Türk valisinin sarayında vergi tahsildarıydı, *Zaraf bashi* yani paranın efendisiydi. Son derece zengindi ve malı mülkü Doğunun gerçek debdebesini yansıtıyordu. Halkın önüne çıktığında yüce ve yüksek mertebesine uygun gösterişli kıyafetler giyerdi. Ama tüm bunlar yüzeysel bir gösterinden ibaretti, zira yakın arkadaşları onun resmi kıyafetlerinin altında, tövbe-kârların giysisi olan keçeli bir gömlek giydiğini bilirlerdi. Ayrıca, ev ortamının lükslerinden hiçbirinin keyfini sürmediğini, kendi halinde münzevi bir hayat yaşadığını da biliyorlardı. Oruç tutuyor, nefsinin terbiye ediyor ve Kabala'nın tarif ettiği en sert tövbe amellerini yerine getiriyordu. Ve bu yolda kendisine rehberlik yapsın diye tanınmış Safed'li Chaim Vital Calabrese'nin oğlu, ünlü Kabalist Samuel Vital'a bağlandı. Dindaşlarına karşı cömertliği sınır tanımıyordu ve Tanrı'nın takdirini kazanmak için, iyi amelde bulunma imkânı yokken bile çatısı altındakilere ve elli Talmud âlimi ve Kabalistlerden oluşan meclisine sürekli konukseverlik gösteriyordu. Tüm bunları şahsi günahlarının affedilmesi ya da kişisel kurtuluşa ermek için yapmıyordu. Ne de olsa kendisi, o zamanlar soyunun maddi ve manevi acılarıyla mistisizm yoluna giren, dünyanın kurtuluşu için Tanrı'ya sarılarak tövbe edip çabalayan ve şahsi güç, nüfuz ve zenginlik peşinde koşmayan bir cemiyete bağlı idi. Onların gerçek yaşamlarını resmi görevlerinin dışında yaşıyorlardı. Nitekim Çelebi kendibakış açısını paylaşan ve "zamanın sonunu"* büyük bir özlemle bekleyen yandaşlarından oluşan bir halkanın içinde yaşıyordu.

Tam bir içtenlikle canı gönülden karşılanan Sabetay en iyimser beklentilerini gerçekleştirdi. Çelebi kendisinden çok daha genç olan bu adamın rehberliğine çocuksu bir inançla öylesine bağlandı ki, Sabetay kendisini ona açmakta hiç tereddüt etmedi ve böylece inançlı, körü körüne sadakat gösteren ve ileride yolunu kolaylaştırmak için çok şey yapacak zengin bir

* Yahudi Tolstoyların sorunlardan ve dünyevi meşakkatlerden kurtulacakları anı.

destekçi kazandı. Sabetay onun evinde yaklaşık iyi yıl kaldı. Bu süre zarfında artık ilgilerini Sabetay'a yönelten Çelebi'nin destekçileri dış dünyaya sürekli haberler gönderdiler. Her ne kadar henüz ağızlarından Mesih sözü hiç çıkmamış ve Sabetay Sevi'nin bu mertebede olduğunu hiç ima etmemiş olsalar da, bu ihtiyatla birlikte Sabetay'ın adım adım ilgi merkezi olmasının ve zamanla nüfuzunun sınırsızca yayılmasının yolunu hazırladılar. Fakat son yolculuğunda onsuz hiçbir liderin ya da Mesih'in kitleleri kendine çekemeyeceği popülerite, temelinden hâlâ yok-sundu. Ve bu popüleriteyi kazanmak için Sabetay eylemlerinin sahasını şimdiye kadar uzak durduğu yere, Kudüs'e kaydırmaya karar verdi. Amacına ulaşmayı umduğu dünyada tüm gözler bu şehrin üzerindeydi ve burayı karargâhı haline getirmek için yolculuğa çıkabileceğine karar verdi.

Yolunun üstündeki Gazze şehrinden geçti. Burada yazgı ona öyle bir hediye sundu ki bu hediyeyi rüyasında bile göremezdi. Bu hediye onun hayatının dönüm noktası oldu. Mesih'in geldiğini ilan eden bir kâhine rastladı.

Bu şehirde, babasının doğduğu yer olan Almanya'yadan mülhem Nathan Ashkenazi diye de tanınan Nathan Benjamin Levi adında biri yaşıyordu. Sonradan doğduğu yer olan Gazze'den mülhem Nathan Ghazati adıyla tüm dünyada tanındı. Babası Kudüs'teki cemaat için Avrupa'da sadaka toplamakla meşguldü ve oğlunun eğitimi için yapabileceği tek şey, onu Talmud ve Kabala'yı öğrenmesi için Kudüs'e göndermekti. Kudüs'teki Yahudilerin çoğunluğu gibi o da yardımlarla geçindi, ama gerek zeki olduğu gerekse yazı ve konuşmada etkileyici bir stile sahip olduğu için ünlü hocası, Haham Jacob Chagis onu Gazze'nin zenginlerinden Samuel Lisbona'nın himayesine soktu. Samuel Lisbona'nın o günlerde yaptığı iyilikleri kimse yapmazdı. Bir kilise faresi kadar yoksul olmasına rağmen ona kızını verdi. Her ne kadar tek gözü kör olsa da kızın çok güzel olduğu rivayet edilir. Lisbona üvey evladı için öylesine cömert ihsanlarda bulundu ki bu sayede üvey oğlu hiç sıkıntı çekmeden ilmi çalışmalarını sürdürebildi.

Nathan Ghazatinin

Nathan Ghazati ehli keyif bir âlim, yaşama sevinciyle dolu, halinden memnun, mutlu, genç bir adamdı. Uygulamalı Kabala'yı yorulmak bilmeden incelemesi dengesini bozmamıştı. Ama birden, daha yirmi yaşına gelmemişken, tavırları değişti. Şimdiye kadar öğrendiği ve sadece kuramsal temelde düşündüğü ilke-

leri içten içe ciddiye almaya ve onları uygulamaya başladı. Ağır başlı, yalnızlıktan hoşlanan, az konuşan ve çekingen biri oldu. Tövbe ibadetlerine başlayıp, nefisini terbiye etti ve zaman zaman öğrencilerinin ve hocalarının bulunduğu mecliste, etrafındakilere göre hakkında hiçbir şey bilemeyeceği mevzularda fikir beyan etti, ama sonraki araştırmalar onun fikirlerinin doğru olduğunu ortaya çıkardı. Bunun üzerine onun özel doğaüstü güçlere sahip olduğu düşünüldü ve kendisine büyük saygı ve hürmet gösterildi. Çok geçmeden, bir adamın yaşamını ve yaptığı tüm iyi ve kötü şeyleri anlatması için o adamın isminin bir kâğıt parçasına yazılması yetiyordu.

Bu kahin rolüyle uzakta yakında pek çok insanı kendine çekti. Kendisine isim listeleri teslim edildi. Her bir ismin karşısına işlediği günahı ve hangi tövbe eyleminde bulunması gerektiğini yazdı. Bir keresinde onu sınamak için, ölü bir adamla yeni doğmuş bir bebeğin isimleri gönderilmiş. O da ölü adamın isminin karşısına “Ölüm onun kurtuluşu oldu”, yeni doğmuş bebeğin isminin karşısına da “Günahtan uzak” diye yazmıştı.

Bunlar kitlelere inanç, âlimlere de şüphe telkin eden doğaüstü yeteneklerdi. Beş hahamdan oluşan bir heyet bu kâhinin savlarını sınamak üzere Kudüs’e gönderildi. Bu sınamanın sonucunu bilmiyoruz, ama onun ismi etrafından dönen söylenceler sonucun tatmin edici olduğunu gösteriyor. Bu hahamlık sınamasıyla ilgili revaçta olan bir anekdot anlatılır. Rivayete göre büyük bir âlim onun güçlerini sınamak için Kudüs’ten yanına gelmiş. Nathan Ghazati onu mezarlığa yollamış. Ghazati’nin iddiasına göre, âlim oraya gittiğinde elinde bir koca su ve belinde bir tulum olan bir adama rastlayacakmış. Ghazati âlime “O adamın suyunu al, ellerine dök ve ‘İsrail’in çocuklarını affet!’ de” diye salık vermiş. Âlim oraya gitmiş ama kimseye rastlamamış. Döndüğünde “Hiç kimse yoktu” demiş. Nathan ona “Tekrar git” demiş. Bu sefer âlim tarif edilen yaşlı adama rastlamış ve Nathan’ın kendisine söylediği şeyi yapmış. Bunun üzerine yaşlı adam sesini yükseltip “Benim soyum seni affetsin!” diye haykırmış. Âlim döndüğünde yaşlı adamın Zekeriya peygamber

olduğunu öğrenmiş. Zekeriya peygamber, Yahudilerin öldürdükleri ve bu sembolik eylemle kanının mezar taşlarından temizlendiği ve ona karşı işlenen günahın affedildiği peygamberdir.

Ancak ikinci görünün bu çarpıcı gösterileri devrin ruhuna ve Mesih inancına daha etkili bir yönelimin salt hazırlık aşamasıydı. Dünyanın her tarafını dolaşmış, Nathan'ın babası, olan bitenler hakkında onu epey bilgilendirdi. Sabetay Sevi hakkında her şeyi biliyordu ve yolculuklarının her bir aşamasını ve eylemlerinin bütün ayrıntılarını izlemişti. Hatta Jachini'nin eski belgesini de biliyordu ve muhtemelen onun bir kopyasına sahipti, zira sonraki yıllarda Sabetay Sevi Adrianople'li hahamın önünde yaptığı yeminli beyanatta, Nathan'ın, isminin, Sabetay'ın ima edildiği eski bir belgeyle kendisinin Mesih olduğunu ilan etmeye ikna ettiğini söyleyecekti. Eğer Sabetay'ın haklı olduğuna karar verirsek, o zaman Nathan'ın söz konusu belgenin bir müsveddesine sahip olduğu sonucuna varabiliriz.

Nahtan'ın durumunda da, çağın ruhu, son gelişmeler ve kendi konumu bir araya gelince tüm çabalarını Mesih düşüncesi üzerinde odaklamaya onu zorlamış olabilir. Tövbenin gerekliliği konusunu ısrarla vaaz ediyor ve yanına gelen ve önerisini almak için kendisine mektup yazan herkese Mesih'in gelmesinin yakın olduğunu hatırlatıyordu. Ve bunu öylesine sık, belâgatli ve kendinden emin bir şekilde yapıyordu ki, etrafında gerilimli bir bekleyiş havası yarattı. Tüm söyledikleri ve yaptıkları anında kabul görüyor, abartılıyor, çarpıtılıyor ve gerçekmiş gibi yayılıyor, mucizelerin ve efsanelerin tüm fantastik öğeleriyle süsleniyordu. Zamanla sözleri ve kehanetleri Doğu'nun her tarafına yayıldı ve ta Batı Avrupa'ya ulaştı; sözlerinin çağdaş kayıtlarda bazı şekillerde yeniden dillendirildiğini görüyoruz. Buna örnek olarak Parson Buchenroedern'in şu yazısına yer verelim: "İşken-deriye'deki Yahudilerden gelen mektupların bildirdiğine göre, Gazze'de yirmi altı yaşında bir kâhin belirmiş ve her türlü mucizeleri ve işaretleri sergiliyormuş. Yahudileri Mesih'in gelişine üzerine tövbeye çağırmış ve Kudüs'ün önünde toplanmaları gerektiğini onlara söylemiş. Onlar da bunu yapmışlar ve yüz bin-

lerce Yahudi şehrin dışında topladığında, üstlerindeki bir buluttan boşalan yağ Mesih'in başına yağmış ve bir sesin şöyle haykırdığı duyulmuş: 'İşte bu, İsrail'i düşmanlarından kurtaracak ve dünyanın dört bir köşesinden halkını toplayıp, Tanrı'nın krallığını yeniden kuracak olan Mesih'tir.' Mesih'in adının Benhadad ve yaşının da kırk civarında olduğu söyleniyor. Tam bu sırada ateşten bir bulut Kudüs'teki Siyon Dağı'nın üstünde belirmiş. İşte bu dağda peygamber dünyadaki bütün Yahudilere bir araya toplanıp, Kudüs'e gelmelerini, kendilerine Ahtin sandığının ve Jeremiah'ın sakladığı tüm diğer şeylerin nerede bulunduğunu göstereceğini söylemişti (II Maccabees 2'de bize bildirildiği gibi). O gün geldiğinde cennetten bir sunak inecek ve bunun üzerine Yahudiler bir kurban sunacaklar ve o kurban da gökten çıkan ateşle yanıp kül olacak. Böylece eskisi gibi ilahi krallık tesis edilmiş olacak ve dünyanın sonuna kadar da baki kalacak. Bu arada Yahudilere uygun tövbe amellerinde bulunmalarını ve Jeremiah peygamberi iyice okumalarını salık vermiş. Takdir edilen vakit geldiğinde Türkler ve kâfirler kendi rızalarıyla gelip imparatorluklarını yeni Mesih'e teslim edecekler. Ayrıca söylenenlere bakılırsa kâhin Nathan iyiye alamet kabul edilen bir boynuzu savurmuş. Geri kalanlar iki ay içinde gerçeklemiş. Bu arada Yahudilerin bazıları işin aslından kuşku duyuyorlar, çünkü ne Kudüs'ten ne de komşu diyarlarından hiçbirinden kendilerine henüz hiçbir mektup ulaşmadı. Fakat diğerleri her şeye içten içe inanıyorlar. Hâsılı, Mısır kralına savaş ilan etmek için Yahudilerin kalabalık bir şekilde Halep'e doğru ilerlediği söyleniyor, ama çok sayıda Türkün desteğini alan Halep halkının, onlardan elli bir bin asker daha fazla olduğu ve Yahudileri ezici bir bozguna uğrattığı ileri sürülüyor. Şimdi duyduğumuza göre Yahudiler evlerini satıp oradan ayrılmaya hazırlanıyorlarmış."

Yine de, bu tür rivayetler ve fantastik söylentiler bilinçsizce de olsa ileride olacak bazı olayları öngörmüştü ve olağanüstü bir coşku halini taşıyordu. Yahudi gül bayramı sırasında, Nathan Ghazati bir kez daha şehrinin âlimlerini etrafına toplayıp

gece geç vakitlere kadar Kutsal Kitapları inceledi. Gece yarısına doğru dayanılmaz bir uyku isteği duydu ve bu isteğini yenmek için odada volta atıp dualar mırıldandı. Ama bu onun yorgunluğunu daha fazla artırmaktan ve giderek katlanılmaz kılmaktan başka bir işe yaramamıştı. Bunun üzerine dostlarından birinden şarkı söylemesini istedi. Şarkı bitince bu sefer bir başkasından aynı şeyi istedi. Fakat hâlâ yorgunluğu geçmemişti. Giderek rahatsız edici bir takatsizlik haline büründü; şaşkın bir halde tedirginliğe kapıldı ve odanın içinde gezinmeye başladı, çaresiz bir şekilde elbiselerine sarılıyordu. Arkadaşları korkuya kapıldılar ve birden onun dengesini yitirip yere düştüğünü gördüler. Hemen yanına koştular ve onu ayağa kaldırmaya çalıştılar ama dehşetengiz bir şekilde yerde öylece gözleri kapalı halde kalamadığını gördüler.

Bir hekim çağırdılar. Hekim kısa bir yoklamadan sonra Nathan'ın öldüğünü bildirdi. Bunun üzerine dostları ölünün üzerine bir kefen atıp acılı ve şaşkın bir halde odanın köşelerine çömeldiler. Bir süre sonra derin boğuk, bir sesin bir kaç kelime fısıldamaya çalıştığını duydular. Dehşete kapılarak Nathan'ın üzerinden kefeni kaldırdılar ve onu dinlediler. Onun konuştuğunu duyabiliyorlardı ama dudakları hareket edemiyordu ve sarf ettiği sözler bilinçaltından su yüzüne çıkmak için cebelleşiyor gibiydi. Mesih'in ve peygamberinin gelişinden ve ruhunun, kurtuluşun sevinçli coşkusuyla dolup taşıdığından bahsediyordu. Ve derken, sözler ve sesler tükenirken donuk bedeninden derin titrek nefes çıktı, göğsü ağırlaştı ve rahat bir nefes alarak gözlerini açtı. Çevresindekiler kalkmasına yardım ettiler ve onu soru yağmuruna tuttular. Başına ne gelmişti? Hiçbir şey hatırlayamıyordu. Çevresindekiler ona olanları anlattılar; ama o bilincini yitirmiş ve üzgün bir halde sessiz kaldı.

Bundan kısa bir süre sonra Sabetay Sevi'nin Kahire'den Kudüs'e doğru yaptığı yolculukta Gazze'de duracağı haberi geldi. Bu ziyaret olasılığı etrafta büyük ilgi uyandırdı, ama Nathan ilgiden daha derin bir şeyler hissediyordu. Bu adama bağladığı tüm umutları canlanmıştı. Tam bu sırada Selanik'teki Isaac

Levi'den aldığı bir mektup Sabetay Sevi'nin seçilmiş Mesih olduğunu İsaac Levi'ye ifşa ettiğini bildiriyordu.

Bundan böyle Nathan Ghazati'nin tüm endişeleri ve rahatsızlıkları yok olup gitti. Tüm o üstünkörü beklentileri ve sezgileri, bilinçaltının tüm o kıskırtmaları ve belirsiz umutları aniden bir yön ve amaç kazandı. Varlığının tüm zerresiyle artık görevine odaklandı. Bundan böyle her kelimesini, her isteğini ve düşüncesini ölene değin görevine adayacaktı. Tek tutkusu geleceğin adamının, Mesih'in, Sabetay Sevi'nin habercisi ve müjdecisi olmak, ona hizmet ve yardım etmek, ona tanık olmak, onun kâhini ve kölesi olmak, gerekirse onun için eza ve cefalara katlanmak ve eğer mümkün olursa tahtının eşiğinde oturmak.

Hâsılı, büyük karşılama için hemen hazırlıklara başladı. Dostlarına ve öğrencilerine gerçek nedenleri hiç söylemeden ve bildiklerini açığa vurmadan onları beklenen misafire karşı özel hürmet göstermeye ikna etti. Onlar da canı gönülden onun sözlerine kulak verdiler ve gösterişli bir ziyafet hazırlandı. Masanın başında misafir için ayrılmış tahta benzeyen, süslemelerle donatılmış, krallarınki gibi yüksek bir koltuk vardı. Ziyafet genel neşe havasında geçen faydalı bir işlev gördü. Yemeğin sonunda adetlere uygun şekilde misafirin onuruna kadeh kaldırıldı ve konuşmalar yapıldı. Orada hazır bulunanlar önceden planlandığı gibi şarap kadehini aralarındaki en genç ama en değerli zata, Nathan Ghazati'ye uzattılar. O da titreyen elleriyle kadehi kaldırıp misafirine doğru tuttu ve övgü dolu sözler ve kutlamayla Sabetay hareketini başlattı: *“Baruch habah bashem adonai...”* *

Masanın başında büyük bir heyecan vardı ve Sabetay öylesine fevri bir şekilde ayağa kalktı ki, kadehler çınladı. “Sessiz olalım!” diye bağırdı, Nathan Ghazati'yi işaret ederek. Bunun üzerine Nathan kadehini indirdi ve artık hiç konuşmadı. Sabetay da yavaşça odadan çıktı.

* Tanrı adına gelen kişi kutlu olsun. Merhametli Efendimiz kralımız olan Sabetay Sevi'yi kutsasın!

Bu neyi işaret ediyor? Çıplak bir gerçeğin ifade edilmesine karşı son bir protestoyu, son büyük mütevazılık jestini mi, çağrısını gizleme çabasını mı? Yoksa o, kendisine sunulan görkemli sandan uzak durmaya onu zorlayan gerçek bir çekingenlik miydi? Belki de türlü türlü işler ve yükümlülükler gerektiren bir görevi üstlenmekten korkmuştu. Yahut bir gün “Onu isteyen ben değildim; siz beni çağırdınız ve görevi bana yüklediniz. Bu yüzden sorumluluk bana değil size ait!” deme imkânını kendisine tanıyacak salt ustaca bir manevra mıydı? Ve sahiden de yaşamının ileriki dönemlerinde zaman zaman bu tavrı takındı. Ama o zamanlar tutkulu bir şekilde karşı çıkışı, Nathan Ghazati’yle yakın temas kurmasına ve Mesihliğinin yolunu açacak sonraki faaliyetlerinde bunu insafsızca kullanmasına engel olmadı. Ve Kudüs’e doğru yola çıkarken, ortak bir inançla birbirlerine yakından bağlı iki arkadaş olarak birbirlerinden ayrıldılar.

Kudüs’te epey kaldı; yaklaşık üç yıl, her ne kadar elde ettiği sonuçlar harcadığı zamanla kıyaslanamayacak nitelikte olsa da. Hem orada nasıl bir etki bırakmayı düşünüyordu ve orada kalmasının amacı neydi? Evet, dinî duyarlılık açısından bakıldığında, Kudüs son derece önemli bir kentti, ama artık yoksullaşmıştı ve Yahudi dünyasının geri kalan kısmı üzerinde pek fazla etkisi yoktu. Polonya faciasının kurbanları için toplanan yardımlar öylesine fazlaydı ki, Kudüs’e gönderilen yardımlarda ciddi bir azalma meydana gelmişti. Bunun sonucunda da yoksullar açlığın eşiğine gelmişlerdi. Kıtlik baş gösterdi ve çok sayıda insanı şehirden ayrılıp başka yerlere sığınmaya mecbur etti. Üstelik Türk yetkililer cemaatten ağır taleplerde bulunuyorlar ve ödemeler yapılmazsa kıssasa başvurucaıkları tehdidinde bulunuyorlardı.

Şehrin boşalmasında bunun da etkisi oldu. Sonunda şehirde sadece, başka bir yere gidecek imkânı olmayanlar ve uygulamalı Kabala bilgileri sayesinde ihtiyaçlarını en aza indirgeyebilenler kaldılar. Şehrin âlimlerine ve hahamlarına gelince onların Doğulu Yahudiler üzerinde pek otoriteleri yoktu.

İşte bu koşullar altında Sabetay ömrünün üç değerli yılını sessiz sakin bir şekilde burada geçirdi. Bunu yapmak zorundaydı. Geçici ikametinin sağlam gerekçeleri vardı. Zohar kurtuluş yılının 1648 olacağını haber vermişti, ama 1648'in gelip geçmesine rağmen hiçbir şey olmamıştı! Sabetay'ın tüm çabaları boşa çıkmıştı. Ve büyük bir jestle mantıksal bir çıkarımda bulundu. Şayet Yahudi kehanetleri gerçekleşmemişse o zaman Hristiyan kehanetlerine bakardı. Eğer 1648 yılı boşa çıktıysa, Hristiyanların kıyamet yılı dedikleri 1666 yılı kehanetlerin gerçekleşmesine sahne olabilirdi. Sabetay'ın en unutulmaz işi, bu yılı Yahudi mistisizmine sokması ve kitlelerin bu yılı Yahudilerin kurtuluş yılı diye kabul etmelerini sağlamasıdır. Bunu yaparken, hiç kimsenin kalkıp da bir yılın neden diğerinin yerini aldığını ya da bunun nasıl ve niçin böyle olabildiğini sorma şansına sahip olmadığı yönündeki kanısıyla hareket etti. Şimdi tüm gücünü yolunu açmaya adanmıştı ve yakında planının ne denli zekice olduğu görülecekti.

Böylece Kudüs'te zamanını geçirdi ve yoksulları destekleyerek popülerite kazanmaya çalıştı. Yine kardeşlerinden büyük yardımlar alıyordu ve yaşamı, halk içinde hiçbir çekince duymadan apaçık sergilemekten hoşlandığı sofuca dindarlık ile debdebe arasında tuhaf bir tezat içeriyordu. O zamanlar yaşlı insanların dua ettiği, ilahiler okuduğu ve gözyaşları döktüğü türbelerde saatlerce ibadet ediyordu. Bu ruhsal teşhircilikte kötü bir niyet yoktu; samimiydi ve varlığının en derin yerlerinden gelen ıstıyakla bunu yapıyordu. Amelleriyle yaşıyordu. Kişiliğini sergiliyordu ve kazandığı kutsallık payesiyle gittiği her yerde çocukların ilgisini çekip onlara para ve şeker vererek popüleritesini artırdı. Anneler ve kadınlar da ona hayran kaldılar, çünkü sadece ilahiler söylemiyor gizli erotizmle dolu şarkılar da söylüyordu ve kendisinden, bu şarkıların anlamını açıklaması istendiğinde, onlara mistik bir yorum getiriyordu. Bu şarkıların arasında, Pastor Coenen'in Almanca versiyonunu günümüze taşıdığı şu İspanyol aşk şarkısı da yer almaktadır: *“Opklimmende op een bergh, en nederdalende in een valeye, ontmoette ick Melisselde, de Dochter*

van den Kayser, dewelcke quam uyt de banye, van haer te wassen, Haer aengesichte was blinkendre als een deegen, haer oogleden als een stalen boge, haer lippen als coraelen, haer vleesch als melck, etc." Coenen'in "etc" diye bitirmesi ne yazık. Her halükarda kadınlar bu şarkının Talmud ve Süleyman'ın Şarkısıyla ilişkisi olduğuna inanmışlardı.

Geleceği gören, Baruch Gad adında biri gizemli bir hikâyeyle, gelecek olaylara halkı hazırlamada Sabetay'a büyük destek verdi. Bu zat Kudüs için verilen sadakaları topluyordu ve işinin gereği İran'ı dolaşıyordu. Tam bu sıralarda oradan döndü ve yaşadığı son derece kötü koşulları anlattı. Bu koşullardan onu Naphtali'li kayıp kabileye mensup bir Yahudi kurtarmıştı. Bu Yahudi, Sabbath Nehrinin öte yakasındaki Yahudilerin yazdığını iddia ettiği bir belgeyi sunmuştu ona. Kabala terminolojisiyle yazılmış belgede, on kabilenin binlerce kişilik çıkış hareketini başlatmak için Mesih'in gelmesini beklediği belirtiliyordu. Belge gerçek olarak kabul edildi ve çeşitli kopyaları yapılarak onların çabalarına canı gönülden destek olacak kimselere gönderildi.

Ancak, neticede, Sabetay'a popülerite kazandıran ve bu popüleriteyi hakkıyla doğrulayan şey şu olay oldu. Kudüs Valisi bir kez daha yoksul Yahudi cemaatinin sırtına ağır mali yükler bindirdi ve onlar da istenen ödemeyi yapamayınca Vali onları sürgün etmekle tehdit etti. Bunun üzerine sıkıntı içindeki Yahudiler Sabetay Sevi'ye geldiler ve kendilerine yardım etmek için nüfuzunu kullanmasını istediler. Sabetay bunu yapacağına söz verdi. Nereye başvuracağını biliyordu ve hemen Kahire'ye gidip dostu Çelebi'ye ricasını ilettiler. Çelebi bir an bile tereddüt etmeksizin Sabetay'ın istediği önemli miktardaki parayı ona verdi. Sabetay paranın tüm sorumluluğunu üzerine almıştı. Geri döndüğünde halk onu kurtarıcı diye karşıladı ve ilk kez ağızlarından şu kelimeler çıkıverdi: "*Halak shaliak u'ba mashiak*"*

Ancak bu yolculuk başka bir açıdan da büyük önem taşıyordu. Nitekim Kahire'den döndüğünde üçüncü kez evlendi. Ev-

* "Bir elçi olarak gidip bir kurtarıcı olarak döndü" anlamındadır.

lilik en bariz dinsel vecibelerden birini oluşturduğu için, zamanın Yahudileri açısından önemliydi. Düğündeki eşi önemsizdi. İyi ya da kötü bir ev hanımıydı işte, hepsi bu. Aile hayatının yükümlülükleri, dinsel hukukun yerine getirilmesi ve çocukların bakımı onun görevlerini ve önemini oluşturuyordu. Ne var ki insanlar iki evliliği de bozulmuş, Sabetay Sevi gibi sıra dışı bir adamın eşi olmaya yazgılı bir kadının sıradan bir kadın olamayacağını düşünüyorlardı. Ve kader onu yanıltmadı, zira üçüncü karısı hayatına çok tuhaf bir şekilde girmişti.

Söz konusu kadın, Sarah, bir Polonya yerlisiydi. Anne babasını kimse tanımıyordu. Onlar hakkında kesin olan tek şey Sarah altı yaşındayken öldükleriydi. Bunun üzerine Sarah manastıra kapatılmış. Muhtemelen planlanmış bir katliamda anne babası öldürüldükten sonra sokakta kalmış bir kız olarak manastıra alınmıştı. Muhtemelen özel bir amaçla uydurulmuş başka bir teoriye göre, kaçırılıp manastıra alınmış ve anne babası da çocuklarını geri alamadıkları için üzüntüden ölmüşler. Doğrusu ne olursa olsun, Sarah'ın fırtınalı, karışık ilk çocukluk hafızasına silinmez bir şekilde yerleşmişti. Özellikle Doğulu Yahudi olarak, çevresiyle ilgili canlı anıları sahip olduğu ve dinsel pratiklerle ilgili ilk eğitimini aldığı o müşfik yılların etkisini üzerinden hiç atamamıştı. Böyle bir çocuğun aniden bir Polonya manastırına alınması ve onun havasına sokulması karakteri üzerinde köklü bir etki yapmış olsa gerek. Keza tam ergenliğe adım atana kadar geçen on yıl boyunca, Sarah'ın etrafını, aziz resimleri, mumlar, tütsüler, ilahiler ve dualar kuşatmıştı. Bu süre içinde ya kendi hücrelerinde tek başına ya da diğer rahibelerin sıkıcı eşliğinde, duaları ve ilahileri tekrar tekrar okurdu. Bu dönemin sonunda, bulunduğu ortamın günahları ve sevaplarıyla birlikte karakteri sonraki yaşamına damgasını vurmuş olmalı.

Bir gün manastırın civarındaki bir köyde yaşayan Yahudiler bir ölüyü gömmek için mezarlıklarına geldiklerinde, Yahudiye benzeyen, paçavralar içinde dünya güzeli bir kıza rastladılar. Kızın görünümüne hayret ederek nereden geldiğini ve nereye gitmek istediğini sordular. Sarah da uygun gördüğü ka-

darıyla ya da bilebildiği kadarıyla hayat hikâyesini onlara anlattı. Yalan söylemiş bile olabilir. Herhalde Katolik mistisizmden ne kadar etkilenmişse, Yahudilerden de o kadar etkilenmişti. Nitekim iki gece önce babasının hayaletinin kendisine görüldüğünü ve ona kızı başka bir inancı benimsediği için öte tarafta huzur bulamadığını söylediğini onlara anlattı. Sonra babası hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başlamış. Babasına ne yapması gerektiğini sormuş. Babası da ona şöyle cevap vermiş: “Manastırdan kaç! Yahudi mezarlığına git ve mezarların arasında otur. İki gün içinde bazı Yahudiler ölülerini gömmeye gelecekler. Onlar amacına ulaşmada sana yardım edecek.” Ne amacı? Diye sordular Yahudiler şaşırılmış halde. Ama Sarah cevap vermedi. Muhtemelen hiçbir amacı yoktu ya da vardıysa da amacını gizli tutmak istiyordu. Ama onlara, o gece manastırın en üst penceresinden aşağıya atladığını söyledi. Babası bedenini tutarak onun yere inmesine yardım etmiş. Babasının tırnak izleri olduğunu iddia ettiği bedenindeki izleri kadınlara gösterdi. Kadınlar da izleri görünce ona inandılar ve onu yanlarına alıp köye götürdüler.

Kızın bulunması hem kuşkulandırıcı hem de tehlikeliydi. Zira Yahudi olarak doğup başka bir inanca bağlanmış bir kızdı ve bir gün olay ortaya çıktığında manastır onu geri isteyecekti. Bu yüzden Yahudiler kızın varlığını aralarında sır olarak sakladılar. Kızcağız bir yerden çıkıp bir başka yere saklanıyordu. Ancak tüm bu değişikliklere rağmen o sakin, düşünceli ve güzel kaldı.

Araştırmalar soruşturmalar yapıldı ve Sarah’ın anne babasının mensup olduğu cemaat dağıldığında, erkek kardeşlerinden birinin, Samuel’in, kaçıp Amsterdam’a gittiği ve orada bir tütün tüccarı olarak geçimini kazandığı ortaya çıktı. Sarah’ı kurtaranlar bu tehlikeli misafirlerinden kurtulmak için onu erkek kardeşinin yanına göndermeye karar verdiler ve bunun için tüm önlemleri aldılar. Onu bir cemaatten diğerine aktararak, sonunda Alman sınırından geçirdiler. Kız gittiği her yerde bir sır gibi karşılanıyor ve bir ilgi odağı haline dönüşüyordu. Bitip tükenmek bilmeyen aşamalarıyla bu yolculuğun ne kadar sürdüğünü söylemek imkânsız, zira özgürlüğünün ilk günlerine dair bir ka-

yıt yok elimizde ve masalsı rivayetler daha çok onun önceki yaşantısıyla ve hangi koşullar altında Yahudiler tarafından bulunuşuyla ilgili. Bizim hikâyemize göre Polonyalı soylu biri kızı kaçırıp, vaftiz olmaya ikna etmeye çalışmış. Başka bir rivayete göre, onu oğullarının karısı yapmak isteyen Hristiyan bir ailede yaşamış. Her iki durumda da babasının ruhu geceleyin ona görünmüş ve onu korumuş. Bu söylencelerin dinsel versiyonlarında anlatıldığı üzere, kızın mezarlıkta bulunduğu anda üzerinde “Bu kadın Mesih’in karısı olacak!” yazan bir yafta varmış.

Söylencelerin şiirsel yanı sonraki yıllarında etkisini göstermiyor ve apaçık bir korku ve çekingenlik insanların bu meczup, son derece çekici ve canlı varlığın sıra dışı kaderine karşı duydukları doğal ilgiyi felce uğrattı. Böylece alan, tarihçilere, özellikle Sabetay hareketine düşmanca bakan tarihçilere kaldı ve onlar şüpheyile dolu bir şekilde bu şaşırtıcı ve Yahudi bakış açısına göre hiç beklenmedik kızın izini sürdüler. Bu tarihçiler Sarah’ın aslında erkek kardeşiyle birlikte Amsterdam’da yaşadığını ve maceralı bir yolculuktan sonra Amsterdam’a vardiktan sonra oradan hoşnut kalmadığını belirtiyorlar. Olayların olağan seyri içinde, kardeşi ona zengin bir Yahudi koca ayarladı; ama kız yine normal yaşantıyla bağını koparmaya devam etti. Sıra dışı bir şekilde hayata başladığından yine sıra dışı şekilde hayata devam edip, Mesih’in dünyaya geldiğini ve onunla evlenmesinin takdir edildiğini ilan etti. Ve tüm ikna çabalarına ve valvarışlara kulak asmayıp Mesih’i bulmak için dünyayı dolaştı.

Onun yolculuklarını nasıl planladığına, Sabetay Sevi’yi ve onun nerede olduğunu nasıl bildiğine dair rivayetler yok elimizde. Sabetay Sevi’yi duymuşsa muhtemelen hemen onunla buluşmak için doğuya yönelmiştir. Amsterdam’dan yola çıkıp, Hollanda, Almanya ve İsviçre’den geçerek sonunda İtalya’ya ulaşmış olsa gerek. Gittiği her yerde güzelliği hayranlık uyandırıyor ve yazgısını belirliyordu. Herkes onun çağrıldığını hissettiği kaderine büyük ilgi duyuyordu. Her ne kadar ihsan edebileceği görkemli hediyelere sahip olduğundan, karşılaştığı erkekler üzerinde bıraktığı etki ve heyecandan yararlanmaktan geri durmadı. Ar-

zuladığı her erkeğe sahip oldu, kendisini isteyen her erkeğe hiç düşünmeden her şeyini verdi ve kendisiyle randevu ayarlayan her erkekle buluştu. Kutsal bir adamın karısı olmaya yazgılıyken bir orospunun yaşamını sürüyordu. Ne var ki, bu onun amacına ulaşmadaki azim ve kararlılığına hiç zarar vermiyordu. Hiçbir adamla uzun süre kalmıyor, bir uyurgezerin kesin güdüsüyle oradan oraya gezip duruyor, kendisine hakaret edenleri hakir görüyor ve kaderinin tuhaf uyuşmazlığına hayret edenlere yaşam tarzını açıklıyordu; Tanrı'nın ona, Mesih gelip onu alana kadar arzularını her nerede ve her ne şekilde olursa olsun tatmin etmesine izin verdiğini söylüyordu. Böylece dindarlığın ve şehvetin insan ruhunun derinliklerinde bir olduğu izlenimini veriyordu herkese. Amsterdam, Frankfort, Mantua ve Leghorn'dan gelen rivayetler onun yaşam tarzını ve Mesih'in eşi olmaya yönelik iddialarını anlatıyor. Âlimler ve hahamlar ondaki bu garip olguyu ve güzelliği ve şehvetli cazibesiyle verdiği endişeyi incelemek için yanına geldiler. Bu, Ortaçağ'daki cadı davalarını hatırlatıyordu. İnançlarının ve devrin ruhunun etkisinde kalarak, Sarah'a doğaüstü yetiler atfettiler, ama Ortaçağ'daki dindar muhaliflerinden farklı olarak, bu sefil yaratığa işkence çekertmek ya da kazığa çekmek için izah edilemez ve gizemli bir bahane bulmadılar. Nitekim cadıların Hristiyan infazcıları, Eros'tan nefret ederlerdi ve cadıları öldürerek, onların kışkırttığı gizli kapaklı duyguları bastırırlardı. Yahudi hahamlar ve âlimler de Eros'tan korkuyorlardı, ama etkisini yücelterek onu tevil etmeye çalışıyorlardı. Hristiyan infazcılar bir dogmaya inanıyorlardı ve kendi zulüm ve işkence döşeklerine uymayan herkesin bacağına kesiyorlardı. Yahudi hahamlar ve âlimlerse dogmadan uzaktılar ama her tür dini eğilimden feci kuşku duyuyorlardı. Sonunda hepsi Mesih'in karısı olmak isteyen bu parlak varlığın etrafında topluştılar. Ama şimdiye değin Mesih ortaya çıkmadığından ona yardım edemediler.

Bu sırada Sabetay'ın sadık müridi, Pinheiro, Leghorn'da kalıyordu ve hemen durumdan istifade etmenin yollarını buldu. Sabetay Kudüs'teki Yahudilere yardım etmek için Kahire'de

Çelebi'den para istiyordu. Pinheiro toplayabildiği tüm ayrıntılarla birlikte haberi ona ulaştırdı. Bunun üzerine Sabetay hemen kızın kendisinin takdir edilmiş karısı olduğunu ilan etti. Yapmak zorunda kaldığı iki evliliğin başarısız olmasının nedeni Tanrı'nın onayından yoksun olmalarıydı. Ama bu sefer hiç kuşku yoktu. Sarah kesinkes Mesih'in takdir edilmiş eşiydi. Böylece müritlerinin neşeli karşılayışları ve Çelebi'nin candan onayı üzerine Sabetay durumu beyan edince, Çelebi, Sarah'ı Kahire'ye getirmeleri için hemen Leghorn'a bir elçi ve refakatçi gönderdi.

Sarah elçiyi görkemli bir sükûnetle karşıladı ve hiç ses çıkarmadan refakatçiye eşlik etti. İşte bu nispeten masum ve romantik noktada söylenece yine değişik rivayetlere konu oldu. Bir rivayete göre Sarah Sabetay'ın varlığından habersiz bir şekilde Kahire'ye ve güvendiği için ona hayatının ve kaderinin sırlarını açtığı Çelebi'nin yanına gitti. Kızın meziyetlerini anlattığı dostları ona Sarah'la evlenmesini salık verdiler. O da buna dünden hazırdı, ama Sarah evleneceği adamın şimdilerde yüksek denizlerde yaşamının zor dönemini geçirdiğini fakat babasının ruhunun ona yardım edeceğini söyleyerek evlilik teklifini geri çevirdi. On bir gün sonra Sabetay Sevi oraya vardığında, müritleri yolculuk sırasında karşılaştıkları korkunç tehlikelerden söz ettiler. Korsanlar gemin peşine takılmışlar, ama Sabetay'ın duaları kabul edilmiş ve korsanlar dağıtılmıştı. Başka bir rivayete göre, Sarah kocası orada olduğu için Kudüs'e gitmesi gerektiğini Çelebi'ye söylemişti. Bunun üzerine Çelebi de güvenilir bir refakatçinin eşliğinde onu Kudüs'e göndermiş. Şehrin eteklerine vardıklarında, çevresindeki müritleriyle birlikte Sabetay'ı görünce ona şöyle seslenmiş: "Bu bilge adam benim kocam." Sabetay da onu görünce "Bu kız benim karım" demiş.

Bu arada Sarah gelinceye değin, Çelebi, Doğunun debdebese ve kutlama havasına yakışır şekilde düğün hazırlıkları yaptı ve bu şatafatlı hazırlıkların Mesih için yapıldığı gerçeğini gizlemeye gerek duymadı. Çelebi'nin Kahire'deki çevresi, düğünü, Mesihliği tüm dünyaya alenen ilan etme fırsatı olarak görüyordu. Sabetay da buna hiç itiraz etmedi. 1665 yılı yeni başla-

mişti ve kendini tam olarak açığa vurmasına ramak kalmıştı. Bir kez daha kader onun için garip cilvelerinden birini yapıyordu ve bir kez daha karşısına çıkan rastlantıyı kabulleniş biçimi, olaylara dışarıdan bakan bir gözlemcide işin içinde Tanrı'nın parmağı olduğu izlenimini bırakıyordu.

Sabetay bir karısının olacağını hiç beklemiyordu. Onun duygusal ve hayal âleminde kadınlara yer yoktu. Ruhsal ve duyuşsal ihtiyaçlarını mistisizm alanında yeterince tatmin ediyordu. Geçmişte yaşadığı iki başarısızlık bir tek sonuca işaret ediyordu ve olayların seyrinin de göstereceği üzere, Sarah'la ne evlilikten önce, ne de sonra karı koca gibi yaşamıştı. Kızın kendisinin karısı olmaya yazgılı olduğunu birden ilan ederken, ne onun güzelliğinden, ne yazgısından, ne de şehvi cazibesinden etkilenmişti, sadece kızın Mesih'in karısı olmasının takdir edildiğine yönelik beyanatı onu etkilemişti. Yalnızca bu soğuk hesap mı onu harekete geçirmişti peki? Hayır! İnsanları ve olayları, onların kendisiyle ilişkisi çerçevesinin dışında değerlendiremiyordu. Ne zamandır düşüncelerinin kölesi olmaktan çıkamamıştı ve olan bitenin kendisi için olduğunu kanıtlama gereğini hiç düşünmemişti. Düşüncelerine efendilik edemiyordu; aksine düşünceleri onu tamamen boyunduruk altına almış ve bu yüzden insani tarafı nadasa bırakılmış halde bakir kalmıştı. Bu kadın için bir aşk kıvılcımı hissetmiyordu. O Mesih'in, Kral'ın, sahip olması gereken kraliçeydi ve kendi açısından bu onun tek amacı ve önem verdiği şeydi. Daha sonra Sarah'ın, çevresindeki genç adamların ilgisini çektiğini ve dinin örtüsü altında, çok eski bir kraliçe havası içinde genç müritleriyle eski yaşamını sürdürdüğünü fark edince bundan hiç rahatsızlık duymadı. Doğrusu bu yolla buluşan iki insan birbirlerine insani bağlarla bağlanmamışlardı; kaderleri her ikisini de saf yalancı yapmıştı. İstisnai harici olaylar ve kendilerine özgü kişilikleri onları bir araya getirmişti ve yaşamlarının geri kalan kısmında da yan yana yaşamaya devam ettiler.

Demek oluyor ki Kahire'de kutlanan düğün Sabetay'la Sarah'ın düğünü değil, Mesih'le Kraliçenin düğünüydü. Gelinin geçmiş

yaşamı konusunda damadı bilgilendirmeye yönelik sinsi çabalar sarf edildi. Bir koca olarak bu tür rivayetleri önemsemiş olsaydı, seçtiği kadının saf ve lekesiz bir bakire olması gerektiğini söylerdi; ancak meseleye salt kendi tutkusu açısından baktığından, Tanrı'nın Hoşea peygambere kendisine eş olarak bir orospuyu seçmesini buyurduğunu belirterek cevap veriyordu. Kadındaki büyük bir kehanetin sembolünü hayata geçirmeye çalışıyordu ama cevabının gereğini yerine getirip onu gerçekleştirmenin imkânsız olduğunu görünce cevabı karısını daha da aşağılamaktan başka bir işe yaramıyordu. Ne var ki o bunun farkında değildi. Tek kavrayabildiği şey, önceden takdir edilmiş hadisele- rin kendisini amaca giden yolda önemli bir durağa getirdiğiydi. Bu nedenle Gazze'den geçerek Kudüs'e döndü. Orada kaderi- nin kapılarını açacak Nathan onu bekliyordu.

VII. BÖLÜM

TROMPET SESİ

Nathan Ghazati Sabetay Sevi'yle ne manevi ne de başka türlü temasını kesmemişti. İlk karşılaşmalarındaki sessiz kalma emrini kavramıştı ama içindeki coşku taşıp kendini konuşmaya zorlamadığı sürece bu emre itaat edebilirdi. Ve dış dünyadaki son olaylar kuşkusuz onu geleceğe ilişkin şeyler görmeye ve kehanetlere yelken açmaya hazırladı. Yakın çevresi onun bu işlere kendini kaptırmasından endişeleniyordu, ne de olsa uzun zamandan beri Kutsal Kitapları incelemeye son vermişti.

Musevi takvimine göre 25 Eylül 5425 günü 1665 yılının yaz sonundaki Sabbath Gününde Nathan Ghazati sonunda büyük bir görü gördü. Dünyanın yaratılışı sırasında âlemleri aydınlatan ışığı gördü ve Ezeziel'in görüşündeki gibi gökyüzünde ateşten işaretlere tanık oldu. Kelime kelime şu mesajı okudu: "Ve Tanrı bana, Kurtarıcı'nın, Sabetay Sevi'nin, geldiğini bildirdi!" Ve Mesih'in melek kılığında gökyüzünden indiğini gördü ve semaların derinliklerinden gelen bir çağrıyı, bu dünyaya ait olmayan bir sesi duydu. Ses ona şöyle diyordu: "Bundan sonra bir yılı birkaç günü aşkın bir süre içinde gerçek sana gösterilecek ve gözlerin Davud soyundan gelecek olan Mesih'in krallığına şahit olacak."

Bu görüşünden sonra dostları onu delirmiş gibi ağzından köpükler çıkar halde buldular. Kendine geldiğinde hâlâ rüyayı açık görebiliyordu ve duyduğu sözleri hatırlayabiliyordu. Onlara her şeyi anlattı. Dahası haberi içinden gelerek yaydı ve söylediği her sözün doğru olduğuna yemin etti. Jachini'nin müsved-

desine gönderme yaparak, Sabetay'ın doğum yılı olan 5386 tarihli eski bir belgede de benzeri bir kehaneti okuduğunu ve bir kâhinin tarafsız konumundan yola çıkarak Mesih'in kâhini olma sorumluluğunu yüklendiğini ilan etti.

Ve bu yetkinlik içinde o gelişini müjdelediği kişiden daha kararlı ve inançlı görünüyordu.

Hemen işe koyuldu ve belli bir şahsa değil de "İsrail'deki kardeşlere" bir bildiri yazdı. İnanılmaz bir hızla bildirinin sayısız kopyası Yahudi dünyasının her yerine yayıldı ve birkaç hafta içinde Selanik, İstanbul, Venedik, Leghorn, Amsterdam, Hamburg, Frankfort, Paris, Londra, Posen ve Lemberg'de okundu. Beklenti uykusunun ortasında çalınmış bir trompet gibiydi:

"İsrail'deki kardeşler, dinleyin. Mesih'imiz İzmir'de dünyaya geldi, adı Sabetay Sevi. Pek yakında herkese krallığını gösterecek ve sultandan kraliyet tacını alıp kendi başına geçirecek. Türklerin sultanı Kenân diyarındaki bir köle gibi onun peşinden gidecek, çünkü güç ve şan Sabetay'ın eline geçecek. Fakat aradan dokuz ay geçtikten sonra Mesih'imiz İsrail'in gözleri önünde kaybolacak ve hiç kimse onun ölü mü yoksa diri mi olduğunu bilemeyecek. Ancak o hepimizin bildiği gibi hiçbir faninin şimdiye dek geçemediği Sabbation Nehrinden geçecek. Orada Musa'nın kızıyla evlenecek ve Mesihimiz Musa'yla birlikte Kudüs'e gelecek ve yaşlı Yahudiler atlara binecekler. O ise bir ejderhaya binecek ve ejderhanın yularının dizginleri yedi başlı bir yılan olacak. Yolu-nun üzerinde ona İsrail'in düşmanları olan Gog ve Magog güçlü bir orduyla saldırarak. Ama Mesih düşmanlarını sıradan insanların yaptıkları silahlarla bozguna uğratmayacak. Burundan aldığı nefesle onları bozguna uğratıp tek bir sözle helak edecek. Ve Kudüs'e girdiğinde, Tanrı gökyüzünden altından ve değerli taşlardan bir taht indirecek. Bu tahtın ışıltısı tüm şehri dolduracak ve ona oturan Mesih, Yüce Rahip, kendini kurban olarak sunacak. Ve o gün tüm dünyada ölümler mezarlarından kalkacak. İşte tüm bunları size haber veriyorum."

Bu kehanet içinde seküler Mesihçilikle dindar Mesihçilik devrin ruhuna gayet uygun olarak garip bir şekilde birbirine karışmaktadır. Fakat acıya alışmış Yahudi ruhunun ayırt edici özelliği, kurtuluşun ertelenmesidir. Son bir darbe, son bir felaket olmadan kurtuluşlarını düşünmek imkânsızdır. Bu gerçeği Nathan vurgulayamazdı elbette. Kâhinin Çelebi'ye gönderdiği uzun ve ayrıntılı mesaj bize kadar ulaşmıştır. Onda da ilk bildiride söylediklerine benzer şeyler söylüyor; yani, dünyanın kurtuluşunun yakın olduğunu ve bunun nasıl gerçekleşeceğini ve Sabetay'ın Sabbathon Nehrinin öte yakasında yapacağı dördüncü evliliği. Mezarından kalkmış olan Musa'nın, on dört yaşında Rebecca adından bir kızı vardı. Tanrı bu kızı Mesih'in gerçek karısı olarak seçmişti. Sabetay Sevi onunla evlenecek ve artık Kraliçe diye çağrılan Sarah, Musa'nın kızının kölesi olacaktı. Şimdiye değin yaptığı konuşmalarda ve bildirilerde ilk kez Sarah'tan söz ediyordu. Bu da hâlâ ondan az da olsa hoşlanmadığının bir göstergesiydi.

Daha sonra Çelebi'ye, Mesih'in yaşadığı türlü çeşitli sıkıntılardan söz etti: "Ve bu nedenle tüm Yahudiler onun himayesi altına girdi ki, böylece onlarla istediğini yerine getirebilsin. Onun aşağıladığı kişiler aşağılanacaktır. Onun yücelttiği kişiler yüceltilecektir. Bir yılı birkaç ay aşkın bir süre içinde, tek bir fiske vurmadan, sadece ilahiler ve şükran şarkıları okuyarak Türk Sultanı'ndan imparatorluğu alacak, gittiği her yere Sultan'ı götürecektir, dünyanın tüm ülkelerini fethedecek ve tüm kralları Sultan'ın köleleri olacaklar, ama Sultan sadece *onun* kölesi olacak. Ve Almanya'da, Hristiyanlar arasında kan dökülmeyecek." Ne var ki kurtuluş hemen gelmeyecek, anca beş yıl geçtikten sonra kurtuluşa erişilecek. Ondan sonra bir tek Sabetay mistik nehirden geçip, çok gelişmiş bir dünyanın hâkimiyetini Sultan'a verecek, ondan mülkiyeti altındaki Yahudileri serbest bırakmasını isteyecek. Ancak üç ay sonra Sultan danışmanlarının kışkırtmasıyla Yahudilere karşı cephe alacak. Tüm dünyada büyük acı ve ıstırap yaşanacak. Yalnızca Gazze şehri bundan kurtu-

lup, Sabetay Sevi'nin krallığına ev sahipliği yapacak. Zira nasıl ki Davud, Hebron şehrini sevmişti, aynı şekilde Sabetay da bu şehri seviyordu. Ve bu dönemin sonuna doğru Zohar'da bildirilen mucizeler gerçekleşecek. Sonra boyunduruk altında inleyen herkes özgürlüğüne kavuşacak ve Kutsal Topraklar adına özel hizmette bulunmuş herkes mezarından kalkıp dirilecek. Anca kırk yıl sonra tüm ölümler mezarlarından kalkmış olacaklar.

Nathan'ın, dünyanın her tarafında dolaşan, hayli ayrıntılı bu bildiriye yapmasında iki amacı vardı. İlk anı bildiriden sonra, gelecek olayların bilinmesi ve vurgulanması ve peşinden sonraki açıklamanın yapılması açısından bu gerekliydi. Dahası bu mektup, Çelebi'nin bir sorusuna Nathan'ın verdiği yanıtı. Nitekim Çelebi, ona, Sabetay ve onun Kudüs'te yaptığı faaliyetler hakkında kendisine ulaşan haberlerin ayrıntılarını sormuştu. Ne de olsa Sabetay'ın yaptıkları şeyler, bir Yahudiye rahatsız ve tedirgin edici gelen türden şeylerdi.

Sabetay, kraliçesiyle birlikte Kudüs'e girmiş ve orada kendini şehrin kurtarıcısı ilan etmişti. Nathan'ın halka yaptığı bildiriye gayet doğal şekilde kabul etmiş ve halkın karşısına çıktığında, müritleri ve yoksullar, çevresinde dolandıkları kurtarıcılarını ve öncülerini kral ve Mesih olarak selamladığında hiçbir itiraz belirtisi göstermedi. Son derece otoriter bir şekilde davranıyordu. Çelebi şehrin yoksulları için ona 4000 taler* vermişti. Hahamlar para üzerinde söz hakkına sahip olduklarını iddia edip onu her zamanki ölçüye göre dağıtmaları gerektiğini ilan ettiler. Sabetay buna kulak asmayıp, bildiği gibi parayı dağıttı ve elbette kendi müritlerine ve arkadaşlarına öncelik tanıdı. Hahamlar haşindiler ve onu aforoz etmekle tehdit ettiler; fakat o sırada Sabetay'ın konumu öylesine perçinlenmişti ki, bu tür tehditleri umursamıyordu bile. Ve Çelebi de dâhil arkadaşları da bunu böylece kabullenmişlerdi. Ama başka bir şey onları rahatsız ederek endişelendiriyordu: Sabetay gibi bir dindarlık abidesi Yasayı küçük

* Taler (1873'e kadar Prusya parası)

görüyor ve ona karşı geliyordu. Yasanın esasları bin yıldan fazla bir süredir kutsal ve çiğnenemez halde varolagelmiyormuş gibi davranıyordu. Artık geleneksel vakitlere ve ibadet biçimlerine bağlılık göstermiyordu. Kendi seçtiği duaları kendinin istediği zamanlarda okuyor, kılık kıyafet, bayram günleri ve oruçla ilgili esaslara riayet etmiyordu. Bu da arkadaşlarının gözünde anlaşılması imkânsız, korkunç bir suç oluşturunuyordu.

Arkadaşları, bu tür zındıkça tavırların muhtemelen onun zihninden ve iradesinden neşet etmediğini düşünmeye eğilimliydi. Zira kökeni ve amaçları bilinmeyen, sır gibi saklı kalan yeni bir şahıs Sabetay'ın yanında bitivermişti: Samuel Primo. Mesih ondan yazmanım diye söz ediyordu. O da bu sanı onaylıyordu. Ancak kuşkusuz bu, efendi ile köle arasındaki ilişkiyi gizleyen bir kılıftı. Zira Sabetay artık yazmanın onayı olmadan parmağını bile kaldırmıyordu. Ondan tavsiye isteyip ona uyduğu için değil. Hayır, hiç değil! Primo'nun bir fikri olacak ve onu Sabetay'a açacak. Sonra da Sabetay fikri hayata geçirmek için onu halka bildirecek ve düşünceleri ve sözleri dar dost çevresini aşır, dış dünyaya ulaşacaktı, ancak Primo o düşünceleri uygun ve arzu edilir bulduğu sözlere döktüğü zaman. Sabetay yalnızca yakın çevresine serbestçe kelimeler edebilirdi, bunun ötesindeki her şey Primo'nun denetimi ve onayını gerektiriyordu. Yine de Primo asla kendini öne çıkarmıyor ve Mesih'i ipli bir kukla gibi dans ettirirken, arka planda sessiz ve görünmez kalıyordu.

Sabetay, Mesih rolünü oynamayı sürdürdüğü sürece Primo da görevine devam etti. Efendisinin konumunu sağlamlaştırmak için neyin gerekli olduğunu ve onun kendini haklı çıkarmada ve yaşam tarzındaki zayıf noktalarını ondan daha iyi biliyor ve onların üstünü örtüyordu. Sabetay'ın Mesihlik iddialarını haklı çıkarmanın her defasında yeni yollarını buluyordu. İçinden gelen sen ona haklı olarak şunu söylüyordu: İstisnai bir adam müstesna bir şekilde davranmalıdır ve ona inanması için kendilerine çağrı yapılan kitleler yeniliklerden öylesine derinlemesine etkilenecek-

ler ki, bu, onları, geleneğe ve yaygın davranış biçimlerine uymaya değil de karşı gelmeye itecek. Primo, Mesih'e inanıyordu ama onun zayıf olduğunu düşünüyor ve beyanatçısı olmak suretiyle davaya hizmet ettiğini düşünüyordu. Ne var ki bu beceride biri için Mesih'i parmağında oynatmak şarttı.

Primo olan bitenlerden mantıksal sonuçlar çıkaran tek kişiydi. Sabetay sırf kendisiyle ve yaptığı etkiyle ilgilenirken, Primo, Yahudiliğin bir dönemeçte olduğunu ve dinsel alanda muazzam bir atılımın yapılması gerektiğini görmüştü. Geliştiği yapı içinde tüm Yahudilik literatürünün esasen Diaspora'dan kaynaklanan bir sıkıntı halinin ürünü olduğunu ve tüm buyruklarının ve yasaklarının salt son gelişmelere göre doğrulandığını kavramıştı. Tanrı'dan kopup gelmemişlerdi. Yahudi halkı Tanrının Yasasını büsbütün kaybetme korkusuyla bu karmaşık savunma sistemini kurmuştu, kendi ülkelerinden, tapınaklarından ve ulusal geleneklerinden ayrı düşmüşler ve kendilerinkinden farklı geleneklere ve medeniyetlere sahip insanların arasında yaşamışlardı. Primo, ayrıca, Yahudiliğin, tehlikeli ölçüde karmaşık ve verimsiz bir şekilde kılı kırk yaran, donuk bir sisteme dönüştüğünü de görmüştü. Bu da Mesih çağının şafağında köklü bir değişim yapılması gerektiğini ilan etmeyi kaçınılmaz kılıyordu. Yahudiler eve dönüyordu. Diaspora'nın yasaları yalnızca yabancı ülkelerde uygulanabilecek yasalardı. Onların kaldırılması gerekiyordu. Binlerce insan Mesih'in gelişini tam anlamıyla hemen kavramayacaktı ama kavrayışlarına yardım etmek için, hali hazırdaki din ve maneviyat esasları kaldırılıp, onların yerine güneydoğumundan güneybatımına değin yaşamlarının her alanına yerleşecek esaslar konulmalıydı.

Mesih bu güç testini yapabilecek konumda bir kişi olmalıydı. Bu durumda Primo, Zohar'a başvurarak Mesih'in davranışını haklı çıkarabilirdi. Çünkü Zohar, Mesih, *Olam ha-Tikkun*'u, yani Düzen Dünyasını kurduğunda, yeni bir sistem ortaya çıkacak ve doğru ve yanlışla ilişkin eski Yahudi anlayışları hükmünü yiti-

recek diyordu. Büyük Yahudi töre yasası *Shulhan Aruk* (Örtülü Masa) da bağlayıcılığını yitirecek. Böylece yasayı küçümseyen Mesih günah işlemek bir yana dursun, dünyaya gönderiliş gayesi olan yeni düzeni başlattığı için Mesih olduğunu kanıtlamış olacak. Sonsuz evrenin bir yerinde eski insanların cahilce Tanrı dedikleri, “Kutsal Baba” tahtına kurulmuş oturuyordu. Evreni mükemmel yaratmıştı ama maddenin kusuru yüzünden evrene kusur sızmıştı. Ve şimdi ruhundan kutsal bir parçayı, başka bir ilahi kişiliği Mesih, *Malka Kadisha*, “Kutsal Kral”, yeni dünyanın hakiki ve mükemmel arketipsel insanı, Adam Kadmon olarak göndermişti. Dünyada nihai düzeni kurması, günahın ve kötülüğün kökünü kazıması, düşmüş ruhları arındırması ve Tanrı’nın lütfunun bir kez daha yeryüzüne inmesinin yolunu açması için ona güç ve yetki verdi. Mesih’in yaptığı işte buydu ve o gınahtan münezzehti.

Sabetay’ın takipçileri bunu kolaylıkla anlayabilirlerdi; yine de tüm yaşamları boyunca alıştıkları adetlerden bir gün içinde vazgeçmeleri zordu. Üstelik Mesih çağının başladığına dair daha güçlü kanıtlar öne sürerek Yasayı yürürlükten kaldırmak Primo ve Nathan’ın işiydi. Ve bu işi yapmakta yakın çevrelerde gayet başarılı oldular. Kudüs’te Sabetay ve faaliyetlerine ilişkin çeşitli görüşler vardı. Hahamlar, Sabetay’ın otoriter şekilde sadakaları dağıtmasına içten içe içerliyorlar ve Nathan’ın bildirisi daha büyük rahatsızlık ve sıkıntı doğuruyordu. Kudüs halkı kuşkusuz çok sıkıntı verici bir konumda bulunuyordu. Şehir bir Türk vali tarafından yönetiliyordu. Vali, Yahudilere kibar davranmayı görev telakki etmediği gibi, her bir Yahudi mahallesinden gelen sadakalardan kazandığı payı, vergiler, para toplamalar ve keyfi cezalarla garantiye almayı vazife telakki ediyordu. Nathan’ın bildirisinin haberi ve onun Yahudi mahallesinde yol açtığı telaşlı manzaralar ve elbette Sabetay’ın Kahire’den büyük miktarda para getirdiği bilgisi ona müdahalede bulunmak için uygun bir bahane kazandırdı. Fakat Sabetay’ın, Sultan’ı alaşağı etme amacı onu isyan çıkarmaya ya da Sultan’ı İstanbul’a ispi-

yonlamaya sevk etmedi; bunların yerine Yahudi cemaatinin üzerine ağır vergiler koydu.

Hahamlar bazı gerekçelerle Sabetay'ı daha ağır bu baskı tedbirinden sorumlu tuttular ve onu aforoz ederek şehirden çıkmasını talep ettiler. Sabetay'ın karşısında oluşan bu muhalefetin önderliğini Haham Jacob Chagis yapıyordu. Onun düşmanlığı, aile çevresinin Sabetay sevgisiyle dolup taşmasından dolayı artmış olabilirdi.

Aforozun fiilen ilan edilip edilmediğini bilmiyoruz. Ama her halükarda Sabetay'ın bundan korkması gerekmiyordu. Hayatında ilk kez kendi başına karar verebilecek bir konumdaydı ya da öyle görünüyordu, zira görünenin altında her zaman Primo'nun parmağı bulunabilirdi. Onu Kudüs'ten ayrılmaya iten neden, aforozdan korkması değil, kesin ani bir karara ulaşma isteğiydi. Ayrılışı daha önceleri olduğu gibi bir kaçış havası içinde olmadı, aksine son derece şatafatlı hazırlıkların ardından gerçekleşti. İlk dış dünyaya gidip Sabetay'ın Mesih olduğunu ilan etmesi için iki elçi atandı. Bunlar Sabetay Raphael ve Mattatha Bloch idi. Biri Avrupa'ya diğeri Mısır'a gitti. Daha sonra hizmetlerinden ötürü Bloch'a bir taç hediye edildi.

Sonra lüks içinde bir tren yolculuğu ayarlandı. Bu görkemli ve alakasız hazırlıklardan ötürü sabrı taştan hahamlar düşmanlarına bir darbe daha indirmeye çalıştılar ve Sabetay'ı İstanbul'daki meslektaşlarına ispiyonlayarak onun Tanrının Yasasını çiğnediğini ve İsmi alçalttığını bildirdiler. Hahamlar arasındaki iletişim son derece anlayışlı geçmiş olmalı ki, İstanbul, İzmir cemaatine Chacham Bahsi, Yomtov ben Jazer'in öncülüğünde yirmi beş hahamın imzaladığı bir bildiri gönderip, şehre verdiği zararı onarmak için Sabetay'ın etkisiz hale getirilmesini salık verdiler.

Sabetay bunu duydu ama hiç umursamadı. Öte taraftan Nathan kızgın kâhin rolünü oynadı. Kudüs cemaatine kızgın bir mektup göndererek, Mesih'e yapılan muamelenin cezası olarak gelecekte Kudüs'ün değil de Gazze'nin Mesih'in karargâhı ola-

cağını söyledi. Bu söylem Kudüs cemaatini öylesine etkiledi ki, mektubu alır almaz İzmir'deki Sabetay'a özür beyan eden bir heyet gönderdiler.

Sabetay yolculuğunun amacını şimdi ilan edebilirdi. Amaç İzmir'di. Doğduğu ve ilk çocukluk yıllarını geçirdiği İzmir'e gitmeyi hiç bu kadar çok istememişti. İlk tutkulu başlangıcını yaptığı ve ardından ilk yenilgisini tattığı bu şehri yeni başarısının sahnesi yapmak istiyordu, ne de olsa şehir politika açısından faydasızdı. Doğu'da başarılı bir başlangıç yapmak için tarihi şehir Kudüs'te ya da Yahudi dünyasının gerçek merkezi olan İstanbul'da görünmeliydi. Ama her iki yeri de beğenmiyordu. Evet, İzmir onu aforoz etmişti, ama orada eski müritlerine bel bağlayabilirdi. Üstelik şehrin sakinleri kendi oğullarından birinin Mesih seçilmiş olmasından pekâlâ gurur duyacaklardı. Hem giderek büyüyen ve gelişen bir ticaret şehri olan İzmir haberlerin ulaştırılması açısından da gayet uygun bir yerdi. Ayrıca birkaç yıl önce, aforoz edildiğinin ilan edilmesinden sonra ilk kez oraya gizlice döndüğünde, ilanın hiç etkili olmadığını ve hiç kimsenin aforozla ilgili bir şey hatırlamadığını fark etmişti. Nathan onun yolunu düzlüğe çıkararak her şeyi yapmıştı ve diğer yerleri de İzmir sakinleri için iyi bir örnek kılmıştı. Sabetay yolu üzerinde, Halep'ten geçti. Daha önce Kâhin bir uyarı mektubu gönderip, halka, Mesih'i iyi karşılamayı ve Kudüs örneğine uymamayı öğütlemişti, aksi halde Kudüs'ün başına gelenlerin kendilerinin de başına gelebileceği konusunda uyarıda bulunmuştu. Zira Nathan, Vali'nin cemaat üzerine koyduğu ağır vergileri Sabetay'a yapılan skandal niteliğindeki muamelenin bir cezası olarak yorumlamıştı. "Unutmayın, vakit yakındır!" diye onları uyardı. Ve başarılı da oldu, ne de olsa seslendiği insanlar Yahudilerden ibaret değildi; aralarında Doğulular da vardı. Bu bağlamda akılda tutulması gereken husus şu ki, ortalıkta dolaşan rivayetlere güvenirlilik kazandıran iki faktör vardı: Doğuda Doğu aklının canlı hayal gücü ve istekli alıcılığı ve Batı'da çekiciliği artıran mesafe ve insanların yazıya duydukları köklü saygı.

Sabetay Halep'te hummalı bir karşılamayla karşılandı; gerçi henüz kendini Mesih diye ilan etmemişti ama öyleymiş gibi selamlandı. Halk neşeden dans ediyor, Mesih, yolculuğunun bir durağında kendileriyle birlikte olma onurunu onlara bahsettiği için sevinçten deliye dönüyorlardı. Ve İstanbul'daki cemaate coşkulu bir mektup yazarak, Mesih'in kendileriyle birlikte olduğunu ve Tanrı'nın peygamberler aracılığıyla verdiği sözleri artık yerine getireceğini belirttiler. Halk yalnızca Nathan'ın kendilerine söylediklerine değil ayrıca, bu adamın etrafında her gün gerçekleştiğini gördükleri alametlere ve mucizelere de bel bağlıyordu. Hem halk secdeye kapanmış kendinden geçmiş bir halde—Sabetay'ın her gittiği yerde gerçekleşen beklenmedik bir olgu- Mesih'in geldiğini ve Sabetay'ın bu göreve layık olduğunu apaçık ilan etmişti.

Hiç değilse iki ay kendileriyle kalması için ona yalvardılar; ama o bunu yapamazdı, çünkü böylesine hoş karşılanması ona zamanın tüm fırsatlarını sunuyordu ve bu fırsatları değerlendirmesi gerekiyordu. Her şey bir yana zaman daralıyordu. 1665 yılının güzünün sonları gelmişti; yeni yılın başlamasına sadece birkaç hafta kalmıştı, bu süre zarfında hiç hata yapmaması gerekiyordu. Bu nedenle İzmir'e kadar yanında refakatçiler bulundurma önerisini şükranla kabul edip, Halep'te kalma teklifini geri çevirmek zorunda kaldı. Yolculuk boyunca Sabetay büyük beyaz bir dua şalı giydi. Yoldaşlık adetlerine yeterince haiz, Halepli refakatçiler, onu, şalı çıkarmaya ikna etmeye çalıştılar, çünkü şal uzak mesafeden göze çarpıyordu ve giyenin bir Yahudi olduğunu belli edip, hırsızları kendine çekiyordu. Keza bu bölgede Yahudiler zengindi ve sürekli soyulurlardı. Fakat Sabetay Tanrı'nın emri olduğu için şalı çıkaramayacağını söyledi. Refakatçiler Halep'e geri döndüklerinde yolculuk boyunca yaşadıkları harikulade şeyleri ve mucizeleri oradakilere anlattılar. Hep bir ağızdan her gece bir grup insanın yanlarında belirip yolculuklarına eşlik ettiğini ve güneş doğar doğmaz da kaybolduklarını anlattılar. Bu anlatılarda olduğu gibi İstanbul'a aktarılıyor ve bu gerçekten kurtuluş günü-

nün skn ettiği ve tüm ticaret ve işlere son verilmesi gerektiği kanaati mantiken hâsıl oluyordu. Zenginler işi gücü bırakıp dindarca bir emeklilik içinde ruhlarını Tanrı'nın Gününe hazırlamaları için yoksullara mali kaynak tahsis ettiler.

Kudüs ve Halep'ten İstanbul'a ulaşan çelişkili rivayetler, orada, anlatılmaz bir heyecan fırtınası kopardı. Vicdanlar sızlıyordu. Kuşkusuz Sabetay, İstanbullu hahamların gznde, bir zamanlar öğretmenden dayak yemiş İzmirli genç bir âlimdi! şimdi ülkeyi Mesih olarak dolaşıyordu! Jachini işe koyuldu ve verdiği vaazlar çok geçmeden bir grup insanı etrafından topladı. Onlarla muhalifleri arasında sert tartışmalar yapıldı ve bu tartışmalar kaynağı bilinmeyen rivayetlerle alevlendi. Dost düşman işi gücü bırakıp tartışmaya katıldı. Bir taraf karşı tarafı ikna etmeye çalışıyor, edemeyince de hakaret edip saldırıda bulunuyordu. Sonunda Yahudi mahallesindeki münakaşa zirve noktasına ulaşınca, hahamlar endişeye kapıldılar. Yahudiliğin kaderini paylaşmak istemiyorlardı.

Kudüs vergilerle cezalandırıldığı için, Edirne'deki Sultan'a bu denli yakın kendi mahallelerinin fiziksel cezaya maruz kalabileceğinden, hatta ölümle bile cezalandırılabileninden endişe duyuyorlardı. Bu yüzden ciddi cezalar alışız korkusuyla Sabetay ve Mesihçilik hakkındaki tüm tartışmaları yasakladılar.

Ama bu pek işe yaramadı. Bu tür tutkular bastırılamazdı, çünkü bu, tırnaklar Perşembe mi, Cuma mı yoksa cumartesi mi kesilmeli türünden salt akademik bir tartışma değildi. Mesele dinin ve günlük hayatın tam merkezinde yer alıyordu. Sabetay'a karşı olanlar, Kutsal Kitapların Mesih'in gelişine ilişkin haber verdiği alametlerin henüz gerçekleşmediğini ateşli bir şekilde savunuyorlardı. Sözgelimi, Benjamin kabilesinden dünyaya gelecek olan Mesih ilkin muştucu olarak belirecekti. Böyle bir adam nerede bulunacak? Üstelik Malachi, Tapınağın restore edileceği kehanetinde bulunmuştu, oysa hiçbir zaman bir Türk camisi olmamış Tapınağın kalıntıları değersiz bir yığın halinde duruyordu. Hem bırakın manevi koşulları, Mesih'in gelişi için gere-

ken maddi koşullar da henüz mevcut değildi. Mesih Davud'un evinden olacaktı, ama ortada bunun gerçekleştiğine dair bir kanıt yoktu. Micah peygamber onun Beytüllahim'de doğacağını söylemiş, hem Kimchi hem de Rashi bunu doğrulamıştı. Ne var ki Sabetay'ın İzmir'de doğduğuna kuşku yoktu. Kutsal külliyyatın hiçbir yerinde, Mesih'in Sabetay Sevi diye çağrılacağına dair bir bilgi yoktu. Onun yüzlerce başka ismi olabilirdi: Bu dünyanın prensi, Tanrı'nın takdir ettiği prens, İsrail'in koruyucusu gibi. Ayrıca o doğruluk erdemi bakımından insanların en güzeli olacaktı, oysa Kudüs'te Sabetay parayı yoksullar arasında adilce bile dağıtmamıştı. İsaiah onun Süleyman'dan daha bilge, Musa'dan daha yüce olacağını bildirmişti. Oysa Sabetay yazdığı tek bir cümleyle bile bunu kanıtlayamazdı. Aslında en güçlü kanıt, Sabetay'ın şimdiye değin tek bir dize bile yazmamış olmasıydı. Musa'dan yüce olduğunu kanıtlayacak ne yapmıştı peki? İşte tüm bu iddialar ne kadar çok sayıda ve güçlü olsa da, en güçlü ve çürütülemez olan iddiaya, inanma isteğine sahip olanlar karşısında etkisizdi. İsaiah ve Jeremiah'ın Mesih'le ilgili kehanetleri apaçık Sabetay'a atıfta bulunuyordu ve Ezeziel'in yazıları da ondan söz ediyor gibiydi: "Dağılmış sürüsünü arayıp bulan bir çoban gibi ben de kendi kuzularımı arayacağım ve yayıldıkları her yerden onları toplayacağım. Onları kendi topraklarına getireceğim ve başlarına bir çoban dikeceğim, hizmetçim Davud'u." Ve bu yazılanlar düşünsel anlamda bir şey kanıtlayamasa bile, kehanetler ve alametlerle bir şeyleri kanıtlıyorlardı. Gökyüzünde bir kuyrukluyıldız görüldü. Bu yeni bir dönemin başlangıcından başka ne anlama gelebilirdi ki? Aralarında geleceğe dair görüşler gören adamlar vardı. Bu rüyalarda Sabetay üçlü Mesihlik tacını giymiş dünyanın bütün halklarını fethedip yönetiyordu. Hiç kimse kalkıp da bunu inkâr edebilir ve uydurma olduğunu söyleyebilir miydi? Eğer daha fazla kanıt gerek vardiysa, Ezeziel peygamberin belinde siyah deriden kuşakla beyaz bir cübbe içinde sinagog kıyafetiyle belirlediği Halep'ten haberler geliyordu. Bu, Mesih'in geldiğini kanıtlıyordu. Oysa muha-

lifler, hayır diyorlardı, Halep'ten gelen haberler doğru olabilir ama tüm bunların kanıtladığı şey, "Tanrı'nın büyük ve korkunç gününün" yakın olduğudur.

İstanbul'a sürekli gelen ve elden ele dolaşan mektuplar bu tartışmaları canlı tutuyordu. Zamanla bunların sayısı o kadar arttı ve içindekiler öylesine saçma ve vicdansız hale geldi ki, hahamlar, bir yerlerde bir grup insanın yüce ya da pespaye dürtülerle bunları uydurduğu kanısına vardılar. Bunun üzerine soruşturmalar yapıp sahiden bir grup sahtekâr buldular. Bunların açıkçası tek amacı halkın mucizelere olan inancından para kazanmaktı. Hahamlar sahtekârlara ağır cezalar verdiler ama bunun da faydası olmadı. Bir süre tartışmalar kesildi. Öyle ki Mesih'in İzmir'e geldiğini ve şehrin sevinçten deliye döndüğünü haber alan savunucuları bile tedirgin bir bekleyiş içinde çenelerini tutmak zorunda kaldılar.

VIII. BÖLÜM

KARGAŞA

Aklın acı verici kontrolünden kurtulup, kalbin sesine kulak verme cesaretine sahip olduğu zaman devir büyük deneyimlere hazır demektir. Bir deneyimin değeri, aklın sınamasından geçip geçemeyeceğine bağılı değildir, çünkü akıl köstek olur, deneyim özgürleştirir ve sonunda faciayla sonuçlansa da bunun temsil ettiği şey- apaçık bir çağrıya kulak vermek- kesin bir kazanımı oluşturur. Akıl birey tarafında salt bir monologdur. Deneyim ise Tanrı ile onun yarattığı varlık arasında bir diyalogdur.

Sabetay Sevi çağını kendine hazırlamak için pek bir şey yapmamıştı. Şimdiye değin genelde halkın ürünü olmamış hazırlık onun değil başkalarının aldığı kararlı önlemlerden kaynaklanıyordu. Onun tek katkısı nerede bulunması ve nereyi hasat etmesi gerektiğine dair yanılmaz içgüdüsiydi. İşte bu içgüdü onu İzmir'e getirmişti ve bu sayede buradaki insanların kendisini benimsemeye, beklendiğinden daha hazır olduklarını görmüştü. Bunun için öncelikle kardeşlerine büyük vefa borcu vardı. Onların ticareti canlanmış ve zengin adamlar olmuşlardı. Paralarını kardeşlerine cömertçe dağıtıyorlar, yoksullar, sefiller, işçiler, balıkçılar ve zanaatkârlara yardımda bulunuyorlardı. Sadakaları alıcılarına sırf onları yeni devire barış ve huzur içinde hazırlamak gibi, görünürde dinî bir amaçla dağıtıyorlardı. Ama bunun fiili sonucu Mesih için oy toplamak oluyordu. Herhalde ne yaptıklarını biliyorlar ve politik dürtülerle hareket ediyor-

lardı. Ta başından kardeşleri için büyük bir destekçi kitlesi edinirlerse, kardeşleri Mesih diye ortaya çıktığında muhalefetten korkmasına gerek kalmayacaktı. Evet, İzmir ne zamandan beri Sabetay'a verilen aforoz cezasını unutmuştu. Fakat burada, Kudüs ve İstanbul'da olduğu gibi, kitleler kendi tarafında, âlimlerse karşı taraftaydı. Dünyanın her yerinde benzeri koşullar altında durum hep böyle olur.

Ne var ki o zamanlar İzmir'deki durumun özel yanı, âlimlerin Sabetay'a karşı olmalarına rağmen otoritelerini uygulayamıyor oluşlarıydı. Çağın gizli ruhu, Nathan'ın binlerce insana ulaşan bildirileri, Kahire'den gelen söylentiler, Kudüs ve Halep, Sabetay'ın eski müritlerinin ve takipçilerinin istekliliği ve kardeşlerinin parası, evet tüm bunlar hevesli bir beklenti havası yarattı ve bu hava Avrupalı tüccarların ilgisi ve çıkarlarıyla iyice pekişti. Böylece zemin en hafî deyimle bir patlama için hazır hale getirilmiş oldu ve bu heyecan hali içinde halk Mesih'in şehrin kapılarına dayandığı haberini aldı.

Bir anda halk caddeleri doldurdu. Kalabalık, şehrin eteklerine gidebilmek için birbirini ezdi. Orada görkemli bir yürüyüş alayının kendilerine doğru yaklaştığını gördüler. Daha önce böylesi bir manzaraya hiç tanık olmamışlardı. Yolculuğun tozunu taşıyan muhteşem kıyafetler içinde adamlar avazları çıktığı kadar yüksek sesle mezmurlar* okuyorlar ve coşkudan dans ediyorlardı; genç adamların ve saygın yaşlı adamların yüzleri hevesle doluydu. Orada burada bilgeliğin yıllanmış hatlarını taşıyan, vakur yüzler seçilebiliyordu. Herkes Doğu'nun en uzak köşelerinden gelen bu adamların bu muzaffer girişine katılabilmek için ailelerinden ayrıldığını biliyordu ve ortalarında uzun boylu, esmer, sofuca gözleri olan bir adam, Mesih duruyordu. Onun yanında -ve bu Yahudilere göre geçit alayının en tuhaf kısmını oluşturan- beyaz ipekten bir pelerinin içinde bir kadın bulunuyordu. Son derece güzel ve gururluydu, tıpkı bir kraliçe

* Lügatta Mezmur, "Kavalla söylenen ilâhî, Hz. Davut'a inen Zebur'un sûrelerinin her biri" anlamına gelmektedir. Ayrıca Mezmur "yazılmış" kitap manasına da gelmektedir. Burada ilahi anlamında kullanılmıştır.

gibi. Ve heyecanlı seslerin tutkulu fısıltıları geçit alayının üstünden bir bulut gibi yükseldi. Bir masal gerçek olmuş ve akla hayale gelmeyecek şekilde kendini halka sunmuştu. Ne de olsa artık ne hayal kırıklığı endişesi ne de kaba bir uyanıklık taşımadan gözleriyle gördüklerine inanabilirlerdi.

Sanki toprak ayaklarının altından kayıyor gibiydi. Nitekim aklılarını yitirip “Mesih! Mesih! Diye bağırıyorlardı. Bunun üzerine Sabetay takipçilerinin safından bir adım öne çıkıp elini kaldırdı. Birden bütün sesler kesildi. Mesih konuşacaktı! Ve Mesih konuştu. Kendisini Mesih diye çağırma yasakladı. Onlara izin verene değin bunu yapmayacaklardı.

Az önce kendilerinden geçercesine bağırانlar hemen seslerini kestiler. Eğer Mesih böyle istiyorsa, tutkularına bile gem vurabilirlerdi ve onun isteğine tamamen riayet ederek, yatıp kalkacağı yer olan, kardeşlerinin evine kadar ona refakat ettiler. Eve vardıklarında Sabetay hemen izbe bir odaya çekilip oruca başladı. Kalabalıksa dışarıda durup onu bekliyordu.

Sabetay, Mesih olarak karşılanmayı neden istememişti? Bu gayeyle İzmir’e geldiğinden kuşku yoktu. Daha baştan beri onun buyruğu altına girmiş kitlelerin coşkusuyla karşılaşınca, bağlılıklarını perçinlemeye yönelik gizli bir oyun izlenimi veren bu geciktirme üzerinde ısrar etmesinin sebebi neydi? Açıkçası bunun sebebi, olayların seyrini kontrol etmeyi sürdürmek istemesiydi. İleride görüleceği üzere, onsuz kitleleri elinde tutamayacağı özel bir onay işaretini bekliyordu. Ama bu son bekleyişiydi! Sonradan, olanlara en düşmanca tanık bile, kariyerinin son aşamalarında onun tamamen kitlelerin isteklerinin insafına kaldığını ve dolayısıyla akli ne derse desin, abartılı bir ruhsal taşkınlık içindeki bir halkın buyurgan gücünün kontrolü altına girdiğini kabul ediyordu.

Fakat şimdilik kalabalık kendi kaynaklarıyla baş başa kalmış ve Sevi kardeşlerin evinden dışarıya sızan kıt haberlerin yavan tatminiyle yetinebiliyordu. Ne var ki bu kıt ayrıntıları bile menkıbeye ve mucizeye dönüştürüyorlardı. Herhalde, Sabetay

ile kardeşi Elijah arasında yer yer tartışmalar çıkıyordu. Söylenenlere bakılırsa Elijah kardeşinin Mesihliğine inanmıyordu. Ayrıca Sultan'ı tacından etmeyi amaç edinmiş bir Mesih'i tanıdığı için İzmir'in Türkler tarafından cezalandırılmasından korkuyordu. Ona göre tüm Yahudilerin yok olması yerine bir adamın ölmesi daya iyiydi. Bu nedenle bir gün kardeşini odada tek başına bulduğunda kılıçla üzerine atıldı. Sabetay hiç kımıldamadı sadece gözlerini onun üzerine dikti. Bunun üzerine Elijah geriye çekildi ve ölü gibi yere yıkıldı. O andan sonra Mesih'e inanma başladı.

Edilgenliğe zorlanmış ama bağıllığını kanıtlamak isteyen kalabalık kendi içinden birkaç yüz kadın ve erkekte oluşan bir muhafız grubu seçti. Muhafızlar gece gündüz Mesih'in evini kollayacaklardı. Her ne kadar bu, sabırsızlıklarını dizginlemeye yetmese de hiç değilse bu sayede onun için bir şey yapmış olacaklardı. Sabetay'ın kendilerine sessizliği emretmesinin ardında sağlam gerekçelerinin olduğunu artık anlamışlardı ve onun önemli bir olayın gerçekleşmesini beklediğini birbirlerinin kulaklarına fısıldamaya başladılar. Onunla birlikte hevesli bir halde o olayı beklediler. Sonunda Yahudi takvimine göre Tevet'in dördünde, yani 12 Aralık'ta beklenen olay gerçekleşti. Mağribiler kadar kavruk tenli dört adam şehre geldi, ellerinde seyyah değnekleri vardı. Sokaklarda dolaşıp Sabetay'ın evini aradılar. İkiisi çok iyi tanınıyordu: Moses Galante ve Daniel Pinto. Halep'ten haber getirmişlerdi. Halk onlara yolu gösterip, peş peşe sorular sordu. Ne tür ve nereden haber getirmişlerdi? Halep cemaatinden ve Gazzeli kâhin Nathan'dan mesaj getirmişlerdi. Yanlarında mühürlü mektuplar vardı.

Çevreleri kalabalıkla kuşatılmış halde Sabetay'ın evinin önüne geldiler ve geldiklerini içeridekilere iletiler. İçeriden gelen mesaj, Sabetay'ın tek başına oruç tuttuğunu ve rahatsız edilmemesi gerektiğini belirtiyordu. Fakat halk itiraz etti ve gitgide sabırsızlandı. Zira Mesih'e, *onların* Mesihine mesaj geldikten sonra, artık o mesaj Mesih'i olduğu kadar kendilerini de ilgilendiriyordu. Orucunu bozup habercileri içeri alarak mektupları okumalı ve

içeriklerini halka bildirmeliydi. Sonunda Sabetay halkın sesine kulaklarını tıkamak istemediğini belirterek habercileri içeri aldı.

Bir mektup Halep cemaatinin sadakat yeminini içeriyordu. Diğeriyse kâhin Nathan'ın kutlamasıydı; övgü dolu süslü cümlelerle doluydu, ama diğer yazılarıyla kıyaslandığında gereksizce uzatılmış ve önemsiz kalıyordu. Sürekli aynı tema tekrarlanıyordu: "Sen gerçek Mesih'sin. Sana güveniyorum. Kurtuluş yakın!" Ancak halkın gözünde olayın kendisi onun sunuluş biçiminden daha önemliydi. Bunu kesin bir onay olarak değerlendirdiler. İşte, etkisi içerdiği fikirden daha çok belli olan bir mesajı iletme için, uzun bir yolculuk kat etmiş ciddi adamlar ve âlimler oracıkta duruyorlardı. Bu Mesih'e gönderilen ilk resmi heyet ve riayetti. Neşelerini serbestçe ifade etme imkânını onlara verecek herhangi bir şeyi kabul etmeye uzun zamandır hazır dılar. Büyük heyecan ortalığı sardı ve kalabalık bir kez daha Mesih'in kendilerine direnç göstermesinin artık mümkün olmadığını ısrarla savundu.

Sabetay'a sözlerini geçirdiler. Bunun üzerine Sabetay hacıların gelişini kesinleyici olay olarak değerlendirip orucu bozmakla kalmadı, onu büsbütün bıraktığını ilan etti. Oruç tutmanın zamanı değildi! Aksine hepsinin neşelenmesi gerekiyordu ve Sabetay dini meselelerle ilgili ilk buyruğunu yaydı. Bundan böyle yılın sonuna değin oruç tutulmayacak ve bugünün onuruna büyük bir bayram yapılacaktı. Halk kitleleri için bu yemek ve içki demektir! Onların bayramı başlamıştı!

Sabetay habercileri prenlere yaraşır şekilde ödüllendirdi ve dostlarını da aynı şekilde davranmaya ikna etti. Sonra da habercileri kendinin güçlü savunucuları olarak yurtlarına uğurladı. Şehrin sınırları içinde emeline ulaşmıştı. Artık ne zaman sokaklarda görünse –ve artık bunu olabildiğince sık yapmaya çeşitli nedenlerden ötürü istekliydi-, hep yüzlerce muhafızıyla kuşatılıyordu. Kardeşlerinin evinden dışarıya attığı her adım muhteşem bir geçit alayına dönüşüyordu. Mezmurlardan alıntılanan bir dizenin yer aldığı bir pankart önünde açılıyordu: "Tanrı'nın sağ

eli yücedir.” Halk pahalı kilimler ve halılarla evlerinden dışarıya koşuyor ve onları sokaklarda Sabetay’ın ayaklarının altına seriyordu. Sabetay ise mütevazı bir jestle onlara basmayı reddedip başka tarafa yöneliyordu. Ama bu onun büyük gri renkte bir yelpaze taşıyarak, zaman zaman kalabalıktan birilerine yelpazeyi değdirmesine engel olmuyordu. Yelpazenin değdiği seçilmiş kişiler kendilerinin cennetle kutsandığını hayal ediliyorlardı. Ayrıca Sabetay kuyruğu ağzında olan bir yılan suretinin yer aldığı altından bir mühür yüzüğü taşıyordu. Herhalde yüzükteki yılan resmi Mısır’ın sonsuzluk sembolüydü ya da belki o bunu öyle kabul ediyordu, çünkü yılan anlamına gelen Nachash kelimesiyle ile *Mashiak* kelimesi aynı sayı değerine sahipti. İnançlı kalabalıkların desteğini alarak, çevresini saran meşale taşıyıcılarının eşliğinde gece yürüyüşlerine de çıkıyor, kalabalıkla birlikte şarkılar söyleyip haykırıyordu. Şehrin kanunlarına göre bu ceza gerektiren bir suçtu, zira sadece Frenk tüccarlar fenerle sokaklarda gece yürüyüşleri yapabilirlerdi. Ama halk artık bu tür yasakları umursamıyordu. Ne de fanatik kalabalıktan ihtiyatlı bir şekilde sakınan Türk gözetmenlerden korkuyorlardı. Ne var ki bu, Sabetay’ın destekçilerine, otoritelerin Mesihlik kutlamalarında Yahudilere müdahale etme cesaretini gösteremediklerini tüm dünyaya ilan etme fırsatını verdi.

Habercilerin gelişinden iki gün sonra, Yahudi takvimine göre Tevet’in altısında, yani 14 Aralık 1665’de, Sabetay görkemli bir şekilde sinagoga yürüdü. Orada durmasından bu yana on yedi yıl geçmişti ve kapalı kapının kolunu açmaya çalışırken, atıl-gan ve coşkulu geçen gençliğini düşündü. O zamanlar anlayış ve destekle karşılanmak için halka kendini sembolik olarak sunmasına bu meziyetleri yetiyordu ona göre. Ama şimdi daha yaşlı ve daha bilgiliydi, her şey takdir edildiği gibi öylesine değişmişti ki, vicdanından gelen yalın ses, yıllardan beri ektiği tohumların meyvesini toplayabileceğini söylüyordu. Zira artık halk onun kapısını çalıyordu, her ne kadar salt onları özgürleştirecek bir lider arasalar da, artık, bir insan, bir kişilik ve bir birey olarak kendisine teveccüh gösterdiklerini düşünüyordu. Onların önüne

dikildi, kendine gösterilen teveccühe karşılık vermeye hazırdı. Shofar'ın gür sesinin sinagogu doldurduğu Almemor'da bunu yapmıştı, ama şimdi yalvaran konumunda değil, iyilik eden konumundaydı. "Ben Mesih'im" diye haykırdığında kalabalık heyecandan sarsıldı. Artık kendini sunmuştu. Kendini ilan etmişti. Ve Yahudilik tarihinde bin yıldır hiç duyulmamış ve bir daha tekrarlanmayacak gürlükte bir cevap aldı: "Yaşasın Kralımız, Mesih, Sabetay Sevil!"

Mesih'ten çok krala benzer bir halde, bağlılık yemini etmek ve kendisine inananların ve buyruğundakilerin kutlamalarını kabul etmek için sinagogdan evinin yolunu tuttu. İnsanlar bütün gün yanından ayrılmadılar, ellerini ve eteğini öptüler. Yanındaki bir tahtta Sarah oturuyordu, öylesine güzel ve alımlıydı ki, çeşit çeşit yüzler ve renklerden oluşan çalkantılı kalabalığın içinde bile özellikle dikkat çekiyor, göze çarpıyordu. Oraya gelenler arasında daha düne kadar ona düşman olan ama şimdi kaçınılmaz olana boyun eğmiş kimseler de vardı. Ona canı gönülden inanmayanlar bile onun sarayını kurmuş ve hiç değilse kendi çevresinde iktidarı ve otoriteyi elinde tutan bir kral olduğunu kabul etmek zorunda kalmışlardı. Ve başlarını eğmişlerdi. Bunu yapmaktan utanç duymuyorlardı. Zira bu krala biat etmek için gelenler arasında çok sayıda Yahudi olmayan insan da vardı. Kutlama geceye kadar sürdü.

Yahudi takvimine göre Tevet ayının yedisinden yirmi ikisine kadar, yani 1665 yılı Aralık ayının 15'inden, Sabetay'ın İzmir'den ayrıldığı 30'una kadar çeşitli hadiseler yaşandı. Bu hadiseler tarihteki en ilginç bölümlerden birini oluşturur.

Ertesi sabah Tevet'in yedisinde halk yine Mesih'in evinde toplandığında garip bir haberle karşılaştı. Sabetay geceleyin Tanrı'nın Ruhu'nun kendisine görüldüğünü ve Mesihlik mertebesinin vakarına tam anlamıyla sahip olması için karısıyla cinsel birliktelik yaşaması gerektiğini bildirdiğini onlara söyledi. Benzeri bir ilahi buyruk da Sarah'a yapılmış, ona kendisini kocasına teslim etmesi emredilmişti. Dolayısıyla Kadiri Mutlak'ın

buyruğunu yerine getiriyorlardı ve Doğu'da revaçta olan âdete uygun şekilde bakireliğin izlerini taşıyan çarşaf halka açıkça gösterildi. Kalabalık haberi ve onun görsel kanıtını sevinç çılgınlıkları içinde karşıladı.

Bunun anlamı neydi? Gerçek miydi? Yoksa düzmece mi? Sarah'ın bakireliğinin kanıtı söz konusu olduğunda, düzmece olduğuna şüphe yoktu. Sarah'ın yaşam tarzıyla ilgili hangi bahaneyi öne sürersek sürelim, onun sayısız erkekle birlikte olduğu kuşku götürmezdi. Bu nedenle bakirelik kanıtı sahteydi ve aslında özel bir amaca hizmet ediyordu. Sabetay bir mucizenin gerçekleştiğini ve karısının önceki yaşamına rağmen yeniden bakire olduğunu mu ima etmek istiyordu? Yoksa Yahudi bir bakirenin evlenene değin iffetli kalmasını şart koşan bu halkın katı görüşlerini benimsediğini göstermek mi istiyordu? Yahut düşmanlarının Sarah'ın üzerine yıktıkları orospuluk ithamını çürütmek mi istiyordu? Herhalde tüm hadisenin altında yatan niyet, kendini halkın önünde aleni olarak haklı çıkarmaktı. Düşmanları unutmamış olsa da, halk şüpheli koşullar altında iki evliliğini de bitirmek zorunda kaldığını unutmış olabilirdi. O zamanlar ilahi buyruğa uyarak davranışını haklı çıkarmıştı. Şimdi de iddiasının son kanıtını göstermişti. Halk ona inanıp sergilediği kanıtı kabul etti. Düşmanları hariç! Sarah'la olan ilişkilerinde onu kınamalarının dayanağını Yahudi olmayan çağdaş bir otoriteden aldılar. Bu zat meseleyi kabaca şöyle izah etti: "Sarah bir Kibele rahibi ya da hadım edilmiş biriyle evlenmiş gibi pek tatmin olmuş görünmezken, kocası kendi ağzıyla söylediği üzere diğer evliliklerinde yaptığı gibi eşinden uzak durmuştur."

Sabetay'ın bu rapora verdiği önem, raporun duyulmasından hemen sonra sinegoga görkemli bir yürüyüş düzenleyerek yolda kendinin hazırladığı yeni sembolleri kullanmasından anlaşılmaktadır. Önünden yürüyen adamlar, içinde reçeller ve çiçek vazoları bulunan tekneler taşıyorlardı. Arkasından gelen adamlar ise muhafazası içinde bir tarak taşıyorlardı. Yanında yürüyen iki

Chachamim mantosunu kaldırıyordu. Kendisi tıpkı Aaron gibi gri yelpazesini tutuyor ve kalabalık içinde bazılarına yelpazesini değiştirerek onları onurlandırıyor. Böylece sinagoga vardılar ve Sabetay hemen gösterilerine başladı. Bir değnek alarak Tevrat yazmalarının saklandığı yere yedi kez vurdu ve bunu yaparken Tanrı'nın tam ismini telâffuz etti. Yoksa bu, Musa'nın susamış İsraililere su vermek için çöldeki taşa vurmasının sembolik bir tekrarı mıydı? Tanrı'nın kapısını çalmak mıydı? Kadiri Mutlak'ın bir istenci miydi? Yahut Mesih'in dayanıklılığının bir kanıtı mıydı? Her ne olursa olsun sembolik bir eylemdi ve anlamını Sabetay'ın kendisi bile apaçık bilmiyordu, sırf içinden gelen duygusal bir hevesle yapmıştı. Daha sonra Sarah'ın o gece bir oğula hamile kaldığını ama bebeğin yaşamayacağını bildirerek tüm kutlamanın nihai anlamını açığa vurdu. Yine burada da, kesinkes daha öte bir amacı olan bir beyanatta bulunuyordu açıkça. Yahudi düşüncesine göre yaşamın en büyük ihsanlarından biri bir çocuğa sahip olmak olduğuna göre bu ya bir ceza ya da Tanrı'nın özel bir takdiri diye yorumlanabilirdi. Aksi halde dünya Mesih'in çocuk yapamadığı kanısına varıp zındıklığa düşecekti. Şimdi her ne kadar halk son şıkkı benimsediyse de, diğer pek çok hususu da benimsediğinden, ne hayal kırıklığını sessizce geçiştirebilirdi, ne de Mesih'le ilgili tasavvurlarındaki boşluğu dolduracak hayal gücüne sahipti. Diğer otoriteler, o, dininden döndükten sonra Ishmael Mordecai adını verdiği bir oğlunun olduğunu rivayet ediyorlar. Ama bunlar aciz uydurmalar, çünkü Mesih çocuksuz ölmüştü.

Sabetay bu gelişmeyi başka sembolik eylemleri yapmasının açıklaması olarak kullanırken, Yahudi bakış açısından geleneksel dua sırasına kadar kayda değer değişimleri beraberinde getiren ibadetlere yöneldi. Artık her günün bir bayram günü olduğunu göstermek için sinagoga girer girmez bir mezmur okuyordu. Alışlageldik ritüele göre bu, ancak Sabbath* günü ibadet edilirken yapılabilirdi. Ayrıca Mesih bundan sonra, Tanrı'nın hep tam adıyla çağrılmasında ısrar etti ve buna özel bir vurgu yaptı. Bu

* Sabbaht: Cumartesi günü

adımı atmasının altında yatan sebep, Kabala öğretisinde *Shem ha'mforash* ifadesine atfedilen mistik anlam olabilir. Nitekim Kabala'da bu ifadenin geçtiği yerde şöyle deniyor: "Tanrı'nın mükemmel olan yaratımı kendini mükemmel olarak sunmaz, çünkü insanlık günaha düşmüştür. Bu yüzden üst dünya ile alt dünya birbirinden ayrılmış, dünyanın düzeni ve Tanrı'nın mükemmelliği de bozulmuştur. Bu nedenle O hiç kimsenin Kendisine ve İsmine ulaşamayacağı uzağa çekilmiştir, tıpkı iki dünyanın birbirinden uzaklaşması gibi. Fakat Mesih dünyada düzeni tesis etmek için geldiğinde, Tanrı'nın tekliği ve İsminin mükemmel birliği de yeniden tesis edilecektir. Bu nedenle Tanrı'nın isminin tam telâffuzu yeni bir rahmet döneminin başladığının en güçlü işaretidir."

17 yıl önce cemaati korkunç bir sessizliğe bürümüş bir eylem şimdi onları canlı bir şevkle doldurmuştu. İnsanlar birbiri ardında Almemor'a gidip Mesih'e biat ettiler. Onu kutlayıp yoksullar için hayır sadakasını verdiler. Her ne kadar şimdiye değin Diaspora'nın uzun süreden beri yerleşik âdetine göre Yahudiler, her zaman dualarında yaşadıkları ülkenin liderine esenlik dilemişlerse de, şimdi azametli ve korkunç Sultan'ı büsbütün umursamamışlardı. Sonunda içten gelerek ve yalın bir inançla esenlik dileycekleri bir lidere sahip olmuşlardı. Doğu'da, Mısır'da ve İtalya'da binlerce kişi şu *Misheberak*'ı ya da duayı ediyordu: "Tanrı, krallara, hükümdarlara ve prenslere yardım etsin. Onların hâkimiyeti, tüm dünyanın, yüce, adil ve azameti büyük Tanrı'nın, Kutsal Kral'ın hâkimiyetidir. Zira biz gökyüzünde ve yeryüzünde benzeri olmayan, gökleri yönetip tahtında oturan Ona taparız. Kulu Davud'la yaptığı anlaşma gereği tah-tını onun krallığına indirmiş ve sonsuza dek de öyle kalacaktır. Tanrı Efendimiz, Kralımız, bilge, kutlu, dindar ve yüce sultan, Sabetay Sevi'yi, ilahi Mesih'i, Yakup'un Tanrı'sının Mesih'ini, Cennetin Aslanını, Adaletin Kralını, Kralların Kralını, Sabetay Sevi'yi kutsasın, korusun, güçlendirsin, dirayetli kılsın ve ona

yol gösterebilirsin. O Krallar Kralı onu payidar kılsın, Ona yalvarıyor, merhametine sığınıyoruz. Onu uzun ömürlü kılsın, tüm imtihanlarda ve sıkıntılarda onu korusun; krallığının yıldızlarını yükseltsin ve tüm prenslerin ve hükümdarların kalplerini ona itaatkâr kılsın ki, böylece ona, bize ve tüm İsrail'e yalvarsınlar. Amin!"

Bu duayla halk içini açıkça döküp aynı zamanda mallarının bir kısmını davalarına adadılar ve sonuçta her biri Sabetay'ın şu duasına mazhar oldu: "Babalarımız, İbrahim, İshak ve Yakup'u yücelten N.N'i de yüceltmıştır, çünkü o özgürce bağışta bulunmuş..."*

Böylece Sabetay topladığı para ve hediye olarak aldığı diğer türlü mallarla kayda değer oranda servet kazandı. Parasının tek kuruşuna dokunmadı, ne de olsa zengin kardeşleri vardı. Yoksullara dağıtmadığı paraları o dönemin hapisanesi olan kadirgâda çalışan Yahudilerin özgürlüğünü satın almakta kullandı. Özgürlüğüne kavuşturduğu kimselerin hepsi ağır suçlu değildi, üzerine suç atılıp kanıtlanmamış ya da küçük borcu olan kimselerdi. Yine de onların arasında, kuşkusuz, kararlı vicdansızlıkları Mesih davasına yarayabilecek ve her halükarda birdenbire özgürlüğe kavuşmaktan mutluluk duyacak ve Sabetaycı bayram günlerine sevinçle katılacak kimseler vardı. Daha sonra bu insanlar Mesih'in samimi yandaşlarıyla birlikte bir tür saldırı bölüğü oluşturdular. Bu bölük, hâlâ ikircikli veya filen düşman olanları manevi veya mantıksal argümanlarla susturacaktı ve içten içe isyankâr olsalar dahi onları dize getirecekti.

Nitekim Sabetay henüz tüm şehrin desteğini kayıtsız şartsız elde etmiş değildi. İzole olmuş bireyler, bir dizi âlim ve neredeyse hahamların tümü ona karşıydılar. Hareketten uzak durmakla da yetinmiyorlar, onu halk için bir tehlike ve tüm Yahudilik için milli bir felaket olarak görüyorlardı. Bu yüzden ona karşı çıkmak için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlar ve bunun için top-

* Burada bağış kelimesinin geçmesi şaşırtıcı değildir, zira o zamanlar Yahudi dünyasında hayır hasenat işleri önemli bir rol oynuyordu.

lantılarından ve kararlarından halk haberdar olmasın diye Judah Murtia'nın evinde suikastçılar gibi gizli buluşuyorlardı. En çok tanınmış üç haham, cemaatin dini lideri Aaron de la Papa, Benveniste ve ünlü bir Talmud'cu olan Solomon Algazi bu buluşmalara başkanlık ediyorlar ve olan biten her şeyi tartışıp, etraflıca değerlendiriyorlardı. Sabetay'ın en önemsiz başarısı bile sahtekârlık ve kâfirlik diye yorumlanıyordu. Ortada dolanan tüm evrakların, özellikle de Nahtan'ın manifestolarının ve Kahire'deki Çelebi'ye yazdığı ayrıntılı raporun kopyalarına sahip olduklarından, tüm kanıtları uzun uzadı tartışıp sonunda, belgelerin ve raporların içeriklerinin kesinkes kutsal Kitabın esaslarına ve buyruklarına ters düştüğünü beyan ettiler. Dolayısıyla Sabetay'a karşı harekete geçmek onların hem hakkı hem de zorunlu göreviydi.

Lakin ne yapabilirlerdi? Sabetay'ın faaliyetlerine son vermek için ellerinde ne gibi imkânlar vardı? Kuşkusuz o kendi özgür iradesiyle onlara itaat etmeyecekti. Yeni bir aforoz ilanı çıkarabilirlerdi ama bu işe yaramazdı. Kimse bunu kaale almazdı, hele Sabetay'ın kendisi hiç. Sadece tüm cemaatin öfkesini üzerlerine çekmiş olurlardı o kadar. Adımlarını öyle kesin şekilde atmalıydılar ki, Sabetay artık daha fazla ileri gidememeliydi. Bundan yola çıkarak kaçınılmaz karara varan bir Chachamim kışkırtıcı bir sesle Sabetay'ın ölümle cezalandırıldığını ilan etti.

Nihai çözüm olması beklenen bu karar açıklandığında orada hazır bulunanlar korkuyla irkildiler. Herhalde Sabetay'ın lehine söylenmesi gereken bir şey olmalıydı ki, oradakilerden biri Chacham'a niçin bu denli ağır bir cezayı verdiğini sormaya cesaret etti. Evet, Sabetay Mesih değildi, ama yine de pek çok Yahudi'nin günahlarını itiraf etmesine ve pişmanlık edimlerinde bulunup tövbe etmesine vesile olmamış mıydı? Bunu başarmış biri, sahtekâr bile olsa ölümle cezalandırılmamalıydı.

Tezgâhçılar savdan açıkça etkilenmişlerdi ama Benveniste elini cübbesinin cebine atıp bir belge çıkardı. Bu İstanbul'dan İzmirli hahamlara gönderilmiş, nefretle dolu bir dilekçeydi. Olası

en sert önlemle, yani ölüm cezasıyla Sabetay'ın faaliyetlerine son verilmesini istiyordu. Yaşlı Yomtov ben Jazer şu satırları im. al-
lamıştı: “Yeniliklerine karşı çıktığımız adam inançsız sayılma-
lıdır ve onu öldürecek kişi Tanrı katında pek çok canı kurtar-
mış sayılacaktır. Bu adamı öldürecek kişi Tanrı ve insanlığın
gözünde yüce bir kişi sayılacaktır.”

Toplantıda bulunan diğer kişilerle birlikte engin bilgisi ve
belâgatıyla Benvenveniste'nin de onayladığı bu mektup mese-
leyi karara bağladı ve la Papa'nın kararının onayı doğrultusunda
Sabetay'a ölüm cezası verildi. Dahası halktan destek almayacak-
larını düşündüklerinden cezayı infaz etmesi için içlerinden bi-
rini atadılar. Ama bu durum, orada bulunmayan ve be tezgâhtan
hiç haberi olmayan Mesih için büyük bir zafer demektir. Zira
onların arasında cezayı infaz etmeye hazır veya Sabetay'a karşı
parmağını kaldırmak isteyecek tek bir kişi bile yoktu. Ve top-
lantıda bulunanların çoğu, içten içe, ona bu denli fazla sayıda
inananın bulunmasının belki de onun Mesih olduğunu göster-
diği kanısına vardı.

Böylece tezgâhçılar büyük olasılıkla hayata geçiremeyecek-
leri bir karara vardıldıktan sonra bu kararı uygulamayı ertelediler.
Ama ne olursa olsun, gizli bir toplantının yapıldığı haberi dışa-
rıya sızdı ve haber büyük bir hızla Doğu'da ağızdan ağıza dola-
şıp yayıldı, Tevet'in sekizinde, yani 16 Aralık'ta halkın kulağına
gitti. Sabetay da haberi duydu. Ayrıntılar bilinmiyordu ve ölüm
cezasından da haberi yoktu. Ama bazı kimselerin ona karşı çık-
tıklarını ilan ettikleri gün gibi açıktı. Bu durum Sabetay'ı kral-
lara hiç yakışmayan, dizginlenemez bir öfkeyle doldurdu. Ge-
rek Mesih gerekse insan olarak bulunduğu konuma saldırılmıştı
ve bu saldırıyı bertaraf etme isteği içinde kabardı.

Bu kişiler Mesih'in faaliyetlerinin Kutsal Kitaba ters düş-
tüğünü ilan etmişler, tehlikeli olabilecek çok ciddi bir iddiada
bulunmuşlardı. Bu yüzden meselenin Kutsal Kitabın kutsallığı
meselesi değil faaliyetlerinin tanınması ve bağlayıcı gücünün bi-
linmesi meselesi olduğunu göstermesi gerekiyordu. Neyin din

olduğuna neyin de olmadığına, neyin kutsal neyin de profan sayılabileceğine karar verecek kişi artık kendisiydi. O zaman için halkın inandığı şey her zaman kutsal ve dolayısıyla doğrudu. Kutsal Kitapla Mesihlik arasındaki tüm bağlantıları inkâr etmesinin zamanı gelmişti. Böylece meydan okuma, gizli korku ve yaratıcı şevkle dolu olarak Yahudilerin sinagogta kalacağı özel bir dua günü tertip etti.

Her şey önceden planladığı gibi gerçekleşti. Halk bütün gün sinagogta kalıp dua etti. Elindeki gümüş rengi yelpazeyle, yanında iki âlim ve önünde kavanozlarla reçel, çiçek vazoları taşıyarak yürüyen yandaşları bulunduğu halde sinegoga girdi ve değneğini alarak Kutsal Muhafazaya vurdu. Olan biteni benimseyen halk Tanrı'nın buyruklarına uygun şekilde gizemli şeylerin gerçekleştiğine inandı.

Ne var ki Sabetay otoritesinin onaylanmasıyla tatmin olmadı. Kendisine saldıranları tek tek kızağa çekmesi gerektiğini düşünüyordu. Ancak onlara doğrudan saldırı düzenleme cesaretine henüz sahip değildi, çünkü yandaşlarına ne kadar güvenebileceğini ve şimdiye değin manevi liderleri olmuş kişilere karşı onları başkaldırıya çağırdığında, çağrısına uyup uymayacaklarını bilmiyordu. Hem içerik hem de usul açısından bayağı olan başka bir yol izledi. Düşmanlarını şehrin Türk kadısı önünde suçlamaya karar verdi.

O bu adımı atmaya hazırlanırken, Sabetay'ın kadıyı makamından indireceği haberi şehre yayıldı ve yeni mucizeye tanık olmak isteyen insanlar toplastılar. Sabetay evinden çıktı ve kalabalığa baktı ve hemen ilahi söylemeye başladı: "Tanrı'nın sağ eli yücedir; Efendimizin sağ eli cesurdur." Halk da ona katıldı. Sonra sancak açıldı ve vakur geçit alayı caddelerden geçip Kadı'nın evine vardı. Kalabalık şaşırtıcı bir sessizlik içinde dışarıda beklerken, yanına aldığı tek kardeşiyle birlikte Sabetay içeri girip görüşme talebinde bulundu. Arapçayı akıcı bir halde konuşabilmesine rağmen Kadı'ya İbranice seslendi ve kardeşini tercüman olarak kullandı. Açıkçası Kadı onu kabul ettiğinde Sa-

betay ilkin bir parça utandı ve ne diyeceğini bilemedi. Fakat çok geçmeden kendisine düşman kesildiklerini sandığı bir dizi insan saydı ve onları Hükümdara hakaret etmekle suçladı. Kadı suçlamaları kaydetti ve saldırganları cezalandıracağını söyledi.

Bunun üzerine Sabetay'ın suçladığı Yahudiler ciddi para cezasına çarptırıldı. Öte yandan Sabetay'ın kendi dostları bile böyle bir suçlamanın çirkin olduğunu düşünmekten kendilerini alamayıp onu yanlış tanıklıkla itham ettiler. Fakat bu ithama gülen Sabetay, onların sahiden Hükümdarın, yani kendisinin gönlünü kıracak şekilde konuştuklarını ve bu yüzden cezayı hak ettiklerini belirtti. Ne var ki bu tuhaf açıklamayı kabul edenler bile, onun Türk yetkililerine şikâyetle bulunmasını affetmediler, çünkü tüm meseleleri kendi aralarında ve kendi Yahudi mahkemeleri önünde halletmek, Yahudiler arasında katı bir adetti. Fakat o sırada Sabetay buna kafa yoracak durumda değildi Çünkü söz konusu kendisi olduğunda, bayağı bir gareze dayanan bu davranışı halk arasında nüfuzunun ve prestijinin artmasına yol açmıştı. Görüşmeden sonra Kadı'nın evinden ayrıldığında, kalabalık hâlâ dışarıda bekliyordu ve Sabetay'ın yüzündeki ışıltılı memnuniyeti görünce, onu şarkılar ve alkışlarla selamladılar. Çok geçmeden yeni bir söylence kulaktan kulağa yayıldı. Bunun nasıl meydana geldiğini kim söyleyebilir? Güçlü ortak bir inanç etrafında kenetlenmiş her insan topluluğunda, yalancı olan biri hep var mıdır ya da kitlenin duygusal gücü birine olan biteni şiirsel bir kurgu içinde anlatmak için ilham mı verir? Yoksa onlar, sırf Mesih örneğinin peşinden gidip arzularını öylesine emin ve sağlam bir şekilde ifade etmişler ki, bu ifadeler gerçek mi sayılmış diyebiliriz?

Hangisi doğru olursa olsun yeni söylencenin etkisi şu oldu: Sabetay, Kadı'nın görüşme odasına girdiğinde orada kimse yoktu. Ve hiç gürültü patırtı çıkarmadan Kadı'nın makamına oturdu ve Kadı geldiğinde de ayağa kalkmadı. Üstünlüğünü göstermek için alay edercesine Kadı'nın cübbesini ayağının altına attı. Kadı karşılık vermeye cüret edemedi ve Sabetay konuşmaya başladığında ağzından alevler çıkıyordu. Öyle ki Kadı'nın sakalı tutu-

şacak ve odada yangın çıkacak gibiydi. İki adamın arasına ateş-ten bir sütun dikilmiş gibiydi. Derken Kadı, Sabetay'ın kardeşine dönüp onun bir insan değil Tanrı'nın meleği olduğunu söyleyerek Sabetay'ı alıp götürmesini rica etti.

Bu mucizevî söylenceye canı gönülden inanmayanlar bile, Kadı'nın Sabetay'ı kabul etmesinin, onu dinlemesinin ve Mesihlik iddiasından dolayı onu yargılamadan serbestçe gitmesine izin vermesinin dahi, bir mucize olduğunu kabul ediyorlardı. Bu görüşte olanlar inançlı gerçekçilerdi.

Sabetay düşmanlarına ilk saldırısını gerçekleştirdikten sonra resmi mahkemeye başvurmaya devam etti. Bunu yaparak gerçekleştirdiği pek çok yeniliğe bir yenisini eklediği için halk arasında müthiş bir şaşkınlığa da yol açıyordu. Kadınların içeri girip yanında oturmalarına izin vermişti ve onlarla babacan bir ses tonuyla, bilgece ve nazik bir şekilde konuşuyordu. Gerçi kadınlarla bu çeşit birliktelik kesinkes yasaklı değildiyse de, geleneğe tersti. Yahudiler arasında şimdiye değin gelen adabı muaşeret kadınlarla erkekleri ayırıyordu. Ama Sabetay buna uymadı. Kadınları erkeklerle eşit kıldı ve hatta Tevrat okunurken ve onlara iyi dileklerde bulunurken kadınların Almemor'a çıkmasına izin veren bir idare şeklini başarıyla kurdu. Böylece kadınlara sağladığı hürriyet Sabetay'ın sözü geçtiği sürece yaşadı. Sarah'ın da bunda payı vardı. Nitekim o hiç kuşkusuz geleneğin prangalarını kırmış ve kadınlarla erkeklerin sokaklarda, yürüyüşlerde ve bayramlarda açıkça yan yana olmalarını sağlamıştı. Bu bayramların doğası gereği, masadaki neşeyle manevi ve dinsel coşku tuhaf bir biçimde karışıyor ve kadınların varlığıyla çarpıcı bir değişime damgasını vuruyordu. Böylece aldıkları haz daha insani, daha hakiki ve daha içten oluyordu ve gerçekleşen reform kitlelerin yeni bir devrin şafağına tanıklık ettiklerine dair inancını artırıyordu. Tarihte ilk kez kadınlarla erkeklerin birlikte dans ettikleri görülüyordu. Hayata yeni bir ruh gelmiş, tüm ölçülülüğü, tasayı ve kuruntuyu bir kenara atmıştı. Sarah duygusal yakınlık duyduğu her adamla ilgilenerek diğer kadınlara örnek oluyordu. Onu böyle davranmaya Sabetay'ın teşvik

ettiği yönündeki düşmanca ithamlar hiçbir surette gazezci bir uydurma olarak görülmemelidir. Başka her şeyi hevesle anlatıp Sarah'ın yaşamının ayrıntıları söz konusu olunca derin bir sessizliğe gömülen, o döneme ait kayıtlar, derleme yapanların utandıklarını ve gerçeği söylemekten çekindikleri açıklamasıyla ancak izah edilebilir.

Sabetay söz konusu olduğunda, onun kadınlara yönelik tavrı kişisel bir tatminden kaynaklanmıyordu. Sırf güç kazanma arzusunun bir sonucuydu. Onlarla ilgilenerek erkekler üzerindeki etkisini perçinliyor ve davasına taze bir unsur katıyordu. Bir adamın boşanmış karısıyla konuşmasını ya da aynı çatı altında durmasını yasaklayan dinsel hukuka rağmen, Sabetay kendisinden boşanan iki kadınla sürekli görüşmek suretiyle güçlü bir etki bırakıyordu. Onun yüce amacı her şeyi haklı çıkarıyordu. Ve bu amaç Sabetay'ın kendisinin de belirttiği gibi, kadınların tam anlamıyla özgürlüğe kavuşmalarını sağlamaktı. Onların hâlâ Havva Ana'nın ilk günahının ceremesini çektiklerine işaret ediyor ve kendilerine yüklenen şu laneti hatırlatıyordu:

“Bunun üzerine kadına şöyle dedi: ‘Acını fena halde artıracam ve seni hamile bıraktıracam; acı içinde dördüncü çocuğu doğuracaksın; arzuların kocana bağlı olacak ve o seni yönetecek.’”

Bu ilahi lanet noktasından bakılacak olursa Mesih onları özgürleştirmek istiyordu. Bunun için dünyaya gelmişti. Âdem'in günahını silip erkekleri kurtuluşa erdirdiği gibi kadınları da kurtarıp onları mutlu edecekti. Kadınlar ona kulak verdiler ve yaşamlarında ilk kez üzerlerindeki baskının ve köleliklerinin farkına vardılar. Ve gözlerinde yaşlarla, gündelik hayattaki kısıtlamaları kaldırıp yaşamlarına renk kattığı gibi, doğanın dayattığı yükümlülüklerden de onları kurtarmayı vaat eden bu adama umutla inandılar.

Çok geçmeden kadınların harekette aktif rol aldığı ortaya çıktı. Zaten bazen devrim durumlarında kadınlık içgüdüleri erkeklerin düşüncelerine ve itici güçlerine katkı yapar, özgürleştirebilir.

rici ve harekete geçirici bir unsur olur. Aslında Sabetay'ın düşmanlarına karşı yürüttüğü kampanyaya damgasını vuran olaylar devrimci bir niteliğe sahipti. O sıralarda tüm şehre sözünü geçiriyordu, düşmanlık ya da dostluk bildiren her ifade kulağına ulaşıyor ve düşmanları susturmada her yolu mubah sayıyordu. Kadı'ya başvurmasına ya da jurnalcı gibi davranmaya artık ihtiyacı yoktu. Zira artık düşmanlarına kara çalacak muhafızlarından oluşan bir fanatik yandaş grubuna sahipti ve kinci bir diktatör gibi, bir şekilde şüpheli ya da ona düşman görünen herkesin üzerine bu grubu saldı. Sözgelimi tüccar Nachman Gazze, Mesih'i onaylamadığını ifade edince, kalabalık bir çırpıda onun evine saldırdı. Ancak zamanında saldırı haberini alan adam İskenderiye'ye kaçtı. Aynı şekilde Solomon Algazi de kopmak üzere olan dehşetengiz felaketten kendini zor kurtarabildi.

Diğer bir düşman da ünlü âlim Aaron de la Papa'ydı. Açıkçası sadece dinsel fikir ayrılıklarından kaynaklanmayan taşkın düşmanlığını gizlemeye gerek duymamıştı. Sabetay'ın Yahudiliğin belası olduğunu ve ona yapılacak en iyi şeyin hapse atmak olduğunu apaçık beyan etmişti. Onu Reuben'le kıyaslayıp sahtekâr olduğunu belirtmişti. Mesih geldiğinde onu canı gönülden karşılayacağını ama Mesih'in Sabetay olmadığını dile getirmişti. Sabetay en çok da bu düşmanını ortadan kaldırmak istiyordu ve halkın öfkesini onun üzerine çekerek bunu yapabileceğini düşünüyordu. Bu sayede şehrin manevi liderine karşı doğrudan tepki verme korkusu olmadan, halkın öfkesini kendi kontrolü altına alıp bir silah gibi kullanıp kullanamayacağını da görmek istiyordu. Her halükarda, şimdi tüccar Chaim Pegna'nın pek yakında başına gelecek şey, kin ve öç oyununun bir provası gibi görünüyordu.

Tüm bu dinsel kargaşa içinde Chaim Pegna, Sabetay'ın Mesih olmadığını ve kanıtlar ve belgeler bir yana dursun, Kutsal Kitap'ta anlatılan tek bir işareti bile taşımadığını ilan etti. Sabetay bunu duydu ve adamlarının derhal Pegna'yı zorla ikna etmesi ya da başka yere sürmesi için Sabetay'dan küçük bir işaret almaları yeterdi. Ama Pegna dik başlıydı. Ne tartışmaya gir-

meye ne de kaçmaya niyeti vardı. Evini sağlama aldı ve evin içinde kendisinin etrafına siperler yerleştirdi. Sonuna kadar direnmeye hazırdı. Ne var ki halk da inatçıydı ve Pegna'nın etrafındaki kuşatmayı yarıp evi taşta tuttular. Taşmış öfkeleriyle evi yakıp Pegna'yı öldürebilirlerdi. Fakat kış mevsimiydi ve günlerden cumaydı. Güneş erken batmış ve Sabbath günü başlarken halk kuşatmayı kesip sinagoga gitti. Siperlerin ardından çıkan Pegna da ibadet etmek için Portekiz sinagoguna gitti. Ertesi gün de bu kutsal günde şehir sakinleri arasında huzurun ve barışın muhafaza edilmesi gerektiğini düşünüp dua ayinine katıldı. Zaten Sabbath günü başladığında halkın tavrı da bu yöneydi. Ama yanılıyordu. Artık uğraşması gereken tek şey halk değildi, öfkeden deliye dönmüş histerik bir adam başına bela olacaktı. Sabetay ağırbaşlı bir şekilde ibadet ederken, Pegna'nın Portekiz sinagogunda olduğunu ve hâlâ düşmanlık beslediğini duydu. Sabetay hemen Portekiz cemaatinin liderine bir mesaj göndererek, Chaim Pegna'yı sinagogtan çıkarmasını emretti. O zat da yanındakilerle kısa bir istişare yapıp Sabetay'a bir mesaj gönderecek, isteğini reddettiğini ve bir adamı ibadetten kovmaya haklarının olmadığını belirtti.

Sabetay bunu duyunca tüm kontrolünü yitirdi. Birisinin kalıp da kendisine ret mesajı göndermeye cüret etmesi onu deliye döndürmüştü. Hışımla ayağa kalktı ve beş yüz insanı ardına takıp sokağa fırladı. Sabbath günü kutsaldı ama Mesih'in otoritesi ondan daha kutsaldı! Öfkeden çılgına dönmüş bir halde Portekiz sinagoguna gittiler ve uzaktan gelen gürültüyü duyan sinagogdakiler kapıları kilitlediler. Sabetay yumruklarıyla kapıya vurup içerideki cemaate Pegna'yı teslim etmesi için delice bağırdı. İçeriden Pegna'nın orada olmadığı cevabı geldi. Sinagogun çatısından kaçmıştı. Sabetay biraz bekledikten sonra kapıyı yüzüne kapatmalarının gerekçesinin olmadığını söyledi. Girmekte ısrar etti. Bunun üzerine "Hayır, biz ibadet ediyoruz ve hiçbir tartışmaya girmek istemiyoruz" cevabı geldi içeriden.

Kızgınlıktan yüzü solmuş Sabetay yandaşlarına döndü, balıkçılar, esnaf, kayıkçılar, avizeciler ve tavukçulardan oluşan

sıradan bir topluluğa. Anlamışlardı. Birden baltalar ve satırlar ortaya çıktı. Mesih bir balta aldı ve kapıya baltayla vurmaya başladı. Kalabalık darbelerle parçalanan kapıdan içeriye akın etti.

İçeride, güne ve mekâna karşı sergilenen böyle bir saygısızlıktan dolayı korkuya ve dehşete kapılmış bir cemaat vardı. Fakat Sabetay'ın bu tür duyarlılıkları umursadığı yoktu. Tek bildiği, Pegna'yı teslim etmeye yanaşmamış bu insanların arasında gizli bir düşmanın bulunduğuydu. Kürsüye çıktı ve öfke kustu. Ne tür bir ibadetti bu? Burada hangi dualar okunuyordu? Meşru dualar olamazdı onlar. Bundan böyle sadece *kendi* duaları okunacaktı burada. Gelenegün kutsallığı mı? Cebinden Tevrat'ın ilk beş kitabının yer aldığı bir külliyat çıkardı ve havaya kaldırdı. Bu kitap tüm Tevrat'tan çok daha kutsaldı. Düdük çalacakmış gibi ellerini ağzına götürerek gözleriyle ortamı süzdü ve başını havaya kaldırdı. Derken birden durumu kavradı ve kitaba safça ve yanlış bir yorum getirerek, onu, aklına gelen İsa düşüncesiyle tarihsel benzerlik içinde değerlendirdi. *Jeshu hanozri*'nin tefecilerin arasında Kudüs'teki Tapınakta belirlediği manzara mı gelmişti aklına? Kendisinde İsa'nın şahsına ve yazgısına benzerlikler mi bulmuştu? Dışarıdan bir gözlemci birdenbire ötekini anlamış mıydı? Bu noktada, gücünün zirvesindeyken, zulüm ve şehitlik düşüncesine yenik düşmüştü. İsa'yı savunmak istemiyordu, çünkü çevresinde İsevi olmayanlar gerçek Mesih'in zaten geldiğini belirterek Yahudilerin Mesih beklentisine karşı çıkmışlardı. Yine de bu noktada dışarıdan bir gözlemci diğeriyle yüz yüze gelmiş, zulüm görmüş bir adam acı ve ıstırap ve zulüm görmenin verdiği duygudaşlıkla diğeriyle bir olmuştu. Gözlerini havaya kaldırarak şöyle haykırdı: "Nazarethli İsa size ne yaptı da ona o kadar kötü davrandınız? Her şeye rağmen onu peygamberlerden biri sayıyorum!"

Daha sonra yine öfkeyle doldu. Duygularını apaçık ifade etmesi gerektiğini düşündü ve düşmanlarının, özellikle de hahamların isimlerini bir bir saydı. Onlara domuz, tavşan, deve, porsuk ve Tevrat'ın ilk beş kitabında, Leviticus kitabında geçen mundar ve yenmesi günah olan diğer hayvan isimleri gibi küçük düşü-

rücü lakaplar taktı. O insanlara yemeleri için mundar hayvanlar etinin verilmesi gerektiğini bağırarak söyledi. Sonra Kutsal Muhafazaya gidip, Tevrat yazmalarını çıkardı ve onları sinagogun içinde dolaştırarak İspanyol prenses Melisselda'nın şarkısını söyledi. Ve orada bulunanların bazıları ona hayran hayran bakınca, bu şarkının Mezmurlar ve Süleyman'ın Şarkısıyla eşdeğerde olduğunu sadece kendisinin yani Mesih'in onun gizli anlamını kavrayabildiğini açıkladı.

Sonunda ona meydan okuma cüretini gösteren tek adam Benveniste oldu. Ona doğru adım atarak, gerçekten Mesih olduğunu kanıtlatan hangi sağlam delillere sahip olduğunu sordu. Sabetay muğlâk cevap verip, İzmir'in en zeki âlimlerinden biriyle halkın önünde tartışmaya girmekten kaçındı. Orada yapması gereken şey, bir güç gösterisi miydi? Gururlu bir şekilde başını geriye yaslayıp yıllar önce burada kendisine verilen cezaıyla, aynı korkunç lanetle, aforozla Benveniste'ye cevap verdi. Sonra da yandaşlarıyla birlikte Benveniste'yi sinagogtan kovup, yarın kendisinden özür dilemesi gerektiğini aksi halde ona deve eti yedireceğini haykırdı. Bu olay onun aşırılığa duyduğu iştahı bir süre tatmin etti ve birkaç kişiyi çağırarak Tanrı'nın tam ismini söylemelerini emretti. Sonra da sinagogtan ayrıldı. Takipçileri Mesih'in gücünden ve yaptıklarının gizemli anlamından derinden etkilenmiş halde peşinden gittiler. Onlar âlim değildi. Deliller ve alıntılar onlar için hayati önem taşımıyordu. Hepsi işittikleri ve gördükleri şeylere inanmaya çoktan hazırды. Portekiz sinagogunda gerçekleşen bu olay Sabetay'ın yandaşlarının sayısını epey artırdı. Nitekim kitleler üzerindeki etkisinden korkan insanlar artık ona katılmaya başlamıştı.

Olayların seyrini kavrayan ilk kişi Aaron de la Papa oldu ve Sabetay'a karşı uzaktan mücadele yürütmek için geceleyin İzmir'den sıvıştı. Böylece, Sabetay'ın şehirdeki tek Yahudi düşmanı ortadan kaybolmuş oldu; hâlâ başka düşmanları kalmış olsa bile düşmanlıklarını apaçık göstermeye cesaret edemiyorlardı. Artık halk uzun bir kortej halinde hediyeler ve bağlılık

gösterileriyle önünden geçiyordu, tüm amaçları gücü elinde tutan bu kişinin gözüne girmeye çalışmaktı.

Ne var ki dostlarının çekingen bir halde ona yönelttikleri Portekiz sinegogundaki davranışıyla Sabbath gününe saygısızlık ettiği şeklindeki suçlama hâlâ geçerliliğini koruyordu. Civarda bir yerde kalan La Papa cemaate gönderdiği bir mektupla herkesten önce Mesih'in Yasaya uyması ve hiçbir surette onu çiğnememesi gerektiğini bildirdi. Sırf bu nedenle İzmirli bu zatın Mesih olamayacağını ilan etti. Bunun üzerine Mesih omuzlarını silkip kendisinin Yasanın üstünde olduğunu ve eylemlerinin zavallı beyinlerin kavrayamayacağı bir önem ve anlam taşıdığını kendinden emin bir ifadeyle belirtti.

Bu zavallı beyinler arasında, Sabetay'ın, yüce makamına yaraşmadığını söylediği la Papa da vardı. Aynı gün, Yahudi takvimine göre 9 Tevet'te, yani 17 Aralık 1665'de, Sabetay bir karar çıkararak Aaron de la Papa'yı görevinden aldı ve onun yerine Benveniste'yi atadı. Oysa bu zat, gizli toplantıda Sabetay'a ölüm cezası verilmesi için çaba göstermiş, Sabetay'ın deve ve domuz lakaplarını takarak aşağıladığı ve ona karşı büyük Cherem'i ilan ettiği kişiydi. O halde bu karar bir hata mıydı? Ya da incelikli büyük bir jest mi? Hayır! Sırf Sabetay'ın ilginç siyasetinin bir örneğiydi. Sinegogta kopardığı fırtınanın bariz başarısından memnuniyet duymuş olsa da, daha sonra, düşmanlarına bayağıca davranmanın Mesih'in saygınlığına yakışmadığını düşündü ve meseleyi yoluna koymak istedi. Dostları ona böylesine ünlü bir âlime deve, gamal ismini takarak onu neden aşağıladığını sorduklarında, eline bir fırsat geçmiş oldu. Sabetay, yalnızca gerçek deneyimlerden yoksun bir devrin hoşgörüp kabul edebileceği bir zekilikle, başlıca düşünsel ilgisi olan kelime oyunları yaparak dostlarının, söylediklerini yine yanlış yorumladıklarını ifade etti. Kullandığı kelime gamal değil ödül mükâfat anlamına gelen Ge'mul idi. Bu düşünce oyununu *Ge'miluth chassadim*'in Yahudileri gayet iyi bilirdi.

Oyunu iyi oynayana ödül verilirdi. Söylemeye gerek yok, dostları onun bu zoraki yorumunu kabul ettiler ve belki de kendilerinin sınırlı kavrayış gücünden utandılar. Ancak bundan daha ilginç olan husus, Benveniste'nin kendisine yöneltilen hakaretleri unutmaya karar vermesi ve bu yorumu benimsemesiydi. Onunla Sabetay arasında içeriği bilinmeyen görüşmeler yapıldı. Ama sonuç, Sabetay'ın insanlarla ilgilenip onları kendi tarafına çekmedeki olağanüstü becerisini doğruladı. Ertesi gün Benveniste sokağa çıktı ve Sabetay, şehirde günlük görkemli yürüyüşünü yapan bir geçit alayının önünde belirlediğinde, "Kardeşler, gerçek Mesih'e bakın!" diye haykırdı. Böylece Sabetay siyasetinin ödülünü almış ve çetin ceviz bir düşmanını kendine dost etmişti. Bu dini liderin kendilerine katıldığını ve yeniden cemaate huzur ve barış getirdiğini gören halk neşe içinde ona alkış tuttu. Şehir artık tamamen Sabetay'ın eline geçmişti ve hâlâ ona düşman olanlar yüzlerini göstermeye cüret edemiyorlardı. Şaşalı bir halk kutlamasında Sabetay, Benveniste'yi makamında ağırladı. Kazandığı kesin gücün bir göstergesiydi bu.

Her şey ondan yana gibi görünüyordu, bunu hak ettiği için değil, devrin ve o devirdeki halkın Sabetay'ın vereceklerini almak istemesinden dolayı. Böylece en zorlu düşmanı Chaim Pegna da kendi tarafına geçince yeni bir zafere imza atmış oldu. Onca tehditler, saldırılar ve zulümler bu kararlı düşmanını kazanmasını sağlayamamıştı. Ne var ki yaşadığı sarsıcı bir deneyim her şeyi değiştirdi. Sinagogtan kaçtıktan sonra kendi evine girince iki kızının yerde uzandığını gördü. Titriyorlar ve acıdan kıvrıyorlardı, ağızlarından köpükler saçılıyordu. İlk onların hasta olduğunu ya da zehirlendiğini düşündü ama çok geçmeden dinsel bir vecit hali içinde bulunduklarını ve mucizeler dönemine aitlermiş gibi kehanette bulunduklarını fark etti. Biri gayet açık bir ifadeyle "Bilge adam Sabetay Sevi'nin başında bir taçla cennette tahta oturduğunu gördüm" dedi.

Pegna bilinçdışı âlemden gelen bu sözleri işitince kollarını uzattı. İnsanın duygu ve düşünce dünyasının böylesine gizli derinliklerinden gelen bu kanıt, gerçeği ilan etmekten başka bir işe

yarayamazdı. Bunun üzerine ertesi gün Pegna, Sabetay'ın evine gidip onun karşısına geçerek "Sabetay Sevi gerçek Mesih'tir!" diye haykırdı. Ve barıştılar. Halk da, bu sapkının kızlarının onu doğru yola döndürmüş olmasından derinden etkilendi. Daha sonra bu olay büyük ölçüde süslenip püslenerek bir mucize hikâyesine dönüştürüldü ve doğru yola döndürme işi Sabetay'a atfedildi. Hikâyemiz şöyle: Leghorn'lu bir Yahudi tüccarı olan Joseph Pynas, bazı Türklerin Yahudilerin kendilerini soydukları şikâyetinde bulunduklarını duymuş. Bunun üzerine Pynas da alacaklılarının yanına gidip Türkler her şeyini almadan kendisine para ödemelerini istemiş. Ama adamın Mesih'e pek güven duymaması Sabetay'ın canını sıkmış ve ona temiz bir dayak atmaları ve Mesih'in Türklerden korkmadığını kanıtlamaları için adamlarına emir vermiş. Pynas kalabalığın evinin etrafında dolandığını görünce, korku ve dehşete kapılıp ölü gibi yere yığılmış. İnsanlar da onun gerçekten öldüğünü sanıp durumu Sabetay'a bildirmişler. Bu arada verdiği emirden pişmanlık duyan Sabetay daha sonra suçlunun evine gidip, gümüş yelpazeyle ona dokunarak bilincini ya da halkın deyişiyle hayatını yeniden ona kazandırmış. Bu hikâye Pegna ve onun yola gelişiyle alakalı olmasa bile, Sabetay'ın düşmanlarını hangi yöntemlerle dize getirip kendi tarafına çektiğine dair rivayetleri doğrulamaktadır.

Pegna'nın kızlarının yaşadığı dinsel vecit münferit bir hadise değildi. Son derece zor koşullar altında insanların manevi ve maddi yaşamlarının birbirine karıştığı, asırların ağırlığının inançlarının dar sınırlarını aşmaya başladığı, gerçeklik ile edimin göz kamaştırıcı benzerliğiyle dinsel olguları kavramak ve yaşamak için sunulan benzersiz yetinin son sınırına kadar teşvik edildiği durumlarda kaçınılmaz olarak yaşanmış bu tür pek çok hadise rivayet edilmiştir. Erkekler, kadınlar ve çocuklar vecit haline düştüler. Dört yüz kişinin kehanette bulunmaya başladığı ve gelecekte haber verdiği söyleniyor. Onların arasında, muhtemelen, gerçek ve içtenlikli bir vecit duygusundan ziyade göze çarpmak için duyulan histerik bir istekle hareket etmiş pek çok kimse vardı. Geri kalanlar, yalnızca kendilerini değil, çağ-

daşlarını da kışkırtıp korkutmuş ruhsal bir etkinin kurbanlarıydılar herhalde. Bu kişilere dair yüzlerce rivayet var ve burada bir iki rivayete yer vermek isabetli olacak.

Sözgelimi o zamanlar İzmir’de konsül olan Ricaut şunları rivayet ediyor: “Dört yüzden fazla kadın ve erkek Sabetay’ın hâkimiyetinin başlayacağı kehanetinde bulundu. Peltek konuşan çocuklar bile Sabetay, Mesih ve Tanrı’nın Oğlu laflarını gayet açık bir şekilde telâffuz ediyorlardı. Yaşları geçkin olanların yüzleri soluyor, ağızlarından köpükler çıkıyor ve İsrailiilerin mutluluğunu ve yakında gerçekleşecek kurtuluşunu haber veriyorlardı. Siyon’u ve zaferle tahtına kurulmuş Sabetay’ı gördükleri rüyaları anlatıyorlardı.”

Dinsel temalarla yüklü, kaynağı belli olmayan, o döneme ait bir Alman rivayet de benzer şeyleri anlatıyor: “Peltek konuşan çocuklar bile Sabetay, Mesih ve Tanrı’nın Oğlu laflarını gayet açık bir şekilde telâffuz ediyorlardı. Tanrı takdir ettiği için ve şeytana bu insanları kandırma yeteneği verildiği için, bir süre çocuklara musallat olundu ve onların bedenlerinden değişik seslerin çıktığı duyuldu. Yetişkinler ise kendinden geçmiş bir halde yere yığıldılar, ağızlarından köpükler saçarak İsrailiilerin mutluluğundan ve yakında gerçekleşecek olan kurtuluşundan söz ediyorlar ve Yahuda’nın aslanını ve Sabetay Sevi’nin zaferini gördüklerini beyan ediyorlardı. Eğer bunlar doğruysa, Yahudilerin sonradan kabul ettikleri gibi, ancak şeytanın düzenbazlıklarıyla gerçekleşmiş olsa gerekti.”

Evangelik bir teolog olan ve İzmir’de gerçekleştirmiş tüm bu olaylara tanık olmuş Coenen bile çevresinde olup bitenleri kabul etmekten başka çare bulamayıp, hadiseleri Jole’deki şu kehanetin gerçekleşmesine yoruyordu: “Ver bir gün gelecek, ruhumu tüm bedenlere akıtacağım; ve sizin oğullarınız ve kızlarınız kehanetlerde bulunacak.” Coenen, vecitlerin ona hakiki görüldüğü yerde şöyle diyor: “*Inder daet es is dit werck niet anders geweest dan of een konst des duyvels.*” Kuşkulu olduğu yerde de şunları

söylüyor: “*Men koster genoegsaem een gemaektheyt in merc-ken, gelijk in de Quakers van England.*”

Buna benzer bir kehaneti de Baruch de Arezzo rivayet edip onu bir Jeshurun’a atfediyor; söz konusu kehanet sürekli tekrarlanan coşku dolu bir dizi tutarsız sözden ibaret ve sözlerin arasına günlük dualar serpiştirilmiş: “Ey Tanrım, çağrını duydum! Kral, Kralların Kralı sonsuza dek hüküm sürmeli. Duy Ey İs-rail, Efendimiz Tanrımız tek Tanrıdır. Kral, Kralımız Sabetay Sevi bir taçla taçlandırıldı. Tanrı İsrail’i korusun! Dualarımız işitildi. Derinlerden haykırdım. Ne büyük sevinç! Şimdi yaşa-yana övgüler olsun! Kralımızın tacını öne çıkarsın. Onun seçil-miş olduğuna inanmayana da yazıklar olsun! Bu devirde yaşaya-cak kadar talihli olan kutlu olsun! Tanrı’ya inanan herkese kutlu ilahi okunsun! Duy bizi, ey Tanrı, bizi kurtar! Ona tacı verdiler. Krallığı sonsuza dek sürsün. Şükürler olsun Tanrım, O iyi! Tanrı, hakikat. Mesih, hakikat. Sabetay Sevi, hakikat. Büyük sevinç sizin aranızda hüküm sürsün! Ellerini aç! Tanrı efendi-dir. Tanrı, Siyon’u özgürlüğüne kavuşturduğu için, büyük sevinç Yahudilerin arasında hüküm sürecek! Cennetin Efendisine şük-ranlar olsun, çünkü O bize bir kral verdi. Ona inanmayana ya-zıklar olsun! Krallığımızın ilahi yıldızı yükseldi. Tanrı, ben ve hayatım senin önündeyiz. Bir melek gibi Seni çağırdım. Övgü ve şan Onun adına gelenin üzerine olsun! Tanrı ıstırap gününde senin yanında olacak. Hakikat, hakikat, hakikat! Merhametinle yardım et bize, ey Tanrı! Şeytanca bir niyet yok. Tanrı duamı işitir...” Ve böylece anlam ve coşku dolu bir İbraniceyle sözler sürekli dört ya da beş kez tekrarlanarak devam ediyor.

İzmir’deki bu kargaşanın içinde, kendi dünyalarına hapsola-rak, kendilerine önemli gelen şeyleri akıllarından çıkarıp, bü-yük bir kayıtsızlıkla gündelik yaşamlarının sıradan meşgalelerini ihmal ettiler. Şevkleri, Mesih çağının şafağının onların manevi hazırlıkları açısından bazı önemli özel taleplerde bulunduğunu unutturmadı onlara. İnançlarına canı gönülden sarıldıklarından kendilerini fevkalade bir gayretle dini görevlerini yerine getir-meye adadılar. İnsanın Tanrı’ya, diğer insanlara ve topluma karşı

işlediği günahı, onu alçaltan ve Tanrı'nın gözünde değersiz kılan sefil egoizmle dolu herkesin işlediği günahı biliyorlardı. İnsanın komşusuna, tanıdıklarına ve genelde dünyaya yönelik sevgisinin tüm acıların, mutsuzlukların ve sıkıntıların kaynağı ve kökeni olduğunu da biliyorlardı. O yılın kutsal bayramlarının temelinde yatan düşünce, kefareti düşüncesi, bu insanları tarihte özel bir konuma yerleştiren bu düşünce artık hayata geçecekti. Bunun için geleneklerinin onlara öğrettiği tüm yollarla mücadele ettiler, her ne surette olursa olsun kefaretlerini ödediler. Kadınlar, erkekler ve çocuklar dua ettiler, oruç tuttular. Bazen öylesine aşırıya kaçtılar ki bazılarının bendeleri zayıf düştü ve öldüler. Her türden nefis terbiyesi ve yoksunluğu yaşadılar. Kışın ortasında, buz gibi soğuk deniz suyunda bile her gün sembolik abdestlerini aldılar. Henüz doğmamış tüm canların doğması gerektiğine inanarak çok sayıda çocuğu birbiriyle evlendirdiler ve böylece kurtuluş gününün şafağının önündeki tek engel de ortadan kalkmış oldu. İster zengin ister fakir olsunlar ihtiyaç sahiplerine, Mesih'e ve Kudüs'e bağışta bulundular. İşlerini ve uğraşlarını ihmal ettiler. Daha fazla para kazanmak istemediler, çünkü maddi olan her şey artık anlamını ve amacını yitirmişti. Evlerini, dükkânlarını ve eşyalarını satmaya başladılar, zira Kudüs'e yapacakları yürüyüşte onları yanlarına alamazlardı.

Manevi kurtuluşa ermek için tüm güçleriyle mücadele ettiler ve zaman zaman içlerinden biri özgürlüğüne kavuştuğu ve affedildiği duygusuna kapıldı aniden. Uçsuz bucaksız bir neşe içindeydiler. Yeni bir dünyaya girmiş ve artık iyi ve kötü kavramlarının geçerli olmadığı bir dünyanın eşiğinde duruyorlardı. Şimdiye değin yasayla katı şekilde sınırlandırılan ve dine aykırı olan, ister şarkı söyleme ister dans etme, ister lüks içinde bayram yapma isterse de serbestçe cinsel iştahı tatmin etme olsun artık yaptıkları her şey günahtan arınmıştı. Yasasız kaldıkları için artık serbesttiler. Kurtuluş onları, sonradan hareketin bütünü çöküşünün onları, üzüntünün derinliklerine batırdığı zamandaki gibi davranmalarını sağlamıştı. O zaman bile sefahat

sürüp dizginsiz davrandılar, çünkü kurtuluşun ancak günahın derin uçurumundan doğabileceğini tahayyül ediyorlardı.

İzmir'in diğer insanları ve Avrupalı tüccarlar genelde pasif olsalar da olan biteni ilgili gözlerle izliyorlardı. Yahudilere karşı besledikleri dinsel yakınlık onları aksi yönde bir tavır benimseye zorladı. İlk başta hareketin en azından uzun bir süre için ciddi bir yapı kazanmayacağını sanıyorlardı. Ama sonunda maddi çıkarlarının bundan etkilendiğini gördüler. Ticaret kötüye gidiyordu. Komisyoncular, tercümanlar, tüccarlar, zanaatkârlar, kayıkçılar, balıkçılar ve esnaf çalışmayı bırakmıştı. Bunun sonucunda ticaret felç olmuştu. Ve insanlar çalışmaya zorlanmadığından onların aylıklığının nedenini ortadan kaldırmanın yolları bulunmalıydı. Özellikle Türkler hareketin daha ciddi felaketler doğurmasından endişe ediyorlardı. Keza Sultan'ın tahttan indirilmesi alenen tartışılmaya başlanmıştı.

Sonunda ileri gelen vatandaşlardan oluşan bir heyet Kadı'nın huzuruna çıkıp, ondan ticareti rayına sokmasını ve karışıklıkları önlemesini istediler. Kadı olan biteni gayet iyi biliyor ve onaylamıyordu, ama şimdiye değin hoşgörülü bir tavır takınmıştı, çünkü ne yapması gerektiğini bilmiyordu. Durum son derece çetrefilliydi, zira tüm Yahudi topluluğunu hapse atamazdı ve eğer Mesih'i hapse atarsa Yahudiler hapishaneyi basardı. Yine de ertesi gün cemaatin hahamlarını huzuruna çağıracağına söz verdi. Hahamlar Kadı'nın isteğine boyun eğip huzuruna çıktılar. Başlarındaki Benveniste heyecanlı ve rahatsızdı, ama olayların seyrinin kendilerini haklı çıkardığından emindi. Kadı bunu hemen anladı ama bu, onun işini kolaylaştırmadı. Hahamlara uzun bir söylev verdi. Halk hareketiyle ilgili tüm endişelerini dile getirdi. İster haklı ister haksız olsun Sabetay Sevi'nin Mesih olduğuna henüz inanmasa da iddialarını hafife almak istemiyordu. Zira her şeyden önce Türkler de inançlı bir millettir ve Yahudilerle ortak atalara ve peygamberlere sahiptiler. Şunları söyledi: "Bizler Tanrı'nın yasalarına isyan etmeyiz. Dünyanın sonunda bir Mesih'in geleceğini ve ona itaat etmemiz gerektiğini biliyoruz. Bize onun seçildiğini kanıtla. O zaman onu kabul ederiz.

Onu buraya getir, bir sınav yapayım. Sınavı geçerse onu tah-tıma bile oturturum. Ama beni ikna edemezseniz...” Bu sözü-nün ardından, çok ciddiye alınacağını sanmadığı bir dizi bunca tehtdit savurdu.

Sabetay’ın karşısına çıkacağını ummuyordu. Zaten Sabetay’ın da onun davetine icabet etmeye niyeti yoktu. Hahamlar Mesih-lerine götürecekleri emirlerden dolayı utanmışlardı. Öte yan-dan halk büyük coşkuyla dolmuştu, çünkü böylece harika mu-cizelere tanık olmaları için bir fırsat doğacağını umuyorlardı. Sabetay’ın gizli düşmanları da başka nedenlerden ötürü buna se-vinmişlerdi. Sabetay’ın evinin önünde büyük bir kalabalık top-landı. Kalabalığın içinde, ona kalpleriyle olduğu kadar yumruk-larıyla da hizmet etmeye hazır sadık işçiler göze çarpıyordu. Bu koşullar altında Sabetay olayların akışını istediği gibi belirleye-cek bir konumdaydı. Fakat o meseleyi son derece basit ve ileride görüleceği üzere kalıcı bir şekilde çözdü. Kadı’ya boyun eğip, onun önünde söylentiye göre uzun zaman önce sergilediği mu-cizeleri tekrarlamak yerine, halka uzun bir konuşma yaptı. Gö-rünen sahnenin ardında aç gözlü bir iblisin ona eziyet ettiğini ve huzurun tesis edilmesi için o iblisin yatıştırılması gerektiğini üstü kapalı söyledi.

Bu, zengin destekçilerinin hemen anlayıp gerekeni yaptık-ları bir imaydı. Parayı Mesih’e vermek yerine Kadı’ya götürdü-ler, Kadı da kabul etti.

Türkler bu olayı öğrendiklerinde fena kızdılar ve tekrar Kadı’nın huzuruna çıkıp, bir kesin uyarı vererek Yahudilere karşı önlem almasını istediler. Kadı da Yahudilerden para al-masının onlara karşı önlem almaktan kaçınacağı anlamına gel-medliğini ısrarla belirtti. Fakat sorumluluğunu üstlenemeyeceği için onlara karşı sert önlemler almayı reddetti, çünkü Yahudiler şehirde çoğunlukta ve Kadı başa çıkamayacağı bir isyana yol açmaktan korkuyordu. Ve en azından şimdilik Yahudilere göz-dağı verme düşüncesiyle kendini teskin etti. Yine de İstanbul’a derhal bir rapor gönderip gerekli talimatları isteyeceğine dair

Türklerle söz verdi. Ve iyi niyetiyle birlikte tüm sorumluluktan kurtulmak istemesinin bir göstergesi olarak, Sabetay'a üç gün içinde İstanbul'a gidip Sadrazam'la bizzat görüşmesini emretti.

Sabetay bu emri kaale almadı. Bu arada Kadı'ya karşı kendi konumu, şehirde dolaşan yeni mucize rivayetleriyle sarsılmaz ve nihai bir şekilde belirlenmişti. Söz konusu rivayetlere göre, Kadı'nın Mesih'e karşı son davranışının sonucu olarak, İbrahim ata, İlyas peygamber ve Esther'in bakıcı babası Mordecai bir gece Kadı'ya görünmüşlerdi. İlyas ateşten bir sütuna yaslanmıştı. Kadı hemen yatağından kalkıp bu üç zatı oturmaya davet etti. Onlar da oturdular ve ateşten sütun Kadı ile misafirleri arasına geçti ve öylesine korkunç bir ateş yaydı ki neredeyse Kadı'yı yakacaktı. Bunun üzerine Kadı ateşi söndürmesi için peygambere yalvardı. Bunun üzerine İlyas hemen ateşi söndürdü ama Yahudilere karşı adım atmaması ve onların aşağılanması için vermemesi konusunda Kadı'yı tembihledi. Kadı da bunun için söz verip sözünde durdu.

Halk bu tür tuhaf ve harikulade şeylerin her yerde gerçekleştiğini gördüğünden, mucizeler ortalıkta kol geziyor gibiydi. İnsanlar sürekli bir şeyler görüyorlar ya da garip olgulara rastlıyorlardı. Örneğin bir adam gün ortasında bir tarlada ateşten bir sütun görmüştü; bir başkası aynı şeyi geceleyin görmüştü. Üçüncü bir kişi ayın ateşlerle çevrili bulutlardan doğduğuna şahit olmuştu. Başkaları gökyüzünün yarılp alevden bir geçidin belirdiğini ve geçitte başında tacı olan bir adamın durduğunu ve yüzünün Sabetay Sevi'nin yüzüne benzediğini görmüşlerdi. Başka bir adam kumsalda yürürken bir yıldızın gökyüzünden denize düştüğüne, sonra da tekrar yükselip geldiği yere döndüğüne tanıklık etmişti. Ne var ki tüm bu olaylar gayet inanılır gibi görünüyordu, çünkü Joel'de bahsedilen kehanetlerin gerçekleşmesinden başka bir şey değillerdi: "Gökyüzünde ve yeryüzünde harikulade şeyler göstereceğim, kan, ateş ve dumandan sütunlar. Tanrı'nın dehşetengiz ve büyük günü gelmeden önce güneş karanlığa, ay da kana boğulacak."

Böylece, mucizelere ve zihnin bir şekilde hastalıklı haline inanmaya hazır olmak, bir halkın tarihsel geleneklerinin şimdiye değin yarattığı en sevilen zatlardan birinin, hayal dünyalarında müşfik bir şekilde en yüksek yerde tuttukları zatın –yani Kral Ahab zamanında yaşamış İlyas peygamberin- kaçınılmaz şekilde tezahür etmesine yol açtı. Yahudilere göre İlyas ölü değildi; sadece dünyadan alınmış ve ateşten bir saltanat arabasıyla gökyüzüne kaldırılmıştı, oradaki görünmez varlığını asırlar boyu her yer hissetmişti. Bu güne değin, Yahudiler hamursuz bayramının ilk iki akşamında masada bir yerin boş bırakılarak yapılan alegori, Yahudi çocuklarına hayranlık vermiştir. Sandalyenin önüne bir bardak şarap koyulur ve şarkıların ve okumaların ortasında İlyas'ın gelmesi için kapı açılır. Onun içeri girdiği ve görünmeden şarabı içtiği ve varlığıyla bayramı kutladığı ve Yahudi bir çocuk sünnet töreniyle ahde kabul edildiğinde İlyas'ın her zaman orada bulunduğu kabul edilir. Yahudilerin hamursuz bayramında, Mısır'dan çıkış anılır ve Kutsal Topraklara yeni bir çıkış ümidi duanın son sözlerinde dile getirilir: “*Le's shanah habah bi' jerushalaim* –Gelecek yıl Kudüs'te olacağız.” Ve bu büyük kurtuluş gününe, Mesih'in gününe, geleneğe göre İlyas önyak olacaktır. O ortaya çıktığında büyük gün başlamış demektir.

Bu nedenle o şimdi ortaya çıkmış ve pek çok insan onunla karşılaştığını ilan etmişti. Bir kadın onu rüyasında görmüş, bir başkası Cuma günü yaşlı, tuhaf bir adamla karşılaşmış ve adam ondan sadaka istemişti. O İlyas'tı! Her şekilde ve kılıkta ortaya çıkabiliyor ve genelde görünmez oluyor, ancak bir şeyin vuku bulmasıyla orada tezahür ediyordu. Fakat halk onun orada olduğunu bildiğinden, her masanın etrafında bir sandalyeyi boş bırakıp önüne yiyecek koyuyordu. O da gözlerle görünmeden masaya katılıyordu. Onun görünmez varlığına hevesli bir adam geceleyin de masanın öylece kalmasını emretmiş ve ertesi sabah şarabın tamamen içildiğini görme şansına ermişti. İlyas şükranda bulunmak için kadehi zeytinyağıyla doldurmuştu. Solomon Carmona'nın evinde gerçekleşen hadiseye ilişkin rivayetler her yere yayıldı. Bir gün, bu adam bazı arkadaşlarını ögle ye-

meğine davet etti; masaya oturduklarında içlerinden biri duvarı süsleyen kalay alaşımı güzel parlak tabaklara bakınca yüzünde sevinçli bir gülümseme belirdi. Ayağa kalktı ve duvara doğru derin bir saygıyla başını eğdi. Kalay alaşımı tabakların parlak yüzeyinde İlyas'ı görmüştü. Diğer adamlar da ayağa kalkıp başlarını eğerek selam verdiler.

Bu tür hadiseler inançlı kimseler üzerinde son derece etkili oldu. Bu etki, somut sonuçlara yol açmış, aynı ölçüde harikulade başka bir olayla arttı. Olayın İstanbul'da yaşandığı rivayet edilir. Buna göre İstanbul'da bir adam caddede yürürken Türk olduğunu sandığı bir adamla karşılaşmış. Yabancı'nın onunla konuşması üzerine adamın İlyas olduğunu fark etmiş. Peygamber ona Tevrat'ın esaslarını uygulamasını öğütlemiş ve Leviticus Kitabındaki şu emre dikkatini çekmiş: “Saçınızın uçlarını düzeltmeyin ve sakalınızın uçlarını bozmayın.” İşte bu hüküm Yahudileri yaşadıkları toplumda başkalarına benzemekten alıkoymuştur. Ayrıca Sayılar Kitabında verilen emirleri de ona hatırlattı: “Onlara de ki, her nesilde elbiselerinin uçlarına saçaklar yapsınlar ve o saçakların üzerine dizbağı nişanı koysunlar.” Bu emirden sonra giydikleri kıyafetin adı *Arba kanforth* oldu ve görüntüsü, Tanrı'yı ve Onun sözünü taşıyanlarını hatırlattı hep. Bunun üzerine Yahudiler evlerine gidip, olan biteni mektupla İzmir'e bildirdiler. Mektubun kopyaları ülkenin her yerinde dolandı. Mektup İlyas'tan esin aldığı için emrin hemen eksiksiz uygulanmasını sağladı. O döneme ait bir belgede olayın ayrıntıları anlatılıyor: “Türk modasından sonra onlar saçlarını kazıttıklarından, artık bunun hem rahatsızlık verici hem de saçlarının büyümesini engellediği için sağlığa zararlı olduğunu düşünmeye başladılar. Bu nedenle saçlarının her iki yanından uzun bir kâkül bıraktılar ve uçlarını şapkalarının altından gösterdiler. Böylece Kophrim (inançsız kâfirler)'den ayrılmış oluyorlardı.”

İlyas artık günün her vaktinde halkın arasında bulunuyordu. Sabbath günü bittiğinde insanlar onun için hazırladıkları şarapları evlerine döktüler, sırf o sevdiği ve bu eve bereket getirdiği için. Bazıları gizliden gizliye para keselerine birkaç damla şa-

rap damlatıyorlardı. Peygamberin gelişine hazırlık yapılırken, hahamlar cemaatlerine evlerini hemen temizlemelerini ve İbranice kitapları açık halde tutmalarını emretti. Bir adamın çok sevdiği, güzel mi güzel bir köpeği vardı ama İlyas geldiğinde evinde kirli bir hayvan görmesini istemediğinden köpeğini saldı. Bir seferinde, o günlerde adet olduğu üzere, Sabetay bir sünnet törenine davet edildiğinde, eve giren insanlara, kendisi işaret vermeden törene başlamamalarını söyledi. İtaatkâr insanlar da o işaret verene kadar yarım saat beklediler. Sonra ona bunu niçin yaptığı sorulduğunda, eve ilk girişte İlyas'ın orada bulunmadığını ve onun yarım saat sonra eve geldiğini söyledi.

O zamana ve sonraki nesle bağlı kuşkucu tarihçiler bu halka ve onun İlyas inancına, dile getirmedikleri bir küçümsemeyle yaklaştılar. Bundan sakınsalardı daha iyi olurdu. Zira dönemin Yahudilerine göre peygamberlerinin varlığı esaslı bir gerçektir, tıpkı bin altı yüz yıl önce Galilee'li Cana'da evlilik töreninde şarabın içilmiş olmasının orada bulunanlara göre esaslı bir gerçek olması gibi. Yalnızca cahil ya da zavallı zihinler mucizeleri açıklamaya cüret ederler. Onlar ruhsal bir deneyimi değiştiremezler.

Az önce anlattığımız olayların hepsi bir haftalık bir zaman dilimi içinde İzmir'de gerçekleşti ve eğer bu bağlamda bilinçli amaçtan söz edebilecekseniz, bu olaylar Mesih'in krallığının resmi açılış amacına hizmet etti. Tevet'in onu gelmişti, çok eski zamana ait bu kutsal günde Babilliler Kudüs'ü kuşatmışlardı. Bunun üzerine Sabetay halkın anlayabileceği büyük bir fikirle karşılarına çıktı. Yahudi halkın ortalıkta toplaşmaya başladığı anda, Kudüs'ün yıkılmasına ağlamanın zamanı olmadığını, zira şehri yeniden inşa etme noktasına geldiklerini bildirdi. Bu yüzden Tevet ayının onu artık anılmayacaktı.

Sabetay'ın bu resmi beyanatı üzerine "sekreteri" Primo her yere buyruklar gönderdi. Asya, Afrika ve Avrupa'daki tüm cemaatlere Kurtuluş Çağının şafağının söktüğünü ve bunun için nasıl hazırlanmaları gerektiğini söyledi. Ferrara'lı Ercole'nin, Savonarola günlerinde şehrinde yaptığı gibi, Primo da ritüeli

düzenledi. Tek bir farkla ki, Primo yenilikler getirip duaların geleneksel sırasını değiştirdi. Bu sayede insanların gündelik yaşamını olayların yeni seyrine uydurmaya çalışıyordu. Tevet'in onu yılda sadece bir kez oluyordu, ama halk günde üç kez dua okuyordu. Böylece o, Mesih'in heyecanlı şahsına daha heyecan verici ve kalıcı bir şey ekledi: Günlük rutin.

Ancak bu değişiklik bile özellikle İzmir'de öylesine canlı ve hızlı benimsenmişti ki, ertesi gün halk yeni gelişmelere hazır. Duraklamaya tahammülleri yoktu. Zaten duraklama onlara anlamsız geliyordu. Böylesine görkemli bir başlangıç kesinkes sonuna dek yoluna devam etmeliydi. Kralların Kralı onların arasındaydı ve tam krallara yaraşır şekilde şimdiye değin hiç işitilmemiş mucizeler gerçekleştiriyordu. Bir mucize duyulup bilindik hale gelince hemen önemini yitiriyordu. İnsanları tatmin etmek için, tarihlerinde daha önce hiç olmamış bir şeyi gerçekleştirmek ve umutlarını yeşertmek gerekiyordu. Bundan dolayı, Tevet'in on biriyle yirmi ikisi arasında (19-30 Aralık, 1665) Sabetay dünyayı bölüp, kardeşlerine ve en yakın dostlarına taçlar ve krallıklar dağıttı. Sabetay, kendisine ilk kez gizlice cevap verip Kutsal İsmi tastamam söyleyen Isaac Silveira'yı Kral Davud yaptı. Kendisiyle ilgili yazılı kehanetleri kaleme almış, büyük avukatı Abraham Jachini'nin krallık bilgisini, Süleyman'ın tacıyla ödüllendirdi. Eski dostu ve büyük yardımcısı Raphael Joseph Çelebi'yi Kral Joash yaptı. Masasında İlyas'ın belirttiği Solomon Carmona'yı Kral Ahab yaptı. Ulağı Mattatha Bloch'u Kral Asa, eski düşmanı Chaim Pegna'yı Kral Jeroboma yaptı. Kardeşi Elijah'ı kralların kralının kralı, yani Türk Sultan'ı makamına koydu. Kardeşi Joseph'i Yahuda'daki kralların kralı, yani Roma kralı olarak atadı.

Sabetay, taçların ve krallıkların bu dağıtımını keyfine göre yapmadığını savundu. Aksine içinde uyanan ilhamlar ve mucizeler ışığında herkese tabiatına uygun şanı verdiğini bildirdi. Topluca yirmi altı kral ve prens atamıştı; onlardan hiçbirisi dağıtımın geçerliliği ve bir gün iktidara geleceği konusunda en ufak bir şüphe duymuyordu. Ümitlerinin bu kadar çabuk gerçekleş-

ceğini beklemeyenler kendilerine verilen şerefli payenin yanına isimlerini yazdılar ve şaşkınlıklarını belli eden belgeler kaleme alıp ve mektuplarını onlarla mühürledikleri mühürler yaptırdılar. Yardımlarla geçimini sağlayan Abraham Rubio adında yoksul bir adam vardı. İnançlı desteğinden ötürü Sabetay ona Kral Josiah payesi vermişti. Adamın dostları ve tanıdıkları ise yaptığı hizmet karşılığında ona ödül olarak geleceğe bağlı bir taç yerine para verilmesinin çok daha doğru olacağı görüşündeydiler. Ve ona yüklü miktarda para önererek krallığını ısrarla satmasını istediler. Ama o tüm önerileri gülümseyerek reddetti. Kim birkaç parça altın için yakın gelecekteki şanlı krallığı verirdi ki?

Tarihte benzeri görülmemiş bu hâkimiyet dağıtımı bile halk tarafından tamamlanma olarak değil bir hazırlık tedbiri olarak değerlendirildi. Bu taçların paylaşılması beraberinde tutulması gereken pek çok vaadi getiriyordu, eğer tüm işin bir aldatma, düzenbazlık, boş bir jest olduğu ortaya çıkmazsa. Ama geçmekte olan çağın hükümdarları hâlâ tahtlarında oturuyorlar ve iktidarlarını hayata geçiriyorlardı. Bu nedenle bu iktidar onların elinden alınmalı ve gelecekteki krallara yer açılmalıydı, böylece Nathan Ghazati'nin kehaneti gerçekleşmiş olacaktı. Sonuçta Sabetay Sevi'nin ilk adımı bizzat İstanbul'a gidip Sultan'ı tahtından indirmek olmalıydı. Aksi halde tarih seyrini nasıl sürdürebilirdi?

Bu, Mesih'in hayatında en belirleyici ve çığır açıcı zamandı. Halkın bu talebinden ya da bu mantıksal sonuçtan kaçmasını sağlayacak dâhili ve harici hiçbir güç yoktu. Nathan'a ve onun kehanetlerine inanmıştı ve mucize ve kurtuluş tutkusuyla dolu halka güvenmemiş ama kendini onların ümitlerinin merkezi haline getirmişti. Bu yüzden şimdi gerçekleşmesini istedikleri taleplerin sorumluluğunu üzerine almıştı. Kaderi ona hâkim olmuş, adımlarını zorluyor, ondan sadece karar almasını değil artık eyleme geçmesini istiyordu. Aldığı kararları yerine getirmesi gerekti, ama asıl yükümlülüğü –yani eyleme geçmek- şaas verici tehlikelerle doluydu. İzmir'de pek çok insan onu destekliyordu, ama İstanbul uzak, bilinmedik ve düşman bir şehirdi. İzmir'de kalabalıklar ona yalvarıyordu ama İstanbul'da o biri-

lerine yalvaracaktı. İzmir’de ona iktidar sunulmuş ve verilmişti ama İstanbul’da iktidarı kendi çabalarıyla elde etmesi gerekecekti.

Önünde kendisini bekleyen tehlikeler olsun ya da olmasın artık başka bir seçeneği yoktu. Bu yüzden çaresiz bir şekilde ayın ilerleyen günlerinde İstanbul’a gideceğini ilan etti. En uygun zaman buydu nitekim. 1665 yılı bitmek üzereydi. Kendisinin Mesih yılı diye kabul ettiği 1666’nın gelmesi yakındı ve eşiğinde olduğu devir ondan belirleyici eyleme geçmesini istiyordu.

Halk bu haberi canı gönülden ve neşeyle karşıladı. Ama çok geçmeden neşeleri gerilimli bir bekleyişe dönüştü ve Sabetay, Tevet’in yirmi ikisinde, yani 30 Aralık 1665’de küçük bir tekneyle İstanbul’a yola çıktığında halk nefesini tutup bekledi.

IX. BÖLÜM

YANKI

İzmir'deki olayların haberleri bir ses dalgası gibi yavaş yavaş her tarafa yayıldı. Ancak havadisın ortaçağ yavaşlığından uzak bir halde yayılması dönemin şartlarına bağlanabilir. Nitekim Yahudiler o zamanlarda dünyanın her tarafını dolaşıp, mektuplar ve mesajlar taşıyorlardı. Bir haberci bir yerde durduğunda, bir başkası onun mesajını kopyalayıp sıradaki haberciye iletiyordu. Dahası Primo dünyaya iki tane resmi haberci göndermiş ve bu haberciler ayaklı postane gibi çalışarak haberleri toplayıp dağıtıyorlardı. Bu işlerinde onlara Doğu'dan Avrupa'ya uzanan yollarında, buldukları pek çok özel mektup yardımcı oluyordu. Bazen konuşma bazen de yazı diliyle içeriği aktarılan bu mektuplar başka bir bilgi kaynağını oluşturuyordu. Ve Doğu'daki Yahudi dünyası sadece havadislerden değil bir gerçek olarak hareketin kendisinden de etkilendiğinden, diğer son derece değerli ve güvenilir bir bilgi kaynağını da, ülkelerinin ekonomik çıkarlarıyla doğal olarak ilgilenen Avrupalı tüccarların ve yabancı devletlerdeki siyasi temsilcilerin gönderdikleri yazılar oluşturuyordu.

İlk başta harekete büyük ilgi gösterdiler ama şaşırtıcı ölçüde kısa bir süre geçince olan bitenler onların çıkarlarını etkilemeye başladı. Bunun nedeni, sadece, daha önce gördüğümüz gibi, işgücü kıtlığı değil ayrıca Yahudi tüccarların iş konusunda disiplinli yetişmiş olmalarıydı. Yeni girişimlere yanaşmıyorlar, borçlarını topluyorlar ve işlerini bitiriyorlardı. Mesih'e inanmayan Doğulu Yahudiler bile hareketin etkisini kaçınılmaz şekilde hissettiler ve hareketten uzak durdular. Sonuçta Doğu'daki Av-

rupa ticareti derin yara aldı ve tüccarlar ve diplomatik temsilciler olayları takip etmeye, incelemeye, bilgi toplamaya ve bu bilgileri Avrupa'ya iletmeye başladılar. Dresden'de imparatorluğun temsilcisi olarak görev yapan Herr Plettenberg şöyle dedi: "İzmir'deki tüccarlarımızın bu Kral hakkında bize hiçbir şey söylememiş olmaları, Yahudilerin ona inanmaması nedeniyle İzmir ve İstanbul'da uzun süre geri planda kalmış olmasıdır. Fakat şimdi İstanbul'a gidiyor ve gelecek Haziran'da İsrail'in kurtuluşu tüm dünyaya ilan edilecek. Venedik ve Viyana'dan gelen başka haberler, Sabetay Sevi'nin İstanbul'a ulaştığı ve orada saygıyla karşılandığı yönünde."

Fransız büyükelçisi monsenyör Chaumont, hükümetini şöyle bilgilendirdi: "Kısa zamanda gelmesi beklenen Mesih halkı coşkuya boğdu. Söylenilenlere göre Sultan tüm Filistin'i onun idaresine vermeyi kabul etmiş. Yahudilerin çoğunluğu işlerini bırakıp Kudüs'e göçmeye hazırlanıyorlar. İlk başta tüm bunlara güldük ama şimdi meselenin ciddiyet taşıdığı ortaya çıktı." İzmir'deki Fransız konsül Leghorn'daki Rosano'ya bu Mesih konusunda mektup yazarak, şunu söyledi: "Türkler ona büyük saygı duyuyorlar ve ülkemiz bu konudan hâlâ endişe duyuyor. Tanrı bize zeval vermesin!" Venedik'in Sinyorasi diplomatik temsilcileri olan Bellario'ya kendilerini olan bitenlerden haberdar etmesi talimatını verdi. Tuscany'nin grandükü ve Savoy'un dükü de konu hakkında kendilerine gönderilmiş yazılı metinlere sahip kimseler arasındaydılar. Bu rivayetler ilk başta bir mektubun satırları arasına sıkıştırılmıştı, ama zamanla muntazam kitaplara, küçük monografilere ve sonunda epey hacimli kitaplara dönüştüler.

Kuşkusuz, çağ, Türkiye'deki Sabetaycı hareketin etkisinden dolayı böyle eserler için bolca malzeme sağlıyordu. Bir yer hareketin merkezinden ne kadar uzaksa orada dolanan rivayetler o kadar abartılı oluyordu, her ne kadar bu, inancın gücünü hiçbir surette etkilemese de. Ancak muhalefet de o nispette şiddetli oluyordu, çünkü muhalifler Sabetay'ın takipçilerinin baskın çoğunluğuyla hemen susturulmuyordu. Ama hâkim olan coşku ve

duygusallık içinde tarafsız kalmak imkânsızdı. Türkiye'deki Yahudiler, destekçiler ve düşmanlar, Meaminim ve Kofrim olarak ikiye ayrılmıştı. Bu taraflar arasında her şeyin haklı çıkarıldığı şiddetli çatışmalar oluyordu. Torunları feci anti-Sabetaycı olan Jacob Ashkenazi'nin Mesih'e karşı olanlara ölüm cezası verdiği söylenir. Fakat Sabetaycıların savunacak olumlu şeyleri olduğundan ve yazgılarını gerçekleştirmeye yönelik müthiş bir heves duyduklarından sonunda üstünlüğü ele geçirip muhaliflerini susturdular ve yaptıklarına dikkat ettiler.

Öncelikle kefarette bulundular. İbranicenin ona verdiği özel yapı ve anlamıyla kefare. Nitekim İbranicedeki karşılığı, *Te'shuvah*, kefare, dönüş ve karşılık anlamına geliyordu. Böylece onların yaptıkları şey, vicdanın çağrısına karşılık vermek ve masumiyet haline dönmek; ve ilkel adetlerle nefsi terbiye etmektir. Selanikli Yahudilerin izlediği program, her yerde tekrarlanıp, muhtemelen model olarak görüldü. Onların çoğunluğu Kabala öğretisini ve özellikle de uygulamaya ilişkin esaslarını ve buyruklarını uzun zamandan beri biliyorlardı. İzmir cemaati kadar coşkulu değildiler ama daha sert, daha katı ve daha fanatiktiler. Kefaret konusunda müthiş hevesliydim ve akın akın hocalarının yanına gidip günahlarını itiraf ediyorlardı. Bu itirafları dinlemek için dört Chachamim sürekli görev başında bekliyor ve hangi kefaretin gerekli olduğuna karar veriyordu. Ancak kural gereği bu, kendilerinden istenenden, kefaret yoluyla çok daha fazlasını yapan tövbekârları tatmin etmiyordu. Fiziksel bitkinliğin son noktasına varana değin oruç tutuyorlardı. Kendilerini kara ve kırılmış buza gömüyorlar, denizde yürüyorlar ve batana kadar suda kalıyorlardı. Bedenlerine sıcak balmumu akıtıyorlar ve boyunlarını yakarak, bayılına değin öylece kalıyorlardı. Gizemli kamçılama oyununun çılgınlıklarına uygun olarak birbirlerini kamçılıyorlar ve ısırganlarla dövüyorlardı. Giysilerinin altında, çıplak bedenlerinin üstüne sardıkları ısırgan demetleri vardı. Bu türde nefis terbiyesine talep öylesine büyüktü ki, şehrin çevresindeki geniş alanda artık ısırgan bulunamıyordu ve ısırganlar büyük zorluklarla uzaklardan getiriliyordu. Kefaret vecibeleri giderek daha

eziyetli ve iç karartıcı oldu. Öyle ki, bazıları göğüslerinin üzerine ağır taşlar koyarak saatlerce öylece uzanıyorlardı. Diğerleri onu hak ettiklerinin bir işareti olarak kendilerini taşıyorlardı ve daha bir sürü korkunç maharet isteyen sembolik eylemlerle günahlarının acısını çektikleri ve gelecekte saf ve masum bir hayat yaşayacaklarına dair umutlarını belli ediyorlardı.

Ve sürekli sayıları artan yoksullara sürekli sadaka veriyorlar, servetlerini cömertçe onlara ihsan ediyorlardı. Dükkânlarını ya kapalı tutuyorlar ya da açtıklarında, mallarını ve gereksiz ev eşyalarını ucuz fiyata satıyorlardı. İster satın alma isterse de satma şeklinde olsun, Yahudilerle hiçbir ticari işlemde bulunmama konusunda kendilerine çiğnenemez bir yasak koymuşlardı. Malların kendi aralarında el değiştirmesine izin vermiyorlardı. Bu, aforoz edilme tehdidinin yanı sıra para cezası ve bedensel ceza ile yasaklanmıştı. Zira bu şekilde iş yapan adamın Mesih'e inanmadığı ve daha müreffeh zamanlara hazırlanmak için gizlice servet biriktirmek istediği düşünülüyordu. Ayrıca çok sayıda çocuklarını evlendirdiler; bu tür yedi yüz ya da sekiz yüz kadar evliliğin yapıldığı rivayet ediliyor. Hareket zirve noktasına vardığında, Selânik halkı epey yoksul bir halde nihai manevi hazırlığını tamamlamıştı.

İtalyan Yahudiler, bu eziyetli hazırlık biçimini benimsemeyen, ama heyecanlı bir bekleyiş ve hevesle dolu olarak kıskırtıcı çağrıya karşılık veren sonraki cemaat oldu. Leghorn şehri bunun öncülüğünü yaptı ve Doğu'dan gelen Yahudilerin, özellikle de Filistin'den gelen sadaka toplayıcılarının başşehri olma konumunu yine kanıtladı. Üstelik Sarah'ın kraliçe olması için çağrıldığı şehir olarak özel bir önem kazandı ve Sabetaycılar bu şehirde hemen üstünlüğü sağladılar.

Oldukça zeki, kültürlü ve kuşkucu halkıyla ve fantastik Doğu hayalciliğinden tamamen yoksunluğuyla Venedik'te işler bu kadar basit değildi. 1649'a kadar Leon Modena bu şehirde yaşamıştı ve önemli ölçüde etkili olmuştu. Çok güzel bir çocukken büyüüp tarihçi oldu ve hahamlık konumu, her tür zihinsel etkin-

likle para kazanmasına ve parasını kartlarla ve zarlarla müsrifçe saçıp savurmasına engel olmadı. Bu yüzden Kabala'yı kabul etmiyordu. Diğer bir aydın Yahudi de dindaşlarını hayli eleştiren, Modena'nın arkadaşı ve meslektaşı Luzzatto'ydu. Ancak bu dönemde şehrin manevi hayatını yönlendiren kişi, Kabala'nın sadık bir inananı ve Baruch Spinoza'nın arkadaşı ve öğrencisi olan Moses Zacuto'ydu. Filistin'e hac ziyaretinde bulunmak amacıyla Amsterdam'dan ayrılmış ama yolunun üstündeki Venedik'te kalmıştı. Sabetaycı hareketle enikonu ilgileniyordu ama cemaatin liderleri ona körce inanmanın sorumluluğunu üstlenmek istemiyorlardı. Bu nedenle güvenilir bilgilerin toplandığını düşündükleri İstanbul'da soruşturma yapmaya karar verdiler. Baruch de Arezzo'nun belirttiği üzere gönderdikleri mektup döneme ait tipik bir belgeydi:

“Günümüzde, doğudan batıya, kuzeyden denize kadar dünyanın dört bir bucağı ikiye bölünmüş, gruplara ve taraflara ayrılmış iken, ortalıkta kurtuluşumuzdan bahseden büyük bir gürültü patlamış ve bizim kulaklarımıza kadar gelmişken, insanlar ona inananlar ve inanmayanlar diye bölünmüşken, biz niçin öne çıkıp bilirkişiden gerçeği duymak istemeyelim? Belki o bize meselenin tasalandırıcı mı, yoksa eften püften mi olduğunu söyleyebilir. Her halükârda dünya bir şeylere gebe ve büyük korku ve kargaşa içinde inliyor. Tanrı bizi felaketten korusun!. Bizler cemaatimizin ve onun liderlerinin sesine kulak verip, bu naçizane satırları muhterem karargâhınıza gönderiyoruz, bir gün iyi haber alır ve meseleyi enine boyuna öğreniriz diye. Eğer duyduğumuz seslerin aslı astarı varsa, cemaatimizi sakinleştirmek için bir şeyler yapmamız ve rüyaları boşa çıktığında acılarına ortak olmamız gerekecek. Fakat o zat bize ulaşmasa da seçilmiş kişiye, bu da bizim talihimizmiş diye düşünüp güven içinde kurtuluşumuzu bekleriz. Ama eğer meseleden kuşku duyuyorsanız, niçin böyle düşündüğünüz konusunda lütfen bizi bilgilendiriniz. Tüm İsrail'in gözü İstanbul'da sizin üzerinizde olacak. Bu satırlar 8 Adar 426'da Venedik din okulunun öğrencileri tarafından yazılmıştır.”

İstanbul bu satırlara ticari bir yazışma kisvesi altında cevap verdi. Mektubu getirenin dikkatsizliği sonucu mektup Türklerin eline geçti. “Tevrat ve Yasanın doğrultusunda yazdığınız içtenlikli satırlar, kutlu sayfalarınız bize ulaştı. Kudüs’lü haham İsrail’in getirdiği keçi derilerleriyle, Nozath haisim’la ilgili bilgiler istemişsiniz. Ama Şeytan onun kardeşlerinin arasına girdi ve o büyük bir günah işlediği için işlerinin kötü şekilde neticeleneceğini söyledi; mallarını satın alacak birini bulamayacak ve zaten tüm ailesinin servetini saçıp savurdu. Bu nedenle meseleyi inceliyoruz ve haham İsrail’in getirdiği mallara baktık. Zaten malları gözlerimizin önünde sergileniyor. Mallarının çok değerli olduğu kanaatine vardık; her ülkede satılıyor ve mallar hakkında kötü konuşan herkes mahkemeye çıkıp bunun hesabını veriyor. Malların kalitesini ve değerini yoklamış deneyimli tüccarların görüşüne göre, onlardan büyük kazanç elde edilebilirmiş. Ancak büyük panayır günü gelene kadar bekleyeceğiz. Tanrı’nın yardımıyla o gün gelecek yıl gelecek, o zaman mallar değerli soyumuz için satılacak, Tanrı’nın izniyle. Nihai nedenleri ve nedenlerin nedenini araştırdık ve sınıadık. Sonuç olarak haham İsrail’in haklı olduğunu gördük. İncelemelerimiz bunun şüphe götürmediğini kanıtladı. Ve rahip olarak sizin göreviniz bu haklılığa destek çıkmaktır. Tanrı münakaşa içindeki taraflar arasında barışı ve huzuru tesis etsin, böylece sizler de işlemlerinizle meşgul olup meseleye daha fazla kafa yormazsınız. Haham İsrail Tanrı’ya bağlı birisidir. Herkesin gerçeği bilmesi için bu mektubu yazdık ve onayladı; içindeki her şey doğru, kesin ve güvenilirdir. Yomyov Chenaiah Niniakar, Moses Sagis, Moses Galante, Abraham Jachini, Kelev Shemuel.”

Bu mektubun Venedik’e ulaşması Sabetay Sevi’nin destekçileriyle düşmanları arasındaki kavgaların bir işaretiydi. Kısa süreli şiddetli kavgalar oluyordu. Zacuto’nun otoritesinin yetersiz olduğu yerlerde Sabetay’ın destekçileri şiddete başvurarak düşmanlarını alt ediyorlardı. Sabetay bunu duyduğunda, Primo’ya cemaate şükranlarını sunmasını emretti. Ve Mesih ile yazmanı şaşırtıcı bir açık sözlülükle hareketlerini desteklemenin bir aracı

olarak şiddetin kullanılmasını emrettiler. Venedik'ten gelen elçi, haham Moses ben Nehemiah'a, Primo şu cevabı verdi: "Bu ad'ım bana gelip Venedik halkından söz ettiğinde dünyanın uç noktalarından gelen şarkıları, onların ne denli güçlü ve güvenilir olduklarını, kalplerinin ateşle parladığını duydum." Ve Primo, Sabbath günü düşmanlarından birinin dövülmesine atıfta bulunarak Sabetaycılara özel şükranlarını sundu: "İyi bir iş yaptığınız için size şükranlarımı iletiyorum; zira Sabetay'ın sözüne göre Sabetay gününün kutsiyetini korumanın, bu insanların seçtikleri yoldan daha iyi bir yolu olamaz." Sabetay bu mektuba verdiği karşılıkta şunu yazıyor: "Değerli biri olduğunu gösterdin. İnancının temelini sağlamlaştırdığın için gücün artacak. Tüm inananlara sunacağım ödülün sana da hakkıyla vereceğimden kuşkun olmasın. Barış Tanrısı, ben, İsrail, baban, gölgeğin altına gelen güvey, Tevrat'ın eşi sana yaptıklarının karşılığını verecek." İmzasını şöyle atmıştı: "Yüce Mesih, bir aslan kadar kudretli, bir ayı kadar güçlü, Tanrı'nın atadığı Sabetay Sevi."

Sabetay serbestçe bu şekilde imza atabiliyordu. Bunda hiçbir çekince görmüyordu. Hareket öylesine güçlenmişti ki, her türlü girişime izin veriyordu. Sistematiik şekilde toplanmak ve kitlelere öneyak olmak kalıcı sonuçlar doğurmuştu. Davanın ikna edici gücünü teslim etmek için Polonyalı Yahudiler üzerindeki etkilerine bakmamız yeterlidir. Evet, onların hareketle özellikle ilgilenmelerinin nedeni, devrin fiziksel acılarının büyük kurbanları olmaları ve dolayısıyla en fazla onların kurtuluşa hevesli olmalarıydı. Yine de çağrıya ivedilikle karşılık vermeleri hareketin cazip gücüne zarif bir tanıklığı taşıyordu. Korkunç şehitlik döneminden sonra rahat bir nefes alıp heyecanlı ama kısa bir dinlenme döneminin tadını çıkarıyorlardı. Yaşamlarını güç bela kurtarmışlar ve kendilerini hemen toparlayarak işte yeniden başlarını kaldırmışlardı. Kabadayıcı bir güvenle yazgılarının değişeceğini ilan etmişlerdi ve çevrelerindeki Hristiyanlar bundan öylesine etkilendiler ki, değişimin yakın olduğuna inanmakla kalmayıp kendi Hristiyan Mesihlerinin kaderinden endişe duymaya başladılar. Bu endişeleri yatıştırma işi elbette Kiev'in

teoloğu Golyatovsky'e düştü. Yazdığı *True Messiah* (Gerçek Mesih) adlı kitabıyla, hiç niyetlenmediği halde dönemin olaylarının tarihçisi oldu.

Kendisi şunları yazıyor: "Kalplerini ve evlerini terk etiler. Günlük işlerini bıraktılar ve kısa bir süre içinde bir bulutla onları Kudüs'e taşıyacak Mesih'in peşine düştüler. Çoğu günlerce oruç tuttu, hatta çocuklarının yemek yemesini bile engelledi. Kışın en sert soğuşunda nehirlerde yıkanarak, hazırlıksız dualar okudular. Hristiyanlara yukarıdan bakıyorlardı ve kendi Mesihlerinin onlar üzerinde bir tehdit olduğunu söylüyorlardı 'Bekleyin, çok yakında sizlerin efendisi olacağımızı göreceksiniz!' diyorlardı." Ne Talmud bilgileri ne saçlarını sürekli ayırma adetleri ne de nesiller boyu gelmiş İncil'den yavaş yavaş uzaklaşmaları Mesih hakkında duydukları her şeye safça inanmalarına engel oldu. Herhalde mantıksal ve düşünsel melekelerinin düzgün çalışmaması onları diğer uç noktaya taşıdı ve sadece yaşamın duygusal yanıyla temas kurmalarına yol açtı; zira onların arasında çok bilgiçlik taslayan ve çok koyu Sabetaycılığa karşı bir hareket bile ortaya çıktı: Hassidizm.*

Nispeten küçük Yahudi cemaatiyle Fransa bile Sabetaycılık düşüncesine bağrını açtı. Papaların ve onların altındaki görevlilerin Yahudilere karşı sürekli nefret ve horgörüyle davrandıkları Avignon'da cemaat kendilerine gelen haberlerden yola çıkarak sakın ve sessiz bir halde karar alıp, 1666'nın ilkbaharında varını yoğunu toplayarak Kudüs'e göç etmeye hazırlandılar.

Paris'te büyük ve sürgit bir coşku vardı. O döneme ait bir belge koşulları şöyle anlatıyor: "Onlar, rivayetlerin aksine Mesih olduğunu iddia etmeyip, sadece, kutlu ulusu bir araya getirmek üzere Tanrı tarafından görevlendirildiğini söyleyen bir adamın etrafında toplanıyorlar. Geçen ay şehrin zengin Yahudilerinden olan Abraham Perena ailesiyle birlikte Kudüs'e gitti. 3000 pound gibi çok düşük bir fiyattan evini sattığı ve satın alan kişi-

* Hassidizm, meditasyonu anımsatan bir inanç şekli.

nin Yahudilerin bir kralı olduğuna ikna olması halinde ondan tek bir kuruş almayacağını kabul ettiği söyleniyor.”

İngiltere’de hem Yahudiler hem de Hristiyanlar harekete eğilim gösterdiler, birinci grup ihtiyatlı bir şekilde, ikincisiyse oyun olsun diye. Londra’nın Yahudi nüfusu hâlâ azdı ve yeni gelmişti; onların tekrar kabul edilmesine ilişkin resmi bir karar yoktu, ama buraya bir grup Yahudi yerleşip bir cemaat oluşturdu. Başlarında ise, ileride hakkında çok şey söylenecek Sasportas vardı. Londra’ya daha yeni yeni yerleşmeye başarlarken, Diaspora’nın pek yakında sona ereceği haberi aralarında tartışmalara yol açtı. O döneme ait bir belge onların düşünsel tavırlarını birkaç kelimeyle özetliyor: “Çoğu onun doğru olduğuna inanmak istese de çok azı harekete inanıyordu.” Doğrusu püritenler Mesih yılını 1666 diye belirleyerek onların önünü geçtiler ve sonuçta ikinci grubun ilgisi, Yahudi idealinin gerçekleşmesinin ne kadar süreceğini beklemekle sınırlı kaldı. Birbiri ardına bahisler yapıldı, Sabetay Sevi’nin iki yıl içinde Kudüs kralı olmasına bire on bahis konuldu. Öte yandan bu bahisler mahkemede geçerli, doğru, belgesel kanıtların bulunmasına konu oldu.

Yahudi cemaatinin coşku dalgasından, etkilenmeyen hiçbir ülke yoktu. Yahudilerin korunduğu ve güvenceli ve müreffeh bir yaşam sürdükleri Viyana’da beklenti ve hazırlık hali benzersiz ölçüde yüksekti. Moravia’da Yahudiler arasındaki huzursuzluklar öylesine ciddi bir boyut kazandı ki, bölgenin valisi Count von Dietrichstein halkı sakinleştirmek için aleni duyurular yaptı. Macaristan’da Yahudilerin evlerinin çatılarını kaldırmaya başladıkları rivayet ediliyor. Fas Emiri’nin, Mesih’e katılma isteğini halkın ortasında sergileyen Yahudilerin, cezalandırılmasını emrettiği söyleniyor.

Ancak Mesihçi dalgaya en şevkli ve manevi amaçları açısından en canlı ve değerli ilgi, iki büyük Yahudi merkezi olan Amsterdam ve Hamburg’dan geldi. Her iki şehirde de, Yahudilerin maddi ve manevi yaşamları, büyük ölçüde, aralarındaki İspanyol ve Portekiz Yahudileri tarafından şekillendiriliyordu.

Özellikle Amsterdam'da Yahudiler artık maddi kaygılar gütmüyorlar ve basbayağı müreffeh bir konumun tadını çıkarıyorlardı. Hollanda'nın diğer yerlerinde başka vatandaşlarla neredeyse eşit haklara sahiptiler. Hamburg'da, bu ideal durumdan, hâlâ çok uzaktaydılar ve çoğunlukla sıkıntı verici olan kısıtlamalara tabi tutuluyorlardı. Öte yandan bu şehirde nüfus, çoğunlukla, deniz kenarında yaşayan tüccarlardan oluşuyordu. İşlerin durumu geniş görüşlülüğü gerektiriyordu ve bu hoşgörü akla dayanıyordu. Dolayısıyla burada da Yahudiler hoşgörüyle karşılanıyorlar ve geleceğe umutla bakarak yaşıyorlardı.

Yine de Doğu'dan gelen haber onlara ulaştığında heyecana kapılıp coşkuyla doldular. Zira bu, onların gizli Marranizm düşüncesini canlandırmıştı. Çektikleri eza ve cefalar Polonyalı Yahudilerinki kadar olmamıştı hiç; onlarınki daha yüceltilmiş ve dolayısıyla akıl silahıyla dolu bir cefaydı. Fakat dönüş ve dolayısıyla Mesih dalgasını, zaten yürüdükleri manevi yolun yeni bir evresini açacağına içten inanıyorlar; bu, yurtlarına duydukları özlemin mantıksal şekilde gerçekleşmesi, haklarının barış ve huzura duydukları özlemin giderilmesi idi. Ne var ki manevi geçmişleri ve önceki tarihleri ve gelişimlerine uygun olarak, Mesih düşüncesinin mistik anlamları olmadan kabul etmemişlerdi, her ne kadar onu, Doğulu ve Polonyalı Yahudilerinkinden daha dünyevi, daha somut ve daha siyasi bir bakış açısından ele alsalar da. Diğer Yahudilere göre o, taze bir başlangıçtı; daha geniş ve daha belirli bir düzlemin devamıydı. Ve bu nedenle kefaret vecibelerine yönelik kasvetli bir arzu yerine tutkulu bir sevinç ve aşikâr bir hevesle Mesih dalgasını karşıladılar.

Kayda değer bir süre boyunca Amsterdam akıllı ve istekli insanların Yahudi meselesinin nihai anlamına kafa yordukları bir merkez olageldi ve Yahudilerin kendilerine ait ulusal bir yaşamlarının olmasına yönelik hasretleri burada defalarca tezahür etti. Uriel da Casta'nın kaderini hiç unutmamışlardı. Kendisi eski bir Marano ailesinin bir üyesi olan, babasıysa katı bir Katolik olan Costa bir gün atalarının ve manevi mirasın değerini tam olarak kavramış bir şekilde uyanmış. Bunun üzerine

kendi rızasıyla Yahudiliğe dönüp Amsterdam'a kaçmış. Marranoların kısık sesle fısıldadıkları ismi, cennetle eşanlama gelen bu şehirde yazgısını gerçekleştirmeyi umdu. Ama hayal kırıklığına uğrayıp sıkıntıya düştü. İncil okumalarının onu getirdiği nokta bu Yahudilik miydi? Kesinlikle, hayır! Ve kendisine yanlış gelen, çelişkilerle dolu bir gelişmeyi reddedip, kendi İncil yorumunun doğrultusunda yaşamını sürdürdü.

Fakat Herrera gibi bir adamın idaresinin altında bu imkânsızdı ve aforoz edildi. Cemaatten dışlanmasına uzun süre dayanamadı ve Haç'a geri dönerek, kilisenin sinesine sığındı. Ne var ki içindeki isyan dinmedi ve her şeyden kuşkulandırmaya başladı, ruhun ölümsüzlüğünden bile. Bir kez daha toplumdan dışlanmanın eşiğine geldi. Kalbindeki meydan okuma duygusuyla mezhebinden döndü. Bu meydan okuyucu tavrı bir kez daha onu aforozun eşiğine getirdi ve bu kez aforoz edilmesine baş eğmesinin tek nedeni, manevi huzursuzluğu nedeniyle evine dönmek zorunda kaldığı için kapıların dışında daha fazla duramayacağıydı. Katılmak zorunda olduğu törenler aşağılayıcı ve küçük düşürücüydü. Sinagogun merdivenlerinde yatmak zorunda kaldı, cemaat yürüyerek üzerinden geçti. Bu son badireydi ve yazgısını, meydan okumasını ve kuşkularını *An Example of Human Life** adlı bir makalede ölümsüzleştirdi. İnsanların kendisini yalancı ve mürtet diye suçlamasına fırsat vermeden 1640'da kendisini öldürdü.

Baruch Spinoza'nın durumu da buna benziyordu, her ne kadar onun kuşkuculuğu farklı türde olsa da ve bu denli acı dolu bir kaderi yaşamamış olsa da. O da Marrano ailesinin bir üyesiydi ve babasının evi kasvet verici ölçüde küçük ve dar olduğu için inanca döndü. Ancak insanlığın kaderiyle, ruh ve hakikatle ilgilendiği kadar kendi kaderiyle ilgilenmedi. Baş eğmesine yol açan şey şahsi duyguları ve düşünceleri değildi. Marranolar, Yahudi inancını yaşamak için sürekli Amsterdam'a giderlerken, o, bu inancın çok dar ve evrensel bir dinin bağlayıcı gücünden yoksun olduğunu beyan etti. Sabetay Sevi, Doğu'da gezinip, Yahudi

* "Bir İnsan Yaşamı Örneği"

geleneğinin kitabı anlamda tamamlanmasını sağlayacak Mesih hâkimiyetinin yolunu açmaya hazırlanırken, Spinoza 1656'da bu geleneğe ters düşen batıl bir inancı vaaz etmekle suçlandı ve aforoz edildi. Sabetay Sevi'nin Mesihlik ilanı haberi Amsterdam'da yayılırken, o bundan uzak durup, nesnel ve tarafsız bir tavır takındı ve uzun bir kar, zarar hesabı yaptıktan sonra, Yahudilerin bu koşulların neticelerinden istifade edip Yahudi hâkimiyetini yeniden tesis edebilecekleri kanaatine vardı.

Amsterdamlı Yahudiler bu sefer onunla fikir birliği içindeydiler, ama coşkuları ve yaşamdaki payları onun bu soğuk nesnelliliğine imrenmelerine engel oldu. Evet, pek çok seçkin ve ünlü âlime sahiptiler, ama Marrano şairlerinin, geçmişte ve o dönemdeki etkisi onların manevi yaşamına renk katıyor ve haberleri ve çarpıcı gidişatı duygusal, romantik, hülyalı ve istekli bir halde benimsemeye yönelik kararlı bir eğilim doğuruyordu. Bu şairlerin eserleri hiçbir surette büyük eserler değildi, ama çeşitli tarzlarda yazdıkları şiirler yaşama soluk getiriyordu. Manuel de Belmonte, Şiir Akademisi'ni kurduktan sonra, şairler her bakımdan feraha kavuştular. Aralarında son derece ilgi çekici ve önemli kişiler vardı. Örneğin sonradan Alman imparatoriçesi olacak Infanta Maria'ya günah çıkarıp, tutkulu bir antisemitist olan, Valencia keşişi Fray Vicente de Rocamora bunlardan biriydi. O zamanlar doktor, kilise görevlisi ve halinden memnun bir Amsterdam vatandaşıydı. Bundan başka, yetkililer şahsını ele geçiremedikleri için resmini yaktıkları İspanyol görevli Enrique Enríquez de Paz da vardı. Yahudiliğe dönmüş ve Amsterdam'da komediler yazmıştı. Bunlara benzer başka pek çok kişi daha vardı ve sırf içlerindeki ruhsal coşkuyla Mesih'in gelişini benimsemeleri gayet anlaşılabilirdi. Onların sevinci, Ahit Sandığının önünde dans etmiş Davud'un sevincine benziyordu. Hareketin büyük düşmanı Sasportas şunları yazmıştı: "Amsterdam kabına sığmıyordu. Kalabalık topluluklar davul sesleriyle sokaklarda dans ediyorlardı. Güzel işlemeli kapaklarıyla Tevrat yazmalarını muhafazalarından çıkarıp sokaklarda yanlarında taşıyorlar, Hristiyan topluluğun yan bakışlarına ve düşmanlığına hiç

aldırış etmiyorlardı, her yerde, gelen haberleri avazlarının çıktığı kadar haykırıyorlar, Hristiyanların alaylarına hiç mi hiç aldırış etmiyorlardı.”

Dünyanın uzak köşeleriyle önemli ticari ilişkiler içinde olan Amsterdam, haberlerin yayıldığı merkez haline gelmişti. Yalnızca sinagoglarda değil, tüccarların buluştukları ve ticari meselelerle ilgili tüm yazışmaların elden ele geçtiği pazarlarda haberler yayılıyordu. Gelişmeleri merak etmeye başlamış ve Sabetay Sevi'nin gerçekten Mesih olup olmadığını öğrenmek için Doğu'daki temsilcilerine başvurular şu kısa ve öz cevabı aldılar: “*Huh, velo acher*” –başkası olmaz, o” Buna benzer mektuplar pazarlarda elden ele dolaştı. O dönemin tüccarlarından, Anatia adlı bir adam onların coşkularını azaltmak için kanıt olarak Talmud'a gönderme yapıp, ön koşullar henüz oluşmadığı için bu durumda Mesih'in gelmesinin imkânsız olduğunu söyledi. Fakat başkaları onun savlarına şiddetle karşı çıktılar. Öğle yemeği için evlerine dönerlerken Anatia'nın masasının devrildiğini öğrendiler. Bu olay, diğerlerinin Mesih'e duydukları inancı pekiştirdi. Bundan sonra davaya alenen karşı çıkan pek fazla insan olmadı.

Haberler ve onları elden ele dolaştıranlar her zaman güvenilir değildi; çoğu kez davaya hizmet etme isteğiyle hareket ediliyordu. Ama artık ok yaydan çıktığı için bu bile olan biteni değiştirmiyordu. Kudüslü hahamların, Tapınaklarının çok yakında onarılacağına dair duydukları inancı ifade ettikleri bir mektup, halkı buna ikna etmeye yeterli oldu. Ve bu eşi benzeri olmayan bir sevinç doğurdu. Her yerde aydınlatma gösterileri vardı; sinagoglar ve evlerin dört bir köşesi ışıklarla aydınlatılmıştı.

Böylece halk olan biteni çok ciddiye alıp büyük güne hazırlandı. Özel bayram günleri aydınlatma gösterileri ve mezmur okumalarıyla kutlandı. Yahudi olmayan pek çok kişi sinagoga gitti. Gün boyu bildiriler yazıldı ve geceleyin İbranice, İspanyolca ve Portekizce küçük bir kitapçık hazırlandı. Bu kitapçıkta, Mesih çağına ruhların hazırlanması için uyulması gereken kaideler yer alıyordu. Kitapçıkta tövbe vecibeleri, dualar ve söylev-

ler bulunuyordu. Mesih'in karşılanıp taçlandırılacağı kutlamalar ve törenleri anlatan başka bir küçük kitapçık da yazıldı. Dauaların sırasında değişiklikler vardı. Şimdiye değin büyük kutlama hep önemli bayram günlerinde yapılırken, beklenen vakit geldiğinden artık her Sabbath günü okunuyordu. Başka yerlerde olduğu gibi Amsterdam'da da Yahudiler evlerini satmaya başlamışlardı. Zeki, aydın ve düşünceli insanlar bu şekilde davrandılar ve onların bu davranışı, Abraham Pereyra, Isaac Naar, Benjamin Mussafia ve de Castro gibi cemaatin en seçkin üyelerinin ve âlimlerinin harekete katılmasıyla, büsbütün haklılık kazanmış oldu. Böylece "âlimler ve şairler" şehri bir adamın ve bir düşüncenin çağrısına uzaktan ses verdi.

Hamburg'da Marranoların varlığı, buradaki kardeşlik cemaatinin aynı tepkiyi vermesine yol açtı. İki cemaat arasında sürekli haber alışverişi yapılıyordu ve olaylardan duydukları sevinci, çevrelerindeki insanların ters tavırlarına karşı, aleni gösteriler yapmakla açığa vurdular. Sabetay'ın takipçileri, Sefardim, Hamburg'da çoğunlukta idi. Fakat Alman ve Polonyalı Yahudilerden oluşan genç Ashkenazian cemaati onlardan bağımsızdı ve itidalleri ve geçmişleri onları sevinç gösterisinde daha ölçülü davranmaya itiyordu. Ama bu hiçbir surette onların sevincini azaltmıyordu. Hameln'li Glückel ailesinin anıları olayların seyri hakkında bir fikir verir: "Türkiye'den mektuplar geldiğinde patlak veren sevinç ve neşeyi tarif etmek olanaksız. Sefardim, mektupların çoğunu aldı ve hemen haberlerin sesli okunduğu sinegoga koştu. Genç ve yaşlı Almanlar da orada toplandılar. Genç Portekizliler hep en iyi kıyafetlerini giydiler ve açık yeşil -Sabetay Sevi'nin rengi- kurdelelerini taktılar. Ve bu halde hepsi sinegoglarındaki 'davulların ritimlerine uyarak dans ettiler' ve 'Musa'nın kayaya vurması anında İsrailîlilerin yaşadığı mutluluğa' benzer bir mutlulukla mektupları seslice okudular. Onların çoğu evini ve malını mülkünü sattı ve her gün kurtuluşu bekliyordu. Hameln'de yaşamış üvey babam tüm güzel anılarıyla birlikte evini, çiftliğini ve tüm eşyalarını bırakıp orayı terk etmiş." Glückels'in üvey babası ihtiyatlı bir adamdı. İçlerinde ke-

ten bezleri ve kurutulmuş yiyeceklerin olduğu paketlerle birlikte çocuklarını Hamburg'a göndermişti. Kendisiyle birlikte oradakilerin Filistin'e gideceklerinden emin olduğu için bunu yapmıştı. Aradan aylar geçip, her şey bittikten sonra içindekilerin çürümelerini engellemek için paketler açılmış.

Zaten Hamburg'da herkes bir süreden beri Sabetay'ın yaptıklarını izliyordu. Beklenen Mesihlerinden hangisinin, Davud ailesinin son Mesih'inin mi yoksa bunun muştucusu olan, yolu açacak ve sonra ortadan kaybolup, Benjamin ailesinden gelecek olan Mesih'in mi kendini ilan edeceğini merakla bekliyorlardı. Ne var ki Aralık 1665'de Sabetay'ın İzmir'de kendisini ilan etmesi bütün şüpheleri ortadan kaldırdı. Kendisinin Davud ailesinin son Mesih'i olduğunu ilan etti. Bu haber büyük bir memnuniyet ve sevinçle karşılandı ve yüksek mevkilerdeki adamlar da harekete katılmaya karar verdiler. Onların arasında, İsveç kraliçesi Christina'nın temsilcisi ve bankacısı Manuel Texeira ve son derece seçkin ve soylu özel hekimi Benedict de Castro da vardı. Bir tek, hareketin yılmaz düşmanı Sasportas kendini uzak tutuyor ve sarhoşlar dünyasında sadece kendisinin ayık olduğunu iktidarsız bir öfkeyle beyan ediyordu. Acı acı şöyle serzenişte bulunuyordu: "Ve tüm bunların olduğunu gördüğümde, durumun gülünçlüğüne rağmen, gerçek peygamberlerimizden ve geleneklerimizden hiçbir iz kalmamış bu insanlardaki safdilliliğe acı ve kederli gözyaşları döktüm."

Bu insanların safdilliliği konusundaki serzeniş haklı olabilir, ama meselenin özünü dile getirmiyor. Zira, onların tutumunu belirlemiş olan şey, tutkulu bir bağlılıkla nesiller boyu canlı tutulup beslenmiş umutlar için taze besin sağlayan haberlerin, sürekli ortalıkta gezinmesiydi. Bu çeşit bir zihinsel durum içindeki insanlar için, aklın kontrol altına alınması beyhude bir çabadır. Elbette özgün rivayetlerin yanı sıra, yalan, uydurma ve abartılı haberler de ortalıkta dolanıyordu, ama bu, mucizelerle dolu bu tür söylencelere ve hikâyelere bile bir talep olduğunu gösteriyor. Çok çeşitli şekillerde ortaya çıkıyorlar ve çoğunlukla, Yahudi olmayan kaynaklardan sadır oluyorlardı. Sabetay'ın sergilediği

yeni mucizeler anlatılıyordu. Buna göre bazı kimselerin öleceğini öngörmüş ve o insanlar da hemen ölmüştü. Halk meydanında bir ateş yakmış ve hiç yanmadan ateşin içinden defalarca geçmişti. Her zaman olduğu gibi, bir gece yıkanmak için dışarı çıktığında onu yakalamak isteyen Türk bekçilerle karşılaşmış. Liderleri baltalı kargıyla tam ona vuracağı sırada birden dona kalıp, sağ kolu felç olmuş. Daha dün, Sabetay'ın düşmanlarıyla dolu olan Kudüs'te harikulade mucizeler gerçekleşiyordu. Tapınak yavaş yavaş yıkıntılarından yükselmeye başlamıştı. Zaten duvarları yerinde duruyordu. Şimdiye kadar harabe halinde olan duvarları görünür olmaya başlamıştı. Bundan canı sıkılan Türk valisi, Süleyman'ın yapısının bu kısımlarını yıkması için askerler göndermiş, ama askerler duvarlara yaklaşır yaklaşmaz, görünmez bir el tarafından yere serilmişler. İkinci asker tayfası da aynı kaderi yaşamış. Bunun üzerine öfkeyle dolup taşan vali, eline bir çekiç alıp tapınağın yerine gitmiş. Tam duvarlara vurmak üzereymiş ki, birden kolu felç olmuş. Bir haham ona acıyıp duayla kolunu tedavi etmiş.

Kayıp on kabileye ilişkin haberler de değişik rivayetlerle ortalıkta dolanmaya başladı. Kudüs'ten gelen bir rivayete göre "İran'da Susa yöresinde yaklaşık 8000 ayrı grup ve Barbary ve Tafilet'te 100.000'den fazla Yahudi, Sabetay'ı kral ve peygamber olarak kabul etmeye hazırdı." Diğer rivayetler, Jeroboam adında bir adamın "büyük Aden şehrinde ve Arabistan'da, Elal krallığında" Yahudileri isyana kışkırttığını söylüyor. Hâlihazırda askerleri Sidon ve Mekke şehirlerini ele geçirip, Muhammed'in mezarını yıkarak 30.000 Türkü kılıçtan geçirmiş. Tarihçilerden biri, Mekke yıkılmış olsaydı, Türkler misilleme olarak Yahudilere çok ağır para cezaları koyar ya da daha büyük olasılıkla köklerini kazırdı diyor. Ve bu tür bir şey yaşanmadığından şehrin yıkıldığına dair bir kanıt yoktu.

Ancak o sıralarda tüm Doğu mucizelerle doluydu. Asırlardır ölü olan âlimler ve yüce zatlar mezarlarından konuşmaya başlamıştı. Zekeriya peygamber, İsrail'in günahlarının affedilmesi

için mezarından kalkıp dua etmişti. Ve Kudüs'ün üzerinde sürekli parlayan gizemli bir ışık görülüyordu.

Yahudiler yaklaşan kurtuluşlarına ilişkin haberlere şiir dışında her surette karşılık veriyorlardı. Dans ediyorlar, şarkı söylüyorlar, neşeleniyorlar ama şiir yazmıyorlardı. Belki de bunun nedeni olup bitenlerin zaten şiire benzemesiydi. Her halükârda, her şey o kadar çabuk ve yoğun gerçekleşmişti ki, oturup şiir yazmaya vakit kalmamıştı. Ve halk tefekküre dalıp geçmişlerinin zihinsel bir tasavvurunu oluşturmak için zaman bulduğunda, ağızları utançla kapandı. Fakat münacat tarzında yazılmış acıklı ve gayet safiyane bir şarkı bize kadar ulaşmıştır. Yazarı son derece neşe ve ümit dolu, Jacob Taussk adında Doğulu bir adamdı. Adam gerçek bir şairdi. Dahası isminden anlaşılacağı üzere bu şarkı bize hatta ikinci elden bile değil fakat üçüncü elden ulaşmıştır: “Ta başından beri Doğu’da son Mesih olarak kabul edilen, Sabetay Sevi’nin, Mesih’in, yeni güzel şarkısı. Praglı Jacop Taussk tarafından onun şerefine yazılmış bu şarkı 1666’da, Amsterdam’da Yahudi harfleriyle basılmış ve şimdi yayımlanmıştır ki, Hristiyanlar arasında Yahudilerin kör budalalığı iyice anlaşılsın. Gerçek Mesih’in ortaya çıktığı 1670 yılında Breslau’da, lehçesi bütünüyle korunarak Alman Yahudi kopyası yeniden basılmıştır.”

Taussk’in şiiri içi içine sığmayan ve bir ifade aracı olarak gündelik dili yetersiz bulan, halktan cahil bir adamın acemice çalışmasıdır. Her şeyin kendisine haber verildiğine inanıyordu ve bu haberleri detaylarıyla birlikte anlatarak kardeşlerini eski yaşam biçimlerini terk etmeye teşvik ediyordu. Hem üstelik ticaret, kazanç ve para biriktirmek şimdi hangi amaca hizmet edebilirdi?

“Geride kalmayın, kardeşlerim, altın biriktirmeyi de düşünmeyin. Kutsal Topraklara girdiğimizde yeniden doğacağız. Zira, Kadiri Mutlak Tanrı, bize vaat ettiğini verecek.”

Ayrıca kardeşlerine cesaret aşlamaya çalışıyordu. “Korkmayın sevgili kardeşlerim, Türkler bizim kölelerimiz olacak. Mesih’in sağlığının şerefine kaldıracağımız kadehleri çalka-

layacaklar. Artık çalışmayacağız. Sadece Tevrat'ı okuyacağız; Tanrı bizi koruyacak ve içimizde korkudan eser kalmayacak.”

Bu münzevi, bu kitap kurdu, bu âlim ve mistik, birden güneşi, ayı ve yıldızları kişileştirmeye başlar ve bir kez daha doğayla temas kurar.

“Artık parla ey güneş, yüzünü göster ve bizi dosdoğru aydınlat. Otuz bir tane *Mlochim*'i (kralı) yendiğinde, Joshua'ya itaat etmiştin. Ve sen de ey ay doğup, yıldızlı gökyüzünü aydınlat. Babalarımız Mısır'dan çıktığında onları ışıqla dosdoğru aydınlatmıştin. Tüm şefkat ve merhametinle kalplerimizi neşeyle doldur.”

Her ne kadar bu gibi dizeler dönemin şiirlerinin kalitesi hakkında bir fikir vermese de, dönemin düşünsel tavrını açığa çıkarmaktadır. Bu şekilde düşünen ve hisseden kişiler tartışmaya kayıtsızdılar; muhaliflerinin söyledikleri hiçbir şeyi duymuyorlardı. Kuşkusuz çok az sayıdaki muhalifler kelimenin tam anlamıyla bağnazdılar. Sabetay'ın varlığından ve Mesih çağının kendi günlerinde başlayacağından bir an bile kuşku duymuyorlardı. Ancak bunlar yasaya ve geleneğe öylesine sıkı bağlıydılar ki, hiçbir değişimi görmüyorlardı. Mesih çağı başlar başlamaz kuralların ve yasaların geçersizleşeceğini gayet iyi biliyorlardı. Ve şimdi zaman gelmişti ve onlar korku içinde geri çekilmişlerdi. Kurtuluş gününe değin kendilerini güvenceye almak için, pek çok muhafız tuttular. Yahudilerin kurtuluşu gerçekleştiğinde bile bu muhafızlar onları koruyacaktı. Dolayısıyla, onları ayakta tutan şey dindarlıkları ya da içgüdüleri değil, bu durumda Sabetaycılara karşı etkin bir silah sağlamayan tutuculuklarıydı. Onlara öylesine acımasızca saldırılıyor, zulmediliyor ve sövülüyordu ki, sessizliğe sığınmaktan başka çareleri kalmıyordu. Muhalefet etmek için başka sebepleri olanlarda, safdillikten ve şevkten eser yoktu. Ama bu arada kaçınılmaz felakete karşı kendilerini güvenceye almak için para biriktiriyorlar ve mallarını saklıyorlardı. Yakında Kudüs'e geri döndüğünde biriktirdikleri malları satacaklardı.

Öte yandan bu devirde, Sabetay Sevi'ye fiilen karşı çıkmayı, elinden geldiğince onunla mücadele etmeyi ve Yahudileri hareket konusunda sürekli uyarmayı kendine görev addeden biri vardı. Bu kişi Jacop Sasportas'dı. 1610'da Oran'da doğmuş ve yirmi dört yaşına geldiğinde, doğduğu yerde haham olarak göreve başlamıştı. Bir seferinde yanlış bir suçlama sonucu hapse atılmış ama hapisten kaçarak Amsterdam'a gitmeyi başarmıştı. Burada Manassen ben Israel ile tanışmıştı. Manassen ben Israel, Londra yolculuğunda ona eşlik etmiş ve Yahudilerin İngiltere'ye yeniden kabulü için yaptığı müzakerelerde ona destek vermişti. 1665'e kadar, bu resmi olmayan yeni yurdunda kaldı, haham olarak görev yaptı. 1665'de vebadan dolayı Londra'dan ayrıldı ve Hamburg'a gitti. İşte burada İzmir'deki olaylara ilişkin ilk haberleri aldı. Hemen, her şeyi, Sabetay'ı, Mesihciliği, Sabetay'ın takipçilerini, mucizelere inananları, kâhin Nathan'ı, Primo'yu, Sarah'ı ve o mahalden çıkan her beyanatı ve olayı protesto etti. Doğası gereği kavgacı olmayan son derece nazik bir kişiydi. O dönemde dinsel-mistik gerekleri yerine getirmenin tek aracı olduğu için Kabala öğretisini benimsemişti. Seçkin bir Talmudist olmasının yanı sıra tecrübeli bilgili bir rasyonalistti ve kendisini Sabetaycı harekete düşman kılan iki özelliğe sahipti. Doğu'da yetişmişti ve Doğuluları, onların olaylara ve sözlere tepkisini iyi bilirdi; hayal güçlerinin olan biten herşeyi ne denli abarttığını ve sözlerine büyük bir ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini iyi bilirdi. Sabetay örneğine gelince, İzmir'de kendini Mesih ilan bu adama karşı içinde büyüyen düşmanlık, sağduyusunu perçinledi. Sabetay'ın yaptığı her şeye kuşkuyla yaklaştı; ne de olsa böylesine sıra dışı iddialar öne süren bir adama eleştirel yaklaşmak son derece yerinde bir tutumdur. Böylece dikkatli incelemelerinden her şey nasibini alıyordu ve araştırmalarının sonunda, hareketin tüm Yahudilik için koca bir manevi ve siyasi tehlike oluşturduğu kanısına vardı. Bu onun sırtına büyük bir sorumluluk yükledi ve dünyanın çeşitli yerlerindeki hahamlara mektuplar yazarak, cemaatlerinin liderleri olarak bulundukları yörelerde harekete karşı direnmelerini salık verdi.

O zamanlar için bu beyhude bir çabaydı. Kaçamak cevaplar aldı. Bazıları Sabetay'a ve hareketine inandıklarını apaçık beyan ettiler. Diğerleri kuşkuculuğundan ötürü ona sövüp sayarak, onu tehdit bombardımanına tuttular. Sonunda, düşmanları tarafından kuşatılarak hakir görüldü ve yalnızlığa itildi. Onun için artık karşı çıkmak faydasızdı. Hiç kimse onu dinlemiyor, ne cevap vereceğini umursamıyordu. Neticede o çaresiz bir şekilde kendi iyiliğini düşünüp gelişmeleri izledi, Sabetay Sevi ve takipçileri hakkındaki tüm delilleri hevesle ve içtenlikle topladı. 1673'de Hamburg'da büyük eseri *Anti-Sabbataina*'yı tamamladı. Çağrının ve çağrıya verilen cevabın birbirine uymadığı bir trajedi işliyordu.

Bu eserinde Sasportas kendini olayları aktarmakla sınırlamayıp, din ve mistisizmi, inanç doktrinini ve Sabetay'ın sistemini ele alır, her ne kadar o zamanlar etkili olmamış olsa da, dinler tarihine önemli bir katkıda bulunur. Sabetay'ın kendine özgü bir din yaratıp yaratmadığı, takipçilerinin onun ağzından sözler uydurup, aslında onun olmayan düşünceleri ve çıkarsamaları ona atfedip atfetmediklerini burada tartışacak değiliz. Halkın çoğunluğu hareketin kuramsal yanını anlayacak kapasitede değildi, ne de böyle bir niyetleri vardı. Muhtemelen Kabalist dünyanın yol ağzında durduğu zannına kapılmışlar ve Abraham Cardozo gibi bir adamın ateşli mantığı öldürücü darbeyi indirmek üzere olduğu halde bu gerçeği görmemişlerdi. Dinsel tartışmaları anlamıyorlardı; o an için kavrayabildikleri tek şey, her zaman inançlarında yer edinmiş kurtuluş düşüncesiydi. Jehu'nun kan dökücülükle suçlandığı şehrin değil de, Tanrı'nın harmanlarının ya da dağıtımlarının kast edildiği, Hosea'nın "İsrail'in günü" kehanetini hiç unutmamışlardı. Dinsel geçmişlerinin daha ilk günlerinden itibaren kendilerine aydınlık bir gelecek, atalarının inançlarına ve Tanrı'ya sadık kaldıkları sürece kendilerine bahşedilecek bir gelecek vaat edilmişti. Ama inanç eksiklikleri olayların seyrini değiştirdi ve şimdi iddia edemeyecekleri ama umabilecekleri bir lütuf bekliyorlardı. Sabetay'ın onlara sunduğu şeyin bu lütuf olup olmadığı ancak ya canı gönülden kabul edi-

lır ya da reddedilebilir. Bunun hakkında tartışmaz olanaksızdır. Bu nedenle inanmak yerine, mesele hakkında tartışmaya girenlere derin nefret besliyorlar ve onları küçümsüyorlardı.

Olayın taraflarının ciddiyetinin gülünçlüğüne rağmen anlatacağımız küçük bir olay bu düşünsel tavrı aydınlatmaktadır. İzmir’de Protestan bir papaz olan Thomas Coenen meseleyi aydınlığa kavuşturmak ve açıklamak maksadıyla, Sabetay Sevi’nin İstanbul’da olduğu bir gün onun en küçük kardeşini ziyarete gitmiş. Bir süre sohbet ettikten sonra ilahiyat tartışmasına girmişler. Coenen’nin savlarını sessizce dinleyen Sevi, dinin kendi uzmanlık alanı olmadığını ama metinlerin tümünü anladığını söylemiş. Papaz ilahiyattan konuşmaktan vazgeçip konuyu Sabetay Sevi’nin Mesihliğine getirmiş. Kardeşi Mesih’i övünce papazın canı sıkılmış. Sabetay’ın Mesih olamayacağını kanıtlamak için güçlü savlar öne sürmüş. Bunun üzerine Sevi, “Eğer Tanrı kardeşimi seçmişse, çok yakında onun vasıtasıyla Kendini açığa vurur” diye cevap vermiş. Böylece konuşmaları sona ermiş.

Şimdi o döneme ait başka bir muhalefet örneğine de değinmeden geçmeyelim. Bu, Yahudi olmayan tarihçilerin ve özellikle de çok sayıda teoloğun muhalefeti idi. Onlar her ne kadar fiili olgular söz konusu olduğunda alışlageldik biçimde prensip gereği, sayfaları kelimesi kelimesine birbirlerinden insafsızca kopya ederlerken, tüm bu tuhaf konuları hevesle araştırmışlar ve irdemişlerdi. Sık sık pasajları çarpıtır ya da çürütürler, okuyucuya alaycı bir kahkaha attırmak için metinlerin orasını burasını eğip bükerlerdi. Her ne kadar bu tutumu onaylamasak da, nedenini anlayabiliyoruz; zira bu yazarların ciddi tarihçi olmak gibi bir dertleri yoktu; tek ilgilendikleri husus, rivayetlerin ardındaki dinsel mevzulardı. Ve bu mevzular son derece garazci ve küçümseyici bir hava içinde sunuluyordu. Birkaç alıntı bu noktayı açıklığa kavuşturacaktır: “Yahudiliğin bin yıllık tarihinden daha eski olan ‘Onlar semavi olanı reddedip dünyevi olanı istediler’ (Augustine, *Tractate 113, In Johannem*) hükmü, günümüzün dünyaya tamah eden modern İsrailileri için hâlâ geçerliliğini koruyor... Hristiyan akıllı İsa’nın etten yaratıldığına

ve bu nedenle Hristiyanın Tanrı'nın ruhu olduğuna inanır. Modern Yahudi aklı ise aksine, İsa'nın (ya da Mesih'in) etten yaratılmadığına ve bu nedenle Yahudinin Tanrı'nın ruhu olmadığına inanır." "Günümüzde yeni Yahudi Mesih hakkında kendi masallarını uydurup yazan, onları hakiki Mesihsel ve peygamberi gerçekler diye yayımlayan ve öteden beri Mesih özlemi çeken Yahudilere onları okuyup açıklayan pek çok Hristiyan vardır." Bir başkası soruyor: "Niçin insanlar gerçek Mesih'in mucizelerini kabul etmiyorlar? Söz konusu olan coşkularına yenik düşmüş birkaç sadık Yahudi değil... En kötüsü de onların beşer biçimindeki zebaniler olmasıdır. Bundan ayrı olarak, onlar saygın Hristiyanlar değil çaresiz Yahudilerdir. Bunun nedeni de, kâfalarının geçmiş tarihleri ve süregelen Ahitle dolu olmasıdır."

Tüm bunlar, Yahudi olmayanların, Yahudilikteki kurtuluş inancını kuramsal olarak benimsemesinin, meselelerin ciddiyet kazanmaya başladığı zamanda büyük ölçüde gücünü yitirdiğine işaret ediyor. Yahudi meselesini unutan Hristiyanlar, Yahudileri dinden döndürme çabalarının boşa çıktığı gerçeğini birden fark ettiler. Yahudi aklının bir insanın kaba güçle ya da savlarla din değiştirmesine anlam verememesi bir fiyaskoya yol açtı. Böylece inancı oluşturan esaslara ilişkin çatışan çeşitli görüşler bir kez daha su yüzüne çıktı. Bu arada Yahudilerin hasımları farkında olmadan bu kör adaletsizliğin suçlusu haline geldiler. Bu da, ta baştan bir anlayışı ya da uzlaşmayı olanaksız kıldı. Onlar mucizelerin kendilerinin mi yoksa hasımlarının mı başından geçtiğine bakarak onları farklı yorumladılar. Bir durumda mucizeler gerçekken, diğer durumda uydurmaydı. Böylece bir tarafın dinsel deneyimlerine diğer tarafın saygı göstermemesi, kaçınılmaz olarak, mevcut hasımlığı ve kavgayı kızdırdı.

O zamanlar Yahudiler bu tavrı umursamıyordu. Çevrelerindeki düşmanlığa kafa yormaya gerek duymadılar. Gözleri, kulakları, kalpleri ve zihinleri, Mesih'in dünyanın kaderini belirleyeceği İstanbul'daydı.

X. BÖLÜM

MİGDAL OS

Şubat 1666'da, kış rüzgârları denizin dalgalarını kabartırken, doğu Akdeniz'in denizci tekneleri İzmir sahil şeridi boyunca kuzey yönünde dalgalarla boğuşuyor, Boğaz'a doğru yol alıyordu. Onlar küçük önemsiz tüccarlarla doluydu. En değerli ve en ağır yüklerle dolu teknelerin kat ettiği ticaret yolu farklı bir seyir izliyordu.

Ancak bu küçük teknelerin arasında, onu iten manevi güçlerin ve ilerlemesine karşı çıkanların somutlaşması halinde, her kalasla ağırlaşacak bir gemi vardı. Bu, Mesih'i, Sabetay Sevi'yi taşıyan gemiydi.

Güvertede oturmuştu ve bir yelken tentesiyle fırtınadan korunuyordu. Ne arkada ne de önde görünüyordu. Sayıları ve inançları bakımından caydırıcı, canlı bir duvar gibi, birlik içinde bir grup insanın her an ve her kalp atışında arkasında bulunduğunu düşünseydi, kuşkusuz dönüp arkasına bakardı. Ama o böyle bir insan grubunun varlığından kuşkulanıyordu. Evet, sayısız yandaşı vardı ama düşmanlarının, akıl ve direniş gibi güçlü silahları vardı. Ve zaman geçtikçe ve Sabetay arada bir bayağıca eylemlerde bulunup, palavra dolu iddialar öne sürünce halk da onun yanında mı yer almalı, yoksa ona karşı mı çıkmalı hususunda bir karar verme zorunluluğu duydu. Ama halkın, artık geleneklerinde herhangi bir değişiklik yapılmasına tahammülü kalmamıştı. Çok eski zamanlardan beri inançlarının geleneksel hazinesiyle yaşayagelmışlerdi. Dünyanın her yerinde inançları için insanüstü bir gayretle canlarını vermişlerdi. Acı ve ıstırap insan-

ları birbirine bağlar, onları hürmetkâr ve alçak gönüllü kılar. Bir adam yere serildiğinde ve yarını, geleceği elinden alındığında yaralardan akan ya da acı vererek göğsüne yürüyen kan, geçmişle silinmez bağlarını canlandırır. Geçmişin hüznü anılarıyla, geleceğin mutlu günleri arasında seçim yapmak zorunda kalan halk hüznü anıları daha kesin, daha somut ve tanıdık bulur. Sevince ve yarına güvenmez, çünkü hiçbir zaman her ikisini de elinde tutabilmiş değildir. Onları kalıcı şekilde elde edebilmesi için acı dolu varlığına nihai ve kalıcı şekilde son verecek bazı vaatlerin gerçekleşmesi, bazı işaretlerin görülmesi gerekiyordu.

Ama hiç böyle bir şey olmamıştı. Evet, Sabetay yasalarda değişiklik yapmış ve feryat fıgan kutlanan, yas tutulan anma günlerini kaldırmış, onlara neşelenmelerini söylemişti. Ama neşe emirle oluşmazdı ve emri veren ses ikna edici değildi. Mutlağın, kaçınılmaz olanın mührünü taşııyordu. Bu yüzden Sabetay'ın hâlâ düşmanları vardı.

Öte yandan diğerleri somut ve gündelik gerçeklerle ilgileniyorlardı. Nesiller boyu bildikleri şey, bir volkanın üstünde yaşadıklarıydı. Bazıları bu volkana rağmen, refaha kavuşmanın bir yolunu bulmuşlardı. Bu grup iradenin kazmasını altlarındaki mümbit toprağın çok derinlerine vurarak, dipteki eriyik lavı toprağın üstüne çıkarmak gerektiğini hiç unutmamıştı. İnançlarının kendilerini başkalarının gözünde kaçınılmaz şekilde düşman gösterdiği bir idare ve dinin hüküm sürdüğü bir ülkede yaşıyorlardı. Asırlar boyu rahat nefes alabilecekleri bir yerde yaşamamışlardı. Yabancı bir gücün iktidarı altında yaşamışlardı. Tanrı onları düşmanlarının eline teslim etmişti ve durum böyle olunca düşmanları kışkırtmak yürek isteyen, endişe verici bir tavırdı. Ama yaptıkları tam da buydu. Aralarından çıkan bir adam, yolculuğunun amacını, yaşadıkları toprakların idarecisi olan Sultan'ı tahtından indirmek istediğini gizlemeye hiç gerek duymuyordu. İlahi bir görev ve ilahi çağrının yerine getirilmesi güzel, hoştu ama bu arada büyük bir ihanet yürürlükteydi. Bu işi üstlenen adamın başarıya ulaşma şansı vardı. En derin inançlarıyla yaşamları boyunca dua ettikleri amaç gerçek-

leşince, sevinemeyecek olan adam da oydu, çünkü halk sadece ağızla dua etmeyi henüz öğrenmemişti. Dolayısıyla bu adamın yeni krallığı kurmayı başarması gayet olanaklıydı. Ama çabasının boşa çıkması daha büyük bir olasılık taşıyordu. Bazıları ilahi sesin gücünden ve dayanılmaz kudretinden kuşkulandıkça, diğerleri dünyevi silahların Sultan'ın gücüne galebe çalıp varlığına son vereceğinden şüpheleniyorlardı. Ve eğer girişim başarısız olursa, bu, Türk imparatorluğu içinde yaşayan tüm Yahudiler için felaket olacaktı. Güçlü bir iktidarın tipik direnişini, o iktidar altında yaşayan küçük bir grupla birleştiren eski bir kural şöyle der: "Eğer bir bireyin eylemi kötü bulunursa o eylem herkesin suçu olur. Eğer bireyin eylemi iyiye, o, sadece bireyin itibarını yükseltir." Eğer Sabetay'ın çabası boşa çıkarsa, tüm Yahudiler kaçınılmaz olarak hain sayılacak ve yeni ıstıraplara maruz kalacaklardı. Bu yüzden Sabetay'ın düşmanları vardı.

Sabetay bunun gayet farkındaydı ve bu nedenle arkasındaki takipçilerine güven duygusuyla bakamıyordu. Ancak bu, önüne, gayesine bakmasına da yardım etmiyor ve kararlı eylemde bulunması için hayal gücünü ateşlemiyordu. Bu yüzden her şey belirsiz ve muğlâktı. İstanbul'da ne yapacağına ilişkin belirgin bir fikri yoktu. Nitekim yaptığı her şey ve söylediği her söz onu bu yolculuğa çıkarmış ve bu son çabası içinde suya düşmüştü. Gayesine doğru yol alıyordu. Kaderinin gerçekleşeceği yere doğru yaklaşıyordu, orada ne olacağına ya da ne yapması gerektiğine dair hiçbir fikri yoktu. Rüzgârın önünde, denizin ortasında yol alıyordu. Ona yolu gösterecek, kulaklarına bir şeyler fısıldayacak ve eline silah verecek bir şeyin olması şarttı.

Şubat fırtınalarının ortasında, hiçbir aşikâr kaçış yolu olmayan küçük bir denizci teknesinde, ne geçmişe ne de geleceğe hangi amaçla bakacağını bilmeyen bir adam ne yapabilir? Gizemli ara âlemi, rüyalar âlemini, hiçbir şeyin gerçek olmadığı, her şeyin olabileceği ya da hiçbir şeyin olmayabileceği, masalların, efsanelerin ve şiirsel hülyaların fantastik bir hükümran-

lğa sahip olduğu ve bir gün oradan gerçekliğin tüm gücüyle yaşama geçmeye çalışacakları âlemi keşfetmeye gayret edecekti.

Hâsılı, oturdu ve yolculuğu hakkında düşler kurdu. Ve bir deniz kasabasında kızgın fırtınadan korunmak için geceleyin sığınak ararken katı gerçekliğe değil de, katı karaya ulaştı. Rüzgâr ona karşı esmekte direniyordu, sanki onu amacından uzaklaştırmaya çalışıyor gibiydi. Bu uğursuzluktan ve en yakın çevresini oluşturan yandaşları, dört âlim, Sabetay'ı yolculuğuna devam etmekten vazgeçirmeye çalışıyordu. Ama sığındığı küçük limanlarda, geri dönmesini sağlayacak şeyler duydu. Söylenceler ondan önce oralara varmıştı. Örneğin rivayete göre, Sabetay dört âlimle değil de, dört yüz peygamberle birlikte yolculuk etmişti. Güya gemisinin tayfası ve kaptanı yoktu ve gemi öylece kendi başına yoluna devam ediyordu. Bir bulut ya da ateşten sütun, semadan inip gemiyi tamamen kuşatmıştı. Gemiye parçalayabilecek bir fırtına kopmuş ama Sabetay ayağa kalkıp ayağını geminin direğine koyunca, göz açıp kapayıncaya dek gemi İstanbul'a ulaşmıştı.

Sabetay, insanların bu tür şeylere inanmasından hoşnuttu. Nitekim kendisini hiç yüzüstü bırakmamış bir güce bel bağlayarak İstanbul'a varacağı tam günü önceden bildirmişti. İnsanlar rüzgârın onun tüm keyfi hesaplarını alt üst edeceğini ya hiç bilmiyorlardı ya da hemen unutacaklardı. Arkadaşlarının inancı ve safdilliği, Sabetay'ın küçük fındikkabuğunun limana sığınmak zorunda olmasının gerekçesini çok geçmeden buldu; geminin ilerlemesini ertelemek için Mesih'in yol üzerindeki limanlara girmeyi emrettiğini savundular. Zira Mesih 21 Ocak'tan önce İstanbul'a varmak istemiyordu.

Defalarca yaptığı deniz yolculukları Sabetay'ı geri dönmenin imkânsız olduğuna ikna etti. Mesih'in İstanbul'a gelmekte olduğunu duyan pek çok Yahudi kendi rızalarıyla evlerinden ayrılp, orada olacak büyük hadiseleri görmek amacıyla dünya-

nın her yerinden İstanbul'a akın etti. Bu haber Sabetay'a büyük cesaret kazandı. Böylece tehlikelerle dolu olabilecek şehirde unutulmuş halde, dostsuz kalmayacaktı. Üstelik kimi önlemler almıştı ve varışı ve karşılanması için gerekli düzenlemeler yapması için sadık bir yandaşını, haham Bune'yi, İstanbul'a yolladı.

Kendisi ise düşler kurarak yoluna devam etti.

Bu düşler âleminde pek çok, acayip ve rahat dinlenme yerleri vardı. Söylenceler ve hikâyeler yalnızca Sabetay'ın kendi çevresinden değil, dışarıdan da yayılıp kulağına kadar geliyordu. Bu noktada Hollandalı denizcilerin anlattığı tuhaf bir hikâye kulağına geldi. Onların anlattığına göre, ipek yelkenler ve armasıyla bir gemi İskoçya'nın kuzeyinde görülmüş; tayfasının hepsi İbranice konuşuyormuş ve geminin ön direğinde, İsrail'in kayıp on iki kabilesinin adlarını taşıyan kocaman bir bayrak dalgalanıyormuş.

Hiçbir inançlının kuşku duyamayacağı bu tür mucizeler, esinler ve uydurmalar düş kurmakla gayet iyi uyuşuyordu ve uzun ve yorucu yolculuğu kısaltıyordu. Dahası, yakında yüz yüze gelinecek gerçeklikle çarpışmak için gereken enerjiyi veriyordu.

Sabetay'ın hasımları bu çarpışmanın Sabetay İstanbul'a varır varmaz gerçekleşmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Faydalarını ve zararlarını, olasılıkları ve imkânları düşündükten sonra, umutlu bir halde tehlikeden korkma gereğine, cemaati tehlikeden uzak tutmanın ve iyi zamanlarda kendilerini ihanet suçlamasından korumalarının şart oluşuna kanaat getirdiler. Neticede gemi Çanakkale Boğazı'na varmadan önce, İstanbul'daki Yahudi cemaatinin temsilcileri büyük vezir Ahmed Köprülü'nün huzuruna çıkıp şu beyanatta bulundular: "Kısa bir süre sonra İzmir'den bir gemi gelecek. Geminin içinde Yahudi halkının Mesih'i olduğunu ilan eden bir adam olacak. Adamın niyeti, Sultan'ın tacını başından alıp kendi başına koymak. Onun Mesih olduğuna bizler inanmıyoruz. Onun zavallı, kandırılmış bir mahlûk ya da

bir şarlatan olduğunu düşünüyoruz.” Bu görevi yerine getirdikten sonra oradan ayrıldılar. İçten içe düşündükleri şey, eğer o Mesih’s e Tanrı’nın bir şekilde ona yardım edeceğiydi. Tanrı’nın Oğluy san, kendine iyi bak!

Ancak bu sözleri sarf ederek başlarını belaya sokmak istemediler; nitekim daha birkaç hafta geçmişti ki, Köprülü, İzmir Kadı’sından bir mektup aldı. Mektupta, Kadı yeni dini hareketin liderine karşı hangi tavrı takınması gerektiğini ve talimatları soruyordu. İstanbul’daki Fransız büyükelçisi De La Croix son derece aydın bir kişiydi ve Köprülü’nün asla kana susamış biri olmadığını, aksine büyük bir devlet adamı olmakla tanındığını, son olayları iyice gözden geçirip en ufak bir şüphe duyduğu kimseyi Osmanlı Devleti’nden uzaklaştırdığını ve adaleti yerine getirmeden tarafsız ve sağlam olduğunu beyan etti.

Köprülü, Kadı’nın mektubunu alır almaz Sabetay’ın tutuklanması için emir verdi. Bu zararsız bir önlemdi ama huzuru tesis etmek için epey işe yarayacaktı. Önlem yerine getirilmeden önce yeni Mesih’in İstanbul’a varmak üzere yolda olduğunu duydu. Yahudiler de bu haberi onayladılar. Bunun üzerine tehlikeye karşı daha caydırıcı adımlar atılması gerektiğini düşündü. Sabetay Sevi kim olursa olsun, dışa vurduğu niyeti büyük bir ihanet hazırlığı içinde olduğunu gösteriyordu. Bu nedenle toplumda huzursuzluk yaratmadan önce yolundan çevrilmeliydi. Diğer görevlerinin yanı sıra imparatorluğun adalet başkanı olarak her türlü ölüm ya da yaşam kararı verme yetkisiyle donatılmış halde, İstanbul’a varmadan önce Sabetay’ın öldürülmesi ve cesedinin gerekli düzenlemelerin yapılması için kaymakama teslim edilmesi kararını çıkardı. Böylece çok çeşitli biçimlerde Sabetay’ı tehdit eden ölüm bir kez daha onu bekliyordu, her ne kadar onun bundan haberi olmasa da. O deniz yolculuğuna devam edip hayaller kuruyordu. Gemi neredeyse kırk gündür denizdediydi. Bu yılın bu mevsimi için alışılmadık uzunlukta bir zaman

dilimiydi. Ama gemi karadan görünür görünmez, kaymakamın casusları işe koyulacaklar, karaya iner inmez yolcuları ele geçireceklerdi. Sabetay kendisini nelerin beklediğini tahmin edip, Çanakkale sahilinin ıssız bir noktasına demir atmaya çalışabiliyordu, İstanbul'da aniden ortaya çıkma amacıyla. Fakat şehirdeki huzursuzlukları önlemek için kendisinin erken davranması gerekiyordu. Casuslar da keskin bakışlarını kıyıdan ayırmıyorlardı.

Sonunda fırtınayı yararlanarak ilerleyen ve yelkenlerini indirerek kıyıya yanaşan bir gemi gözlerine ilişti. Birkaç kişi gemiden rıhtıma geçen köprüye inmişti. Yahudi oldukları belliydi. Denetim görevlisi onlara isimlerini, hangi limandan gemiye bindiklerini ve varacakları yeri sordu. Yahudilerden biri şu cevabı verdi: "Sabetay Sevi, İzmir, İstanbul." Bunun üzerine görevli başını salladı ve bir grup silahlı adam başka hiçbir açıklama yapmadan ve şiddete başvurmada küçük grubu sessizce ablukaaya aldı. Sabetay Sevi ve dostları hiçbir direniş belirtisi sergilemeden, kendilerine sunulan atlara bindiler ve gece çökene değin atlarını sürdüler.

Böylece İstanbul'un yakınındaki bir yer olan Chekmese Rutshuk'a vardılar. Geceyi ve ertesi günü orada geçirdiler, zira o gün Sabbath günüydü ve kaymakam onların yolculuk yaparak kutsal güne saygısızlık etmeme isteklerini hoşgörüyü karşıladı.

Bu arada biri onların geldiğini duymuş ve o ya da onun haberi tutukluların atlarından daha hızlı ilerlemişti. Cuma akşamı bazı Sabetay yandaşları yürüyerek, at üstünde ya da at arabalarıyla bu yere vardılar. Tüm geceyi, Sabetay'ın tutulduğu evin dışındaki kaldırımında geçirdiler, böylece ertesi gün onu olabildiğince erken görebileceklerdi. Sonunda onun huzuruna kabul edildiklerinde, feryat figan ayaklarına kapandılar, zincirlere bağlı olduğu halde onları nasıl kurtarabileceğini sordular. Ama Sabetay vakur ve soğukkanlıydı; ve gayet sakindi, kendisini ilkin zincirlere bağlı şekilde görmedikçe, özgür de göremeyeceklerini

söyledi onlara. Yusuf bile Mısır'da hapsedilmiş, ama sonunda iktidara gelmişti. Tüm bunlar onların anlamadığı ilahi bir sırdı.

Muhtemelen takipçileri bu sözlerle avundular. Sabetay'ın yükünü hafifletmek için her olayda ellerinden gelen şeyi yaptılar. Kaymakama fidye ödeyip tutukluyu zincirlerinden kurtardılar. Daha sonra Mesih için tahta benzeyen yüksek bir oturak yaptılar, hahamları yanına oturttular ve Sabbath gününü sıkıntı ve coşkuyla karışık bir hal içinde onunla birlikte kutladılar.

Bu arada tüm İstanbul haberlerle çalkalanıyordu. Yahudi Mesih geliyor! Türkler bunun ardında teyakkuz halinde bulunmalarını gerektiren tuhaf, tehlikeli ve kışkırtıcı bir şey olduğunu sezmelerine rağmen olan biteni tam olarak anlamamışlardı. Ne yaptıklarını bilmeden gruplar halinde yollara düştüler, bu garip Mesih'i görüp yolunu kesmek için. Ama yetkililer hiçbir kargaşaya ve skandala mahal vermemek istiyordu. Bu nedenle, tutuklular ve onların korumaları yan yollardan geçirildi ve o gün kıyının yanındaki gümrükhanede saklandıktan sonra sisli bir gecede gizlice İstanbul'a götürüldüler. Mesih borçluların kaldığı hapishaneye atıldı ve orada tutuklu kaldı. Evet, sonunda İstanbul'a gelmişti ama hayallerindekinden çok farklı bir yolla. Yaşamında bir kez daha olaylar onu boyunduruk altına alıp yalnız bırakmıştı.

Her ne kadar ne o ne de yol arkadaşları, takipçileriyle pek fazla konuşamamışlarsa da, limana gelişleriyle hapse atılışı arasın geçen zaman olabildiğince kısa idiyse de ve hiçbir gürültü patırtı çıkmamışsa da, tüm şehir Mesih'in geldiğini ve hapse atıldığını aynı gün öğrenmişti.

İnançlıların ve onların hasımlarının dudakları arasından yarı boğuk bir iç çekiş çıktı. Sokaklarda yandaşları hüznünlü görünürken, hasımları alay ediyorlardı. "*Geldi mi?*" diye bağırıyorlardı Müslümanlar küçümser bir edayla ve Yahudileri taşıyarak kovuyorlardı. Ama Yahudiler geri dönüp hapishane duvarlarının çevresinde toplaşıyorlardı. Bir şeyin vuku bulmasını ya da

adamın şarlatan olup olmadığını, dünyayı tahrik edip etmediğini anlamaya çalışıyorlardı. Ne var ki bekleyişleri boşunaydı. Yetkililer de ne olup bittiğini ve ne tür bir tavır takınmaları gerektiğini henüz bilmiyorlardı, çünkü Sabetay daha mahkemeye çıkarılmamıştı. İki gün geçmeden mahkemeye çıkarılmayacaktı ve dava Sabetay yaşadığı sürece halktan gizli tutulacaktı. Köprülü, hapishaneye bir temsilcisini gönderdi. Kendisi gidemezdi, çünkü bu meseleye fazlaca önem verdiğinin işareti sayılırdı. Gönderdiği temsilciyi epey bilgilendirdi. Her ne kadar büyük vezir ona her şeyi açıklamadıysa da, tüm ülke genelinde genel sohbet konusunun, Yahudilerin bir Mesih beklediği olduğunu bilmesini sağladı.

Muhammed'in takipçileri bile bu haberlere karşı büsbütün kayıtsız kalamazlardı; zira tüm inançlar uzak bir gelecekte tüm dünyevi sıkıntıların bir Mesih'in gelmesiyle birlikte sona ereceği ve onun gelmesi üzerine, doğum, ölüm ve dirilişten oluşan ebedi zincirin bozulup, her şeyin huzura ereceği inancına dayanıyordu. Zaman zaman tüm dünya Mesih'in geldiğini haykırırdı. Mesih'in geliş zamanını ve esen rüzgârın mısır tanesini kayadaki bir parça toprağa nasıl ve zaman sürükleyeceğini kim söyleyebilirdi?

Mamafih Sabetay Sevi'nin önündeki soru şuydu: Sen kimsin? Yahudilerin Mesih'i misin? Bunun üzerine, yüzlerce yıl önce Judea valisinin sorduğu sorular zihninin derinliklerine akın edince ayağının altındaki zemin sallandı. Ancak zikrettiğimiz vali, sorgulamasını sıkıcı ve umursamazca yapmıştı. Kendisini suçlayanlar, Capri'de kargaşadan kendisini sorumlu tutacak, damla hastalığına yakalanmış kuruntulu ve yaşlı bir adamla başını derde sokacaklar diye korkuyordu. Oysa İstanbul'da sorgulama daha serbest, muhtemelen daha büyük bir merak ve ilgiyle yapılmıştı.

Her ne kadar her defasında cevapları farklı olsa da, tüm cevapların ortak özelliği içten bir itirafın izini taşımasıydı. Bir

adam içinden gelerek, Tanrı'nın önünde, sessizce tekrar tekrar Mesih olduğunu söyleyebilir ve bu teyit onun çağrısına olan inancını perçinleyebilirdi. Fakat dışarıdan birinin sorgulamasıyla ya da inanma isteğiyle değil de, iddiayı test ve yargılama isteğiyle sorgulama yapanın düşmanca merakı ve ilgisiyle karşılaşınca cevapların içtenliği kayboluyordu. Galilee'li Mesih, kararı geleceğe bırakan, muğlâk anlamlı bir cevap vererek zorluktan kurtuldu: “Bunu siz söylüyorsunuz.” İzmirli Mesih ise kendini güvenceye almak için çapaya elini uzattı ve yalan söyledi: “Filistinli yoksullar için sadaka toplamak amacıyla Kudüs'ten gönderilmiş bir âlimim ben.”

Yalan söyledi. Yapısı gereği mücadeleci biri değildi. Zaten İzmirli hahamlar onu aforoz ettiğinde ve Selanikli hahamlar ona karşı tehditler savurduğunda, hemen sahneyi terk etmişti. Şimdi de tehlike saçabilecek ellerini zorbaca üzerine koyan bir iktidarın karşısında geri çekildi. Ancak her şeyden önce hasımlarını tanıyordu ve saldırıya maruz kalma olasılığını da düşünmeliydi. Ne tür bir tavır takınması, karşı atağa geçip geçmemesi konusunda düşünmeye yetecek kadar zamanı vardı. Ne var ki gerçekler ona asla umduğunu yapma fırsatını vermediğinden, gerçeklerle karşılaştığında her zaman başarısız oluyordu. Kendisine ve inancına duyduğu güven, ancak dışarıdan bir gücün ona güven ve destek vermesi durumunda yenileniyordu. Kendi tarafında olmayan bir muhalefet ve güçle karşılaşınca, hemen çözülüyordu.

Hâsılı, kendini çaresiz hissedip yalan söyledi. Önemsiz bir konumda olan, Paşa'nın askeri, Sabetay'ın yüzüne okkalı bir tokat atarak sert karşılık verdi. Tokat Sabetay'a atılmıştı, Mesih'e değil. Bu, bir korku ve baskı anından sonra rahatlama duyusunu ifade etmek için bir adamın otomatik olarak yaptığı bir reflekstir. Tokattan sonra Sabetay'a karşı kalbi yumuşadı, artık ondan korkmasına gerek yoktu. Hem o Mesih değildi. Sabetay, insan aklının tuhaf yanlarının bir göstergesi olarak ilginç bir emre itaat etti; sık sık öğütlenen ama nadiren hayat geçirilen bir

şeyi yaparak, düşmanına diğer yanağını çevirdi. Paşa'nın askeri bundan çok etkilendi. Olayı daha sonra anlatırken, Yahudilerin, rızasını almadan onu Mesih ilan ettiğini ve tokadı, aslında, onu bu konuma zorlayan Yahudilere attığını söyledi.

Bu kısa sorgulamadan sonra daha ileri adımlar atılmadı. Buna gerek de yoktu. Zira bir adam gerçek amacını apaçık beyan ettikten sonra daha fazla endişeye mahal kalmazdı. Yine de bir adam kitleler arasında düzensizlik ve feveran çıkarma potansiyeli taşıyorsa, onu hapiste tutmak ve bu sayede, faaliyetlerini sürdürüp, ortada bir Mesih olmamasına rağmen, Mesih hareketini desteklemesini engellemek yerinde bir tutum olacaktı. Böylece hapishanedeki diğer suçlulara genellikle uygulanan sert muameleye gerek kalmadı, çünkü bu kişi suçlu değildi, sadece suça alet olmuştu.

Fakat başka bir dış faktör yürürlükteydi; elden ele dolaşan bir belge o günlerde resmi siyasi bir manifestonun tüm ağırlığını taşıyordu. Babıali'deki Venedik büyük elçiliğinin üst düzey devlet görevlisi, soğukkanlı bir diplomat olan "Bailo" Giambattista Ballarino, bu belgeyi, Mesih tutuklandıktan altı hafta sonra 18 Mart 1666'da Pera'dan hükümetine göndermişti. Söz konusu rapor gayet ölçülüydü, ama içerdiği olasılıklar, bu renkli Mesih şahsından hâlâ zaman zaman yayılan çekiciliği yansıtıyordu. Elçi bunu fark etmişti ve hikâyesinin fantastik yapısına ilişkin okuyucunun ileri sürebileceği itirazı da önceden sezmişti: "*Chiodo quest' humillissima lettera con racconto forse nell' apparenza vano e soverchio, da me percio pretermesso nei passati dispacci, ma altrettanto essenziale nel riflesso a vantaggi che van ricavando questi Barbari da qualunque nuovo emergente.*"

Daha sonra hareketin kökenini, amaçlarını ve bağlıları arasında yarattığı kargaşayı açıklıyordu. Sabetay karaya inmeden önce, Mesih'in kaderinin belli olduğunu ve onun ölümle cezalandırılacağını bile biliyordu. Ve şimdi herkes bu cezanın niçin infaz edilmediğini merak ediyordu. Zira belirtildiği gibi –

ve Köprülü'nün devletin güvenliğini koruma politikasına gayet uygun olarak- Osmanlı Devleti'ne karşı tehlike ve tehdit arz eden ya da bu zannı taşıyan kimse derhal cezalandırılırdı. Onların hemen sessiz sedasız icabına bakılır ve tüm endişe giderilirdi. O halde Sabetay'a neden bir şey olmadı?

Gerçekten de ona hiçbir şey olmadı. Sabetay Sevi'ye, Köprülü'ye ifade vermesi ve bunun karşılığında isteğinin kabul edileceği söylendi. Bunun üzerine Sabetay tüm kozlarını oynadı; görüntüsünü, sesini, Arapçaya hâkimiyetini ve kişiliğinin etkileyici gücünü. Sonuçta büyük vezir ona hayatını bağışladı, cezasını infaz etmeyerek sadece eylem özgürlüğünü kısıtladı ve ona farklı bir mahkûm muamelesi yaptı. Sabetay hayatını bağışlaması için Köprülü'ye yalvarmış mıydı? Ölüm cezasını gerektirmeyecek denli zararsız biri olduğunu kanıtlamış mıydı? Yoksa büyük vezirle konuşup onu ikna mı etmişti? İşte size o döneme ait bir tespit: "Çok belirsiz olduğundan, Sevi'nin görüşmede ne söylediğine ve yaptığına değinmeyeceğim..."

Ballarino, olayların bu şekilde beklenmedik minvalde gelişmesini makul bir nedene bağlıyor: "Türk devlet adamının gözünü harekete dikmesinin nedeni, harekete katılanlardan para koparmaktı." Sahiden de Türkler bu yolla çok para kazandılar. Fakat otoritelerin başvurabileceği, zenginleşmek dışında başka herhangi bir çare ya da yasa dışı yol yok muydu? Olayların sonraki seyrinin gösterdiği gibi, ilk başta güvenlik hissi onları savsak kılmış, ardından korku hissi de ne yapacaklarını bilemez hale getirmişti. Öte yandan, herhalde sorunun çözümü, Sabetay Sevi'nin görüşmede büyük vezir üzerinde bıraktığı izlenime dayanıyordu. Ahmed Köprülü'nün kalbi bu güzel görünümlü adamın karşısında yumuşamıştı.

Böylece Sabetay, İstanbul'da hapiste kaldı ve gayet iyi muamele gördü. Zincirlenmedi, kendisine rahat bir oda verildi. Bu oda hücreden çok bir devlet mahkûmunun dairesine benziyordu. Dostu ve yazmanı Primo da yan odada kalıyordu. Kendisiyle görüşmek isteyen en yakın dostlarına izin veriliyordu.

Serbest bırakılmak dışında her isteği kabul ediliyordu. Aslında üzerine çöken huzur ve kalabalıklardan zaruri uzaklık içinde yeni ve görkemli bir ilerleme ve ilahi mücadele için kendini hazırlamak adına güç topladı. Yoğun bir nefis terbiyesi sürecinden geçti. Peşpeşe dualar okuyor ve oruç tutuyordu. Oruçları genelde üç gün sürüyordu. Köklü bir inançla bir kez daha herşeyi kurtuluş saatine ayarladı ve her ne pahasına olursa olsun o saatin gelmesi için mücadele etmeye karar verdi. Yine uyarıcı işaretler almaya başladı. Ateşten hayali varlıklar sürekli onu ziyaret ediyor ve tövbe vecibelerinden çarpıntı ve coşku içinde çıkıyordu. Sürekli yanında duran Primo Mesih'in taşıdığı ya da ifade ettiği her değişimi anında kaydedip tüm belâgatiyle, dışarıda bekleyen kalabalığa anlatıyordu. Zamanın yaklaştığına dair gökten mucizevi mesajlar geliyordu.

Kabala'nın uygulama kısmındaki buyruklara göre, tövbe vecibeleri abdesti de içeriyordu. Bu nedenle Sabetay her gün sahile inebilmek için ve gözetmenlerin gözleri önünde abdest alabilmek için yetkililerden izin istemişti. İsteği kabul edildi ve o günden sonra tuhaf bir manzara ortaya çıktı. Sabetay ve dostlarından oluşan küçük bir yürüyüş alayı hapishaneden yola çıkıyor ama sokaklardan geçtikte muntazam şekilde kalabalıklaşıyordu. Peşinden yandaşları alkış tutuyor, hasımlar lanet okuyor, yerel halk ise her iki tarafla da alay edip, küçük düşürücü hakaretler yağırdırıyordu. Her gün denize yapılan bu yürüyüş gürültülü bir kargaşaya dönüşüyordu. Ama bundan hiç rahatsız olmayan Sabetay nefes kesici soğukluktaki denizde uzun süre kalıyordu. O da şimdi bir beşerdi, yaptıklarının sonucunu gözeterek hareket ediyordu, ne de olsa binlerce insan onu seyrediyordu ve fanatik bir arzunun yeniden patlamasının etkisi altındaydı. Ancak kargaşa manzaraları giderek fenalaştı, denize doğru yürüyüşler kalabalığın içindeki tutkuları ateşledi, çatışmalar çıktı. Fikir ayrılıkları yumruklarla çözülmeye çalışıldı. Bunun üzerine Sabetay'ın takipçileri, Ahmed Köprülü'den, günlük yürüyüşlerinde kendilerine eşlik etmesi için askeri bir muhafız grubunu tahsis etmesini istedi.

Die Großen Erz Betrüger.

Der Falsche Messias.
IACOB NAYLOR
König der Quacker.
Im 1657 Jahr.

Der Falsche Messias
SABATAI-SEVI
König der Juden.
Im 1666 Jahr.

So siehet NAYLOR aus in seiner rechten Tracht,
Die ihn in Occident zum Quackerkönig macht,
Und das ist SABATAI den in den Orient
Die ganze Jüdenschaft MESSIAS hat genannt.

“İki Baş Düzmeçi”

Büyük Vezir bunu kabul etmeye çoktan hazırды; 60.000 real.* Ama kendini güvende hissettikten sonra paranın ne önemi vardı? Bırakın yurt dışında yaşayanları, Kutsal Topraklara dönüşte yanlarında taşıyamayacakları için malını mülkünü satmış çok sayıda zengin kişi yok muydu yurtlarında? Bu hayati yolculukta kendilerine önderlik eden adam için para toplamaktan daha yüce ve doğal bir şey olamazdı.

Hakeza 60.000 real hemen toplandı ve böylece Sultan'ın askerleri, Sultan'ı tahtan indirip tacını giymeyi ilahi görev sayıp, bu görevi hayata geçirmeye hazırlanan bu kişiye eşlik edip onu korudular.

Ama insanlar Mesih'i sadece sokaklarda ve yürüyüş kargaşası içinde görmekle uzun süre yetinemediler. Ahmed Köprülü'ye bir kez daha başvurarak, 40.000 real karşılığında, Sabetay, günün herhangi bir saatinde istediği kişiyi ziyaretçi olarak kabul etme hakkı kazandı. Bunun sonucunda meraklı Yahudiler ve Müslümanlar hapishaneye akın ettiler. Sabetay hiçbirini geri çevirmedi. Bundan böyle onunla görüşebilen insanlar söylediklerini kabul ettiler, vaatlerine inandılar ve kendisine atfettiği önem ve yüceliği benimsediler. Kudüs'ten sadaka toplamak için gelen âlim iddiasını terk etti ve bir kez daha seçilmişlerin seçilmiş oldu. Yüce esinlerinin etkisi altında kendisini tanıtmak için Kutsal İsmi tam telaffuz etti. Her ne kadar hareketi tam anlamıyla serbest değildiyse de, eski güveni yerine gelmişti. Zira ortada yakın bir tehlike tehdidi yoktu ve takipçilerini kendine yeniden bağlayan caydırıcı güçler sergiliyor, muğlâk gizemli yorumlar ve açıklamalar yapıyor, çınlayan sesi, tavırlarının ve konuşma tarzının çekiciliği, parlak siyah gözlerinin dayanılmaz ısıltısıyla etrafındakileri etkisi altına alıyordu. Yapamadığı şeyler konusunda da insanlar ona itimat ediyorlardı. Örneğin mucizeler. Hiç kimse şimdiye değin onun bir mucize sergilediğini görmemişti, ama hepsi onun mucizeler sergilediğine dair sayısız delil olduğuna yemin ediyordu. Onlar önemsiz mucizeler olsaydı,

* Real: Eski İspanyol para birimi.

kendilerinden kuşku duyulabilirdi. Ama muazzam, harikulade ve hayal gücüne meydan okuyan şeyler olduğundan gerçek sayılıyorlardı. Onları reddetme durumuna düşmeden sorgulamaya açmak söz konusu olamazdı. Ve hiç kimse onları yalanlamıyordu. Aslında Yahudi olmayanlar bile onlara safça inanıyorlar, yabancı bir Mesih'e saygı duyuyorlardı. Daha da önemlisi kendi kurtarıcılarını beklediklerinden konu hakkındaki fikirleri daha değerli ve kabule şayandı. Ağızdan ağza dolaşan mucizeler genellikle belirsiz ve soyut şeylerdi, ama hepsinin ortak özelliği zengin bir hayal gücüyle süslü olmasıydı. Tapınağın duvarları topraktan yükseliyor, kayıp kabilelerin yüz binlerce üyesi birden ortaya çıkıyor, ateşten sütunlar görülüyor, mezarlardan sesler geliyor, bebekler peltek seslerle kehanetlerde bulunuyor. Üstelik her şey, Sabetay'ın mahpusluğunun öteden beri mucizeler âlemiyle ilişkilendirildiği bir zamanda gerçekleşiyordu. Daha önce hiç hapis yatmamıştı. İstanbul'a gelmiş ve büyük vezir vasıtasıyla Sultan'la görüşmek isteğini iletmişti. Sultan da bu isteği kabul etmek yerine, vezire, onun hapse atılmasını emretti, Emrinde elli yeniçeri bulunan bir ağa, emri yerine getirmek üzere işe koyuldu ama Mesih'i görünce ona el sürmeye cesaret edemedi. Büyük vezirin yanına dönüp Sabetay'ın ölümlü biri olmadığını, yüzüne bakılamayan bir melek olduğunu söyledi. Hayatı pahasına da olsa emri yerine getiremeyeceğini beyan etti. Bunun üzerine vezir, emrinde iki yüz yeniçeri bulunan başka bir ağayı gönderdi. Bu ağa da daha iyisini yapamadı. Bunun üzerine gücünü kanıtlayan Sabetay kendi isteğiyle hapse girdi. Yahudiler dindar hasımlarına korku ve ürperti vermek için bu söylentileri kullanmışlardı. Zaten dışarıdan birileri ve Yahudilerin Mesihleri sayesinde kurtuluş bekleyen bu insanları küçümsüyorlardı. Biri çıkıp, Mesih'in sözde sergilediği mucizelerden herhangi birini görmediğini söylediğinde, ona verilen cevap şu oluyordu: "Sabetay'ın hâlâ hayatta olması, yetkililerin onun icabına bakmamış olması başlı başına bir mucize değil mi? Nitekim Sultan şüpheli şahısları ortadan kaldırmak söz konusu olduğunda genellikle bu kadar ılımlı davranmaz."

Bu cevaba karşılık, Sabetay'ın Sultan'ın önünde açıkça Mesihlik iddiasında bulunmadığı itirazı öne sürülüyordu. Ancak bu itiraza rağmen, gerçekler ağırlığını ortaya koyuyordu. Zira Sabetay Sevi'nin yürüttüğü hareketin gerek sayı gerekse önem bakımından tehdit edici boyutlara vardığına kuşku yoktu. Tekrar sorgulansaydı, muhtemelen "Ben bir sadaka toplayıcısıyım" açıklamasını yapacaktı. Ama bu, yürüttüğü hareketin büyümekte olduğu, hareketi dizginlemediği, aksine hep canlı tuttuğu gerçeğini değiştirmiyordu. Yaptıkları açıklamasını yalanlıyordu. Öte yandan eğer o sahiden Mesih idiyse, o zaman Sultan'ın taccını başından alıp kendi başına geçireceği yönündeki Nathan Ghazati'nin kehaneti –Sabetay bu kehanetle çelişecek bir şey yapmamıştı–hâlâ geçerliliğini koruyordu.

Bu nedenle eğer yetkililer onu kendi başına bırakmışlarsa, bu ona dokunmaya cesaret edemedikleri anlamına geliyordu. Hiç kimse Mesih olma gücünü taşıyan birine el uzatmaya cüret edemezdi. Ona olan inançlarını beyan eden kalabalıklar yetkilileri şüphe ve kararsızlıkla dolduruyordu. Yolculuk için varını yoğunu birkaç kuruşa satmış en fakirler bile, Mesih'i görmek için İstanbul'a akın etmişti. Onları nezaketle karşılayan Sabetay da bu davranışlarından ötürü bir gün çok zengin olacakları müjdesini vermişti. Ünlü Yahudiler de onu hapishanede ziyaret etmiş, tüm gün yanında kalmış, başları eğik, kolları göğüslerinde bükülmüş, hiç kıpırdamadan sessiz sedasız öylece sofuca bir tavırla beklemişlerdi. Ve Sabetay tüm bunları kabul etmişti. Gücüne güç kattığı için bunların olmasına izin vermişti. İzmir'de olduğu gibi İstanbul'da da insanlar esrime geçirmeye, birbirlerine Sabetay Sevi hakkında kehanetler fısıldamaya başlamışlardı. Ve eskiden kendisine düşman olan bu şehirde artık her şey onun lehine gelişmeye başlamıştı. İnsanlar Mesih'in ve onun etkisinin hayatın her alanına girmesine izin verdiler. Onların çoğu işini gücünü bırakıp kendini kefarete vecibelerine verdi. Ticaret zarar gördü ve Yahudilerle iş yapan İngiliz tüccarlar bu durumdan ilk etkilenen kesim oldu. Yahudiler dükkânlarını kapadıkları ve hiçbir şey satmadıkları için İngiliz tüccarlar borçlarını topladılar.

yamadılar. Bu zorlukta gözlerini en etkin otorite diye gördükleri mahkûm Mesih'e çevirdiler. Mesih de onların şikâyetlerini haklı buldu ve gücünü sergiledi; Primo'ya şehre bir bildiri dağıtması için derhal emir verdi.

"Mesih'in krallığını ve İsrail'in kurtuluşunu bekleyen İsrail soyuna sonsuz esenlikler olsun. Burada, kimi İngiliz tüccarlarına bazı borçlarınızın olduğunu öğrendim. O borçları derhal ödemenizi emrediyorum. Bana karşı çıkar da emrime uymazsanız, sevincimize ortak olamaz ve cennetimize giremezsiniz."

Hiç kimse emre karşı çıkmadı ve borçlar ödendi.

Hapiste olmasına rağmen bir adamın bu derece güçlü olması yetkililerin canını sıktı. Belki de onu ortadan kaldırmak en doğrusuydu. Ama bu tehlikeli olurdu. Sonradan olacakları kestirmek imkânsızdı. Bu nedenle Köprülü hem otorite boşluğunu hem de belirsizliği yok etmek için yarı önlemler almaya karar verdi. Sabetay'ı Gelibolu'daki Abydos Kalesi'ne nakletti. Orada daha sıkı gözetim altında tutulacağını ve sayıları artan ziyaretçilerinin ve yandaşlarının koyda daha kolay idare edilebileceğini umuyordu.

Her halükarda bu önlemi almasına bir gerekçe bulabilirdi. Girit seferine çıkacaktı ve bir süre ortalıkta görünmeyeceği için, Yahudiler arasında artan huzursuzluğun şehrin güvenliğini tehdit etmesine endişe duyması makuldü.

Belki de sorunu kökten çözecek başka bir alternatif çare daha vardı. Yahudiler bu çareyi Köprülü'ye önerdiler. 100.000 real daha toplayıp bu para karşılığında Sabetay'ın serbest bırakılmasını Büyük Vezire teklif ettiler. Köprülü bu teklifi kabul etmeye dünden razıydı. Ama Sabetay razı olmazdı. Sabetay büyük bir jestle teklifi geri çevirdi ve serbest bırakılması için tek bir kuruşun harcanmasına bile izin veremezdi. Çok yakında herkesin şahit olacağı mucizelerin gerçekleşeceğini biliyordu. Kehanetlerde bulundu ve insanlar ona eskisinden daha güçlü şekilde inandılar. En büyük kozunu oynuyor ve sadece onun muazzam sonucunu düşünüyordu. Ne var ki dünya güçleriyle oynadığı bu

oyunda, bunun kendisinin son kozu olup olmadığını bir an bile durup düşünmüyordu. Evet, yeni yandaşlar kazanmıştı ama hayatının fırsatını tepmişti de, her ne kadar görünüşte her şey bunun tersini söylese de. Yahudilerin Mısır'dan çıkışlarını andıkları, hamursuz bayramının (Passover) arifesinde, 14 Nisan'da Abydos Kalesi'ne nakledildi.

Ancak Büyük Vezir, en azından kendisi ve çıkarları söz konusu olduğunda, Sabetay'ı oraya nakletmenin hiçbir yarar getirmediğini kabul etmek zorundaydı; zira takipçileri yolunu bulup Gelibolu'ya gidiyorlardı. Aslında aşmaları gereken bir engel olduğu için oraya daha istekli ve kalabalık gidiyorlardı. Her ne kadar Mesih gidişatın tehlikeli seyrinden dolayı tekrar tekrar geri çekilip sonra yeni bir atılım yapsa da, saf kitleler bu enerji dalgalanmalarını bilmiyorlardı. Taşkın duygularla desteklenen atılımlarının yönü belliydi. Amaca, nihai kurtuluş tecrübesine yönelmişlerdi. Engeller onların şevkini ve enerjisini zayıflatmayıp aksine güçlendirerek harekete geçiriyordu. Bu nedenle bu engel bile kolaylıkla aşıldı. Eğer düşman elini yeniden Mesih'in üzerine atmışsa, her şeyden önce bu, Tanrı'nın takdiri idi. Doğru yorumlandığında, bu zorlukların gönderilmesinin tek nedeninin nihai zaferi tüm görkemiyle hazırlamak olduğu anlaşılırdı. Nasıl ki Tanrı, nihai kaçışı, ilahi iradesinin üstün zaferi kılmak için Mısır'da Firavun'un kalbini defalarca taşlaştırdıysa, bugün kale olan bu yer yarın Mesih'in tahtı olacak ve tüm dünya ona boyun eğip hâkimiyeti altına girecek. Bu nedenle inançlılar buraya Abydos değil Gücün Kalesi anlamına gelen Migdal Os diyorlardı. İnançları ve zengin hayal güçleri gün be gün garip bir biçimde doğrulanıyordu. Gelibolu'nun daha önce hiç görmediği ve belki bir daha asla görmeyeceği bir ziyaretçi akını vardı Abydos'a. İzole edilmiş kale hacıların türbesine dönmüştü. Kaledeki yetkili ilk başta meraklı halkın oluşturduğu bu tuhaf kalabalıktan rahatsızlık duydu, ama çok geçmeden onlarla başa çıkmanın bir yolunu buldu. Gayet tarafsız kalarak, her bir ziyaretçinin küçük bir miktar para karşılığında Sabetay'ı görmesine izin verdi. Bu miktar kişi başına sekiz ila on taler arasında de-

ğışıyor, bazen daha da fazla oluyordu. Böylece kalenin yetkilisi halinden memnun bir şekilde zenginleşirken, Gelibolu sakinleri de ziyaretçileri görmekten sevinç duyuyorlardı, çünkü buraya para getiriyorlar, ticareti canlandırıyorlar ve işgücüne olan talebi artırıyorlardı. Nitekim Çanakkalelilerin işleri arttı ve gemi yolculuğunun ücreti her gün yükseldi. Bu zenginlik demekti.

Zira İstanbul ve diğer Türk şehirlerinden yalnızca baskı gören yoksul Yahudiler gelmiyordu. Tüm dünya harekete geçmişti ve temsilcilerini Sabetay Seviye gönderiyorlardı. Her Allahın günü çok uzaklardan ziyaretçiler akın ediyor, Venedik, Leghorn, Hamburg ve Amsterdam'dan limana gemiler geliyordu. Bu gemiler, sevgi ve saygı ifade eden kutlamalar ve mesajların yanı sıra, halkın değerli hediyelerini de taşıyordu. Gelibolu'ya para akıyordu. Masalar, sandalyeler, yıldızlı koltuklar, ender bulunan halılar ve kilimler, süsler ve çanaklarla dolu kargolar gemilerden indiriliyordu. Kalenin çıplak duvarları hükümdar dairelerinin şatafatı ve lüksüyle dolmuştu. Hapishanenin gardiyanı onur bekçisi haline geldi. Tüm odalar Sabetay Sevi'yle dostlarını ve takipçilerini ağırlamaya tahsis edilmişti. Ve Türk yetkililer bu durum karşısında parmaklarını kaldırmaya bile yeltenmiyorlardı; çünkü her şey harikuladeydi, muhteşemdi, etkileyici ve beklenmedikti. Hayret ve şaşkınlık içinde her şeyi olurlara bıraktılar. Yahudiler coşkuya kapılmışlar, düşmanlarının tıktığı bu zindanın Mesih'in türbesi haline geldiğini beyan ediyorlardı.

Böylece beklenmedik bir şekilde, adeta başka bir resmi saray geceleyin, Sultan'ın sarayının yanında peyda olmuştu. Güce değil inanca bel bağlamıştı ve iki güç odağı arasında ilişkilerin nasıl belirleneceğini karara bağlamak için birkaç ay geçmesi gerekiyordu.

XI. BÖLÜM

Sabetay tahtta

FELAKET

Sabetay Gücün Kalesinde bir prens gibi yaşamaya başladı ve eski romantik anlamda bir hükümdarın çevresindeki her şeye sahipti. Yandaşları ona olan bağılıklarını ifade etmek için yanına akın ediyorlardı. Bu kişiler arasında sıradan insanların yanı sıra dünyanın çeşitli yerlerindeki cemaatlerden gelen resmi elçiler de vardı. Elçiler iki amaca hizmet ediyorlardı: hükümdarlarını tasdik edip hürmet göstermeden önce çelişkili delilleri ortadan kaldırmaları ve Sabetay'ın Mesih değil de salt çok yetenekli bir şarlatan olduğunu savunan hasımlarının beyanatlarını araştırmaları talimatını almışlardı. Elçi göndermeyen neredeyse hiçbir ülke yoktu.

İlginç olan husus, Abydos'a gelen hiçbir elçinin derinlemesine etkilenmeden ve kandırılmadan oradan ayrılmamasıydı. Ve çoğunlukla Talmud ve Kabala'nın tüm inceliklerini bilen ve kendi başlarına düşünebilen kişilerden oluşan bu elçilerin körü körüne güven duymaya eğilimli olmamalarına rağmen, aksine haklarının katlanmak zorunda kaldıkları türlü hayal kırıklıklarının etkisiyle şüpheciliğe alışkın olmaları unutulmamalı. Hâsılı, sadece basit bir eğitim almış ya da hiç almamış kişiler değil, ayrıca zamanın önde gelen âlimlerinin neredeyse tümü ve özellikle Asya, Afrika, Almanya, Polonya, İtalya ve Hollanda'nın birkaç istisnayla birlikte neredeyse tüm hahamları da ona inanmıştı. Onların verdiği desteğin ardında yatan husus, Mesih düşüncesinin zaten akıllarında bulunduğu ve dolayısıyla onu kabullenmeye hazır olduğu yönündeki şaşırtıcı itiraflarıydı. Mesih

ve Mesih çağına inanç gündelik hayatın tüm detaylarında yer edindiği için onun gerçekleşmesi, sanıldığı gibi bir mucize değildi. Ve onlara mucize gibi görünmüş olsa bile, mucizelerin onların kozmolojisinin bir parçası olduğu, ilahi olanın bir ifadesi olduğu ve dolayısıyla mucizelere saygı dolu bir aşinalık kazandıklarını unutmamak gerekir. Modern insanlar gibi, yavan ve bayağı bir rasyonalizmle mucize düşüncesinden kaçmak ve akıl ve mantığın değersiz ölçütüyle mucizeleri ve mucize rivayetlerini değerlendirmek onlara göre değildi. Hayatın her zaman bir parçası olan ve onun vasıtasıyla hayatın kendini sürekli tezahür ettirdiği bu açıklanamaz tortu, onlara göre, nihai gerçekliğin yaşanmış ve çürütülemez olgusuydu.

Öte yandan Mesih düşüncesine ne kadar hazır olsalar bile, bu düşüncenin dayandığı kişi olağanüstü güçlerini sergilemediği sürece ona duydukları inancı taşımaları ve güçlendirmeleri için yeterli dayanaklara sahip olmayacaklardı. Ve Sabetay bu konuda şimdiye değin fazla başarılı olmamıştı ve Abydos'taki hapislik ayları sırasında fazla etki uyandırmamıştı. Evet, lüks odalarda yaşıyordu, ama bu odalar kalenin içindeydi; çevresi ona saygı gösteren insanlarla doluydu hep ama bunu yapmaları için gardiyanlardan izin almaları gerekiyordu; evet kendisine özgür bir kral gibi davranılıyordu ama yaşadığı yeri saran bir yabancı güç vardı. Gözlerden kaçmayan husuş, Sabetay'ın, politika icabı kendisine önemli ölçüde özgürlük tanınmış bir siyasi mahkûm olduğu, ama yine de bir mahkûm olarak kaldığı ve göz kamaştırıcı çevresine rağmen gardiyanlar ve askerler tarafından sıkı denetlendiği ve aciz bir hayata mahkûm olduğuydu.

Ama büyük bir jestle Sabetay Sevi tüm bunları bir kenara atmıştı. Bunları kabul etmiyordu. Kabul etmeyi reddediyordu. Ve sonunda gerçeği gördüğünde yandaşlarından onu sakladı. Yandaşlarının sık sık gizli şüphelerle keskinleşen yoklayıcı incelemeleriyle karşılaşınca, kendi kişiliğine, kendi sözlerine, kendi hükümlerine, düşünceli tavrına ve sadık yandaşlarına güvendi, ta ki, onlar da kendi gibi hareketin muazzam sürgit gücünden başka bir şeyi görmeyecek kadar kör ve sersem olana değin. Bu

durumda yandaşlarının gözden kaçırdığı husus, hareketin gücünün Abydos Kalesi'nin içinden değil dışından kaynaklandığıydı; hareketi Sabetay Sevi'nin kendisi değil, yandaşı olan kalabalıklar temsil ediyordu; onlar kendilerini gönüllü olarak davanın yeni payandaları kılmışlardı, her ne kadar tavanda coşkulu bir şekilde bayrağı dalgalandıran tek bir kişi olsa da.

Sabetay Sevi bir dizi yeni gösteriyle şahsi önemini ifade etmeyi sürdürdü. İkinci Tapınağın yıkılış yıldönümü olan Ab* ayının dokuzu yaklaşıyordu. O gün aynı zamanda Sabetay'ın doğum günüydü. Bu nedenle Sarah'ı, kraliçeyi getirmeleri için İzmir'e haberciler gönderdi. Kasvetli ve yorucu matem gününden hemen önce, Primo'nın buyruklarından biri dünyadaki Yahudilere gönderildi.

“Tanrı'nın ilk evladı Sabetay Sevi, Mesih, Yahudilerin kurtarıcısı İsrail'in tüm evlatlarına bu barış mesajını gönderiyor! Şimdi sizler, peygamberler aracılığıyla atalarımıza bildirilmiş büyük kurtuluş gününü ve Tanrı'nın kelimelerinin gerçekleşmesini görme talihine ermiş kişilersiniz; ey benim İsraili çocuklarım gözyaşlarınız ve acılarınız neşeye dönüşecek. Gür sesinizle şarkılar söyleyin ve Tanrı'nın size yaptığı bu ihsanın tadını çıkarın. O ki beni size göndererek, bir zamanlar sıkıntı ve matem içinde geçen günlerinizi bayram gününe çevirdi. Korkuya kapılmayın, zira sizler sadece yeryüzünde olan değil, ayrıca denizlerin derinliklerinde saklı olan tüm insanlar üzerinde üstünlük sağlayacaksınız.”

Bu giriş kısmına Sabetay şunları ekledi: “Bana kulak verin, ziyafet çekin ve bana gelin. Bana kulak verin ve canlarınızı dert etmeyin, çünkü ben sizi dünyaya bağlayacak ebedi bağı kuracağım. Yeryüzündeki kralların en büyüğü, tüm övgü şarkılarının ve senaların üstünde, bir ayı kadar güçlü ve bir aslan kadar kudretli David ben Jesse de böyle buyurmuştu. Sabetay Sevi.”

Ancak Primo övgü şarkılarının ve senaların öneminin bütünü farkındaydı. Ve Ab'ın dokuzu kutlaması için şu duayı ha-

* Ab: Temmuz Ağustos aylarına denk düşen aydır.

zırlamıştı: “Ey Tanrımız, Kralımız, bizlere sevinç saçan senin o sevgi bayramlarını ver, neşelendirici kutsal günleri, rahatlık gününü, Kralımız, Mesihimiz, Sabetay Sevi’nin, Senin hizmetçinin ve en yaşlı oğlunun doğduğu günü, sevginle, Mısır’dan kaçış adına.”

Primo, Mesih’in doğum günü kutlaması için Yahudilere şu talimatları da vermişti: O gün Yahudi olmayanlarla eşlik edilmeyecek, sinagogda müziğin dışında hiçbir iş yapılmayacak. Tekvin kitabından ve belli mezmurlardan belli yerler okunacak, Sabetay Sevi’nin onlar için hazırladığı özel dualar okunacak ve her şeyden önce bayram edilip, sevince gark olunacak.

Sabetay adına bu girişim, her Yahudinin kalbinde derin bir yere sahip olan, yüce ve kutsal *Tisha be’ Ab* gününe karşı, bu saldırısı onun gücünün bir testiydi. Gerek savunucuları gerekse hasımları için bu, inanılmaz bir kışkırtmaydı. Ama Sabetay testten geçti. Halk da ona uydu. Yaşamlarına giren yeni unsur, en kutsal bağları çatlattı ve haklarının –yaşama sevincinin- özlemini doğurdu. Eğer bu sayede mutluluk kazanılacaksa, kim en ağır ayak bağlarını çözmek istemezdi ki?

İstanbul’daki mutluluk gösterileri benzersizdi. Primo’nun tüm emirleri bildirilerde dile getirildi. Hiç kimse Sabetay Sevi’nin yeni bir dini hukuku kurabileceğinden kuşku duymuyordu. Nitekim İzmir’deki yandaşlarına gönderdiği bir mektup son derece beğenildi ve saygıyla karşılandı. Öyle ki, onun annesinin mezarına gidip ellerini mezara sürenler, Tanrı’nın gözünde, Kudüs’teki Kutsal Tapınağı ziyaret etmiş sayıldılar. Böylece o, annesinin mezarını, tarihsel önem açısından, Hebron yakınındaki Machpelah mağarasında bulunan büyük atası Sarah’ın mezarına denk kutsal bir yer yaptı.

Sabetay zamanla başka bir oruç gününü, Temmuz’un on yedisini, Kudüs’ün düşüşünü anma gününü de kaldırdı. Onun yerine, Temmuz’un yirmi üçünü, ilk kez 26 Temmuz 1666’da kutlanmış, yeni bir bayram günü ilan etti. Kendisine Mesihlik çağrısı yapıldıktan sonra, bu günü ayın yedisine alınacağını ve

dolayısıyla Sabbath günlerinin en kutsalı olarak kutlanması gerektiğini ilan etti. Bu günde dört bin Yahudi Abydos'ta toplandı. Hiç itiraz etmeden, haftanın ortasına denk gelen kutsal Sabbath gününü neşe içinde kutladılar.

Bu arada dış dünyadan çeşitli destekleyici işaretler Sabetay'a ulaştı. Yahudi olmayanlar Yahudi komşularından gelen telkinlerin etkisinde kalarak Yahudiliğe döndüler. Beyazlar içinde bir derviş aniden tezahür edip Mesih, Sabetay Sevi'nin gelişini müjdeledi. Türkler sinirlenip dervişi dövdüler. Ama derviş vaazına devam etti. Onu akıl hastanesine kapattılar ama derviş vaazını durdurmadı. Bu yüzden onu serbest bıraktılar. O da Sabetay Sevi hakkında vaaz vermeyi sürdürdü.

Ayrıca Moses Suriel adında, çılgınca bir coşkuyla sokaklarda dolaşarak, kurtuluş gününü haber veren ve insanları tövbeye çağıran bir Yahudi vardı. Kalabalıkları peşinden sürükledi. Nerede ortaya çıksa orada şiddet ve çatışma patlak verdi. Türkler, Büyük Vezire şikâyetle bulundular. Sonunda Vezir düzeni sağlama işini cemaatin muhafızlarına bıraktı. Ama onlar ne yapabilirlerdi ki? Sabetay'a başvurdular. Sabetay da Suriel'in huzuruna çıkmasını emretti. Suriel de buna uydu. Özel bir görüşme yaptılar. Görüşmeden sonra Suriel coşkulu bir halde sokakları arşınlayıp, kurtuluşun yakın olduğunu haykırmaya ve insanları tövbe etmeye çağırmaya devam etti.

Sabetay'ın müritleri ve yandaşlarının arasında, müphem şüpheler taşıyan ve Sabetay'ın artık mahkeme vergilerini toplayamadığını, bildiri dağıtamadığını ve sürekli mucizeler gösteremediğini düşünüp, her şeyi belirleyecek yeni bir şeyin gerçekleşmesi gerektiğine inananları ikna eden mektubu, Nathan Ghazati, Abydos'a yolladı. Bu mektupta yıl bitmeden Sabetay Sevi'nin taçlandırılacağı belirtiliyordu. Mektup her yere yayıldı ve Sabetay bu duruma karşı önlem almaya karar verdi. Resmi elçiler olarak Amsterdam, Venedik ve Leghorn'a gitmeleri için üç adam atadı. Atama beklenildiği gibi onaylandı, ama Primo

elçilerin oralara gitmelerine izin vermeyecekti. Ne de olsa, o, Sabetay'ın hizmetçileri arasında en bilge olanıydı.

Ve hâlâ düşmanlık sergileyenlere derhal cezaları verildi. Sözelimi, İstanbul'daki zengin bir tüccar bir şekilde Sabetaycı hareketten rahatsız olmuştu ve Büyük Vezir'in huzuruna çıkıp, hareketi onaylamadığının ve olan biten içinde hiçbir surette payının ya da desteğinin olmadığını bilmesini istedi. Ama halk öcünü aldı. Mahkeme önünde yemin ederek şahitlik yapanlar, onun büyük ihanet içinde olduğunu beyan ettiler. Bunun üzerine adam kürek mahkûmu yapıldı. Muhtemelen la Papa'nın kıskırtmasıyla İzmir'den İstanbul'a Sabetay'ın zındıkça yaşadığına dair şikâyetler geldi. Fakat İstanbul o eski İstanbul değildi ve davacıların aldıkları cevap, elli âlimin imzaladığı bir tür aforoz olan Nidui oldu. "Tevrat'ta yazıldığı üzere, dine dönene kadar her türlü bela sizi bulsun!" Tüm bunlar Mesih'in bir mahkûm olmadığına işaret ediyordu. O, gücü her geçen gün, her geçen saat artan ve onun için bir tacın hazırlandığı kadiri mutlaktı.

Hakeza aralarında zeki, eleştirel, felsefî eğitim almış ve oldukça aydın kimseleri barındırmakla övünen pek çok cemaatin, Mesih'in iddialarını araştırmaya gerek duymadan canı gönülden itaat korosuna katılması şaşırtıcı değildi. Amsterdam, Pereyna ve Naar'daki Sabetaycı grupların liderleri, İstanbul'dan Kudüs'e yolculuğunda Sabetay'a eşlik etmek amacıyla evlerinden yola çıktılar. Yolculukları sırasında, peşlerinden bir mektup Amsterdam cemaatinin seçkinleri tarafından kendilerine gönderildi, Abydos'taki Sabetay'a iletmeleri için. Mektupta ne yapmaları gerektiğini efendilerine soran naçizane bir istek dile getiriliyordu. Şöyle deniliyordu: "Ey hükümdar kralımız, söyle bizlere, nasıl bir tutum takınalım ve ne yapalım. Hemen ayağa kalkıp Tanrı'nın evine giderek yüce ayaklarına mı kapanalım yoksa, dağınık haldeki tüm kardeşlerimizin bir araya geleceği güne kadar Tanrı'nın rahmetini mi bekleyelim?" Bu önemli cemaatin en seçkin üyeleri mektubu imzalamıştı. İlk imza mümtaz bir filozof ve özgür düşünceli zat olan Benjamin Mussafia'ya aitti.

Hamburg'un Portekiz cemaati de benzeri bir hürmet gösterisinde bulunmaya karar verdi ve şunları yazdılar: "Dindar ve yurtsever başkanımız, İzmir ve diğer cemaatlerden bize ulaşan ve özlediğimiz kurtuluş umutlarını yeşerten, iyi haberlerin ışığında yaptığımız toplantının sonucunda İstanbul'a elçiler göndermeye karar verdik, Yakup'un Tanrısının gönderdiği kralımız Sabetay Sevi'ye (ismi sonsuza dek yaşasın ve gücü her geçen gün artsın) bağlılığımızı dile getirmeleri için." Ancak mektup yabancı ellere düşer –ve bu onların mutlak inancının çarpıcı bir kanıtını sunardı- veya çok gecikirde, elçi İstanbul'a varmadan çok önce Sabetay Kudüs'te olur diye bu karardan vazgeçildi. "Öte yandan bu mektup size ulaşmadan önce *nosso rey*, kralımızın Eretz İsrail'de olacağını umuyoruz ve buna kesin gözüyle bakıyoruz... İsrail'in Tanrısı, Efendimiz, özlemimizi çektiğimiz haberlerle kalbimizi neşelendirsin. Ve onun yüce isminin şerefine büyük günü yakında görmemizi nasip etsin."

Hamburg'da cemaatin büyük olayla ilgili bağlantısı halkın gündelik hayatının en küçük ayrıntısına bile sızmıştı. Buna göre efendilerini koruma amaçlı bir yasa hazırlamanın gerekliliğine karar verilip, Mesih'e ya da onun peygamberliğine karşı söz edenlerin ve bu tür sözler duyup da cemaatin başkanına bildirmeyenlerin, yoksullar kutusuna beş taler para ödemeleri hükme bağlandı. Sinagogun kürsüsünden de benzeri bir ceza tehdidi savruldu: "Yakalaşan (ve Tanrı'nın yakında geleceğini buyurduğu) kurtuluş günü üzerine bahis oynamak bundan böyle yasaklandı. Yahudi olmayanlarla bu tür bahisler oynayanlar on taler para cezasına çarptırılacak."

Yasaların ve müeyyidelerin, tehdit edici ve dayanılmaz olayların peşinden çıktığını biliyoruz.

Kendisine itaat edildiğini gören Sabetay yeni resmi buyruklar verme cesaretini topladı. İstanbul'un hahamlarına gönderdiği bir mektupta şöyle diyordu: "Büyük kralımız, Efendimiz buyurdu; beni seven ve iyiliğe ermede tüm soyuyla birlikte, kendilerini yanıma alacağım tüm inananlara selam olsun. Onların

hazinelerini maddi ve manevi ihsanlarla dolduracağını ve benim mütevazı takipçilerim Tanrı'nın buyurduğu ihsana ermişlerdir; kadın veya erkek, kız kardeş veya oğlan kardeş, kız evlat veya erkek evlat, kim olursa olsun benim inancımdan olanlara ne mutlu. Yüce Tanrı'nın ve onun hizmetçisi, seçilmişinin ağzından onları takdis ediyorum. Artık bilinsin ki Sabbath günü 'Benim yasama girenler...' diye başlayan Yasa (Leviticus xxvı, 3) okunduğunda, Tanrı benim çaresizliğimi görüp ve ruhuma gözlerini dikerek içimi neşeyle dolduracak; böylece İsrail için gelmesi beklenen umut gününe şahit olacağım. Şimdilik bu kadarı yeter."

Bu, emin ifadeler içeren muğlâk ama çınlayıcı deyişlerle dolu resmi bir bildiri havasını taşıyor. İnsanların belirsiz vaatlerden hoşlandıklarını hatırlayan Sabetay güvenleri için onları sevmiş ve olgunluk içinde yufka yüreklilikle duygularını ifade etmişti:

"Doğruluğu ve merhameti en yüce Tanrını, şu sözlerde dile getirilen ihsanı bizlere nasip etsin: 'Muhafazamı aranızda koyacağım ve ruhum sizden nefret etmeyecek. Aranızda yürüyeceğim ve Tanrınız olacağım. Siz de benim halkım olacaksınız.'"

Sabetay'ın kendisinin bu buyruklardan ve mektuplardan sorumlu olmaması mümkün hatta olasıydı, o sadece Primo'nun önüne getirdiklerini imzalamış olabilirdi. Sabetay gibi, dilediği gibi konuşabilen, şarkı söyleyebilen, ağlayıp gülebilen birisinin serinkanlı ve rahat bir şekilde epey içli bir tarzla bunları yazmış olamazdı. Kendisinin kaleme aldığından emin olduğumuz bir mektubunu biliyoruz sadece. O da kısa ve düzensiz bir mektup; yandaşlarına ve müritlerine yaptığı konuşmalardaki sarsıcı ifadelerle dolu.

Ne var ki dış dünyada netice elde etmek açısından bu durum gerçeği değiştirmiyordu. Kitleler bu buyrukları ve mektupları en değerli biricik belgeler olarak değerlendiriyordu. Böylece beklenen etki yaratılmış olunuyor ve Mesih'e duyulan inanç halkın gündelik yaşamına giriyordu. Bu belgeler onların yaptığı her işte büyük rol oynuyordu. Onlar büyük hadiselerin arifesindeydiler.

Bu nedenle harekete geçmenin zamanı gelmişti. Pek çok sinegogta, üzerinde “Sabetay Sevi’nin tacı” yazan bir taçla taçlandırılmış çelenklerle Sabetay Sevi’nin adı yazıldı. Dualar yapıldı ve Tanrı anıldı: “Efendimiz ve Kralımız, yüce ve doğru Sabetay Sevi, Yakup’un Tanrısının Mesih’ine senalar olsun.” Hâlâ bu övgüyü kabul etmeyen birkaç kişi vardı. Övgü okunurken bu kişiler zorla sinegogta tutuldu ve sesli bir şekilde âmin diyerek övgüyü onaylamaları istendi. Dua kitaplarında Sabetay Sevi’nin portresi kral Davud’un yanı başına konuldu. İtalya’da bebeklere Sabetay isminin verildiği söyleniyordu. Leghorn kaynaklı bir rivayet, aileleriyle birlikte pek çok kişinin Kudüs’e yakın olmak için İskenderiye’ye gittiğini ve her gün başkalarının da bu yolculuk için hazırlık yaptığını bildiriyor. İnsanlar uzun yolculukları sırasında tedarik olsun diye kuru yiyecekler ve giysilerle dolu paketler taşıyorlardı. Heldburgk’ın papazı ve müfettişi olan, kızgın, zındık avcı Michael Buchenroedern hafif küçümsemeyle şu satırları yazmıştı: “Onlar (Yahudiler) gece gündüz Mesih’ten haberler duyuyorlar, bekliyorlar ve gözlüyorlardı; alacaklarını topluyorlar ve kendi borçlarını ödüyorlar, mallarını mülklerini ellerinden çıkarıyorlardı. ...Ama daha gülüncü, pek çok Yahudi, yeni Mesih’in borusunun sesini daha kolay duyabilmek için saçlarını kesiyordu. Yahudilerin yaşadığı bir şehirde ya da kasabada geceleyin bir tepenin başında muzip birinin boru çalması tüm Yahudileri ayağa kaldırıp kandırabilirdi.”

Ve daha sonra nefretle şu satırları yazıyor: “Yeni Mesih ve kâhini Nathan hakkındaki yazıların ve sözlerin kopardığı velvele yüzünden Yahudiler öylesine bir çılgınlık ve sersemlik haline girdiler ki, çoğu evlenmeyi reddetti, diğerleri alışverişi bıraktı, başkaları Hristiyan ülkelerinde pek yakında diğer insanlardan daha yüksek konumda bulunacakları havasına girdiler, bazıları hâlihazırda pek çok Hristiyanın Yahudilerle anlaştığını dışarıya yaydı.” Son satırlardaki çocuksu basitlikte ifadesini bulan babacan endişe, aynı durumla yüz yüze olan pek Hristiyan tarafından da daha gür sesle ve daha sağlam gerekçelerle başka yerlerde dile getirilmiştir. Hamburglu Hristiyan tüccarların büyük

endişe içinde, vaizleri Edzardi'ye gidip, Türkiye'deki dindaşlarından aldıkları haberlerin sahiden doğru olması durumunda Hristiyanlığın Mesih doktrininin ne olacağını sorduklarını biliyoruz. Amsterdamlı başka bir tüccar da o yılın temmuz ayında şu satırları yazmıştı:

“Bundan böyle Sabetay Sevi'nin Tanrı'nın muhteşem bir aracı olduğundan şüphe duyulamaz. Ve hiç kimse İsrail'in kurtuluşunu artık sorgulayamaz.”

O günün Hristiyan dünyasıyla 1666 kıyamet yılı arasındaki manevi bağlantıdan bahsetmiştik. Ama o zamanlar çok az insan Yahudilerin kolay etki altına girmelerine ve yeni Mesih söylentilerinin onlar üzerindeki etkisine kafa yoruyordu. Bir tek papaz Buchenroedern hırçın sataşmalarının arasında “gerçek” Mesih ile apaçık sahte Yahudi Mesihlerinden oluşan bir liste çıkarmayı dert edindi ve ateş püskürerek şu sonuca vardı: “O halde tekrarlayalım; 1666 ihsan yılında Yahudilerin sözde yeni Mesih'i kabul etmeye ve yurtlarına dönmeye bu derece istekli ve özlemlili olmalarında yeni bir şey yoktur. Bu onlara bulutlardan inmedi, içlerinde doğuştan vardı, atalarından miras edinmişler ve onların sütüyle içmişlerdi.”

Aslında papaz Buchenroedern haklıydı. O mirastı ve dogmalarının bir parçasıydı. Bu yüzden her şey bu kadar basit ve apaçık ortadaydı. Kuşku duymak saçmaydı. Herkes Mesih'in kardeşleri, Elijah ve Joseph'in dünyaya yaydıkları hikâyelere inanmıştı. Herkes İtalyan cemaatinin elçilerinin ve Halep elçisinin anlattıklarına inanmıştı. Doğrusu kaydedilen ve kulaktan kulağa dolaşan rivayetlerin aktüel ayrıntılarına pek önem verilmiyordu. İnsanların özlediği tek şey, Mesih'in belirleyici bir eylemde bulunmasıydı.

Fakat Abydos kalesinden buyruklar, bildiriler, kehanetler ve emirler dışında hiçbir şey gelmiyordu. Sabetay haftalar, aylar boyu orada kaldı; konuk ağırladı, yeni yandaşlar edindi, sadakaları harcadı ve seçilmiş bir halka içinde manevi coşkunun yeni ve şaşırtıcı tezahürlerini, dışarıdan bakılınca yorucu ve

monoton görünen birliği sergiledi. Görünürde yapabildiği tek şey, vecit halini sürdürmektir. Bu monoton halkayı kırmak ve bir başarı elde etmek için dışarıdan güçlü bir unsura ihtiyacı vardı ki, henüz böyle bir şey ortalıkta görünmüyordu. Kendini ayakta bekleyen binlerce kişi vardı. Onları harekete geçirmek onun misyonuydu. O zamanki yaygın kanıya göre, yandaşlarından oluşan ordudan yirmi bin askeri rahatlıkla kendisi için seçebilir ve muazzam sayıda neferini silahlandırarak Sultan'ı, sadece kendi ülkesiyle ve komşularıyla ilgilenip Kutsal Topraklar üzerindeki haklarından vazgeçmeye zorlayabilirdi. Ne var ki bu pratik politikacıların unuttukları husus, şiddetin Mesih düşüncesine yabancı olmasıydı; zira bu düşüncenin temelinde şiddetten arınma yatıyordu. Zaten yeryüzünde kan dökülmesine ve savaş çıkarılmasına gerek kalmadan yukarıdaki Güç'ün nihai takdirinin gerçekleşmesi bekleniyordu. Eğer Sabetay elinin altındaki güçleri fiilen kullanmış olsaydı, ne olurdu sorusuna cevap vermek olanaksız. Kuşkusuz tarihte çığır açacak bir durum yaratırdı. Ama bu noktaya hiç gelemedi. Konuşma ve sembolik eylemlerde bulunma dışında hiçbir şeye asla yeltenmedi. Elinin altındaki güçler hep başkalarını cesaretlendirip harekete geçirmekle sınırlı kaldı.

Takipçilerinden oluşan alayın hazır oluşunun Sabetay'ı yaşamın bu biricik dönüm noktasında, belirleyici sözü sarf etmesini engellemiş olabileceğine kuşku yok. Bu nedenle onun bunu yapamamış olması, konuştuğunda buyruğunun gücünün ve esininin insanları kendisiyle birlikte hareket etmeye yetip yetmeyeceğinden duyduğu kuşkuyla desteklenmiş olmalı. Ününün doruk noktasında, kendisinin yeniden tasdik edilmesi ve Nathan Ghazati'den ayrı bir kâhin* arayışına girmesinin nedeni, hep kararsız ve rahatsız olan vicdanıydı. Böyle bir kâhini aradı ve onu bularak bizzat görüştü. Trajik bir şekilde kendi cellâdını çağır-mıştı, Judas Iscariot'unu.

* Bu kâhin, Gazze'nin coşku dolu görüşünden farklı olarak, hiç kimsenin açıklığından kuşku duymayacağı ve tüm dünyanın zekâsını, soğukkanlılığını ve ilmi otoritesini kabul edeceği biri olmalıydı.

1666 yazında Polonyalı Yahudilerin iki temsilcisi bir hürmet mesajıyla birlikte Sabetay'ın huzuruna çıktılar. Biri Loeb-Herz idi, diğeriye Lemberg hahamının oğlu, David Halevi idi. Sabetay, Polonyalı Yahudilerin hareket için önemini gayet farkındaydı. Evet, onlar artık çok kalabalık ve zengin değillerdi, ama yaptıkları fedakârlıklar, onları, tüm Yahudi dünyasının gözleri önünde kurtuluşu müjdeleyen ıstırabın, yaşayan şahitleri haline gelmişlerdi. Hâsılı, eğer bu iki elçiye davasına kazandırabilirse, büyük başarı elde etmiş olacaktı. Onların desteğini kazanmak için, başkalarını davaya kazandırıp, iradesinin elverişli araçları kılmasını sağlayan becerilerini kullanmadı; Bir hükümdarın gösterişini ve etkileyici araçlarını kullandı ve en bayağı düzenbazlıklara başvurdu.

Onlar ilkin Abydos'tan ayrılp, İstanbul'a giderek, oradaki Abraham Jachini ve onun çevresindeki küçük kâhinler çevresiyle görüşmeden, Sabetay'ın huzuruna kabul edilmediler. Orada kehanetler taşıyan el yazmasının mucizevi keşfini onayladılar, ayrıca ilahi kehanetler, tezahürler, mucizeler ve işaretlere ilişkin rivayetlerle kandırıldılar. İnanmaktan başka ne yapabilirlerdi? Jachini onları Abydos'taki Primo'ya gönderdi. Sabetay'ın hayata geçirdiği yeni Sabbath günü olan 23 Temmuz'da Abydos'a vardılar. Bu günle ilgili hiçbir şeyi bilmediklerinden bir hizmetçiye yiyecek alması için dükkâna gönderdiler. Primo bu davranışlarından ötürü onları sert bir şekilde kınadı.

Primo onları hazır hale getirdi. Sabetay duygu yüklü sözleri ve etkileyici mimiklere sahip çekici şahsıyla harekete taze ivme kazandırırken, Primo da ses tonunun güzelliği ve gürlüğüyle, konuşmasının akıcılığı ve dokunaklılığıyla harekete katkıda bulunuyordu. O, coşkuların ve ihsanların editörü ve Mesih ideallerinin şeytani muhabiriydi. Uzakta bile olsalar insanların kalbini titretme becerisine sahipti. Buyrukları kaleme alan oydu. Onunkilerle kıyaslandığında, Jachini ve Nathan Ghazati gibi insanların sözleri berrak kristalin yanındaki parlak renkli yünlerin karışık çilelerine benziyordu. Çok küçük bir zaman diliminde yaptığı kesin bir bildiri çok uzaktan anlaşılabilirdi. Ne zaman

hamle yapması gerektiğini bilirdi ve inanmak isteyen insanlarnın zihinlerine ve akıllarına ulaşma sanatını öğrenmişti. Söylemeye gerek yok, tüm bunlara o yol açtı, yarı istekli kararlara, muğlâk önerilere ve asılsız söylentilere. Yazılı sözlerin metalik ritmiyle onlara tehlikeli kesinlik damgasını vurdu. Tüm bunlar gerçekleşirken her saniyeyi ölümsüz ve unutulmaz kıldı, kayda geçirmek ve kalıba dökmek için Mesih'in ağzından çıkan her kelimeyi hevesle dinledi. Ve bu yolla Sabetay'ın ardında bir olgular dağı yarattı. Sabetay'ın son kesin kararından duyduğu şüphenin ardında yatan bu olguları inkâr etmesi olanaksızdı. Böylece Primo, Mesih'in şeytani dâhisi oldu. Onun unutulmasına izin vermeyecekti. Evet, onun zihnini çalışmaya zorlayamazdı ama biriken enerjisinin içsel gücüyle yapılması gereken eylemin, düne ve daha öncesine ait delillerini ona topluyordu.

Kendi kendini vazifelendirdiği bu görevinin yanı sıra her zaman onları aşılama hazırlamak için cemaatlerden elçiler kabul ederdi. Mesih'i kendi sözlerine bağlamakla kalmayıp, onun sırtına sürekli dört bir köşeden gelen, ezici güven ve itimat yüklerini bindiriyordu. Bir gün Mesih'in iç ve dış baskıdan ötürü yıkılması kaçınılmazdı.

Primo'nun davaya sebatkâr ve tutkulu bağlanışının nedeni neydi? Bir insan olan Sabetay Sevi'ye mi bağlanmıştı? Yoksa binlerce kişi gibi davaya mı bağlanmıştı? Onu etkilemiş Mesih'in tahtına en yakın kişi olma umudu mu taşıyordu? Yoksa şeytanca çalışmasından bir kazanç umup, hizmet ettiği dava umurunda bile değil miydi? Öylesine işine gömülmüştü ki, kişiliği gizli kaldı. Bunun sonucunda bir insan ve birey olarak onun hakkındaki muğlâk söylencelerden başka bir şey bize ulaşmadı. Sonraki yaşamıyla bağlantılı olarak bazı tarihçiler büyük manevi önem taşıyan bazı çıplak gerçekleri ciddiyetle kaydediyorlar. Sözgelimi her şey bittiğinde, Mesih devrildiğinde ve büyük hareket yozlaşarak kısır bir mezhebe dönüştüğünde, Primo pişmanlık duyup tutkulu gençliğinin hatalarını itiraf etti ve haham olarak Edirne'ye yerleşti. Ve Sabetaycı ideali manevi olgunluğa ulaştırmakta üstün yaratıcı zekâsını kullanmış, ateşli,

gayretkeş Abraham Cardozo'ya karşı büyük aforozu, *Cherem*'i ilan eden de Primo'ydu.

Ama o zamanlar Primo hâlâ Mesih ve onun düşüncesiyle ilgileniyordu. Ve Polonyalı elçileri sıkı bir hazırlıktan geçirdikten sonra onların Mesih'in huzuruna çıkmalarına izin verdi.

Elçiler Sabetay'a bir çocuğun babaya yaklaşması gibi yaklaştılar, Polonya'da cemaatlerinin çektiği acımasız yaşam koşullarını ve yoksulluğu ona anlattılar. Ama Sabetay sevgi dolu bir baba değildi. Sözlerini bitirmelerine izin vermedi. Kendisine söylemek istedikleri her şeyi zaten biliyordu. Konu hakkında yeterince malumatı vardı. Onlardan biri, "Zamanın Yüğü Altında" (*Zok ha'ittim*) adını taşıyan bir bildiri önünde duruyordu. Müthiş ayrıntılar barındıran, nefrete varan içerlemeye yazılmış manzum bir eserd. Konu hakkında bilgisinin ve onların şikâyetlerinin gereksizliğinin bir kanıtı olarak bu eseri onlara sundu. Diğer insanların konuşmasını dinlemek istemediğinden kendisi konuşmaya başladı. O an için önemli olan tek şey kendisi ve yaratacağı izlenimdi. Kendini elinden geldiğince ifade etmeliydi. Kırmızı bir cübbe giymişti, odasında kırmızı kapaklı Tevrat yazmaları vardı. Önce bir adam sonra diğerine işaret ederek sordu: "Bu kapağın ve cübbemin neden kırmızı olduğunu biliyor musun?" Onlar hürmet içinde çıt çıkarmazken, İsaiah'tan bir alıntıyla açıkladı: "İntikam günü kalbimde olduğu ve kurtuluş yılım geldiği için."

Elçiler anlamıştı. Doğrusu onlar, bu sözü, kurtuluş ve özgürlük yakinken intikamdan söz eden Sabetay'dan daha içelikli şekilde anlamışlardı. Ve tam da çektikleri acılar ve gösterdikleri fedakârlıklar nedeniyle Polonyalı Yahudilerin, kurtuluşu en fazla hak eden topluluk olduğunu söylediler.

Ama Sabetay onlara şikâyetle bulunma rahatlığını sunmadı. Bir kez daha kendi misyonu ve önemiyle dolup taşarak İncil'den bir alıntı yaptı. "Oklarımı kana batıracağım." Sabetay kendi sözleriyle öneride bulunmaya, kendini kaptırmaya öteden beri hazır; her geçen an coşkusu artıyor ve çoklarını dize

getirmiş etkisi çevresine yayılıyordu. Abuk sabuk konuşmaya, kehanette bulunmaya ve rahatlık ve avuntudan söz etmeye başladı. Kabala'daki pasajlara atıflarda bulunuyor, muğlâk satırları ezbere okuyup açıklıyor ve kendisiyle birlikte dinleyicilerini şevkle dolduruyordu. Sonra birden melankolikleşip, gür bir sesle Yakarışlar'dan (Lamentations) şu ayeti okudu: "Bize ne olduğunu hatırla Ey Tanrım." Ve yakarışının içli tonunun etkisinde kalarak gözyaşları döktü. O an olan bitenlerin ve geçmişe ait anılarının verdiği ürpertiyle elçiler de ağladılar. Ama sonra Sabetay birden ses tonunu değiştirip ayağa kalktı, kasvetli ruh halinden çıkıp coşkulu bir neşeyle doldu. Mutluluktan deliye dönmüş gibi odada dans etti en beğendiği şarkısını söyledi: "Tanrı'nın sağ eli cesurca iş yaptı." Metne sadık kalmayıp onu biraz değiştirdi. Uyanık âlimler ve elçiler bunu kehanet içeren bir söz diye yorumlamış olmalılar. O şarkıyı şöyle söyledi: "Tanrı'nın sağ eli cesurca iş yapar. Böylece alakasız bir şekilde metne büyük bir vaat anlamı kattı. Ve "Ölmeyeceğim yaşayacağım" yerine "Hayat vereceğim, ölüleri uyandıracacağım" dedi. Bundan çok etkilenen elçiler âcizane bir şekilde başlarını eğdiler. Her ikisini de kazandığını gören Sabetay onlarla daha dostane ve insancıl oldu. Onlara sorular sorup konuşmalarına izin verdi. Isaiah'ın babası, Lembergli hahamın ününü biliyordu ve onu sordu. Hasta olduğunu duyunca, oğluna sarı renkli işlemeli bir kaşkol vererek, babasının bu kaşkolü takar takmaz iyileşeceğini söyledi. Sabetay başka şeyler de öğrendi. Polonya'da son derece bilgili ve ünlü bir Kabalist olan Nehemi ha'Kohen'in yaşadığını öğrendi. Bu zat, Mesih'in bu zamanda geleceği kehanetinde bulunmuştu. Bir rüyasında Tanrı'nın 5408'de Mesih'in başına tacı geçirdiğini görmüştü. Evet, bu Mesih'in adını belirtmemişti ama Sabetay için bunun önemi yoktu. Onun için önemli olan bu adamın Mesihliğini ilan etmiş olması ve davaya kazandırılacak yeni bir aday olmasıydı. Nehemia, Abydos'a varır varmaz Mesih'in gerçek adını öğrenmesi fazla zamanını almayacaktı.

Elçiler ayrıldıktan sonra Sabetay, Isaiah'a babasına ulaştırması için bir mektup verdi. Mektupta şunlar yazılıydı: "Pek ya-

kında senin öcünü alacağım ve bir annenin çocuğunu rahatlatması gibi seni rahatlatacağım. İki çeşit rahatlık olacak; intikam günü kalbimde ve benim kurtuluşum yılım geldi çattı.” Ve kendinden son derece emin bir şekilde imzasını atmıştı: “David ben Jesse, Yakup ve İsrail’in Tanrısının seçtiği, dünyadaki tüm kralardan üstün, Sabetay Sevi.” Ve her ne kadar mektubunun amacını apaçık belirtmek istemese de, mektuba bir ek yazıp bir an önce “kâhin Nehemia” ile görüşmek istediğini belirtti.

Elçileri dönüş yolculuklarına çıktılar ve her duraklarında Mesih’ten ve ondan edindikleri izlenimden coşku dolu sözlerle bahsettiler. Edindikleri izlenimin ve ziyaretlerinin parıltılı anlatımının etkisi Sabetay’ın umduğunun çok ötesindeydi. Yolcular geçtikleri yerlerde, özellikle Alman cemaatlerinde, taşkın bir heyecan fırtınası bıraktılar.

Yurda vardıklarında, Nehemia ha’ Kohen’e Mesih’in davetini iletiler. Bunun üzerine “kâhin” bir an bile tereddüt etmeden, yola çıktı. Artık genç değildi, üstelik yolculuğun zorluklarına alışkın da değildi. Ama soğukkanlılık ve sorgulamasız inancıyla Mesih’in davetine icabet etmek için üç ayını yolda geçirdi. Bunun yanı sıra özel bir görevle de yüklenmişti; yolculuğu için ona para toplamış çeşitli Polonyalı topluluklar, Mesih’le görüşmesinin tam ve ayrıntılı raporunu ondan bekliyorlardı. Diğer Yahudi cemaatleri gibi inanmaya ve vaat edilen kurtuluş gününü umutla beklemeye istekli Polonyalı Yahudiler, Talmud hakkında enin bilgilerinden olsa gerek, İncil’e safıyane inanan diğer dindaşlarından daha fazla meraklıydılar. Çeşitli olasılıkları göz önüne alıyorlar ve dolayısıyla kuşkuya kapılıyorlardı. İnanç iyiydi ama bilgi ondan daha iyiydi. Kalp onaylasa bile aklın yetkin kavrayışına da kesinkes gerek vardı. Hiç kimse bu ruh durumuna Nehemia ha’ Kohen’den daha yakın değildi.

Eylül 1666’da Abydos’a vardı ve son derece hürmetle karşılandı. Daha baştan Mesih’in yeni kâhini olarak kabul gördü. Ama onun dünyevi zenginliklerde ve onların kurduğu dış tuzaklarda gözü yoktu. Mesih’i kuşatan tüm debdebe ve lükse

gizli bir güvensizlik duyuyordu. Evet, çok şatafatlı bir ortama girmişti ve zenginlik ve gösteriş krallık düşüncesinin ayrılmaz unsurlarıydı. Ama Nehemia'nın tutumlu yoksullukla geçen yaşamı bağlı olduğu cemaatte istisnai bir durumdu ve o, yüz binlerce ölünün ve perişan edici sefaletin gündelik hayatla yoğrulduğu bir bölgeden geliyordu. Bu nedenle aradaki tezat oldukça çarpıcı ve rahatsız ediciydi.

Kurtuluştan önce ıstırap geldi. Nehemia halkının çektiği çileleri biliyordu ve bunun son olmasını umuyordu. Karanlığın içinde acısı derinliklerinden gelen bir adam için, Sabetay'ın sunduğu sorumsuz, taşkın ve sınırsız neşenin ne anlamı olabilirdi? Keza binlerce dindaşının gözleri önünde katledildiğine şahit olmuş bir adam için kurtuluş düşüncesinin dans etmekle, şarkı söylemekle ve muhteşem ziyafetlerle değil Shofar'ın ürperici ve vakur yazılarıyla alakası vardı. Sabetay'ın çevresindeki hayat çok yorucu, gürültülü ve havaiydi. Zevk hayatını hazzetmeyen ve dünyadan elini eteğini çekmiş bir konuk olarak kendisine sunulan Doğu lüksünden ve müsrif gösteriden tiksindi. Edep duygusu, Mesih'e cilve yapan, dans edip dönerek güzelliğini sergileyen ve sadece erkekleri ilgilendiren konulara burnunu sokan Sarah'ı görünce büsbütün öfkeye dönüştü. Elini şöyle bir sallayarak tüm bunları devirmeyi ve buraya çağrılışının amacına varan yolu temizlemeyi isterdi. Kendisinden önce gelen Polonyalı elçilerden farklı olarak, bu gürültüye, mide bulandırıcı zevklere ve işkence gibi gelen sözlerle karşı tepkisini gösterdi. Didikleyici zor sorular sorduğu dolambaçlı diyalogu sadede getirmekte ısrar etti.

Kendisine açılan Mesihlik binasında uzaktan bile görülen iki kusuru tespit etti. Sabetay Sevi kendisini, Mesih ben David diye tanıtıyordu. Gayet iyi! Büyük Kabalistin buna itirazı yoktu, böyle bir Mesih'in gelmesi gerektiğini ve gelişinin vakti zamanı olduğunu herkesten önce o biliyordu. Bu yılın kıyamet yılı olduğunu kabul etmeye de hazırdı, her ne kadar Zohar'a göre kıyamet yılı 1666 değil de 1648 olsa da. Ama Tanrı'nın bunu kasten

ertelediğini kim söyleyebilirdi? Bu onu yazılanlardan zerre kadar dışarı çıkmaya ve onları yadsımaya sevk ettiremezdi.

İmdi Mesih'in acı ve ıstırap çeken bir adam olacağı yazılıydı. Zulüm görecek ve aşağılanacaktı, eza, cefa ve yoksulluk çekecekti. Onun acıları dünyanın günahlarının kefareti olacağından tüm bunlar kaçınılmazdı. O bu kefareti öterek değil yaşayarak ödeyecekti. İnsanları özgürleştirecek olan onun yaşamının fedakârca doğasıydı.

Sabetay Sevi bu özelliklere uyuyor muydu? O ne çekmiş, neye katlanmış ve ne gibi badireler atlatmıştı? Nehemia ha' Kohen, Nathan Ghazati'nin de zayıf gördüğü noktaya, Mesih'in on sekiz yıllık dur durak bilmeyen yolculuklarını vurgulayarak, bildirilerinde gizlemeye çalıştığı noktaya temas etti. Sabetay Sevi de bu noktaya dikkat kesilmişti. Yolundaki her engeli, kendisini her reddedişi, her sıkıntıyı çile döneminin evreleri olarak görmüştü. Ne var ki Nehemia ha' Kohen tüm bunları Sabetay'ın fedakârlık iddiası için çürük bir zemin olarak görüyordu. Her şeyden önce o hiç yoksul olmamıştı. Daha ilk genlik günlerinden beri zengin bir ailenin üyesi olarak yaşamış, her zaman zenginliğini göstermişti. İsteddiği zaman kendisi için ziyafetler hazırlanmış ve karşılaştığı engeller iç huzurunu ve özgüvenini hiç sarsmamıştı. Sabetay'ın trajik anlamda lanet olarak gördüğü şey, Nehemia ha' Kohen'e göre zavallıca teslimiyet ve cesaretsizlikti. Evet, Sabetay'ın manevi deneyimlerini, ruhsal çatışmalarını, yufka yürekliliğini, kuşkulu yapısını ve duygusal taşkınlıklarını kabul ediyordu. Belki tüm bunlar birleştğinde ıstırapla özdeşleşebilirdi. Fakat geriye başka bir koşul kalıyordu. Mesih ben David'den önce, yazgısı Kutsal Kitapta anlatılan Mesih ben Joseph'in müjdecisi olarak geleceği yazıyordu. Halkını, İncil'de Gog ve Magog diye adlandırılan düşmanlarıyla savaşmaya çağıracaktı. Savaşta yenik düşüp, sonunda Kudüs'ün kapılarının önünde ölecekti. Fakat onun ölümü bir fedakârlık adınaydı; bu sayede ondan sonra gelecek kurtarıcı Mesih ben David'in yolunu açmış ve onun nihai zaferini kolaylaştırmış olacaktı.

Hâsılı, Sabetay'a sordu: "Senden önce, Bünyamin'in soyundan bir Mesih'in gelmesi gerektiğini kesinkes biliyorsun değil mi?"

Sabetay evet cevabını verdi. Sonraki şoru şuydu: "Eğer sen Davud'un soyundan gelen Mesih'sen o zaman Mesih ben Joseph ortaya çıkmış olmalı, değil mi?" Buna karşılık "Evet ortaya çıktı" cevabı geldi. Nehemia buna inanmaya dünden hazırды. Kendisine kanıtlanabilen her şeye inanmaya hazırды. Ama böyle bir kanıt yoksa hiçbir şeye inanmazdı. Sabetay kalbiyle hareket ederken, Nehemia aklıyla hareket ediyordu. Her ikisi de şevkle doluydu, ama farklı düzlemlerde. Her ikisi de inanç yoluyla aynı amaca ulaşmaya önyargısız hazırды, ama maalesef yolları, üçüncü bir çizgi, onlarla kesişip kesin bir temas noktası oluşturmadığı sürece ancak sonsuzlukta birleşebilecek paralel çizgiler halinde ilerliyordu. Ve gereken temas da kanıttı. Sabetay, Mesih ben Joseph'in ne zaman, ne nerede ortaya çıktığını Nehemia'ya kanıtlamak zorundaydı. Sabetay benzeri pek çok itirazla karşılaşmış olduğundan, iddiasını savunmaya ve hemen cevap vermeye hazırды. Böylece somut, nesnel bir doğru olana değin, aynı şeyi tekrar tekrar anlatmanın verdiği eminlik ve süslemelerle hikâyesini anlattı: Polonyadaki katliamlar sırasında, Joseph adında tanınmayan zavallı bir yoksul Tanrı'nın rızası için büyük fedak'arlık gösterip şehit düşmüş, böylece gelecek olan Mesih'in yolunu açma adına kendini feda ederek misyonunu tamamlamıştı.

Sabetay'ın bu hikâyeye kattığı inandırıcılığa ve görsel ayrıntılara şimdiye değin hiç kimse itiraz edememişti. Ancak Nehemia ha' Kohen hikâyeden etkilenmedi ve ikna olmadı. Bu hikâyeye inanmaya bile hazırды; ama temas noktası, kanıt yine eksikti. Tanınmayan bir Polonyalı Yahudinin Tanrı'nın rızası için ölmesinde şaşırtıcı ya da istisnai olan ne vardı? Binlerce, on binlerce insan bunu yapmıştı. Şeksiz şüphesiz bir inanç ve insanüstü bir teslimiyetle parçalara ayrılmalarına ve kazıkta yakılmalarına göz yummuşlar ve böylece her biri Mesih ben Joseph olma hakkını kazanmıştı. Hepsi yüce gönüllülükle büyük nihai amaca ve sona hismet ettiklerine inanmıştı. Ama mesele bu de-

ğildi. Sadece bir tane Mesih ben Joseph olabilirdi ve Tanrı'nın bu yüce görev için kalabalıklardan seçtiği o kişinin kim olduğunu kesinkes kanıtlamak Sabetay'a düşüyordu. Üç yüz bin kurban – heyhat! Ne var ki fedakârca ölümü, kurtuluş yolunda belirleyici ilerlemeyi sağlamış tek bir kişi olabilirdi. O halde bu kişi kimdi?

Sabetay utandı. Yanındaki onu sinirlendirmişti! Ölümü Mesih hareketinin yazgısını değiştirmiş bir kişinin ismi bilinmiyor diye üç yüz bin insanın ölümü tarif edilemez bir zulümle nasıl görmezden gelinebilirdi? Diğer herkes, o binlerce insan arasında bu misyonu yerine getirmiş, tanınmayan bir kahramanın bulunduğu inanmaya pekâlâ hazırды. Ama Mesih'in gelişini haber veren bu adam, inanca giden yol akıldan geçtiği için kanıt istiyordu.

Sabetay diğer meziyetlerinin yanı sıra kendini şartlara uydurma becerisine de sahipti. Sabetay kendi şahsi kanaatinin dışında tutarlı bir kanıt sunamadığı için Kabalisti alt edebileceğini düşündüğü bir noktaya tartışmayı çekti. Karşısındakini dikenli Mesih ben Joseph sorunundan uzaklaştırmak için Mesih'in vakitinin geldiğini ve kendisinin seçildiğini genel ifadelerle kanıtlamaya çalıştı.

Tehlikeli bir girişimdi; zira Nehemia ha' Kohen hiçbir surette bilgi bakımından Sabetay'dan daha aşağıda değildi ve akli vecitle ve duygusal taşkınlıklarla dengesini yitirmediği için, soğukkanlı yargıda bulunmada kuşkusuz Sabetay'dan üstündü. Böylece saatler boyunca, inatçı bir kararlılıkla, soru ve cevap, sav ve karşı sav, öneri ve çürütme birbirini takip etti. Sonunda akşamın karanlığı çöktü. Tartışmacılardan hiçbiri ne yorulmuştu ne de ikna olmuştu. Hava iyice kararıyordu ama hâlâ yüz yüzediler. Nehemia bir kâhindi ama bu mesih'in kâhini olmak istemiyordu. Ve eğer Sabetay ona yeterli kanıt sunmazsa, iddiasını sonsuza dek kabul etmeyecekti. Sabetay yakıcı bir acıyla bunu hissetmişti. Bu nedenle karşısındakini ikna etmeye yönelik çabaları gide-

rek daha şiddetlendi, öyle ki artık sorgulanan şeyin bu adamın düşüncesi değil kendi iddiası olduğunu çok geçmeden kavradı.

Gece geçip gün doğduğunda hâlâ tartışıyorlardı. Yavaş yavaş tartışmanın taraflarında keskin bir değişim yaşandı. Sabetay ne kadar tutkulu bir şekilde kabullenmek istiyorduysa, Nehemia da o kadar hırçın bir şekilde savunma konumuna çekiliyor ve şüpheleri her an artıyordu. Talmud, Midrash ve Zohar'dan yapılan ağır ve sıkıcı alıntılar Mesih'in o sırada ortaya çıkmış olabileceği yönündeki genel kanıyı desteklemeye hizmet etmiyordu artık. Ama kuşkusuz tartışmayı bir soruya taşımışlardı: Mesihlik iddiasında bulunan bu kişinin, Sabetay Sevi'nin sözleri, bilgisi ve kehanetleri, doğumunun ve mücadelesinin koşulları, eylemlerinin, beyanatlarının, bildirilerinin ve Abydos'taki garip yaşam tarzının kendisini Yahudilerin Mesihi ilan etme hakkını ona verir miydi? İkinci gün de geçti ve Nehemia her şeyi sorgulayıp inceleyince, sorgulama tavrından yavaş yavaş saldırıya geçti. Sabetay kendini savunmak ve konumunu korumak amacıyla gayretkeş, tutkulu çabalar sarf etti ve takipçileri geri planda nefes nefese merakla beklerken felaket gerçekleşti. Akla karşı kalbin, kanıta karşı inancın, insani iddialara karşı ilahi görevin, açık önermelere karşı kendini kandırmanın tehlikeli alacakaranlığının bir kavgasıydı bu. Sonunda ikinci gün de biterken, yeryüzünün derinliklerinden kaban tehlikeli bir sarsıntı Mesih'in kurtuluş idealinin üstünkörü inşa edilmiş binasını salladı.

Üçüncü gün konumlardaki değişimin son evresi gerçekleşti. Kılı kırk yaran sorgulaması ve Sabetay'ın savlarını inkârı, gördüğü ve duyduğu her şey üzerinde usanmadan fikir yürütmesi sonunda Nehemia'yı son karara, karşısındaki adam hakkında kesin bir yargıya vardırdı. Kâhinin cübbesi omuzlarından düştü ve Yahudi halkına karşı duyduğu sorumluluk ve vicdan muhasebesi onu çok farklı bir işe zorladı. Öyle ki o suçlayıcı, Sabetay da suçlanan kişi oldu. Nehemia ha' Kohen güçlü bir öfkeyle ayağa kalkıp kararını ilan etti: "Sen sahte bir Mesihsin!" diye ba-

ğırdı. “Halkı yanılttın ve onlara yalan söyledin. İlahi misyonun uydurma. Yasamıza göre sana uygun tek bir ceza var: Ölüm!”

Bu mahvedici suçlama karşısında Sabetay boş bir sessizliğe sığındı. Yenildiğini hâlâ kabul etmiyordu ama yaşamında ilk kez kendini çaresiz hissetmişti. Daha önceki saldırıları, baştan savma, saptırma hatta sıvışma yoluyla püskürtmeyi her zaman başarmıştı. Fakat bu darbeye karşı kendini savunamıyordu. İçinde uyanan şüpheyi şimdiye değin hep onunla bastırdığı ve uydurma olduğunu bildiği halde Jachini’nin yüzyıllık el yazmasını hakiki diye kabul etmeye onu iten vicdansızlığının kaynağı olan bu becerisi darbe almıştı. Hastalıklı ve heyecan verici hayal gücünün uydurmaları altında gerçeği saklamakta becerikliydi. Nehemia onun doğasının bu yanının maskesini düşürmüştü işte. Eğer bir adam aklının tasavvurlarını, etkileme gücüyle harmanlar ve ona kişiliğinin aydınlığını katarak, onları insanlığa kadim sorulara cevap olarak bazı olayları beklediği bir zamanda hakikat diye sunarsa, aldatma suçunu işlemiş olur, sahtekârlığı, kendisini bile inandırıp gerçeklik yanılışmasına sokacak kadar ikna edici olsa bile.

Bu üç günlük tartışmayı ve sonucu nefes nefese bir merakla takip etmiş olan Sabetay’ın yandaşlarının aklından herhalde bu düşünceler geçmiyordu. Nehemai’nin, bu zındığın kaleyi terk etmesi durumunda, bir zaman gerçek Mesih’in geldiğini ilan ettiği gibi, sahte Mesih’in maskesini düşürdüğünü her tarafa yayacağını apaçık anlamışlardı. Ve sorgulama konumundan, şüphe etmeye, oradan da yargılamaya varan tavrını sergilediği bu üç günlük tartışmadaki kararlılığıyla hareket edeceğine kuşku yoktu. Engin bilgisinin otoritesinin ağırlığını koyacak ve Sasportas gibi bir adamın mektuplarıyla başaramadığı şeyi, bilgisi ve aklıyla başaracaktı. Hareketi bölüp felç edecekti ve bunu tarihinin bu kritik zamanında, Sabetay’ın elindeki tüm güçlerin genelde bir atılımı canı gönülden beklediği bir zamanda yapacaktı.

Hayır, bu olamazdı! Hiçbir şeyin şimdi harekete müdahale etmesine izin verilemezdi. Bu noktada Sabetay'ın takipçilerinin inancı sarsılamaz, hatta sınınamazdı bile. Ayrıca Nehemia, Türk yetkililerine de başvurabilir ve sahte Mesih konusunda onları bilgilendirebilirdi. Bu tehlikenin bertaraf edilmesi lazımdı. O yetkililerin, Sabetay'ın ilk başta yalan söylemesine rağmen, Mesih olduğuna inandıkları için ona el uzatmaya cüret edemeyeceklerini herkes biliyordu. Ancak bu inanç sarsılır sarsılmaz, hiçbir şey onu sıradan bir isyancının kaderinden kurtaramazdı.

Bir süre ölçülüp tartıldıktan sonra bu fikirler korkunç bir neticeye götürdü: Nehemia susturulmalı! Kaleden çıkmasına izin verilmemeli. Davanın hatırına bir kişi feda edilmeli. Nehemia suçlamasını takip eden sessizliği fark etti ve hemen kulaklarını kabarttı. Geri plandaki fısıltıları duydu, birden yüzlerde beliren şeytani kararı gördü. Bazı kişiler ona doğru yaklaşıyordu. O anda durumu anladı: Hayatı tehlikedeydi! Ayağa fırladı ve hızla Sabetaycılarının tamamlanmamış halkasının arasından geçti, odanın kapısına vardı. Arkasında, koridorda ve aşağıya inen merdivenlerde onu telaşla kovalayanlar, bağırıp çağırıyorlardı. Ama ölümcül panik ya da ölmeden önce dünyaya mesajını iletme kararlılığı ona güç verdi. Kapıya yanaşıp dışarı çıktı. Hemen yanı başındaki bir grup insan onu öldürmeye kararlıydı. Önündeki kalabalık, kalenin önündeki açık alanda her zamanki gibi toplaşmıştı. İçlerinde Yahudiler ve Müslümanlar vardı. Birden harika bir fikir geldi aklına. Tüylerle süslü kepinin başından alıp yere atarak en yakınındaki Müslümanın üzerine atıldı ve onun yeşil sarığını kapıp başına geçirdi. Yahudi Mesih ben David'in Yahudi halkı için geleceği kehanetinde bulunmuş Kabalist Nehemia ha' Kohen bu sembolik eylemle kesinkes değişmez bir şekilde İslam'a girmişti. Onu kovalayanlar şaşkınlık içinde geri çekildiler. Bir Müslümana el süremezlerdi. Hem uğraşsalar bile ona ulaşamazlardı, çünkü taştan bir insan duvarıyla kuşatılmıştı. Ne de olsa kendi halkından kaçarak hayatını kurtarmış bir Yahudi onlara sığınmış ve gerçek inanca teslim ol-

muştı. Sabetaycılar olayları olurlarına bırakmak zorunda kaldılar. Bir an Nehemia'nın kalabalıkta belirdiğini gördüler ve sert bir yüz ifadesiyle alanda avazı çıktığı kadar bağırarak Edirne'deki Sultan'ın sahte Mesih, Sabetay Sevi konusunda aydınlatılmasını istediğini duydular.

Onu işitenler isteğini yerine getirmeye doğal olarak razıydılar. "Kale"deki hava sessiz korku ve tedirgin bekleyişle ağırlaşmışken, Müslüman Nehemia, IV. Mehmet'in temsilcilerinin önünde durmuş, açık ve soğukkanlı yalancıyı, sahtekarı, düzenbazı ve asiye ilan etmişti. Güya ona inanmak için ta Polonya'dan buraya yolculuk etmişti.

Böylece felaket gerçekleşti!

Nehemia'nın İslama dönüşü, tehdit altındaki hayatını kurtarmak isteyen birinin panik halinden mi kaynaklanmıştı? Kuşkusuz o ölümün yaklaşmasından korkacak bir adam değildi. Türkiye'den ayrıldığında Yahudiliğe geri döndüğünü ve sırf sahte Mesih'i deşifre edip yandaşlarını büyük bir hayal kırıklığından kurtarmak için sarığı sardığını bizzat kendi açıkladı. Ancak görünüşe bakılırsa bu sıra dışı kararın ardında bir parça tevekkül ve umutsuzluk da vardı; bu her şeye rağmen içinde bir çocuk gizleyen ve uzun süredir beslediği gizli umut yıkıldığında içgüdüsel olarak kaçıp giden bir adamın eylemiydi.

Bu krizde kendini kurtarma biçiminden asla memnun kalmamıştı. Aynı güç içindeki Mesih inancını bastırmış ve tüm yaşamına, manevi yönelimine ölümcül bir darbe indirmişti. Nitekim zamanla, Sabetay yorgun ve şüpheli bir şahıs haline gelip, mezhep kurucu bir konuma çekildiğinde, olayların sürekli değişimi sonunda Nehemia'nın güçlü kalbinin aklına hâkim olmasına yol açtı ve Mesih'in yıkıcısı onun en ateşli müridi olduğunu ilan etti. Öyle ki zamanını Sabetay Sevi'den bahsederek, onu sayıklayarak ve hiç göstermediği mucizeleri anlatarak geçiriyordu. Hatta tutkulu kalbi, bir zamanlar Mesih'e ölümcül darbeyi indirmiş itirazından –Mesih ben Joseph'in yokluğunu- bile vazgeçti.

Ve ilan etti: “Bizzat ben Mesih ben Joseph’im Kudüs’ün kapılarının önünde ölüp, Mesihimin yolunu açacağım.”

Ama artık ona kimse inanmıyordu. Polonyalı topluluklar arasında kime düşüncelerini anlatsa kendisine güvensizlik ve kuşkuyla bakılıyordu. Alnında Kabil’in damgasıyla, başıboş bir kaçak gibi daha uzak diyarları dolaşmaya mecbur kaldı. Polonya, Almanya ve Hollanda’yı gezdi. Kapılarının önünde ölmek için Kudüs’e bile gitmeye karar verdi. Fakat ruhsal çatışmaları onu bu kararından vazgeçirdi. Efsanevi bir şahıs gibi ülkeleri geziyor, halkı etrafına topluyor ve onlara söylevler veriyordu. Söylenenlere bakılırsa sonunda bir dilenci olup kendini Jacob Namirov diye tanıtmaya başlamış. Kaçkın olmasına rağmen büyük bir Talmud âlimiydi. Ölümü (bazıları 1682’de bazıları da 1696’da öldüğünü söylüyorlar) ve nereye gömüldüğü hakkında kesin bir şey bilinmiyor. Öylece kaybolup gitti.

Ancak bilinen şu ki, yaşamının son yıllarında, Sabetay Sevi’nin bir zamanlar hevesle çağırdığı gibi kendine kâhin Nehemia diyordu.

XII. BÖLÜM

Sabetay Hapiste

Selanik'teki Sabetaycıların kefarete vecibeleri

MÜRTET

Edirne’de Sultan IV. Mehmet endişeyle doluydu. Bu, dış düşmanların ya da saraya sızmış gizli tehditlerin yol açtığı bir endişe değildi; bu tür tehlikelere karşı kendini savunabilirdi. Dış düşmanın üzerine salınacak bir ordu, içteki düşmanın boynuna geçirilecek bir kılıç ya da ip içini rahatlatabilirdi. İcabına baktığı insanların yaşamları için kimseye hesap vermesi gerekmiyordu.

Ancak şimdi içini rahatsız eden endişelerin ciddiliği, onları nasıl ortadan kaldırması gerektiğini bilmemesinden kaynaklanıyordu. Zayıf şeylerin kendilerine özgü uğursuz bir direnci vardır. Ele avuca gelmezler; onlara yöneltilen darbeler istenmeyen sonuçlar üretebilir. Apaçık isyan halinde olan bir halkla baş edilebilir. Şiddet kullanılarak o isyan bastırılabilir. Ancak şevkle dolu bir halk gizli kaynaklardan besleniyordu ve hâlâ küçük ve hareketli olan bu halkın sayıca kontrolü aşan bir noktaya ulaşmış olduğunu söylemek olanaksızdı. Dünyanın dört bir köşesinden Gelibolu’ya akın eden temsilcilerin sayısına bakacak olursak, tehdit edici noktaya vardıkları söylenebilirdi. Sultan Mehmet, içinde şu gibi yerlerin isimlerinin geçtiği raporlar alıyordu: “Lemberg, Cracow, Varsova, Hamburg, Frankfort, Amsterdam, Leghorn, Venedik, Kahire, Kudüs, İzmir, Selanik, Halep, İsfahan ve Tahran.

Neredeyse tüm dünya bir hareketin eşiğine gelmiş görünüyordu. Liderler zaten gelmişti ve halklar kendi yurtlarında hazırlıklarını yapıyorlardı. Silahsız haçlılar sefere başlamak üzereydiler. Ve eskiden olduğu gibi, kazanılacak ödül, hilâlin idaresi

altındaki bir ülkeydi. Ve kendisinden o ülkeyi teslim etmesi bekleniyordu. Öte yandan ilk örnekte, tehlike arz eden şey yalın kılıçtı ve çatışma belli bir toprak parçası üzerinde yapılıyordu, ama şimdi şiddet içermeyen bir çatışma söz konusuydu ve mesele, tüm imparatorlukla, egemenliği altındaki tüm yurtla, saltanatının gücüyle ilgiliydi. Ve Mesih, Sabetay Sevi, kendisini tahttan indirme niyetiyle ikametgâhını saraya yaklaştırmıştı.

IV. Mehmet'in, tahtına sarılması gayet normaldi. 23 yaşındaydı ve babası İbrahim yeniçeriler tarafından öldürülünce, daha dokuz yaşında bir oğlanken annesinin kışkırtmasıyla tahta geçti. Mehmet büyükannesinin de kendisini öldürmek için dümen çevirdiğini sezmişti. O geceki manzara gözlerinin önünden hiç gitmiyordu. Çaresiz bir çocuk korku ve dehşet çığlıklarıyla kendini muhafızın kollarına atmıştı. İnsanların kafaları paha biçilemez halıların üstünde baltalarla parçalanıyordu ve bahçede çılgına dönmüş askerler haini boğarlarken, sarayın duvarlarından dalgalanan yeşil bayrak ordusuna karşı kutsal bir savaş çağrısında bulunuyordu. Herşeyin yoluna sokulması kendi çabalarıyla olmadı ve hükümdarlıktan da pek zevk almadı.

Ve şimdi de tacı kendisinden alınacaktı. Eğer unutulmaya mahkûm edecek çağrıyı yapan adam, bir Türk olsaydı meseleye bu kadar kafa yormazdı, çünkü bir gün bir mesihin geleceğini ve dünyanın tüm krallıklarını ele geçireceğini kendisi de gayet iyi biliyordu. Onun bu Mesih'e itirazı adamın Yahudi olmasından kaynaklanıyordu.

Bunun üzerine kaymakam Mustafa Paşa'yı huzuruna çağırdı ve ona Sabetay Sevi hakkında duyduğu endişe ve korkuyu ilettili. Başlarına bunca rahatsızlığı açmasına niçin izin veriyorlardı ki? Bu çılgınlığa en yakın çevresinde, niçin hoşgörüyü bakılıyordu ki? Ab ayının dokuzu geçmişti ve sinogogların sade havası içinde feryat figan etmek yerine neşe saçmışlar, müzik dinleyip dans etmişler ve cümbüş içinde kendilerinden geçmişlerdi. Caddelerde ise bir amaç etrafından toplanmış, başkaldırıyor andıran yürüyüşler yapıldı.

Eğer Sultan istiyorsa ve ona gereken yetkiyi verirse, Mustafa Paşa bu işe bir son verebilirdi. Ama kendi başına buyruk hareket edemezdi. Öte yandan beklediği emirler gelmiyordu. Sanlarından biri “tüm taçları veren” olan ve elinde mutlak güç taşıyan bu hükümdar sarsılmış ve sessiz kalmıştı, çünkü içinden gelen bir ses bu adamın belki de gönderilmiş Mesih olabileceğini sürekli fısıldıyordu. Ve o bir mesihe el uzatamazdı. Bu yüzden korkularını dindiremiyordu.

Ama Allah inananları sever ve korkularına karşı onlara silah verir. Sultan’a Polonyalı Yahudi Nehemia ha’ Kohen’i gönderdi. Yahudi mi dedik, hayır hayır, yeni Müslüman olmuş, doğru dürüst ve ileri gelen bir adam olan bu zat başına sarık takmış ve aylar önce Sultan’a bağlılığını ilan etmişti. Kalbi mutlulukla dolmuştu. Ne sevinç! Artık Mesih yok!

Sultan, Nehemia’yı son derece cömert hediyelerle gönderdi. Böylece hem iyi haberlerin müjdecisini hem de doğru yola dönmüş kişiyi ödüllendirmiş oldu. Ne yapılması gerektiğine kendi başına karar vermeye cesaret edemeyen Sultan divanı acele topladı. Evet, Abydos’ta yaşayan adamın Mesih olmadığı kanıtlanmıştı ama bu yeterli değildi. Sıkıntıya yol açan liderden ziyade onun peşinden gidenlerdi. Sultan Mehmet’in de bildiği eski bir söz vardır: İster yeni bir hareket isterse de eski bir hareketin dirilişi şeklinde olsun her dini harekette, büyüklük, güç ve etki liderin değil, canlarını lidere, daha doğrusu davaya teslim etmiş kitlelerin istekli safdilliğinden kaynaklanır. Onların inancına yaşamsal gücü veren işte budur, bu nedenle hareketin gelişmesi lidere bağlı değildir. Divanda şu zatlar vardı: Sultan’ın küçüklüğü sırasında Büyük Vezir’in babasıyla birlikte saltanat naibliği yapmış ve hâlâ önemli siyasi kararlarda –ki bir tanesi gündemdeydi- fikrine başvurulmuş Sultan’ın annesi; dinle ilgili tüm devlet meselelerinde diyanet başkanı ve yüksek otorite olarak görev yapan Müftü Vanni; kaymakam Mustafa Paşa; zamanın siyasi dehası Büyük Vezir Ahmet Köprülü ve Sultan’ın özel hekimi, Guidon.

Durumun ehemmiyetini öylesine iyi kavramışlardı ki, bir noktada fikir birliğine vardılar: Her ne kadar bir Mesih değil de ölüm cezasını hak eden bir suçlu, bir isyancı olduğu ortaya çıkmış olsa da, Sabetay Sevi hiçbir surette öldürülmemeliydi. Yahudileri galeyana getirip aleni isyana teşvik etmemek için onun yaşaması gerekiyordu. Yahudiler kalabalıktilar ve istedikleri her şeyi alabilecek paraları vardı. Ölü değil de yaşayan bir Mesih için altınlarını saçıp savurmaya yatkındılar. Hem Sabetay Sevi'yi şehit mertebesine de çıkarmamak gerekiyordu. Zira şehit olması halinde uyandıracağı bağlılık duygusunu ortadan kaldırmak en zor işti. Ayrıca bu, menkıbeler doğururdu ve dinler genelde gerçeklikten ziyade menkıbelerden güç alırdı. Yapılması gereken iki şey vardı: Mesih'in yaşamasına izin verilecek ama zararsız hale getirilecek, bu arada arkasındaki harekete ölümcül darbe indirilecek.

Din ve inanç meselelerinde uzman olan müftü Vanni, bir formül buldu: Bağlılığı yıkmak ve sadakatsizlik yaratmak. Sabetay Sevi'yi İslam'a döndürmeye çalışmalıydılar. Bunun çeşitli faydaları olacaktı. Bir kere hareketi lidersiz bırakacaktı ve yetkililerin kendilerinin kullanmayacakları, korkunç bir silahla hareketi felç edip, inancını sarsacaktı. Son olarak doğru yolun davasına hitmet edecekti.

Bu şeytanca bir fikirdi ve her şey güzel görünüyordu. Tek zorluk bu fikri hayata geçirmekti. Müftü bunu kendisinin yapmayacağını biliyordu, zaten kendisine böyle bir öneri de getirilemezdi. Eğer bizzat kendisi Sabetay'ın huzuruna çıkacak olursa, bu, koskoca heybetli Sultan'ın manevi önderini pazarlık ve müzakereye yolladığı anlamına gelecekti ve bu da Sabetay'ın kibirini ve gururunu artırıp, onu baş edilemez bir hale getirirdi. Hayır, fikri hayata geçirecek kişi, Mesih'in temel içgüdülerini, asli niyetlerini ve eğilimlerini bilen biri olmalıydı. Böyle bir Yahudinin ruhunu kim okuyabilirdi? Sadece bir Yahudi veya resmi hekim Guidon gibi bir adam bunu yapabilirdi, çünkü Guidon Ya-

hudi olarak doğmuş olmasına rağmen uzun zaman önce İslam'ı seçmişti. Belki de Hekim Paşa Guidon bu görevi yerine getirerek, yeni inancına bağlılığının taze kanıtını sunabilirdi.

Tüm gözler mürtet, Guidon'a çevrilmişti.* Onun bu görevi reddetmesi söz konusu olamazdı. Ne de o bunu isterdi. Kendisine görev teklif edilmemiş olsaydı, teklif edilmesi için herhalde yalvarırdı. Her mürtedin kalbinde, eski dinin kalıntıları hâlâ gizliden gizliye kalır. Bastıramadığı çocukluk inancına karşı hâlâ içten içe bir sevgi duyuyordu ve ünlü olma yolundaki çabaları içindeki nefreti susturmuştu. Judas Iscariot gibi hain, düşmüş, ateş meleği Lucifer gibi meydan okuyucuydu. Bir mürtet inancından uzaklaşmış olsa da ondan büsbütün sıyrılamaz. Sabit şekilde bağlı olduğu düşünce onu saldırıya sevk eder. Oysa şimdiye kadar hep savunmadaydı.

Hâsılı, Guidon'a eski inancının kefarecini ödeme, dünün Tanrısını yere devirme ve eski dindaşlarını Mesih umudundan yoksun bırakma fırsatı verildi. Bir mürtet Sabetay Sevi'yi suçladı, diğeri de cezasını uyguladı.

Ahmet Köprülü Sabetay'ın Edirne'ye nakledilmesi emrini verdi. Sabetay, prenlere yaraşır bir ortamda altı ay eylemsizliğin keyfini sürdükten sonra, 14 Eylül 1666'da Büyük Vezir'in askerleri Abydos'un lüks odalarına daldılar, ne kaygı ne de saygı duymaksızın. Zira onlara adamın Mesih olmadığı söylenmişti. Ve eğer o artık Mesih değildiyse, burası da artık Migdal Os değil, ziyaretçi girişine izin verilmeyen bir kaleydi. Buna göre Sabetaycılar dışarı çıkardılar. Öte yandan Sarah, Primo ve Sabetay'ın en yakın çevresini oluşturan kişiler gitmeyi reddedince, hemen tutuklandılar Edirne'ye götürüldüler. 15 Eylül'de Edirne'ye vardılar.

Yahudiler arasında kelimelerle tarif edilemez bir heyecan fırtınası koptu. Bazıları dehşete kapılmış halde, yakın zamanda patlak verecek kesin bir felaketin kokusunu alıyorlardı. Diğerleri sakindi, olan biteni kaçınılmaz buhran diye görüyorlardı. En sa-

* Mürtet bir dine mensup iken o dinden ayrılan kimseye denir.

kinleriyse Sabetay Sevi'ydi. Daha birkaç gün önce Nehemia ha' Kohen tarafından kesin yenilgiye uğratılmış olmasına rağmen, kendine güvenini toplamış ve önemini anlamıştı. Olan biteni kavramamaştı. Kavramak da istemiyordu. Muhtemelen buna da gücü yoktu artık, çünkü o hiçbir zaman gerçekliğin içinde yaşamamış, gerçekliğin her zaman gelip onu bulmasına izin vermişti. Benmerkezciliği her zaman gerçeklikle arasında bir engel olarak durmuştu. Keza Edirne'ye nakledilmesini de Sultan'ın huzuruna çıkarılmasının ilk adımı diye yorumladı. Bu durumda ne yapması ve ne söylemesi gerektiği er ya da geç kendisine gösterilecekti. Onun asıl meselesi yerine getirmesi gereken kutlamalar ve adetlerdi. Ne de olsa Sultan kendisine saygı gösterilmesi gereken, dünyanın en güçlü hükümdarlarından biriydi, her ne kadar Tanrı onu artık Sabetay'ın avucunun içine koymuş olsa da.

Ve böylece, Edirne'ye varır varmaz, saraydan biraz uzakta bir yere koyulunca, gelişinin törenle kutlanmasını istiyordu. Bir prens olarak insanların nasıl karşılayacağını biliyordu ama Sultan'ın bunu nasıl karşılayacağını bilmiyordu. Bu son derece önemli konuda bir bilgi edinemedi. İlk ziyaretçisi, Hekim Paşa Guidon'du. Tören hakkında sorgulayıcı sorular sorarak Sabetay'ı ağırbaşlı ve düşünceli bir şekilde dinledi. Ne var ki seçkin fizikçinin verdiği karşılık rahatsız edici ölçüde muğläktı. Elbette tören meselesi oldukça önemliydi ama can alıcı nokta, mesele hakkında karar verecek olan kişinin Sabetay Sevi mi yoksa Sultan mı olduğuydu. Bu yüzden sadece hitabın ve sohbetin biçimi belirlendi. Sıradan bir hükümdar olarak Sultan'ın, tüm dünyevi sultanlardan üstün olan Mesih Sabetay'ın huzuruna çıkıp ona bağlılığını göstermesi makuldü. Aşağıda olanın yukarıda olanın ayağına gelmesi yerindeydi. Eğer durum buysa, Guidon, Sabetay'dan, Sultan'ın nasıl davranması gerektiği konusunda kendisini aydınlatmasını istedi.

Eğer durum buysa, yani Sabetay Mesih'se ve ilkin Sultan'ın onun huzuruna çıkması karara bağlanmışsa. Ancak mesele bu kadar açık değildi. IV.Mehmet elbette sultandı, bundan şüphe duyulamazdı. Ancak Sabetay Sevi'nin Mesih olduğu hâlâ kesin

değildi. Sultan duyulara hitap eden kanıtları ve tarihsel gerçekleri öne sürebilirdi. Oysa Mesih sadece kendi iddialarını dile getirebilirdi. Kanıttan hâlâ yoksundu. Dolayısıyla Sabetay'ın gerçekten Mesih olduğunu gösteren kesin, belirgin, nihai somut kanıtı öne sürene kadar törenden bahsetmemek en doğrusuydu.

Koşullar ve talep tekrar tekrar bir kâbus gibi yenilendi. Daha birkaç gün önce kendi kâhini de benzer ifadelerle şüphesini dile getirmiş ve ona karşı çıkmıştı. Ama Nehemia'nın şüphe duymasının sebebi inanmaya hazır olmasıydı; bu adamın şüphe duymasının nedeni mürtetten nefret etmesi ve çapraz sorgulamasının farklı ve daha korkunç bir tehlike sunmasıydı. Her iki durumda da tehlike vardı. Ancak birkaç gün önce tartışma konusu olan şey sadece kendi konumu ve işleriydi. Şimdi konu bir ölüm kalım meselesi haline gelmişti. Her şey öylesine hızlı gelişti ve onu hazırlıksız yakaladı ki, yapabileceği tek şey şunu kekelemek oldu: Nasıl kanıtlayabilirim?

Guidon omuzlarını silkti. Her zaman yaptığı bir alışkanlık değildi bu. Bir mesihin, özellikle de Yahudi bir mesihin Tanrı'nın himayesi altında olduğunu ve dolayısıyla dokunulmaz olduğunu sarayda duymuştu.. Örneğin Sultan onun bahçeye çıkarılıp, darağacında çıplak halde asılmasını ve birkaç usta okçunun zehirli oklarla onu öldürmesini önermişti. Eğer o gerçek Mesih'se kuşkusuz oklardan hiç etkilenmeyecekti. Bu durumda Sultan, Yahudiliğe döneceğini ve Sabetay Sevi'nin Mesih olduğunu kabul edeceğini ilan etmişti. Ama eğer o testten geçemezse, ne olacağını kim söyleyebilirdi.

Nehemia zekice bir kanıt istemişti ve ortalıkta henüz böyle bir kanıt yoktu. Sabetay maddi düzlemde somut bir kanıt sunabilir miydi? Oklar ya da başka öldürücü bir tezgâh muhaliflerinin iddiasını kanıtlayacaktı. Ölüm sondu.

Odanın arkasında biri kımıldadı ve Samuel Primo gölgeden çıktı. Mesih'i zayıf ve çaresiz görmüş ve hayatının mahvolma noktasına gelmesinden endişelenmişti. Ve içindeki dehşet duygusuyla Sabetay'ın artık karar verme gücünü yitirdiğini gördü.

Aslında hiçbir zaman kesin bir eylemde bulunma gücüne ya da sorumluluk yükleyen kararlılık ve iradeye sahip olmamıştı. Öte yandan kritik zamanlarda Sabetay'ın her zaman gözden kaçırıldığı gerçekleri dostları göz önüne getirebilirlerdi. Ve şimdi Sabetay hayatını kurtarmak için Mesihliğini inkâr edecekti.

Ama buna izin verilemezdi. Artık söz konusu olan, sadece, Sabetay Sevi değil ayrıca Mesihlik davasıydı. Nehemia ha' Kohen bile davayı savunmasının hatrına değil bizzat davanın hatrına feda edilecekti. Dolayısıyla bu kriz anında tercih bir kez daha kişiyle dava arasında, Sabetay Sevi ile Mesihlik hareketi arasında yapılacaktı. Nihai dava gelip geçici şeylerden öncelikliydi. Eğer Sabetay artık hareketin lideri olamıyorsa en azından şehidi olurdu. Elinde kanıt olmadığından kanıtlamaya çalışmadı. Bu durumda ölümü davasına yaşamından daha fazla hizmet edecekti.

Primo tüm belagatıyla onun bu hususu görmesini sağladı. "İsmi yüceltmek" adına şehit düşmüş büyük tarihi zatlardan örnekler verdi. Şehitlerin ölümü hakkında haham Abraham ben Eliezer Halevi'nin yazdığı tüyler ürpertici eser olan *Megillath Amrafel*'den alıntılar yaptı. Şehit olarak ölen birinin o güne kadar söylemesi yasaklanan İsmi söyleyerek, tüm ruhların ilk kaynağına döneceği ve nihai diriliş yasasından muaf bir şekilde mistik "Doğu'da yaşayacağı düşüncesiyle onu teselli etmeye çalıştı. Sabetay Sevi bu düşünceye, yeni mertebesine inanmaya hazırdı. Yine de üstün bir feragat eylemiyle –şehit düşerek- yaşama keyfinden yoksun kalmak ve elde ettiği dünyevi iktidarı ve güç gösterilerini bırakmak bir şekilde canını sıkıyordu. Öte yandan bir halkın kaderini üstlenip, şehitlikle her zaman hatırlanmak da ayartıcıydı.

Ancak bu çözüme engel olmak Guidon'un işiydi. Onun görevi bir şehidi değil bir mürtedi korumaktı. Bu nedenle kanıtın gerekliliği üzerinde ısrar etti. Sabetay herhangi bir kanıt öne sürmeden, öteden beri söylediği sıra dışı savları dile dökmeye devam etti. Üç zehirli ok şeklinde sınama yapmak kuşkusuz za-

ruri değildi. Sabetay istediği herhangi bir sınamayı seçebilirdi. Ama apaçık anlaması gerek nokta şuydu: Eğer sınamadan geçemezse –ki Guidon onun sınamadan geçemeyeceğinden kurumlu bir şekilde emindi- Sultan onu Mesih gibi davranma küstahlığına uygun şekilde cezalandıracaktı. Sınama da halkın önünde yapılacak ve başarısız olursa sokaklarda gezdirilip Tanrı tarafından yanıltıldığını söyleyecekti. Bu yanıltılma aşikâr bir şekilde halka gösterilecekti. Kollarına ve bacaklarına yanan bir meşale bağlanacak ve alevler içinde yanmaya terk edilecekti. Ve eğer köpeklerin hoşuna giderse artan kısımları onlara verilecekti.

Sabetay bu insanlıkdışı tehdite karşı savunmasızdı. Korkunç bir ölümle amansız bir şekilde yüz yüze gelince, tüm arzuları hevesleri, düşleri ve tutkuları yaşamını kurtarma isteğinin önünde söndü. Gözleri her zaman gökyüzüne bakan bu meczup, her şeyden önce yaşamı seviyordu. Nitekim son tahlilde, cennete yönelik olsa bile tüm çabalarının meyvesini bu dünyada, yaşamı sırasında almayı amaçlamıştı. Artık Mesih olmasa bile –ki bu o kadar da feci bir şey değildi- yaşamından hâlâ haz alabilirdi. İşkence ve acı düşüncesi onu korkudan deliye döndürdüğünden, dilencilığe düşse bile çaresiz bir şekilde yaşama sarılırdı ve şehitlik mertemesini geri çevirdi. Hiçbir kaçış yolu yok muydu? Eğer kendinin yaşamasına izin verilirse, Mesihlik iddiasından, iktidar hevesinden, önceki tüm düşüncelerinden ve kehanetlerinden vazgeçmeye razıydı.

Her zaman coşku dolu dalgalanmalar yaşamış olan Sabetay, bu kez de yeni bir coşku dalgasının içindeydi: Ölümcül dehşetin coşkusu. Ümitsiz ve terk edilmiş bir halde Guidon’a sığındı ve ondan aman diledi. Mesihlik tacını bu mürtedin ayaklarına attı ve ona bir çıkış yolu bulması için yalvardı. “Nitekim gemici, gemisinin oturduğu kayaya sarılır.”

Guidon ona doğru eğildi ve bir iki öğüt verdi. Eğer Sabetay dünyanın önünde iddialarının asılsız olduğunu ilan ederse her şey yoluna girecek ve korkulacak bir şey kalmayacaktı. Mesele bu kadar basitti. Yapacağı tek şey halkın önünde geçmişini inkâr

edip canı gönülden İslam'a dönmekti. Bu inanılmaz alternatif karşısında Sabetay bir an dehşet içinde ürperdi. Misyonuna ve yandaşlarına ihanet etmeye gizliden gizliye karar vermişti ama bunu aleni bir şekilde ifade etmesi çok kaba, aşağılık ve alçakça olurdu. Bir mürtet her halükârda alçak bir varlıktı. Ama yaşam gayesi bir halkın inancına öncülük etmek olan bir adamın sonunda alçaklığın dik alâsıydı. Sabetay tereddüt içindeydi.

Bir kez daha Primo geri plandan öne çıktı. Bunun olmasına izin veremezdi. Sabetay mürtet olamazdı. Halk buna katlanamazdı.

Ahbap tezgâhtarın güven verici havası içinde, müşfik ve gönül alıcı bir edayla Guidon İslam'a dönmesinin işkenceden daha iyi olduğunu salık verdi. Her şeyden önce bu formalite icabı, aleni bir beyanat olacaktı. Hiç kimse onun kalbinde hangi inancı taşıdığını, gizliden gizliye neler düşündüğünü, sahiden ikna mı olduğunu yoksa yaşamını kurtarmak için dininden dönmüş gibi yaptığını söyleyemezdi.

Mesele karara bağlandı. Ayağa kalkan Sabetay gücünü topladı ve Hekim Paşa Guidon'a, Sultan'a İslama dönmek istediğini iletmesini söyledi. Başını eğerek geri çekilen mürtedin dudaklarında esaslı bir memnuniyet gülümsemesi vardı. Sırtını döner dönmez, dostları yanına gelip, itirazlarda, yakınmalarda ve paylamalarda bulundular. Ama Sabetay geri dönüşü olmayan kararını vermişti bir kez. Yaşamasına izin verilir verilmez, hayati güçlerini yeniden toplayacak, önüne yeni olasılıklar, yeni iktidar biçimleri açılacak ve muhteşem hamlelerde bulunma gücüne ulaşacaktı. Ve tüm bunlara içtenlikle inanıyordu. Dostlarına söylediği mevzularda dürüsttü, çünkü kendisini yadsıyacak ya da sınayacak bir şey yoktu. Tüm olan biteni, atlatması gereken yeni bir badire olarak yorumluyordu. Sultan'ın gazabı Yahudi halkına yönelebilirdi. Buna izin vermemeli ve işini bitirmek için hayatta kalmalıydı. Her şeyden önce o seçilmiş Mesih'ti. Daha az önce bu payeyi inkâr etmeye hazır değil miydi? Kesinlikle hayır! O, anlık bir dil sürçmesiydi. Şeytan'ın kالبine fısıltısıydı; kendi-

siyle bir alakası yoktu. Tüm bunlar Tanrı'nın takdiriyle önceden belirlenmiş yazgıydı. Bunda sıra dışı olan ne vardı? Musa bile halkını kölelikten kurtarmadan önce firavunun sarayında yaşamının bir bölümünü geçirmiş ve inanmadığı bir inancı yaşıyormuş gibi görünmemiş miydi? Musa'yı dile getirmesi aklına fantastik düşünceleri getirdi ve kâhin Nathan gelip, büyük atasının kilere benzer mucizeler sergilemesi için kendisine Musa'nın maiyetini verene değin bu durumda kalacağını ve inancını gizleyeceğini sözlerine ekledi.

Dostları ses çıkarmadan ona inandılar. Gerçekten buna inanıyor muydu yoksa inamak mı istiyordu? Buna kendini ikna mı etmişti? Hayır! Onunkisi başkalarını inanmaya ikna eden serinkanlı ve hesabını bilen bir akıldı. Böylece bir kez daha Mesih'in sorumsuzca davranışlarını temize çıkarmak üzere bir bildiri hazırlattı. Bildiride düpedüz şöyle deniyordu: "Sabetay Sevi İslam'a döndü. Bu Tanrı'nın takdiridir. Onun dönüşünün derin ve yüce bir anlamı vardır. O Mesih olarak dünyayı günahlardan arındırmak için her bir inancın günahını üstlenmeli ve dolayısıyla her bir inancın bağıslı olmalıdır. Her şey gerekli. Her şey belli olacak. İnancınızı yitirmeyin."

Bu arada Guidon Sultan'a raporunu sundu. Sultan onun bu başarısından memnun kaldı ve hemen ertesi gün, 16 Eylül'de sarayda tüm saray erkânının katılacağı görkemli tören için hazırlıkların başlatılmasını emretti. Çünkü bu törenin son derece önemli bir işlevi olacaktı. Sabetay ister Mesih isterse de dolandırıcı olsun, her halükârda o şümullu ve tehlikeli bir etkiye sahip bir adamdı ve onun İslam'a dönüşünü olabildiğince kolaylaştırmak ve ona iyi davranmak gerekiyordu.

Ertesi sabah Sabetay, Sultan'ın tahtının bulunduğu odaya alındı, siyah ipek bir cübbe giydirildi ve başına da uzun bir Yahudi şapkası takıldı. Kararını geriye dönüşü olmayan bir karar kılan her zamanki fevri ve coşkulu haliyle hazırlanan görkemli töreni umursamayıp başındaki şapkayı yere attı. Bu bir vazgeçiş eylemiydi. Hemen yanında bir iç oğlanının üzerinde sarık

bulunan bir yastığı taşıdığını gördü. Ona yanaştı sarığı alıp başına geçirdi. Böylece kendi rızasıyla, özgür iradesiyle İslam'a dönmüş oldu. Sultan'ın yüzü hoşnutluktan parladı. Gizli inançları hakkında hiçbir şey bilmediği bu yeni Müslümanı bağrına bastı, ona yeni bir isim verdi ve onun vaftiz babası gibi davrandı. Bundan böyle Sabetay Sevi, Mehmet Efendi diye çağırılacaktı. Mehmet Efendi'yi onurlandırmak ve ödüllendirmek isteyen Sultan onu saray mabeyinciliğine (*Capigi Otorak*) atadı. Bu önemli bir görevdi; bu görevi yapana yüklü miktarda maaş ödenir ve özel beyaz ipekten bir üniforma giydirilirdi. Sultan da Mehmet Efendi'ye üniformasının verilmesini emretti. Sabetay bir perdenin ardında elbisesini değiştirirken siyah pantolonun cebinde bir parça biskuvi bulundu. Muhtemelen eskiden kalmıştı ya da ilerisi için tedarik olsun diye oraya konulmuştu. Talihsiz bir keşifti bu.

Sultan, İslam'a dönüşünü daha ikna edici kılmak için Müslüman bir köle kızı ikinci eşi olarak almaya zorladı. O da buna boyun eğdi. Sarah'ın yanına gidip onu da dinden dönmeye ikna etti. Böylece Sarah'a da Fatıma Radini ismi verildi.

Mehmet Efendi sarayda mabeyinci olarak kendisine tahsis edilen dairesine geri döndü. Birkaç gün can sıkıcı ve tedirgin edici bir sessizlik yaşandı. Sonunda Sabetay İzmir'deki kardeşlerine bir mektup yazarak eski dininden döndüğünü ilk kez ilan etti. Satır aralarında okunan acı ve pişmanlığa rağmen, meydan okuyucu tonda yazılmış bir mektuptu bu: "Kadiri Mutlak beni İsmaili yaptı. O dedi ve dediği oldu. O buyurdu ve buyruğu gerçekleşti! İlahi buyruğa göre 24 Eylül, benim yeniden doğuşumun dokuncu günü."

XIII. BÖLÜM

Sabetay Sevi

ÖLÜM ACISI

Mesih'in davaya, halkına ve inancına ihanet ettiği haberi yavaş yavaş her tarafa yayıldı. Trajedinin yaşandığı yere yakın olanlar kimi özgün ayrıntıları biliyorlardı. Ama yakında çok daha fazlasını duyacaklardı.

Sultan ya duyduğu endişenin yol açtığı tepkiyle ya da korkusundan kalan izlerin etkisiyle olsa gerek, Yahudilerin kalplerine dehşet salan bir program önermekle rahatlama yoluna gitti. Sabetay'la ilgili bu tür bir hareketin bir daha tekrarlanmasını önlemek amacıyla tüm devlet kurumlarından Yahudileri kovmaya, tüm Yahudi çocukları İslam'a dönmeye zorlamaya, en seçkin elli hahamı idam ederek ürkünç bir emsal oluşturmaya heveslendi. Ama zeki annesinin desteklediği saray erkânı tatlı dille onu bundan vazgeçirdi. Guidon'un iddiası etkili oldu. Guidon, şiddet kullanmanın ve öfkeyi kışkırtmanın budalaca olacağını, zira öfkelerinin sonucunun nereye varacağını önceden kestiremeyeceğini serinkanlı ve kinik bir şekilde ifade etti. Yahudiler gülünç derecede saflardı ve Sabetay'ın yaptığını dinden dönmek olarak değil, liderlerinin kendilerinin izlemesi için sunduğu bir örnek olarak görecektlerdi. Böylece kendi rızalarıyla kendilerini bertaraf edeceklerdi. Ve mürtedin kehaneti doğru çıkarsa pek çok Sabetaycı kendiliğinden İslam'a dönecekti. Şeksiz şüphesiz kendilerine sunulan örneği izleyeceklerdi. Bunun niçin, ne zaman olacağını sormak onların işi değildi. Mesih kendi nedenlerini bir gün onlara açıklayacaktı.

Ancak haber merkezden muhite ne kadar yayılırsa, yaydığı şüphecilik ve hoşnutsuzluk da o ölçüde artıyordu. Herhalde bu, düşmanların hareketi bölmek için uydurdıkları bir söylentiydi. Oysa halk bu söylenti karşısında gülüp geçiyordu. Ancak sonraki kayda değer rivayetler şüpheye yer bırakmadı. Ve kalplerinin derinliklerinde olan bitenin anlamını keşfetme isteği uyandı. Sonuçta en güvenilir ve candan ruhlardan filizlenebilecek en güzel çiçeği yetiştirdiler; bir menkıbe uydurdular. Sabetay Sevi sarığı başına geçirirken onu bir prensin tacının etrafına doladığı Leghorn'da ilan edildi. O halde gerçekte ne olmuştu? Mesihleri taçlanmıştı. Bu yüzden Sultan onu dosdoğru büyük bir ordunun başına geçirmişti. O da bir gün o orduya önderlik edip, yüz binlerce dindaşının şahadetinin intikamını alacaktı.

Bazıları başka şeyler bildiklerinden buna inanmadılar. İslam'a dönen Sabetay Sevi değildi, mabeyinci Mehmet Efendi olarak onun hayaleti sarayın dairelerine musallat olmuştu. İlyas peygamber gibi Sabetay da gökyüzüne yükseltilmiş ve zamanı gelince yeni mucizeler göstermek üzere Tanrı'nın izniyle geri dönecekti.

Bu rahatlatıcı kandırmaca uzun sürmedi. Ve çok geçmeden herkes acı ve kesin gerçeği öğrendi: Sabetay başında saklanmış bir prens taçı olmadan sarayda görevini yapıyordu. Maaş olarak ayda elli altın taler alıyor ve halinden gayet emenun şekilde yaşamını sürdürüyordu. Takipçilerinin, liderlerinden çok daha büyük olduğu gerçeği şimdi ortaya çıkmıştı. Çünkü onlar davanın kutsal devamlılığında bir kopuşun olacağını düşünmemişlerdi. Davalarına kabalık etmeden ve herhangi bir zorunluluğu üstlenmeden, bu can sıkıcı gerçeği inançlarına ve hareketin ileriki seyrine nasıl uyduracaklardı? Esther Kitabı'ndan bildikleri kadarıyla, yabacı inançtan olanlar arasında geçici bir süre yaşamak kurtuluşa giden yola ön adımdı, ne de olsa Esther kâfir bir kralın himayesine girip onun adetlerine göre yaşamıştı. Kabala'da da Musa'nın halkını özgürlüğe kavuşturana değin, Etiyopyalılar arasında yaşadığı ve onların inançlarına uyduğu yazıyordu. Bu nedenle Mesih'in de kurtuluşa değin inançsızlar arasında bir süre yaşaması kaçınılmazdı. Zaten peygamberler

de Mesih'in günahkârların arasında yer alacağını çıtlatmışlardı. Zekeriya onun yoksul olacağını ve eşek sırtında gideceğini bildirmişti. Nehemia ha' Kohen'in acı şekilde yaşadığı –dolayısıyla gerçek inananları belli eden- bu yoksulluk ruhun yoksulluğu olarak yorumlanmalıdır ki, kuşkusuz dinden dönmek bunun en üst ifadesiydi. Zohar da, Mesih'in yanlış hükümde bulunacağını, her ne kadar görünürde yanlış olsa da kalben doğru kalacağını bildirmişti.

Olan biteni açıklama ya da kılıfına uydurmaya yönelik bu çabalar giderek içkin ve manevi bir hal aldı ve bir mesih – ama bu kesinlikle Sabetay değildi- muhtemelen hak ettiği yapılara büründü. Asırlar boyu çektikleri derin acılar bu halka tüm acıların ancak en şiddetli noktaya vardıktan donra bitebileceğini öğretmişti. Bu nedenle şayet Mesih tüm dünyanın ıstırabını omzuna almak istiyorsa onun altına dalmalı, uçurumun dibine inmeli ve inançsızlığın çamur ve bataklığında saplanmalıydı. Kutuluşun ön koşullarıydı bunlar. Bir doktor ve Marrano olan Abraham Michael Cardozo Yahudiliğe dönmüş, kendi ruhunu alt üst etmiş, kendi coşkularını yaratmış, Mesih'in zayıf ve mütereddit beyanatlarından tam bir doktrin kurarak, Kabala'nın esaslarının altını oymuştu. Bu tartışmalı düşünür Sabetay'ın dönüşünün tüm inananlarca benimsenen kesin nedenini bulmuştu: “Yanlış anlaşılma ve reddedilmek her kurtarıcının kaderidir. Aslında bu, Galuth'daki her birimizin kaderidir, zira şöyle yazıyor: Tanrı seni öne çıkaracak ve seni, senin ve atalarının bilmediği bir ulusa kral yapacak ve orada sen ateşten ve odundan diğer tanrılara hizmet edeceksin [Tesniye (Deuteronomy) xxviii, 36].”

Böylece kitlelerin saflığı bir süre durumu idare etti. Neredeyse bir yıl olaylar her zamanki seyriyle gelişti, her ne kadar uzaklarda büyük bir heyecan fırtınası vardıysa da. Yahudilerin büyük yakarış günü olan Ab ayının dokuzu bile her yerde sevinç günü olarak kutlandı. Edirne'de hahamlar 17 Temmuz'un bir oruç günü olarak anlamından uzaklaştırılmaması için bir tezgâh hazırladılar. Güya Sabetay'ın pişmanlığını itiraf ettiği ve Nathan Ghazati ve Abraham Jachini tarafından kandırıldı-

ğını inananlara söylediği bir bildiriye kaleme aldılar. Yine o zamanda söylenen ve yapılan her şeyde büyük bir ruhsal gerilim fark ediliyordu. Bu öylesine büyük bir gerilimdi ki, herhangi bir anda kaçınılmaz olarak gerçekleşecek yıkılış, kitleleri çaresiz bırakacak ve derin bir boşluğun içinde yuvarlayacaktı. Ta başından beri Sabetay'a karşı çıkanlar bile durumun ağırlığını hissetmekten kendilerini alamıyorlardı. Her yerde topluluklar eski huzurlu zamana yavaş yavaş dönmeye çalışıyorlardı. İstanbul'da derdin merkezine yakın yerde hahamlar, bir bildiri yayarak, eski bir Sabetaycıyı sözle ya da eylemle rencide eden ya da korkutan herkesin ağır bir cezaya –büyük aforoz- çarpıtılacağını ilan ettiler. Böylece batıl gördükleri inanca karşı saygı ve hoşgörü gösterdiler.

Ne var ki bu nezaketi ve hoşgörüyü küçümseyen pek çok kişi vardı. Onların acınmaya ihtiyacı yoktu, zira başlarına talih-sizlik gelmemişti ve sarsılmaz bir kararlılıkla sinagogta eskisi gibi dua etmeyi sürdürüyorlardı. “O Mesih, başkasını kabul etmeyiz.” Shevat ayının beşinde İstanbul'un hahamları eski yetkilerinin farkına vararak, İzmir'e dayatmacı bir mektup gönderip, meslektaşlarından verilen emri yerine getirmelerini istediler: “Aranızda Kralın hâlâ yaşadığını söyleme hatasında ısrar eden bazıları var. Her Sabbath günü onu sinagoglarında yüceltiyorlar ve onun tarif ettiği mezmurları ve şarkıları söylüyorlar. Ama ruhlarımızın onun yüzünden nasıl bir tehlike içinde olduğunu biliyorsunuz. Ne var ki Tanrı'nın merhameti ve atalarımızın inayetiyle düşmanlarımız İsrail'in ayaklarının dibinde ölecekler... Bu nedenle sizden geri dönmenizi istiyoruz, zira saptığınız yol doğru yol değil. Kadim adetlerimizi, atalarımızın geleneklerini ve Yasayı yeniden baş taçı etmenizi ve onlardan artık yüz çevirmemenizi diliyoruz!”

Halk yavaş yavaş ve istemeye istemeye bu isteklere uydu. Sabetaycılığın bânını ve ruhani yanlarına nispetle, zahiri ve görünür yanlarını terk etmeye daha fazla hazırıldılar. Kuşkusuz inançsızların gözünde Sabetay Sevi her halükârda Mesih değildi.

Bu yüzden Sultan onun amaçlarını suç olarak görüp onu cezalandırabilirdi. Bu nedenle bir kez daha kalplerine korku girdi.

Bu arada Sabetay Sevi sarayda kalıyordu ve hali vakti yerindeydi. Yahudilerle temas kurmuyordu; ama her ne kadar dış dünyadan kopartılmasa da, gözetim altında tutuluyordu. Zira İslam'a kazandırılan bu yeni neferden dolayı büyük bir sevinç yaşansa da, ona büsbütün güvenilemezdi. Sultan, Müftü Vanni'yi, Mehmet Efendi'ye göz kulak olmak ve ona yeni inancını öğretmekle görevlendirdi. Böylece Sabetay yeniden okula gitti ve talebeyle hoca birbirlerinden bir şeyler öğrenmeye başladılar. Öte yandan bu yeni ilmi çalışmalar onun kulağını dış dünyadan gelen haberlere kapatmadı. Evet, dininden döndüğü çok uzaklarda bile biliniyordu, ya büyük sevinçle ya da sarsılmaz bir inançla karşılanıyordu; ama hiç kimse meselenin bu noktada sonlanacağına inanmıyordu. Herkes ondan bir sonraki eylemi bekliyordu; yandaşları bir mucize beklerken, hasımları böylesine tez canlı bir ruhun uzun süre sessiz kalamayacağını düşünüyorlardı.

Fakat hiçbir şey olmadığı ve Sabetay'ın Müftü Vanni'nin dizinin dibinde oturup Kuran öğrendiği öğrenilince muhalefet saldırırganlaştı. Bilhassa Jacob Sasportas ona karşı atağa geçmeye başladı. Ciltlerce mektuplar yazarak dünyanın her tarafından insanla temas kurdu ve her yerden bilgi topladı. Doğal olarak her şeyin ters gittiğini belirtti ve kötü haberleri her tarafa yaydı, Sabetay'a hâlâ duyulan inancın ve güvenin altını oydu. Ağır düşünsel nedenlerin gerekli olmadığı yerler çoktu, çünkü onun savları kasvetli ama güçlü bir payandayla destekleniyordu: Yoksulluk. Dünyanın her yerinde insanlar, her şey değersiz olacak diye alıştıkları yaşam biçimini terk etmişlerdi. Bu yolda paralarını ve mallarını feda etmişlerdi. Bazıları dükkânlarını satmış, diğerleri de ticareti bırakmıştı; yine başkaları evlerini satmış ve paralarını ya yoksullarla paylaşmış ya da Abydos'a göndermişti. İnsanlar çaresiz, ne yapacağını ve nereye gideceğini bilmez bir halde dolanıyordu. Yüzüstü bırakılmışlardı ve uzun zamandan beri yokluğunu düşledikleri gerçekler dünyasına döndürülmüşlerdi. Böylece hayal kırıklığının acısına yoksulluk ve perişanlık eklendi.

Öte yandan, her şey bir yana kendilerini ruhen ve bedenlen davaya adanmış kişiler de vardı. Onlara göre dış dünyadaki olayların önemi yoktu. Yaşamın önemli meseleleri daha yüce başka bir düzlemde konumlanmıştı. Sapmaz bir bağlılık ve sarsılmaz bir gayretle uzakları dolaşıp Sabetay'ın incilini vaaz ediyorlar, sahneyi terk etmiş Mesih ve yaşayan dünyadan bağını büsbütün koparmış bir dava için yeni yandaşlar toplamaya çalışıyorlardı. Her yerde artan bir düşmanlıkla karşılaşılıyorlardı ama bu onların inancını sarsmıyordu. Onlardan biri, Sabetay Raphael, amaçsız ve mutsuz yolculuklarında bozulmuştu. Başarısız kalınca ve sıradan yaşama dönemeyince, dolandırıcı ve şarlatan oldu. Misyonu olmayan bir havari, batağa saplanmaktan başka bir şey yapamaz.

Hamburg'a kadar faaliyette bulundu ama kendini dinleyecek kimse bulamadı. Portekiz cemaatinin kayıtları arasında şöyle bir not vardı: "Huzurumuzu, Yahudiliğimizi ve otoritemizi tehdit eden, dolandırıcı ve şarlatan Raphael Sabetay, Amsterdam'dan buraya geldi. Kâhin sıfatını kullandığından hukuk otoritelerinin kararıyla sürgün edildi. Şimdi zikredilen Sabetay'ın halkımızla herhangi bir temas kurmaması için yapılması gerekene karar vermek üzere bir araya geldik... Görünüşe bakılırsa onu aforoz etmenin pek bir faydası yok, çünkü kendisi ilk danışacağımız merci olan *Tedescos* (Alman Yahudileri) cemaatinin koruması altında...Tanrı o halkı kötülüklerden korusun!"

Öte yandan Nathan Ghazati büyük trajedinin sona ermesi için kendi rolünü oynadı ve neredeyse olağanüstü kararlılığı çılgınlık sınırına vardı. İzmir'deki cemaat Sabetay'ın krallığını en taşkın şevkle ilan ederken, Sabetay Sevi, Abydos'ta debdebe ve lüks içinde kısa ama görkemli saltanatını sürerken, Nathan, geleceğe dair kehanette bulunmaları için seçtiği bir grup kâhinle birlikte Gazze'de münzevi bir hayat yaşıyordu. Ne Mesih'in esir edici varlığına, ne de onun büyüleyici etkisine gerek vardı, zira Nathan'ın gayretkeş ve safiyane hayal gücü gelecek hadiselerle ilişkin kehanetlerde bulunmasına yetiyordu. O inzivayı, dingin yalnızlığı kendi seçmişti. Bu ortamda öngörülerde bulunuyordu.

Gerçeklik dünyasından çok uzaktayken kulağına kadar gelen Sabetay'ın dinden döndüğü haberi onu şaşkınlığa gark etti ve afalattı. Ne var ki bu çok kısa sürdü. Çok geçmeden düşüncelerini topladı ve eskisinden daha güçlü bir hale geldi. Ona göre hareket ölmemişti, sadece kritik bir noktaya varmıştı ve onun yardımına ihtiyacı vardı. Hemen yanına gösterişli muhafızlarını alarak Edirne'ye yola çıktı. Ona eşlik eden zengin üvey babası, toplam kırk kişiyi bulan ve Yahudilerle Türklerden oluşan bir muhafız takımını ona tedarik etti. Kâhin bir atın sırtında gidiyor ve yanından da bir kılıç asılıyordu.

Yolda iki tane mektup yazdı, biri Sabetay Sevi'ye, diğeri de Mesih'in zaferini ilk kutlayan cemaat olan Halep cemaatine. Mektuplar inançla, dikbaşlı sert bir tavırla ve kasten abartılmış bir mütevazılıkla doluydu. Tüm düşmanlara ve kuşkuculara karşı ateşli bir savaş ilanını içeriyordu. Edirne'deki Sabetay'a şunu yazmıştı:

“Krala, kralımıza ve efendilerin efendisine. Ki o İsrail'in dağınık kabilelerini bir araya getirdi ve bizi esirlikten kurtararak en yüce olanla, Yakup'un Tanrısının Mesihiyle, gerçek Mesih'le, cennetin aslanıyla şereflendirdi. Onun adına methüsenalar olsun. Ve çok yakın zamanda hepimize hükümdarlık etsin! Âmin.

Tüm mütevazılığım kralların kralının ellerini öper, ayağının tozunu silerim. Bu mektup Yasaların kralının sözüyle yüzümün aydınlandığını size bildirmek üzere yazıldı...Son zamanlarda kulağıma kadar gelen kötü haber cesaretimi yıkmadı. Benim kalbim bir aslanın kalbidir. Neden bunu yaptığını size sormak bana düşmez. Ben her şeyi muhteşem görüyorum. Benim bağlılığım sarsılmaz ve Yüce İsim uğruna canımı feda edeceğim. Şimdi Şam'dayım buradan Tanrı'nın yüzünü bütün şanıyla görmeyi umduğum İskenderun'a gideceğim. Hizmetkârlarınızın hizmetkârı olarak bendeniz ayağınızın tozunu siler ve bana sağ elinizle ve üstün kuderitinizle yardım etmenizi ve önümdeki yolu kısaltmanızı dilerim. Gözlerimi, kuşkusuz yardımını esirgemeyip bizi kurtaracak Efendimize, Tanrımıza çevirdi ki, ka-

ranlığın çocukları bize zarar vermesin...Bunlar ayağınıza kapanan hizmetkârınızın sözleri. Nathan Benjamin.”

İkinci mektupta Halep cemaatine bağlılığını vurguluyor:

“Sonsuz esenlikler olsun size, İsrail halkı. Sağ salım Şam’a ulaştığımı ve şimdi Efendimizin yüzünü göreceğimi sizlere bildiriyorum. O tüm kralların kralıdır ve onun krallığı her geçen gün güçlenmektedir. Bana ve on iki kabileye verilen buyruğa uyarak onu, on iki kişinin arasında bulacağım. Onun buyruğuna uyarak İskenderun’a gideceğim ve onun rızasıyla burada topladığım birkaç yakın dostla onun huzuruna çıkacağım. Bu arada size bir tembihte bulunayım. Eğer Efendimiz hakkında garip şeyler duyarsanız bu sizin cesaretinizi kırmasın. Korkmayın, zira onun eylemleri harikuladedir ve insanların kavrayışının ötesinde gizemlidir. Onların derinliğine kim dalabilir ki? Pek yakında her şeyi apaçık göreceksiniz. O bizzat kendisi, onları size ifşa edecek, öğretecek ve gösterecek. Gerçek Mesih’ten sabırla kurtuluş bekleyene ne mutlu. Pek yakında Mesih gücünü bizlere ebedi olarak gösterecek. Nathan Benjamin.”

Kâhinin Mesihine yardım etmek üzere yola çıktığı haberi tüm inananların kalbinde büyük bir umut ateşini yaktı. İzmir, nefesini tutmuş bekliyordu. Kalabalıklar sinegoglara akın ediyor ve şükranda bulunuyordu. Fakat çok geçmeden tehlikeli bir karşıt hareket başladı ve İstanbul kâhinin etkisini yok etmek için atağa geçti. Karşıt hareketin liderleri, bir inancın canlanışından doğan yeni mucizelerle insanları dinden döndürme çabalarından ve vaazlardan o kadar korkmuyorlardı. Buna izin verdiklerinde ve hiç kimse Abydos kralının mucizeler sergilemesine ses çıkarmaya cesaret edemediğinde, onlar da canı gönülünden mucizelere inanıp onları kabul etmişlerdi. Ama şimdi Müslüman mabe-yinci Mehmet Efendi’yle bağlantılı mucizeler yasaktı; onlar adi kötü davranışlardı ve suç teşkil ediyordu. Ve sonunda huzuru temin etmeye karar verdiler. İzmir’e şu mektubu yazdılar: “Bu adamın birkaç gün önce Gazze’den ayrıldığını ve İskenderun’a doğru yola çıktığını, oradan deniz yoluyla İzmir’e geçip, sonra

da hiç beklemeden İstanbul ya da Edirne'ye varacağını öğrendik. Ancak bu adamın kendi rızasıyla ateşe atılmasına, alevler içinde mahvolmasına epey şaşırdık. Ne var ki bunun, onun sonu olmasından endişe ediyoruz... Bu veçheyle aşağıda imzası bulunan bizler, sizi tembihliyoruz: O adam yörenize varır varmaz yolculuğuna devam etmesine engel olun ve geri dönmeye ikna edin. Böylece yeni kargaşalıklara mahal vermesin. Zaten yeni bir kral düşleri ve fantastik umutları yeterince sıkıntıya yol açtı. Ve mucizeelrin her gün gerçekleşemeyeceğini de sizlere hatırlatıyoruz... Ve eğer o size kulak verip itaat etmezse yasalarınız onu itaate zorlayacak kadar güçlüdür. Ve bu hem bütün İsrail'in hem de o zatın menfaatine olacaktır."

Bu mektup hemen halka ulaştırıldı, çünkü her ne kadar Sabetay'ın kendisi gelseydi yine ona bağlanırlardı ama şimdilerde acilen huzura ve sükunete ihtiyaçları vardı. Fakat ona dair hiçbir haber alamadıklarından habercisini de kabul etmediler. Nathan yolculuğuna devam ederken her yerde muhalefetle, hatta apaçık düşmanlıkla karşılaşyordu. Selanik'e ulaştı. Fakat oraya vardığı haberi gelince, ebediyet adına günlük meşgalelerini unutmalarını tavsiye ettiği, şaşkın ve dünyadan elini eteğini çekmiş halk onun ve kırk adamdan oluşan görkemli muhafız alayının etrafında toplandı. Manevi ve maddi iflaslarından onun sorumlu olduğunu ilan ettiler. Bunun üzerine Nathan geceleyin oradan sıvışıp, eski başkent olan Bursa'ya geçmek zorunda kaldı. Oradaki cemaat onun gelişini Mesih'i misyonuna döndürme amaçlı olduğunu düşünerek onu hevesle karşıladılar. Fakat İstanbul'dan gelen haberler, uyarılar, cemaatin hayal kırıklığı ve acısı sınır tanımıyordu. Hemen Nathan'ı yüzüstü bıraktılar ve onu ziyaret etmeyi, ona yiyecek götürmeyi ve onu eve davet etmeyi herkese yasakladılar. Hatta onu Türk yetkililerine işpiyonlama tehdidinde bulundular. Bunun üzerine Nathan oradan da ayrılmak zorunda kaldı. Artık kendisini bekleyen şey hakkında bir öngörüsü vardı. Kendisine karşı duyulan genel hoşnutsuzluğu artırmadan daha ileri gitmesine olanak ol-

madığını gördü. Bu nedenle muhafızlarını dağıtıp yanına sadece altı adam aldı.

Şubat 1667'de İzmir'e yola çıktı ve Bonar Baghi'de dinlenmek üzere durakladı. Oraya geldiği bilinir bilinmez Sabetay'ın dostları onunla buluşup görüşmek için dışarı çıktılar. Ayrıca, şehirde resmi bir temsilci olan Abraham Lion'da vardı. Abraham Lion onu şehir sakinlerinin asabiyeti hakkında uyarıp İzmir'e girmemesini salık verdi. Bonar Baghi'deki başka bir elçi de Nathan'a aynı tavsiyede bulundu. İtalyan cemaatinin temsilcileri, Sabetay'ın dinden dönmesinden çok sonra, daha yeni İzmir'e ulaşmışlardı. Yeni Mesih'e itaat etmek niyetindelerdi ve şimdi de gelecekte nasıl bir tavır takınmaları gerektiği konusunda ondan talimat almak istiyorlardı. Ancak İzmir'e ulaştıklarında olan biteni öğrenebildiler. Haberler onları öylesine sarstı ki, ne yapacaklarını bilmeden haftalarca şehirde kaldılar. Sonunda Nathan'ın yakınlarda olduğunu duydular ve boş bir umutla onunla görüşme talebinde bulunmak için Bonar Baghi'ye doğru yola çıktılar. Ne var ki üzgün ve kederli olan Nathan kendini bir eve kapatmıştı, kimseyle görüşmek ve konuşmak istemiyordu. Elçiler ister beklerler isterlerse gidebilirlerdi. Sonunda elçiler yurtlarına, İtalya'ya döndüler, kötü ve üzücü haberlerle. Daha sonra Nathan onların izlerine sürekli rastladı ve yol açtığı hayal kırıklığı kalbinde derin bir sızı bıraktı.

Ama o zamanlar çaresizdi. Tüm yaşamı tehlikedeydi. Ne olursa olsun risk alacak ve İzmir'e gidecekti. Şehre resmi bir ziyaretçi olarak değil de bir hırsız gibi karanlıkta girdi. Akşamın alacakaranlığı çökerken şehre vardı ve bir Sabetaycının evine gitti. Dosları orada onu ziyaret ettiler. Elinden geldiğince onların inançlarını güçlendirmeye çalıştı ama nüfuzunu daha geniş bir halkaya yayamıyordu. İnsanlar tehditkâr bir şekilde etrafında toplaşıyorlar, onu buradan ayrılmaya icbar ediyorlar aksi halde onu Türk yetkililerine verecekleri tehdidinde bulunuyorlardı. İzin verdikleri tek şey, buradan ayrılmadan önce Sabetay'ın annesinin mezarını ziyaret edebilmesiydi. Ellerini mezara sürdü, mezarın önünde dualar okudu ve Hristiyanların Sancta Veneranda

dedikleri yakındaki pınardan su içti. Daha sonra arkadaşlarının tavsiyesi üzerine Sakız adasına gitti.

Burada Joseph Sevi'ye bir sevgi ve iyi niyet mektubu yazdı. Mektup yalın, içten bağlılıkla ve örtük bir inançla doluydu, satır aralarında hırçın bir korku okunuyordu. "Mektubunuzu aldım ve beklediğimiz, her gün, her saat, her dakika özlediğimiz Efendimize ne olduğunu bilmek istediğinizi öğrendim. Ondan büyük Sabbath'ı bekliyoruz, zira o bizim yüce Sabbath'ımız, bilginizin ve ulviliğimizin kaynağı, en büyük tacın sahibi. Keza onun yüceliği, kutsallığı ve gücünün büyüklüğü adına yemin ederim ve bilmenizi isterim ki o başka biri değil Mesih'tir ve ondan başka kurtarıcı yoktur. Başına sarık geçirmiş olsa bile bunu Yüce İsme saygısızlık etmek için yapmadı; zira her ne kadar Tevrat yazılarında buna dair bir referans bulamasam da, bilge adamların yaptıkları tuhafliklara her zaman şahit olduk ve onların amaçlarını kavrayamayacağımızı da biliyoruz. Bir kez daha böylesi kavranılmaz bir durumla karşı karşıyayız. Ama gören gözleri, işiten kulakları ve hisseden kalbi olan herkes onun kim olduğunu bilmelidir. Eğer bilmiyorlarsa bırakalım dudakları sonsuza dek mühürlü kalsın ve Mesih ve onun yüceliği hakkında kötü söz etmesin. Üstelik gerçek peygamberin mahzun olacağını ve tanınmayacağını, korkunç eziyetlere maruz kalacağını ve çoğu insan tarafından kendisine pis kokan bir köpek muamelesi yapılacağını Zohar söylemiyor mu? Onu tanımayanlar ruhları bozguna uğramış kötü kimselerdir. Ve *Zadikim* arasında bile kötü kimseler var. O yüzden ona karşı çıkanlar maalesef çok fazla. O yoksul olacak diyor Zohar ve eşek sırtında gidecek. Burada yoksul yırtık pırtık paçavralar içinde demek. Paçavra da sarık demek. Yoksa parasız pulsuz anlamında yoksul kast edilmiyor; zira o her şeyden önce dünyayı zenginleştirmek için gönderildi. Buradaki yoksul Tevrat'a göre yoksul, onun esaslarına göre yoksul demek. Ayrıca kitapta şöyle yazıyor: Ben Tanrı'ya bağlı kalacağım ve o bizi günahlarımızdan arındıracak. Anlayabilecek kalbi olan anlayacak. Ve eğer hiçbir şey kanıtlanamasa dahi kutsal mevzular hakkında sizi teskin etmeyi bırakmayacağım. Tanrı

sizi ve beni koruyacak, böylece ıstırap ve endişe içindeki tüm yoksul Yahudiler ve dilencilere ihsanda bulunulacak ve her şey olup bittiğinde mutluluk gününü göreceğiz.”

Nathan, Sakız adasında uzun süre kalmadı. Sönmeye yüz tutmuş hareketi küllerinden yeniden yakmak için İzmir’e varmak amacıyla yeni bir girişimde bulunması gerektiğini düşündü. Bu arada ona karşı takınılan tavır değişmedi. İkinci ziyaretinde yalnızca iki gün kalabildi. Sabetay’ın arkadaşları onu sakladı. Yıl ve Eylül ayı sona ermeden tüm vaatlerinin gerçekleşeceği konusunda onlara güvence verdi. “Eğer bu doğru çıkmazsa, kendimi sizin ellerinize teslim edeceğim. O zaman beni öldürebilirsiniz.” Ayrılmadan önce, kafası sürekli bu meseleyle meşgul olmuş papaz Coenen’i huzuruna kabul etti. Papaz, kendi gözleriyle şahit olduğu harikulade şeylerin açıklamasını ondan istedi. Nathan’ın yanına gelip, onun, kehanetlerini neye dayandığını, nasıl olup da kehanette bulunduğunu ve geçmişe bakarak geleceğe dair ne tür öngörülerde bulunabileceğini öğrenmek istedi.

Nathan meseleyi tartışmayı reddedip, hırçın bir şekilde soruları cevaplandırmayacağını beyan etti. Ziyaretçisi haklı olarak buna kızdı, ama böyle davranması yerinde değildi. İki adam farklı düzlemlerde hareket ettiklerinden birbirlerini anlamamışlardı. Coenen kilise tarihi üzerinde çalışıyordu. Yaşanmış olaylara dair bilgi topluyordu. Nathan tarih üzerine çalışıyordu ve deneyim topluyordu; zihni kuramsal tartışmalardan azade değildi.

Bu arada Sabetay’la temas kurmuş ve Edirne yakınında İpsala’da onunla bir görüşme ayarlamıştı. Bu görüşmenin gerçekleşmiş olması muhtemeldir, çünkü Sabetay’ın sonraki eylemlerinin, ta başından beri davasında belirleyici bir rol oynamış kâhini yeniden görmenin verdiği itkinin etkisini görebiliyoruz. Ancak, Nathan’ın yaptığı her şey Yahudi dünyasınca şüpheyile karşılandı. Yahudiler bu noktada tehlikenin Sabetay’dan değil de onun kararlı ve azimli kâhininden kaynaklandığını düşünüyorlardı gayet haklı olarak, ne de olsa kâhinin fiili hayattan çok uzak konumu onu korkusuz ve sorumsuz kılmıştı. Bununla bir-

likte Yahudilerin içerde ve dışarıda korktukları çok şey vardı. Sultan'ın niyetlerini hâlâ unutmamışlardı ve hayal kırıklığına yol açmış büyük sevgilerinin yaraları henüz iyileşmemişti. Bir hastalığı atlatıyorlarmış gibi huzura ve korunmaya ihtiyaçları vardı ve bu nedenle bu yeni tehlikeyi kontrol altında tutmak istiyorlardı. Dolayısıyla Edirne cemaati Nathan Ghazati'nin varlığını İstanbul'da'ki hahamlara bildirdi.

Hahamlardan oluşan bir heyet hemen İpsala'ya doğru yola çıktı ve orada bir mahkeme kurarak, Nathan'ı huzurlarına çıkarmaya davet ettiler. Nathan da davete icabet etti. Hahamlar ona Sabetay Sevi ve Mesih'le değil de, bir kâhin olan onunla ilgilendiklerini bildirdiler. Eski kâhinlerin kendilerine özgü bilgileri ve geleneği vardı. Ama hiç kimsenin atamadığı ve kendi kendine bu görevi yerine getiren bu yeni kâhin iddiaları ya bir mucizeyle kanıtlamalı ya da şu an için muzice gerçekleştiremiyorsa, en azından teolojik savlarla kendini haklı çıkarmalıydı.

Nathan kendisini yargılayanlarınkinden farklı bir dili konuştuğunu düşündüğünden onlarla teolojik tartışmalara girmek istemedi. Yine bir mucize gerçekleşecekti, ama şimdi değil, zira o, mucize gerçekleştiremezdi. Fakat bu *Shabuoth*'da, yani bayram haftasında bir mucizenin gerçekleşeceği ona ayan olmuştu. O halde hahamlara bayramın bitmesini beklemelerini salık verdi. Hahamlar da beklediler, muhtemelen hiçbir şey olmayacağına dair kesin kanılarına güvenerek.

Bayram haftası bittiğinde hiçbir şey olmayınca hahamlar iddialarında diretiler. Nathan'ı faaliyetlerine son vermeye zorladılar. Bunun üzerine Nathan onlara şu sözü verdi: "Sizin ve temsilcilerinizin talepleri doğrultusunda, İsrail için bir tehdit olarak gördüğünüz ve benle birlikte halktan inananların yücelttiği Üstatla artık ilişkimi keseceğime, onun adına toplantı düzenlemeyeceğime ve Edirne'den en az on iki günlük mesafe uzakta kalacağıma yemin ederim." Bu sözden sonra kendi bahanesini ileri sürdü. "Yine de, hakikat şu ki, 25 Eylül 1665'de göklerden bir ses duydum. O ses bana dedi ki, bir yılı birkaç ay aşkın bir

süre içinde Mesih ben David'in hâkimiyeti gerçekleşecek. Yalnız bu sesin kurtarıcının ismini ve kesin kurtuluş tarihini bana bildirmediğini sözlerime eklemeliyim." Daha sonra içindeki gizli şüphelere rağmen, düşüncelerine olan inatçı bağlılığının son ifadesini dile getirdi: "Dolayısıyla meseleyi gelecek yılın eylülüne (Eylül 1667) ertelemek ve o zamana kadar hiçbir mucize gerçekleşmezse, semavi sesin asılsız olduğuna kanaat getirmek doğru ve yerinde olur."

Hahamlar omuz silktiler. Tek istedikleri, kâhini buradan on iki günlük mesafe uzakta tutabilmektir. Ama Nathan sözünü tutmadı ve dolayısıyla verdiği söz onun açısından bağlayıcı olmadı. Edirne'nin civarında kaldı ve hem Sabetayla hem de onun dostlarıyla gizlice görüştü. Harekete son bir kıvılcım vermeyi başardı. Ve bunu saraydaki Sabetay'ı etkileyerek yaptı.

Bir zamanlar Sabetay üzerinde sergilediği etki henüz bütün sönmemişti. Evet, söz konusu etki epey zayıflamıştı ama kör adamın güneş ışığının nereden geldiğini hissediyorsa o yöne dönmesi gibi, Sabetay da onun yaptıklarında bir amaç görüyordu. Etkide bulunamayacak bir karanlığın içindeydi ve bu durumda çok önemli olan güneşi özlüyordu. Ne var ki başarılı bir uyum sağlamış aldatma ve safdilliğin birliği, konumunun belirsizliğiyle bozulmuyordu. Ölümcül bir tehlike durumundan kaçışın bir yolunu bulduğunda ümitsiz bir şekilde yıkılıyordu. Evet, kaderinde yeni bir dönüşün gerekli olduğuna ve ilahi amaca hizmet ettiğine yönelik köklü kanısıyla başarısızlığını örtbas etmeye çalışmıştı. Ama ilahi takdiri ve yazgısının kaçınılmaz hükmünü anlayamadığı, canını kurtarma isteğinin misyonuna galebe çaldığı zamanlar da unutulamazdı. O damgalanmış bir adamdı.

Bu nedenle şimdilerde yaptığı her şey kendini haklı çıkarma amacı taşıyordu. Her şey kendisiyle olan ilgisi nispetinde değer kazanıyordu. Gizli kanallardan kendisine ulaşan haberlerle halkın kendisine arka çıktığını, kuşku ve alay dünyasına karşı kendisini savunduğunu, hâlâ kendisine inanarak, kendisinden mucizeler beklediğini öğrenmişti. Mamafih, o hâlâ canlı bir güçtü.

Dünyada hâlâ bir misyonu ve eylemlerinin bir gerekçesi vardı. Ve kendisine özgürlük tanınmadığından, gizli kapaklı işlere başvurmaya başlamıştı. Nathan'la görüştü. Kendi cemaatiyle de gizlice görüşerek, kendisinin Mesih olduğuna ve dünyayı kurtaracağına dair onlara tekrar tekrar güvence verdi.

Cemaat ise onun ayağındaki kurşundan zincirlere, yeni ve garip inancına baktı. Bu zincirlere mahkûm biri nasıl olur da ayağa kalkıp onları kurtarabilirdi? Bu kuşkuları ortadan kaldırma çabası içinde o, katıksız megalomanlık yapıp bu yeni inancın bir bağılısı olarak kalması gerektiğini çünkü bu sayede kurtuluş gününde tüm İslam dünyasını Yahudiliğe döndüreceğini açıkladı. İnsanlar da ona inandılar. Bu küçük desisenin tohumlarından büyük bir halk hareketi filizlenecekti. Bir havariye ihtiyacı vardı. Nathan Ghazati bu hizmeti görebilirdi. Yurdundaki tefekkürle dolu yaşamını, bir şehirden diğerine yapacağı yolculuklarla değiştirmeye hazırdı. Ve 1667 yılı boyunca onun Sakız ve Korfu adalarını dolaşarak vaazlar verdiğini ve kehanetlerde bulunduğunu görüyoruz. Haberlere pek kaynaklık etmeyen yolları takip ederek, İyon adalarına, oradan da İstanbul'la henüz normal ilişki içinde olmayan Venedik'e geçti. İtalyalı Kabalistlerden önemli ölçüde destek aldı. Ancak Musevi mahallesine girmesi kesinlikle yasaklandı. Cemaat onunla görüşerek burayı terk etmesini salık vermesi için Samuel Aboab'ı yolladı. Ona, "Tüm İsraililerin iyiliğini gözetmek için Tanrı adına geldim; hiç kimseye zarar gelmeyecek" diye karşılık verdi Nathan, gururlu bir ifadeyle. Bu beyanat istenilen etkiyi yapmayınca bir Sabetaycının yardımıyla şehir konseyiyle temas kurdu ve onlara burada kalması için ricada bulundu.

Bunun üzerine Yahudiler onun Musevi mahallesine girmesine izin vermek zorunda kaldılar. Fakat İstanbullu hahamlar gibi onlar da onu yargılamak için hemen bir mahkeme kurdular. İtalya'nın çeşitli bölgelerinden hahamlar ve cemaat temsilcileri bir araya gelerek, ondan mucize olmasa bile eylemlerinin haklı gerekçelerini sunmasını istediler. Nathan da onların isteklerine uymak için elinden geleni yaptı. Ne de olsa gerçek-

leşmeyecek bir başka mucizenin hayal kırıklığını yaşamak istemiyordu. Onlara gördüğü şeyleri anlattı, savlar ve kehanetler öne sürdü, ortaya delille koydu ve güvenceler verdi. Ama ne yaparsa yapsın çaresizlikten ve kafa karışıklığından kurtulamıyordu. Tek başınaydı ve karşı sorular, savlar ve delillerle bombardımana tutulmuştu. Bu insanlar zeki olmakla kalmayıp insan doğasının bilgisine de sahiptiler. Uzun bir tartışmadan sonra, Nathan'ın saplantılı olduğuna kara verdiler. Tanrı'dan bir vahiy almamıştı; ilahi ses onunla hiç konuşmamıştı. O sadece hayal gücünün ve rüyalarının yanıltıcı ürünlerini gerçek diye kabullenmişti. O bir suçlu değildi, kaale alınacak biri de değildi ve Yahudi halkını sıkıntıya sokmuş bile olsa, yasaların öngördüğü cezayla cezalandırılmamalıydı. Fakat en azından yaptığı şeyi itiraf edip, sözlerini geri almalıydı.

Böylece Nathan şu beyanata imzasını attı: “Venedikli hahamlar ve *Geonim*, kâhin Ezeziel gibi semavi savaş arabasını gördüğüm yönündeki iddiamın ve Sabetay Sevi'nin Mesih olduğu yönündeki kehanetlerimin yanlış ve mesnetsiz olduğuna karar kıldıklarından, ben de onların bu görüşüne katılıp, Sabetay Sevi'yle ilgili tüm kehanetlerimin son kertede asılsız olduğunu beyan ediyorum. Ben, Nathan Ghazati.”

Bu utanç verici itirafın pek çok kopyası yapılarak, İpsala'da gerçekleşen olaylara ilişkin bir rapor da eklenerek dünyanın önde gelen cemaatlerine dağıtıldı. Ama bu Nathan'ın umrunda bile değildi. Onun için bunun bir önemi yoktu. Çünkü bu itirafı imzalarken öyle bir yola başvurmuştu ki bu sayede tüm itirafı geçersizleşmişti. “Ben” öznesinin İbranicedeki karşılığı olan *ani* genelde a, *aleph* ve n, *nun* harfleriyle kısaltılarak yazılır. Fakat Nathan *oness gamur* kelimelerinin kısaltmasına karşılık gelen *aleph-gimel* yazmıştı. Bu kısaltmanın da anlamı itirafın baskı altında yapıldığını beyan ediyordu. Bu nedenle istediğini yapmakta hürdü. Dahası dostları bu noktada ona katılıyorlar ve itirafının sadece zahiri ve görünür şeylere atıfta bulunduğunu söylüyorlardı. Oysa onun kehanet gözü tek gerçeklik olan doğaüstü sırlarını ona açıyordu.

Zorla Vendik'ten kovuldu. Modena ve Florensa'da gözetim altında tutulmak üzere gemiyle güneydeki limana götürüldü. Ama Nathan gemiden inince kendi bildiğini okuyup Bologna, Florensa ve Leghorn'da bir miktar zaman geçirdi. Ne var ki oralardaki halklar onu istemediler. Hiçbir yerde istenmiyordu. Misyonuna duyduğu inatçı ve sarsılmaz inancıyla bir cemaatten diğerine gitti, kapalı sokaklardan ve kapılardan geri döndü. Sonunda Roma'ya vardı ve vaaz vermeye çalıştı ama oradakiler yalnızca ondan değil, ayrıca, soruşturma memurlarının şüpheli sorgulayıcı gözlerinden de korktuklarından onun Musevi mahallesine girmesine izin vermediler. Böylece tabanları yağlayarak Roma'dan kaçtı. Tiber'i geçmeyi başardı ve köprüye geldiğinde üzerinde kehanetsel uyarı taşıyan şu yazısının yer aldığı kâğıdı nehre attı: "Bir yıl geçmeden Roma yıkılacak."

Yolculuklarına devam etti ve giderek bitkin düştü. Ama inancını hiç yitirmedi. Kendini bir yerden başka bir yere attı, Türkiye'deki cemaatleri ziyaret etti, Magosa'ya ve Selanik'e geçti. Sonunda büyük mucizelerin gerçekleşeceği yere yakın olmak için Sofya'ya yerleşti. Orada kalıp bekledi ve 1680'de yoksulluk ve sefalet içinde ölene değin Mesih'e olan inancına bağlı kaldı. Böylece inancının kölesi olarak, tutkulu şekilde bağlandığı inanç uğruna 35 yaşında öldü. Yaşamının son anlarında, ölüm döşesinde iken ağzından çıkan son söz şuydu: "Efendimin yanına gideceğim, zira o davayı biliyor."

Bu arada Sabetay da faaliyetlerini sürdürüyordu. Bu Yeni Müslüman, Müftü Vanni'nin gözetiminden kaçmayı başarmış, önceleri gizlice sonradan aleni bir şekilde sinagoglarda görünmeye başlamıştı. Gayretkeş ve ısrarcıydı. Tek çabası halkın kendisini Mesih olarak tanıması doğrultusunda idi. Yeni yandaşlar kazanmaya çalışıyordu ve bunda da başarılıydı. Amaç her şeydi, araç hiçbir şey.

Sultan onun bu gizli faaliyetlerini öğrendiğinde, Sultan'ın gazabını yatıştırmakta zorlanmadı. Zaten yaptığı şey niye yanlış olsundu ki? Olabildiğince fazla Yahudi'yi İslam'a döndürmeye

çalışmıyor muydu? Ve sonunda Sultan eski Yahudi Mesih'in bu dinden döndürme işinde gayet başarılı olduğu kanısına vardı ve sineoglara girip vaaz vermesi için ona resmi izin verdi.

Sabetay bu yetkisini sonuna kadar kullandı ve özgürlüğün nefesini ilk kez hisseder hissetmez, yenilenmiş bir azimle eski yaşamına döndü. Mart 1668'de bastırılmış canlılığı patlayarak, bir dizi abartılı kehanette ifadesini buldu. Tanrı'dan yeni bir vahiy almıştı. Bu vahiy bu bariz inançsızlık zamanında bile onun gerçek ve seçilmiş Mesih olarak kaldığını bildirerek onu onaylıyordu. Bu beyanı öylesine vurgulu ve ses getirici şekilde yaptı ki, inanmayanlar bile onu dinleyip etkilendiler. Ve sonunda onun lehine taze bir hareket başladı. Bu insanlar hayal kırıklığına alıştılar ama neyse ki hayal kırıklığının öldüremeyeceği bir inançla doluydular. Sabetay'ın yandaşları yeni bir Sabetaycı teolojiye kuşkulu benzerlik taşıyan manifestolar dağıttılar. Kabala, Tanrı'dan nüvelerin, *Sephiroth* çıkıp dünyaya karışacağını bildirmişti. Bu nüvelerden biri, *Sephira Tipheret*, Sabetay sevi'ye geçip onda canlanmıştı. Tanrı bizzat erişilmez âlemin en uzak köşelerine çekilmiş ama insanlığa da Mesih'ini bırakmıştı.

Kuşkusuz kendi zihninin bir ürünü olmayan bu düşünceyi canı gönülden benimsemişti. Sineoglarda çevresini saran müritlerinin içinde kalabalığa şöyle sesleniyordu: "Tanrı gençtir, benim gibi."

Sultan onun bu oyunu nasıl değerlendireceğini bilemiyordu. Bir kez daha içinde şüphe uyandı ve Sabetay'ın halka yönelik etkinliklerine bir son vermeye karar verdi. Ama Sabetay çabalarının başarısının kanıtını pek yakında göstereceği noktasında Sultan'a söz vererek bu tehlikeyi bile savuşturmayı başardı. Sahiden sözünü tuttu da. Nitekim yandaşlarına kendisini örnek almalarını ve İslam'a dönmeleri –tabii sadece görünüşte- yönünde telkinde bulundu. Eğer bunu yapmazlarsa Kudüs yolculuğunda onlara önderlik etmeyeceği tehdidinde bulundu. Ayrıca isyancı kimseleri İslam'a leke sürmekle suçladı ve onları İslam'a döndürmek suretiyle ölüm cezasından kurtardı. Ne var ki hare-

kette bir parçalanma oldu. Bir taraf İslam'a dönmeyi reddetmesine rağmen ona inanıyordu. Bu insanlar İslam'a dönüşün istisnai bir durum olduğu ve bir tek Mesih için geçerli olabileceğini düşünüyordu. Diğer taraf ise sorgusuz sualsiz Mesih'in yolundan gitmeye devam ediyordu.

Böylece Sabetay, Sultan'ın gözleri önünde yüzlerce Yahudinin başına sarık geçirmesini sağladı. Bu onun için büyük bir zaferdi. Hollanda ve Almanya cemaatlerinde gözetim altındaki yaşamlarını Marrano veya sahte Hristiyan olarak geçirmiş İspanyalı ve Potekizli sığınmacılar Yahudiliğe dönmeye yönelik dayanılmaz tarihsel şevkle hareket edip Sabetay'a uydular. Sabetay da Mesihlik misyonunun amacını yerine getirmek için Yahudileri yabancı bir inanca yönlendirip yeni Marranolar kazandı. Böylece çok çetrefilli bir dinsel sorunun sürmesine katkıda bulundu. Günümüze değin onun takipçileri *Dönmeler* mezhebinin üyeleri diye anıldılar. Bu kişiler Yahudiliğin belirsiz, puslu ve mistik kalıntılarını taşıyan Müslümanlar olarak tanındı.

Sabetay Yahudiler ve Sultan karşısındaki konumunu yavaş yavaş sağlama aldı. Ancak faaliyetlerini sürgit gözetim altında yürütmekten endişe duyuyordu. Bu nedenle faaliyet alanını genişletmek amacıyla İstanbul'a gitmek için izin istedi. Ve başrılarından ötürü izin aldı. Bundan büyük mutluluk duydu. Artık özgürdü, dünya ayaklarının altındaydı ve hareket alanı epey genişlemişti.

İstanbul Yahudileri tarafından dostça karşılandı. Onlar şatafatlı Abydos günlerini unutmamışlardı. Her ne kadar o günler somut ya da dişe dokunur bir sonuç doğurmamışsa da, inançlı kaplerinde benzersiz, şerefli bir anı olarak kalmıştı. Taşkın bir sevgiyle hatırladıkları bu anı kalplerini ısıtmış ve göğüslerindeki umudu yeniden uyandırmıştı. Niçin bu, yeni bir başlangıç olmasındı ki? Sabetay'ın doğal düşmanı Sultan tarafından onurlandırılması ve kendisine bu denli önem verilmesi kuşkusuz bir mucizeydi. Bunda her şeyden önce Tanrı'nın parmağı olmalıydı.

Her halükarda Sabetay bunu taze bir başlangıç olarak görmeye hazırды. Sanki hiçbir şey olmamış gibi, hiçbir şey değişmemiş gibi, İstanbul'daki konumunu sağlama aldı ve yeni yandaşlar edindi. Onlara konuşmalar yaptı, hocalık etti ve kehanetlerde bulundu. Mesihlik ilahileri söyledi ve kendisi için hazırlanmış neşeli kutlamalara katıldı. Bir kez daha Ab ayının dokuzu sevinç günü olarak kutlandı. Bir kez daha kalabalıklar sahile kadar onun peşinden yürüdü. Yanında yöresinde müritleri ve destekçileriyle birlikte denize girdi. Sanki hiçbir kontrol, hiçbir facia yaşanmamış gibi Mesih kendini büyük güne hazırlıyordu.

Ta başından beri ona düşman olanlar gelişmeleri endişe ve tasa içinde takip ediyorlardı. Sonunda Edirne'deki Büyük Vezir'in huzuruna çıkıp olanları anlattılar. Köprülü de habercileri sayesinde olayları duymuştu. Ama durumdan hiç hoşnut olmamasına rağmen Sabetay'a karşı sert bir adım atmak da istemiyordu. Fakat sonunda Sabetay'ın Mehmet Efendi olarak aldığı aylık maaşı kesti. Bu sayede hem onu cezalandırmış oldu hem de yoksul yandaşlarına şölen, ziyafet ve sadaka vermesini kısmen engelledi. Sultan'ın parasını Sabetay'a yeni yandaşlar kazandırmakta kullanmak istemiyordu. Ancak gelir kaybı Sabetay'ı hiç de rahatsız etmedi, zaten o yandaşlarından yeterince para toplamıştı. Onlar şölenleri ve kutlamaları artırmışlardı. Hem taze bir başlangıcı kutlamıyorlar mıydı? Öte yandan Sabetay'ın hasımları da çabalarını artırdılar ve gerek Sultan gerekse Yahudiler için huzuru sağlamanın tek yolunun Mesih'i takipçilerinden ayırmak olduğuna Büyük Vezir'i ikna etmeleri onlara pahalıya patladı. Onların iddiasını 15.000 Alman guldeniyle destekledikleri söylenir.

Köprülü şüpheye düştü. Sonunda başka bir seçeneğin olmadığını mecburen kabul etti. Her iki tarafın da yaptığı iş, hileli ve dolambaçlı yollarla gizli bir oyun oynamaktı ve bu oyun beş yıl sürdü. Bir gece Sabetay Boğazdaki küçük Courron Çeşme köyünde, yandaşlarıyla birlikte Mesih'in gelişine adanmış mezmur ve ilahileri okurken, kaymakamın askerleri gelip onu tutukladı. Büyük Vezir onun Arnavutluk sahilinde Scutari yakınlarında uzak bir köy olan Dulcigno'ya girişini yasakladı (1673).

Bu durum onun hayatını bitirdi. Sıkı bir şekilde gözetim altına alındı. Sadece birkaç insanla görüşmesine izin verildi. Zaman zaman Nathan Ghazati ve Primo'dan mektuplar aldı. Sarah'ın ölümünden sonra Edirne'de evlendiği beşinci karısıyla birlikte yaşadı. Ana yollardan millerce uzaktaydı. Bu onun için ölüm demekti. Bir Mesih olarak etkisini sergilemesi için insanlara, yüzlere, tepkilere, onaylayıcı sözlere ve itibarına, sınırsız teveccühe ihtiyacı vardı. Bu saiklerden yoksun bir halde silinip gitmeye mahkûmdu. Aslında zinde dindar ruhları her zaman güçlendiren ve olgunlaştıran bu yalnızlık içinde Sabetay günlerini yılgınlık ve tam çöküş içinde geçirdi. Bir kez daha Mesihlik iddiaları ölümcül bir darbe almıştı.

Bazen çok derin bir ruhsal bunalıma giriyor bazen de en taşkın vecit halleri yaşıyordu. Selanik'teki üvey babasına kurtuluş gününü ve Yahudilerin Siyon'a dönüşünü ömrü hayatlarında görececeklerini yazmıştı. "Sana bir melek göndereceğim. Gelip hazine sandıklarını dolduracağım; zira Tanrı beni tüm Mizrayim'in efendisi seçti."

Bu, ruhça ve bence zayıf düşmüş bir adamın çaresiz gevelemesiydi. Kendisi hakkında söylenceler anlatan insanların hâlâ var olduğunu ona söyleyen inançlı dostlarından zaman zaman mektuplar alıp onları hevesle okuyordu. Ancak bunlar kıyırık, değersiz söylencelerdi. Sözelimi bir rivayete göre, Türkler onu öldürmek için üzerine atılıp kılıçlarını çektiklerinde, o küçük bir değnekle onların hepsini kaçırtmış. Bu, bir zamanlar hakkında yüz binlerce insanın kaderimizi belirleyecek kişi diye sevinçle bağrına bastığı bir adam için uydurulmuş, mensiz bir menkıbeydi.

Yalnızlık onu boğdu ve köklerinden koparılmış bir bitki gibi soldurdu. İki yıl daha yaşadı ve sonra 1675 güzünde, kısa bir hastalıktan sonra öldü.

Ölüm döşğinde son isteğini dile getirdi: Müslüman mezarlığına gömülmemesi için yalvardı. Eğer kendi insanlarıyla birlikte ölüm uykusuna yatmasına izin verilmeseydi, tüm günah-

lardan arınmak için sembolik edimlerde bulunurken insanların sık sık mutluluk ve beklenti içinde kendisini süzdüğü, gençken sıkça uğradığı ve şimdi ölümünde dönmek istediği, uçsuz bucaksız genişliğin sınırına, deniz kıyısına gömülmek istiyordu.

Bu isteği kabul edildi. 1675’de Yomkippur’da, Tanrı’nın insanoğlunun yaşam kitabını açıp, oradaki iyi ve kötüyü okuduğu-ve affettiği- büyük kefaret gününde gömüldü.

Mezarı unutuldu. Sadece seyrek aralıklarla Müslümanlar dua etmek için mezarını ziyaret ettiler. Mezarının bir evliya mezarı olduğunu söylediler.

Öldüğü öğrenilir öğrenilmez söylenceler uydurulup hızla yayıldı. İnsanlar ona öylesine bağlıydılar ki, öldüğüne inanmakta zorlandılar. Onun gelişini haber veren kâhin Elijah gibi o da başka bir yere nakledildi. Aslında –ona inananların söylediğine göre- ölüm gününü tahmin etmişti. Gömülmek istediği oyuğu göstermiş ve kardeşi Elijah’a gömülmesinden üç gün önce oraya gitmesini emretmişti. Elijah da oraya gitti. Ne var ki oyuğun başında karşısına büyük bir ejderha çıktı. “Kardeşim buraya gelmemi buyurdu” dedi Elijah. Bunun üzerine ejderha geçmesine izin verdi. Elijah oyuğa girdi. Parlak bir ışıkla dolu boş bir oyuktu. Ve daha sonra insanlar Sabetay’ın Sabbathon’u geçip, kayıp on kabilenin yanına gittiğini anlatırlar. Orada nelerin olduğunu zaten biliyorlardı. Yani Mesih hâlâ yaşıyordu. Geri gelecekti. “Ve her şey yolunda giderse yakında, evliliğinden yedi gün sonra geri dönecek, bizi kurtarmak için. Onun çok gecikmeyeceğini, talihsizlikler başımıza gelmeden geleceğini garanti ediyor. Düşmanlarımızdan ve bize kara çalanlardan öcümüzü alsın o!”

Mesih hâlâ yaşadığından onun dönüş günü için hazırlıklar yaptılar. Kral zaman zaman ortadan kaybolduğunda onun yerine bir naip atanması gerekir. Sabetay’ın yaşayan bir veliahtı yoktu ama son karısının Jacob Keredo adında küçük bir erkek kardeşi vardı. Kadın Sabetay’ın ötelerden kendisine görüldüğünü ve kardeşini kendi oğlu seçtiğini söyledi. Bu bildirinin üzerine Sabetaycılar oğlanı Gilgul, yani Sabetay’ın ruhunun girdiği,

onun ruhsal ikizi olan adam diye kabul ettiler. Ona Jacob Sevi adını verdiler. Pek çok yerde, özellikle Selanik, İzmir, Edirne ve İstanbul gibi önemli şehirlerde, samimi Sabetaycı gruplar hâlâ varlığını sürdürüyordu ve onlar Jacob Sevi'nin babasını ve kız kardeşinin yürüttüğü naip diye adlandırılabilir bir kurum tarafından yönetiliyorlardı. Onların anladığı anlamda kurtuluş fikri hâlâ içlerinde yaşıyor ve farklı ifade biçimleri buluyordu. Onlara göre kurtuluş ya tam doğruluk çağında gelecekti ya da ıstırap ve yozlaşma içinde insanlığın debelendiği çağda gelecekti. Tam doğruluğu elde etmek onların gücünün ötesinde olduğundan, en azından yaşam kâsesini günahla ağzına kadar doldurarak kurtuluş gününün erken gelmesini sağlayabilirlerdi. Böylece günahı zaruri gördüler ve şimdiye değin katı şekilde yasaklanmış şehvet düşkünlüğünde günaha sarılmaya çalıştılar. Gayet aldırılmaz bir halde sefahata daldılar. Öyleki sonunda hahamlar onları otoritelere şikâyet etti.

Türkler tarafından eziyete maruz kaldılar ve çoğu, Sabetay örneğini takip edip İslam'a dönmek ve eski davranışları için özür dilemek suretiyle eziyetten kurtuldu. Kendi başlarına bir mezhep oluşturdular ve sonunda Yahudi kardeşlerinden ayrıldılar. Naipleri, Jacob Sevi, Muhammed'in Mekke'deki mezarını ziyarette gitti ve dönüş yolculuğunda öldü. Onun oğlu Berachiah naip olarak seçildi. 18.yüzyılın ortasına kadar Frankfort ve Prag'da yapılan gizli toplantıların izini sürebiliyoruz. Dönmeler günümüze değin gelmişlerdir.

Sabetay Sevi'nin ardında bıraktığı miras şudur: iki mezhep, biri Yahudiliğin içinde yitmiş, diğeri yeryüzüne dağılmış bir topluluk, yoksulluğun ve köksüzlüğün yaraladığı, hayal kırıklığına uğramış kederli bir topluluk. Onları sahip oldukları her şeyden yoksun bıraktı, umut ve kendini analiz etme gücü dışında. Ve onlar da suçun kendilerinde olup olmadığını sorgulamaya başladılar hemen. Belki de yeterince tövbe ve keferat vecibesinde bulunmamışlardı. Evet, mutlaka sebep buydu. Kendilerini suçladılar. İnsanın Tanrıyla uzlaşmasını yerine getirmişlerdi ama insanın insanla uzlaşmasında eksik kalmışlardı.

Meseleyi doğru değerlendirmek ve dinsel yaşamlarının sönmesine engel olmak için, mütevazı, umutlu ve hüznü bir şekilde gündelik yaşamlarını sürdürdüler. O zamanlar Hamburg'daki Portekiz cemaatinin yaktığı mahzun ağıt günümüze değin gelmiştir. Söz konusu ağıt yakın geçmişlerine yönelik hüznü bir muhasebeyi içeriyor: “Yoksullara yapılan yardım şaşırtıcı boyutlara ulaştı; bunun nedeni, zamanlarında yolculuklarımızın ve sürgünümüzün biteceğı eski yönetici kesimi oluşturan zatlara dayanıksız zeminlerde beslediğı ümitlerdir. Ancak yolculuklar ve sürgün, günahlarımızın cezası olarak sürecek gibi, ta ki Tanrı halkına merhamet edene değin.”

Fakat bu darbenin acısını çeken kişiler meseleyi asla serinkanlı şekilde değerlendiremeyip, *Yimach shemo* –Lanet olsun ona- ifadesini eklemeden Sabetay'ın ismini hiç zikretmemişlerdir.

XIV. BÖLÜM

ANLATININ ANLAMI

Bu kitap, buraya değin, yaşanan olaylarla sıkı sıkıya bağı kaldı, ama şimdi olan bitenleri değerlendirme ve yorumlama noktasına geldik. Şayet kitap çağdaş okurların dikkatini geçmişin bu dönemine çekmek için yazılmışsa, bu değerlendirme işi kaçınılmaz görünüyor.

Tarihsel bir anlatı sunuldu. Bu anlatının temel sorunları insanlığın çok eski zamanlardan şimdiye değin aradıkları bir cevabı talep ediyor. Ancak bir açığın bu sorunlarla meşgul olması kendi başına o çağın verimliliğinin bir işaretidir.

Her çağda ve eskisinden daha fazla, kimi insanlar öne çıkıp lider olduklarını, iktidarı ele geçirmek üzere seçildiklerini, öncü rolü oynadıklarını ve ruhsal bilgilere haiz olduklarını iddia ederler. Biz, mesleki faaliyetleri kendilerini bir işe adamalarına vesile olan kimselerden söz etmiyoruz. Bu tür insanlar bir dönemin anılarını ve eğilimlerini canlı tutmazlar. Biz Sabetay Sevi gibi, yorulmak bilmez bir şekilde bir amaca doğru koşan ve bir düşünceyi hayata geçirmek için çırpınan ama buna karşın başarılı olamayıp arkalarında bir kaos durumu bırakan ve sonradan gelenlerin beddualarını üzerlerine çeken kimselerden söz ediyoruz. Böyle durumlarda istek ile başarı, işle sonuç arasındaki bağlantıda kopukluğu nerede buluruz?

Başarılı bir teknisyen, bir mucit ya da siyasi ekonomist olma amacı taşımak, insanların kaderini şekillendirmeye çalışmaktan çok farklıdır. Bu iki amacın her biri sonuç elde etmek için yürütülse de farklı bir esasa tâbidir. Bununla söylemek istediğim,

şeylerin oluşmasına yol açma fikridir. Deneyimlerimiz, sebep ve sonuç arasında belli bir ilişkinin olduğunu bizlere öğretmiştir ve bu ilişkiye nedensellik diyoruz. Bir düzlemde bir sonuç elde etmek, bir insanın sebep ve sonuç arasındaki bilinen bağlantıda bir şeyi etkilemek beklentisiyle, sebebin rolünü üstlendiği anlamına gelir. Muhtemelen başarılı da olur. Fakat başka bir düzlemde sonuç elde etmeye çalışan bir insan aşılmaz engellerle karşılaşabilir. Onun durumunda sebep ve sonuç ya da nedensellik işlemez. Nedensellik salt bir hipotezdir ve pratik ve verimli bir hayat için gerekli faktörlerden biridir. Onun sayesinde bizler var olan şeyler arasındaki ilişkiler konusunda zihinsel aydınlığa ulaşırız. Ancak hayat ve kader meselelerinde, temel gerçeklikte sebep ve sonuç arasındaki bu ilişkiden söz edilemez. Tek gördüğümüz şey, aralarındaki bağlantının kavranması olanaksız bir olaylar silsilesidir. Tek bildiğimiz şey, bir şekilde bağlantılı bir olaylar dizisinin varlığıdır. Ve bu düzlemde ben kendimi sebep yapacağım, olayların merkezine koyacağım ve belli bir sonuca ulaşacağım diyen bir adam, salt bir teknisyen olarak kalır. Temel gerçeklikte hiç kimse bir sonucun sebebi olamaz. İnsanın tek yapabileceği şey, eylemleriyle kendini henüz olmamış bir şeyle ilintili kılmaktır. Bir şahsiyet ya da fenomen olarak bir şahsiyette ya da fenomeninde etkiye yol açmak istemeyebilir. Yaşamın özüne, varlığa, fenomenlere sızmalı ve gerçekte ne.ise (her ne kadar onun gerçek benliği kavramadığı ve kavrayamayacağı bir şey olsa da) öyle hareket ederek olan şeyleri etkilemeye çalışmalıdır. Tüm varlığını çekincesiz öne sürmelidir. Tüm bedeni ve ruhuyla bu ilişkiye katılmalıdır ki, etkisini dosdoğru gösterebilsin. Kişiliğinin tüm gücüyle hayata seslenmelidir. Aksi halde cevap alamaz. Aksi halde hiçbir etkin ilişki gerçekleşmez ve sonuç elde edilmez.

Benliğin böylesine koşulsuz teslimiyeti sayesinde bin yıllardan beri sanat varlık kazanmıştır. Mısırlı heykeltıraşın eli insanları etkileme arzusuyla çalışmıyordu. O sadece yaşamın kalbine ulaşmak istiyordu. O bir taş duvara vurup ondan tahta oturmuş bir kral yontarken, orada oturan figür benzerdi, sadece o zaman

için değil sonraki asırlar için de. Sanatçı bir portre oymadı. O kendini bir sonucun sebebi olarak görmedi. O sadece üretmek istediği kişinin ruhunu çağırdı ve onunla taş arasında ruhsal paylaşım sağladı ve ona dayanıklılık kazandırdı. Yaratıcı olan onun inancıydı, sonuç üretme isteği değil.

Ne var ki daha kritik ve sorumluluk taşıyan husus, bir çağla, örneğin sessiz bir yakarış içinde bir yardımcıya ve şifa dağıtıcısına el açmış Sabetayın çağıyla ilişki kurmak isteyen kişinin konumudur. Böyle bir çağda bir adam teknik anlamda hekim olur, başka bir adam da insanlığın hekimi olur. Biri hastalığı teşhis ederek, anlayarak ve hastalığa müdahale ederek, çareleri saptayıp uygulayarak ve özel niteliklere sahip bir kişi olarak, hasta kişinin bedeni üzerinde çalışarak onu tedavi etmeye uğraşır. Ama bir yardımcı olarak yardıma muhtaç kitlelere dokunmaz. Ve o, hasta bir adam ondan tedavi edilmeyi istediğinde, her ikisinin de aynı anda hem hasta hem de şifa dağıtıcısı olduğunu, hiçbirinin ne özne ne de nesne olmadığını, ne fail ne de münfail olmadığını asla hissedemeyecek ya da kabul edemeyecektir. Onlar yaşamla, varlıkla ve hayatın kökeniyle dayanışma içinde konumlanırlar. Bu konumda bir şeyi etkilemek isteyen biri, her ikisinin de ortak paydası olan ıstırapın kaynağıyla ilgilenmelidir. Yaşamın kaynağına yönelmeli ve tüm sürecin başladığı formla birleşmelidir.

Bu noktadan bakıldığında Sabetay Sevi ne etkin bir faktör ne de bir şifa dağıtıcısı idi. Etkin bir faktör olma arzusu için neyi öne sürmüştü? Kişiliğini mi, tabiatını mı, tüm benliğini mi? Hayır. Öne çıkardığı tek şey önemli biri olma arzusuydu. Ve bu sınırlı güce dayanarak sınırlı bir sonuç elde etmek istedi.

Onun yaptığı işte buydu. Yaşamın bu düzleminde bir adamın varlığının hangi parçasını feda edeceğine karar vermesi olanaksızdır. Herhangi bir çağda etkin bir güç olmak isteyen biri tüm benliğiyle dünyaya seslenir yahut rahatını bozmaz. Yankı bir cevap değildir. Yankı bir adamın sesinin kendine dönmesidir, çabalarının etkin olmasını isteyen hırslı ruha verilen kar-

şılıktır. Ama gerçek etkinlik etkin olma isteğinin kesilmesiyle, genelde irade diye adlandırılan bu şeyin kontrolüyle kazanılır. İrade hayata hâkim olamaz. Bu nedenle yaşam sözkonusu olduğunda, iradenin etkinliğine hoş bakılmaz. İrade fedakârlığın bir parçası olmalı. Gerçek fedakârlık eyleminden arınmış bir irade olmamalı.

Sabetay Sevi tüm içtenliğiyle insanlığa bağlı bir adam olmadı asla. Tüm dünya onun önünde diz çöktüğünde bile o hâlâ kendi başına bir varlıktı, bir aynanın karşısında duruyor gibi, binlerce yüzün karşısında duruyor ve orada kendisinin binlerce yansımasını görüyordu. Ve yalnız bir adam, yaşamla yüz yüze geldiğinde bir tür cin kovma girişiminde bulunarak yaşamı yürütür. Ve cin kovucu biri olarak bir gün cinlerin ona itaat etmeyeceği endişesiyle yaşamını sürdürür.

Sabetay çağrısında haklılığını sürekli teyit etmek için her zaman kâhinlerle ilişkiye geçmiştir. Onların sözlerini ezberden okuyabiliyordu ama onları anlayamıyordu. Adanma geleneğine karşı bir çılglık koparmanın ne anlama geldiğini bilmiyordu. Onlar ekmek ve şarap ayini tarzında bir adaklığa karşı değillerdi. Ancak bu, fiziksel adaklık eyleminin insanın teslimiyetini içermesinde, salt boş bir formalite, cin kovma ve büyü yapma etkinliği olmamasında ısrar ediyorlardı. Nitekim esirgemek, bedeli ödememek ve sadece cin kıvırmak dindar kişinin suçudur. Bu yüzden büyücülerin elinde din tehlikeli bir güce dönüşmüştür. Hiçbir şey Tanrı'nın buyruğu olan dinin şeklini bozamaz.

Sabetay Sevi kendini kral olarak adlandırmış ve kral olmak istemişti. Kralı halkın arasında kral yapan ruha vâkıf değildi. Bir zamanlar İsrail'de hiç kral yoktu ve devlet Tanrısal buyrukla teokratik şekilde yönetiliyordu. Ne zaman belli bir işin yerine etirilmesi gerekli olursa, sırf bu iş için bir yargıç atanıyordu. O yargıç işini bitirdikten sonra eski sıradan haline geri dönüyordu. Ama halk teokrasiyi istemiyordu. Dünyevi, bedensel krallar istiyordu. Ve bu istekleri yerine geldi. Bir kralın atanması, kutsal yağla yağlanma ritüelinin eşlik ettiği bir çağrı, bir seçimdi

her zaman. Bu atama, seçilen iktidara gücün ve sürekliliğin verildiğini işaret ediyordu, tıpkı onun üstlendiği krallık görevinin de belli bir zamana özgü olmayı sürgit devam etmesinin beklenmesi gibi. Atama bir adamın zaten var olan gücüne yeni bir güç eklenmesi anlamına gelmiyordu. Onu şimdiye değin meşgul etmiş süfli endişelerden kurtarmak anlamına geliyordu. Onu yıkmak, yeniden şekillendirmek, yenilemek ve yaşama yeniden başlamaya zorlamak demekti. *Media in vita* büyük işler başarması için yeniden doğması demekti.

Ama Sabetay Sevi hiç değişmedi. Dulcigno'da sürgünde ölen kişi 18 yaşındaki Chacham'la aynı kişiydi. Doğasında ve eylemlerinde, bir adamın hayatında belirleyici değişikliklere yol açmış büyük bir çağırıcı işittiğini gösteren herhangi bir belirti yoktu. O seçilmiş biri değildi. Kendisine ve muhtemelen halkına yönelik ateşli sevgisinden dolayı seçilmiş biri olmak isteyen bir adamdı sadece. Ancak bu, iradî çabayla başarılamaz. Bir çağırıcının olması gerekir. Ve bir adamın çağırılıp çağırılmadığına karar vermesi için en titiz, mütevazı ve özgeci halde dinlemesi gerekir. Çağırılmamış olsa bile bir adamın çağırılmış olmayı istemesi kendine inansa bile onu büyük bir şarlatan yapar. Ama Sabetay asla dinlemedi. Her zaman kendi arzusunu tatmin etme peşinde koştu. Bu durumda istek başarısızlıkla karşılaşır, tıpkı yalancı ile şairin, gerçek ve sahte yaratıcının buluşması gibi. Onlar rasyonel kanıt dışlayan bir noktada buluşurlar. Çağırıcı oluşturan Hakikat noktasıdır bu.

Ondan sonra çift taraflı bir drama başlıyor: Sabetay'ın trajedisi ve onun sorumluluğu.

Bir zamanlar bağlandığı her yalan ondan kaçamadığı bir zincire dönüşür. Bu zincir onun benliğini daha da sarmalar, bir gerçekliği, onun gerçekliğini, inandığı ve yaşadığı gerçekliği oluşturur. Böylece Sabetay dünyanın karşısına kendi yalanına içten inanan biri olarak aniden çıktı. Kritik zamanda uyku da olan vicdanında konumunu haklı çıkarabiliyordu. Başına gelen her iyi şey adil ve yerindeydi ama kötü şeyler haksız ve

yanlıştı. Ve sonsuz adalet onu cezalandırdığında ellerini serzenişli bir halde semaya kaldırdı.

Ancak konumunun trajedisi sırtındaki sorumluluğun ağırlığını hiçbir surette ortadan kaldırmadı. Bu kast ettiğimiz dinsel sorumluluk değil, halkına karşı sorumluluğudur. Ne yandan bakılırsa bakılsın, halkın çağrısıyla onun bu çağrıya verdiği cevap aslında ikisini ayıran derin bir yanlış anlama uçurumunda birleşti. Bu insanlar ne istiyordu? Başka bir gerçeklik istiyorlardı. Yaşamlarıyla ve Tanrı'yla yeni bir ilişki kurmak istiyorlardı. Kaderin sonu gelmez darbeleri, dünyadaki konumlarının ve hayata karşı tutumlarının kendi keyfi seçimleriyle belirlenmediğini, ondan kaçamadıkları daha yüce bir yasaya tâbi olduğunu sonunda onlara öğretmişti. Ve kurtuluşlarını mistik bakış açısıyla mı, yoksa politik bakış açısıyla mı değerlendirdiklerine bağlı olarak bu yasayı farklı şekillerde yorumladılar. Ancak hemfikir oldukları bir nokta vardı ki, o da başlangıçta Tanrı'nın onları özel bir halk olarak çağırmasıydı. Tanrı onları hep böyle çağırdı. Sessiz bir şekilde onların çağrıya karşılık vermesini bekliyordu hâlâ. Sık sık yoldan saptılar, ama sonunda bir yol buldular; çoğunlukla çağrıya cevap veremediler, ama sonunda çektikleri acılardan bir cevap doğdu. Dinsel bakış açısından bakıldığında Tanrı'dan uzaklaşmışlardı; sosyolojik bakış açısından bakıldığında ise canlı bir cemaatken yitip gitmişlerdi.

Eski birliklerine dönmeleri için bir lider arıyorlardı. Ve o da ne, yanlış anlamının derin uçurumu önlerine açıldı birden, tıpkı aynı uçurumun bugün bizlerin önüne açılması gibi. Bir lider için feryat ediyorlardı ve kendilerine bir temsilci sunuldu. Ama onlar bir temsilci istemiyordu. Onların dağınık parçalara ayrılması zaten kaderlerini ve kurtuluşa duydukları ihtiyacı yeterince temsil ediyordu. Lider arayanlar doğrulukla öne çıkarlar ve yolculuğun geri kalan kısmının sorumluluğunu lidere bırakırlar. Lider onlardan biri olmamalıdır, çünkü o bilinmeyene, geleceğin alaca karanlığına doğru yürümelidir ki, ancak onun yaklaşmasıyla birlikte görülecek şeylerle karşılaşabilsin. Bir zamanlar, insanların Oedipus'a koşup şehri vebadan kurtarması

için ona yalvardıkları gibi ona geldiler. Gerçek lider kalabalığın ona atfettiği güçle hareket eder ve etmelidir. Gücün kendisine sızmasına ve kendisi yoluyla etkin olmasına izin vermeli-
 dir. Ancak eğer o kendisine akan gücü, kendini tatmin etmek, herşeyin merkezi kılmak ve kendi kaderini şekillendirmek için kullanırsa, kendisine inananların güvenini ve ona yükledikleri sorumluluğu suiistimal ettiği için ölümün eli liderliğinin üzerinde olur. Sabetay'ın tüm bunları asla düşünmemiş olması onu çok büyük bir suçlu kılmıştır. Halk kurtuluş özlemiyle yanıyordu. Sabetay ise onlara bir umut verdi. Halk gerçek olan bir şey istiyordu. O ise muhteşem bir gösteri sundu. Tüm dünyanın Tanrı'yla ve kendi varlığıyla barışmak istediği gerçeğini kavrayamadı. Tek bildiği kendisinin Mesih olması gerektiği idi. Tıpkı bir modern adam gibi hareket etti, yeterli bir manevi donanıma sahip olmadan tarihsel bir liderliğe özendi. Taklit etti. Özel ve esaslı anlamıyla lider ismini bugün hak eden güç belli değildir. İsmi ve devamı yoktur.

Mesih'in çöküşüne kadar süren Sabetaycı hareket, tarihçilerin savundukları gibi bir dini ilim olgusu ya da sosyolojik koşullardan doğmuş bir olgu olarak açıklanamaz. Kuşkusuz birey ve toplum açısından bakıldığında mesele bir kalp meselesidir, herhangi bir yerde, herhangi bir dinde, herhangi bir cemaatte, şimdi ya da bin yıl önce, gizli ya da açık şekilde, çalkantılı ya da gündelik hayatın yüzeyi altında gömülmüş olarak gerçekleşebilir. Yahudilerin yaşadıkları özel koşullar söz konusu olguyu ciddileştirdi. O, tıpkı silahsız, nefretsiz ve saldırısız bir haçlı seferine benziyordu; seferin tek silahı insan kalbiydi ve başarısız çıktı. Ama başarısız olan halk değil, liderleriydi.

Eğer bir adam liderliğe yaraşır değilse, kuşkusuz o çözüm sunamaz ve ardında etkin bir ideal de bırakamaz. Sabetay Sevi'nin ismi ve faaliyetleriyle ilintili dinsel doktrinin yapısını burada anlatmak bu kitabın amacı değildir. O her ne olursa olsun onunla doğmuş değildi. Onun halefleri onu tehlikeli bir zemin taşı olarak kullandılar. Ve Yahudi halkı bir bütün olarak doktrini asla kabul etmedi. Umutlarını gömmüşlerdi; şimdi bir kez daha umut-

larının cılız halde canlandığını hissetmişlerdi ama yıllar geçtikçe bu dünyanın şeylerine giderek daha fazla yöneldiler. Ne var ki soylarının ve atalarının mirası, kurtuluş düşüncesi alttan alta yaşadı. Hassidizmde kısa ama görkemli bir parlaklığa ulaştı. Bu parlaklığın ışıltıları kuramın ve dogmanın tüm karışıklığına rağmen Yahudilerin şimdiye değin uyguladıkları sosyal adalette görülebilir. Gerçeklik düzleminde, kısmî bir sonuç elde etme amacını oluşturan Siyonizmde bu kurtuluş düşüncesi yenilgiye uğradı. Ve günümüzde, dünyaya dağılmış ama bilgi ve bu türden sezgiyle birbirlerine bağlı fertlerin kalplerinde yaşamın yeni bir deneyimi ve yorumu yeşeriyor. Bu, Martin Buber'in Ponte Tresa yakınındaki bir tepede ufuk açıcı, unutulmaz birkaç saat boyunca arkadaşlarına anlattığı şeylerdir kabaca:

“Doğrusu her insan pratik koşulların gerçekliğiyle yaşayabilir ve yaşamını o koşullarla temellendirebilir; bir insanın kişisel yaşamı, etkinliği, üretkenliği, kendini keşfi ve doğumdan ölüme kadar izlediği yol, içinde büyüdüğü gerçeklikle bir şekilde bağlantılıdır. Bu nedenle o gerçekliğin perspektifine sahip olmalı ve her zaman salt kendi kişisel yaşamıyla birlikte bir bütün olarak insan yaşamını hatırlamalıdır. Yani onun dayandığı şey orada ve burada ilişkide olduğu başkalarını da içerir. Bu nedenle, son tahlilde bu, bir doğruluk derecesi, doğru ya da kısmen doğru olma meselesi değil, insanın kimse tarafından sahip olunamayan tek ve biricik hakikatle pratik ilişkileri arasındaki farklılık meselesidir. Bu farklılık insan soyunun Mesih öncesi tarihini oluşturur. Mesih dünyası pratik ilişkilerin çokluğunun üstesinden gelme, türlü türlü parçalı ama yine de pratik ilişkiler formunda insana paylaştırılan biricik hakikatin açığa çıkması anlamına gelir. Mesihcilik Hristiyanlık ve Yahudilikle sınırlı bir düşünce değildir. Her gerçek insan yaşamı kurtuluşu özler. Kurtuluşun türleri insan, toplum, cemaat ve her şeyden önce din türleri kadar çeşitlidir. Dinlerin, düşüncelerin ve pratik ilişkilerin çeşitliliği bir bakıma gereklidir. Bu yolla kurtuluşa giden birlik sağlanır, tüm çelişkilere, çatışmalara ve uçuruma rağmen.”

Bizim gündelik hayatımızdan çok uzak görünen bu şeyler yine bizim gerçekliğimizde yerini bulur. Kişi onların dar dogmatik ilintilerini ortadan kaldırıp, yaşamdaki yerlerini, yani yaşamın fiziksel unsurlarından daha önemsiz ve etkisiz olmayan, herkesin farkında olduğu ve kişiliğini onunla açıkladığı ahlaki varlığını yeniden tesis etmek zorundadır. Ancak insan uyanıklık ve saflık düstruruna göre, iyi ve kötü değerlerine göre, günah ve sevap deneyimine göre, özgürlük ve tutsaklık deneyimine göre ve son kertede sevgi yasasına göre yaşar ki, bu yasa çok önceden dogmanın belirsizliğine gömülmüştür.

KRALLARIN LİSTESİ

Isaac Silveira	Kral David (Davud)
Abraham Jachini	Kral Solomon (Süleyman)
Joseph Cohen	Uzziah
Moses Galante	Jehoshaphat
Daniel Pinto	Hizkiah
Abraham Scandala	Jotham
Mokia Caspar	Zedekiah
Abraham Leon	Ahaz
Ephraim Arditi	Jehoram
Solomon Carmona	Ahab
Mattathah Ashkenazi (Bolch)	Asa
Meir Alcaire	Rehoboam
Jacob Loxas	Ammon
Mordecai Jessurun	Jehoiakim
Joseph Karillo	Abijah
Conorte Nehemias	Zerubbabel
Joseph Caire (Chelebi)	Joash
Eliakim Khaver	Amazia
Abraham Rubio	Josiah
Chaim Pegna	Jeroboam
Joseph Pernick	Sebatay'ın Vekili
Elijah Sevi	Kralların Kralının Kralı
Joseph Sevi	Yahuda'da Kralların Kralı
Elijah Azar	Sebatay'ın Vekili

BİBLİYOGRAFYA

Meuraot Zewi. Libro di Los akontisimentos di Schabtai Zewi. Selanik 1871.

Moses Bensabat Amzalak: Shabbetai Sevi. Una Carta Em Portugues Do Secolo XVIII Em Que Se Testemunham Factos Relativos a Sua Vida. Lizbon 1926.

Freimann: Injane Schabtai Zewi. Berlin 1912. İçindekiler: Baruch de Arezzo: Sichron I'bne Jisrael, and Likkutim and Megilloth afoth.

Wonderlyke Leevens-Loop van Sabatai-Zevi, Valsche Messias der Joden, door J. De Rie. Te Leyde, By Cryn Visser. 1739.

Ydele verwachtinge der Joden, Getoont in den Persoon van Sabethai Zewi Haren laetsten vermeeynden Messias, Ofte Historisch Verhael van't gene ten tijde sijner opwerpinge in't Ottomanisch Rijck onder de Joden aldaer voorgevallen is, en sijn Val. Door Thomas Coenen. t'Amsterdam Gedruckt by Joannes van den Bergh, 1669.

A New Letter, Concerning the Jewess, İstanbul'daki Fransız büyükelçisinin, Venedik'teki vali kardeşi Monsenyör de Chaumont'a yazdığı mektup Londra. Basım: A. Maxwell for Robert Boulter, the Turks Head, Cornhill 1666.

Anabaptisticum et Enthusiasticum: Pantheon und Geistliches Rüst-Haus wider die Alten Quaeker und Neuen Frey-Geister. Cöthen 1702. İçindekiler: Die Geschichte von dem grossen Betrüger oder Falschen Juden Könige Sabbatai Sevi von Smirna. Der sich Anno 1666 für einen König der Juden in der Türckey aufgeworffen, nachdem aber den Mahometanischen Glauben angenommen und im 1676sten Jahr zu Constantinopel als ein Türck gestorben ist. Gedruckt im Jahr Christi MDCCII.

Der Erzbetrüger Sabbatai Sevi, der letzte falsche Messias der Juden unter Leopolds I.Regierung. Im Jahre der Welt 5666, und dem 1666ten nach Christi Geburt. Halle, bey Cristoph Peter Francken. 1760.

Eilende Messias Juden-Post oder Gründliche Widerlegung des heutigen Gedichts von dem neuerstandenen Messia der Juden und seines Propheten Nathan.Von Michael Buchenroedern, Pfarrer und Superintendent zu Heldburgk. 1666

Kurze Nachricht von dem falschen Messias Sabbathai Zebhi und den neulich seinetwegen in Hamburg und Altona entstandenen Bewegungen zu besserer Beurteilung derer bisher in den Zeitungen und anderen Schriften davon bekandt gewordenen Erzählungen aufgesetzt von Carl Anton, Lectorn der Rabbinischen Sprache auf der Hochfürstl. Julius Carls Universitat zu Helmstedt.Wolfenbüttel, bey Johann Christoph Meissner. 1752.

Ein Schön Neu Lied vom Messia, Anfangs Dem vermeinten jüngsten Messiae im Morgenland Schabbasi Zebhi von Jacob Taussk von Prag zu Ehren auffgesetzt, Und im Jahr 1666 in Amsterdam mit Jüdischer Schrifft gedruckt; jetzo aber, damit der Juden blinde Torheit unter den Christen bekanter werde, Auss dem Hollandisch Jüdischen Exemplar, mit behaltenem Dialecto, nachgedruckt in bresslau, Im Jahre unseres wahren Messias 1670. In der Baumannischen Erben Druckerey druckts Johann Cristoph.

Theatrum Europaeum.Band X. İçindekiler: Bericht d. d. 2.April 1666. Frankfurt 1677.

David Kaufmann: Une piece diplomatique Venitienne sur Sabatai Zevi.Revue des Etudes Juives.XXXIV. s.305.

Greuel der falschen Messien.Von Johann Christoph Müllern.Cöthen 1702. In:Anabaptisticum et Enthusiasticum. Graetz:Geschichte der Juden.Band X. 7.Böl ve 4.not.

Seltzamber und Unvermeinter wiewol Umständiger und für Gewiss eingelangter Bericht, was es mit deme schier Vergesenen nunmehr wider offenbahrt entstandenen Jüdischen Kö-

nig Sabathai Sebi Jetzt und vor eine Beschaffenheit habe. Auss Amsterdam vom 5 Ağustos 1666.

Horschetzky: Sabbatai Zewi, eine biograprische Skizze. In: Allgemeine Zeitung des Judentums. 1838. s. 520 ff.

D.Kaufman: Le rachat des juifs prisonniers durant la persecution de Chmelnicki. Revue des Etudes Juives. XXV. 202

Aus dem Protokolbuch der portugiesischen Gemeinde Hamburg. Frankfurter Jahrbuch der Jüdisch Literarischen Gesellschaft. XI. 5, 9, 29 f.

Ricaut: Historie de l'empire Otoman. Paris 1709.

De La Croix: Memoire contenant diverses relations de l'empire Otoman. II. Paris 1684

Sasportas: Kizzur zizath Nobel Zebi. Odessa 1867.

Emden: Torath ha'kannauth. Lemberg 1870.

Documents et Traditions sur Sabbatai Cevi et sa Secte. Revue des Etude Juvies. XXXVII. s. 103.

Balaban: Die Judenstadt von Lublin. Berlin 1920.

Ernst Sellin: Die israelitisch-jüdische Heilserwartung. Berlin 1909.

Dubnow: Geschichte der Juden. Band VII.

The Jewish Encyclopedia. Madde: Sabbatai Zewi

Gerhard Scholem: Theologie des Sabbatianismus. In: Der Jude, Sonderheft zu Martin Bubers fünfzigsten Geburtstag.

Rubaschow: R. Samuel Primo. In: Haschiloach XXIX. 36-47.

İNDEKS

- A**
- Abraham Acher 75
 Abraham ben Eliezer Halevi 254
 Abraham Cuenqui 98
 Abraham Jachini 71, 72, 74, 168, 178, 230, 263, 296
 Abraham Leon 296
 Abraham Michael Cardozo 263
 Abraham Perena 180
 Abraham Rubio 169, 296
 Abydos 214, 215, 219, 220, 221, 223, 224, 228, 230, 233, 234, 239, 249, 251, 265, 266, 268, 279
 Abydos Kalesi 214, 215, 221
 Adam Kadmon 25, 125
 Almanya 12, 81, 82, 87, 100, 112, 121, 219, 243, 279
 Amsterdam 43, 49, 72, 88, 92, 93, 94, 111, 112, 113, 120, 177, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 189, 191, 216, 223, 224, 247, 266, 297, 298, 299
 Anabaptistler 82
 Anadolu 29
 Anatia 185
 An Example of Human Life 183
 Antonio de Montezinos 87
 Ari 52
- Atina 68
 autos-da-fé 92
 Avignon 180
 Avusturya 81
- B**
- Bar 46
 Baruch de Arezzo 160, 177, 297
 Baruch Gad 109
 Baruch Spinoza 177, 183
 Bellario 174
 Benjamin 100, 129, 186, 187, 224, 268
 Benjamin Mussafia 186, 224
 Benveniste 146, 155, 156, 157, 162
 Bogdan Chmielnicki 46
 Bohemya 81
 Bonar Baghi 270
 Brest 47, 80
- C, Ç**
- Calabrese 27, 99
 Chaim Dov 67
 Chaim Pegna 152, 153, 157, 168, 296
 Chaim Vital Calabrese 27, 99
 Chernigov 44, 47
 Chmielnik 80
 Christina 82, 85, 187

Christina Regina 82

Cizvitler 92

Çin 88

D

Daniel Pinto 138, 296

David Capio 73

David Halevi 230

David Jorries 82

Davud 82, 119, 122, 130, 144,
168, 184, 187, 227, 237,
296

Dietrichstein 181

Don Lupe de 94

Don Sebe 83

Dubno 46

E

Edward Nicholas 84

Elijah Sevi 296

Enrique Enriquez de Paz 184

Ercole 167

Ermenistan 29

Esperança de Israel 88

Ezekiel Meth 82

F

Filistin 49, 63, 94, 174, 176, 177,
187

Frankfort 43, 49, 113, 120, 247,
283

Fransa 82, 83, 84, 85, 180

G

Gamaritta 84

Gazze 100, 103, 105, 116, 121,
126, 152, 229, 266, 268

Gelibolu 214, 215, 216, 247

Giambattista Ballarino 207

Golyatovsky 180

Granada 92

Gustavus Adolphus 85

H

Haggada 17

haham Bune 201

Haham Jacob Chagis 100, 126

haham Joseph Escapa 22

haham Moses ben Nehemiah
179

Halacha 16, 17

Halep 104, 127, 128, 129, 130,
131, 136, 138, 139, 228,
247, 267, 268

Hamburg 49, 120, 181, 182, 186,
187, 191, 192, 216, 225,
247, 266, 284, 298, 299

Hans Keyl 82

Hassidizm 180

Heinrich Jesse 85

Hekim Paşa Guidon 251, 252,
256

Herrera 183

Herr Plettenberg 174

Hollanda 81, 82, 92, 93, 112,
182, 219, 243, 279

Homel 47, 48, 79

Hugo 85

I, İ

Isaac de Peyrere 84

Isaac Levi 70, 105

Isaac Naar 186

Isaac Silveira 61, 62, 168, 296

Isaiah Stieffel 82

IV. Vladislav 46

İngiltere 36, 82, 83, 84, 86, 88,
90, 181, 191

İspanya 11, 13, 91, 92, 93

İspanya'da İslam 91

İsrail 15, 51, 66, 75, 83, 85, 86,
94, 102, 104, 120, 130,
145, 160, 174, 177, 179,
188, 192, 201, 214, 221,
225, 226, 228, 234, 264,

267, 268, 269, 273, 290
 İstanbul 2, 28, 41, 49, 71, 73, 74,
 83, 84, 93, 97, 98, 120,
 125, 126, 127, 128, 129,
 131, 136, 146, 163, 164,
 166, 169, 170, 174, 177,
 178, 193, 194, 199, 200,
 201, 202, 203, 204, 205,
 208, 212, 213, 216, 222,
 224, 225, 230, 264, 268,
 269, 275, 279, 280, 283,
 297
 İtalya 81, 112, 144, 219, 227, 270,
 275
 İzmir 11, 28, 29, 33, 49, 53, 59,
 62, 66, 67, 69, 71, 97, 98,
 120, 126, 127, 128, 130,
 131, 135, 136, 137, 138,
 141, 155, 159, 160, 162,
 166, 167, 168, 169, 170,
 173, 174, 175, 187, 191,
 193, 197, 201, 202, 203,
 213, 221, 222, 224, 225,
 247, 258, 264, 266, 268,
 270, 272, 283
 İzmir Kadı 202

J

Jacob Ashkenazi 175
 Jacob Böhme 85
 Jacob Keredo 282
 Jacob Melstinski 82
 Jacob Sasportas 265
 Jacob Taussk 189, 298
 Jan Kasimir 63, 64
 Jechiel-Michel ben Eliezer 47
 Jeshurun 160
 Jeven Mezula 51
 Johannem 193
 Johannes Buxtorf 85
 Johannes Mochinger 85
 Johannes Selden 85
 Joseph Pynas 158

Joseph Scaliger 85
 Joseph Sevi 271, 296
 Judah Murtia 146

K

Kabala 17, 24, 25, 29, 30, 31, 37,
 52, 71, 74, 81, 82, 98, 99,
 100, 101, 107, 109, 144,
 175, 177, 191, 209, 219,
 233, 262, 263, 278
 Kelev Shemuel 178
 Kırım 41, 42, 45, 46
 Kimchi 130
 Kordoba 92
 Kudüs 12, 60, 63, 68, 73, 83, 85,
 97, 100, 102, 103, 104,
 105, 107, 108, 109, 113,
 114, 116, 120, 122, 125,
 126, 127, 129, 130, 136,
 154, 161, 165, 167, 174,
 178, 180, 181, 188, 189,
 190, 206, 211, 222, 224,
 225, 227, 236, 243, 247,
 278

L

Leghorn 43, 49, 87, 113, 114,
 120, 158, 174, 176, 216,
 223, 227, 247, 262, 277
 Lemberg 80, 120, 230, 247, 299
 Lencyka 80
 Leon Modena 176
 Loeb-Herz 230

M

Manuel Texeira 187
 Martin Buber 294
 Mattatha Bloch 126, 168
 Midrash 239
 Mordecai Sevi 11, 21, 22, 28, 29,
 35, 75
 Mose Calmari 62

Mose Pinheiro 62
 Moses Galante 138, 178, 296
 Moses Sagis 178
 Moses Suriel 223
 Moses Zacuto 177

N

Nathan Ashkenazi 100
 Nathan Ghazati 100, 101, 102,
 104, 106, 107, 119, 169,
 213, 223, 229, 230, 236,
 263, 266, 273, 275, 276,
 281
 Nathan Hannover 48, 51

O

Oliger Pauli 83
 Oliver Cromwell 88, 89
 on kabile Tataristan 88
 Ostropol 48

P

Paulus Felgenhauer 85
 Philippus Ziegler 82

R

Rashi 130

S

Sabetay Sevi 2, 21, 26, 29, 31, 41,
 52, 53, 67, 72, 75, 98, 100,
 103, 105, 106, 109, 110,
 112, 114, 119, 120, 121,
 122, 130, 135, 141, 144,
 157, 158, 159, 160, 162,
 164, 169, 174, 178, 179,
 181, 183, 184, 185, 186,
 189, 191, 192, 193, 197,
 202, 203, 205, 208, 213,
 216, 220, 221, 222, 223,
 225, 227, 228, 231, 234,
 235, 236, 239, 242, 243,

248, 250, 251, 252, 253,
 254, 257, 258, 260, 262,
 264, 265, 266, 267, 273,
 276, 283, 287, 289, 290,
 291, 293

Samuel Aboab 275
 Samuel Lisbona 100
 Samuel Primo 123, 253, 299
 Sanhedrim 36
 San Iago de Compostella 92
 Sarah 110, 111, 112, 113, 114,
 115, 121, 141, 142, 143,
 150, 151, 176, 191, 221,
 222, 235, 251, 258, 281
 Savonarola 167
 Selanik 28, 49, 68, 69, 70, 93, 98,
 105, 120, 176, 246, 247,
 269, 277, 281, 283, 297
 Solomon Algazi 146, 152
 Solomon Carmona 165, 168, 296
 Solomon Malcho 82

T

Tatarlar 45, 46
 The Precious Stone 90
 Thomas Coenen 193, 297
 Türkiye 28, 81, 83, 174, 175, 186,
 228, 242, 277

U

Ukrayna 11, 41, 42, 44, 81

V

Vera y Alarcon 94
 Viyana 174, 181
 Volhynia 44, 46, 81

Z

Zaslavl 46
 Zohar 108, 122, 124, 235, 239,
 263, 271
 Zok ha'ittim 232